

BME ÉPÍTŐMŰVÉSZETI DOKTORI ISKOLA

A munka szakmai tartalma kapcsolódik a „Új tehetséggondozó programok és kutatások a Műegyetem tudományos műhelyeiben” c. projekt szakmai célkitűzéseinek megvalósításához. A projekt megvalósítását a TÁMOP-4.2.2.B-10/1--2010-0009 program támogatja.

BME DOCTORAL SCHOOL OF ARCHITECTURE

The work reported in this publication has been developed in the framework of the project “Talent care and cultivation in the scientific workshops of BME” project. This project is supported by the grant TÁMOP-4.2.2.B-10/1--2010-0009.

"SMALL IS BEAUTIFUL"

AN INTRODUCTION TO THE YEARBOOK ABOUT THE THEMATIC YEAR OF THE DOCTORAL SCHOOL OF ARCHITECTURAL DESIGN

"Small is beautiful"

In the early stage of globalisation, during the first great oil crisis in 1973, British economist Ernst F. Schumacher published his book entitled "Small Is Beautiful: A Study of Economics As If People Mattered". The work went against the stream; in his essays, Schumacher described a perceivable and comprehensible, human-scale economic approach, one that is capable of rejecting the unlimited progress, as opposed to immoderate expansion controlled by evergrowing multinational corporations, the latter ideology best described with the catchphrase "bigger is better".

"Man is small, and, therefore, small is beautiful."

One can say that forty years after the first publication, its title and subject-matter are as relevant as ever. Extents have only been growing since 1973, power consumption cuts the record annually and an increasing, almost unimaginable wealth is concentrated in the hands of certain groups or individuals. This unlimited growth lacking any kind of self-restraint resulted in a deepening and ever-widening series of crises.

Architecture is a mirror – this almost cliché-like statement is valid in every age and situation. As Sigfried Giedion describes in his book "Space, Time and Architecture":

"However much a period may try to disguise itself, its real nature will still show through in its architecture, whether this uses original forms of expression or attempts to copy bygone epochs... It is as an unmistakable index to what was really going on in a period that architecture is indispensable when we are seeking to evaluate that period."

The world of giant MNCs, global unrestricted and astonishing fortunes is reflected from this mirror in the forms of record-breaking skyscrapers, fascinatingly enormous mega-projects and ostentatiously vulgar architectural shapes, then communicated to us with loyal enthusiasm through the means of architectural media, re-mirroring an already mirrored image.

And, as the chain of economical crises unveil the failures of the economy based on the false illusion of sustainable growth, the crisis of the architecture rooted in this illusion becomes clearly visible through the inhuman dimensions, insubstantial forms and by hasteful and unfinished architectural experiments. It is increasingly obvious and recognisable, that the global architecture eulogised in the media is becoming a more and more abstract and aristocratic way of self-expression for a rapidly shrinking group, transforming into something inaccessible and thus extraneous to larger communities.

"Man is small, and, therefore, small is beautiful."

Man is small, hence the attraction to small; mankind likes small. An architect is human, too. It is no coincidence, that the abstract form-creating experiments of the early 2000s, the enchantment of non-standard architecture and the world of "blobitecture" is gradually being replaced in several architectural schools by social awareness, the openness towards the building problems of communities and a certain sensitivity to minor issues.

Our doctoral school belongs to these institutions. Exceeding the mimicry dictated by fashion, we address these issues based on the intrinsic conviction of our students and tutors. It is obvious and we are aware that the mediated mainstream architecture is insensible of the increasing problems evolving in our natural, social, economic and cultural environment, what more, it seems to further impair these issues. It is evident that because of that, we must change our aspects, methods and our subject of interest.

We bend down to admire a small flower. Renouncing the role of the aristocratic architect standing on a pedistule, we too bend down to reach small tasks, and by immersing in them, we slowly discover their hidden values and the beauties of small things.

*Ferenc Cságoly DLA, DSc, member of HAS,
head of BUTE Doctoral School of Architectural Design*

BEVEZETŐ SOROK AZ ÉPÍTŐMŰVÉSZETI DOKTORI ISKOLA 2012/13-AS TEMATIKUS TANÉVÉT LEZÁRÓ ÉVKÖNYVÉHEZ

„A kicsi szép”

A globalizáció kezdeti szakaszában, az első nagy olajválság idején, 1973-ban jelent meg Ernst F. Schumacher angol közgazdász könyve, „A kicsi szép - Tanulmányok egy emberközpontú közgazdaságtanról” (Small Is Beautiful: A Study of Economics As If People Mattered). A könyv szembement az árral, esszéiben az egyre növekvő multinacionális cégek, a mértéktelen terjeszkedés, a „bigger is better” jelszavával meghatározható világképpel szemben az emberrel arányos, befogadható és átlátható, a korlátlan fejlődésről lemondani képes gazdaságsszemléletről ír.

„Az ember kicsi, ezért a kicsi szép.”

Negyven évvel a megjelenés után elmondható, hogy az esszékötet címe és tartalma aktuálisabb, mint valaha. 1973 óta csak növekedtek a méretek, évenként dönt csúcsokat az energiafelhasználás, egyre nagyobb - már-már felfoghatatlan értékű - vagyonok koncentrálnak egyes csoportok vagy személyek tulajdonában. Ez az önmérsékletet nem ismerő, korlátlan növekedés pedig magával hozta az egyre mélyebb és egyre nagyobb területekre érvényes gazdasági válságok sorozatát.

Az építészet tükör, ez a szinte közhelyes megállapítás minden korra és helyzetre igaz. Ahogyan Sigfried Giedion: Tér Idő és Építészet című könyvében megfogalmazza:

„Bármennyire is próbálja magát egy korszak álcázni, valódi természete meg fog mutatkozni az építészetben, függetlenül attól, hogy az eredeti kifejezési formákat használ, vagy megkísérel régmúlt korszakokat másolni... Az építészet minden kor tényleges folyamatainak csalhatatlan mutatója – megkerülhetetlen, ha a kérdéses időszakot értékelni akarjuk.”

A hatalmas multicégek, a globális korlátlanlás, az elképesztő vagyonok világa ebben a tükörben rekordokat döntögető felhőkarcolók, lenyűgöző méretű megaprojektek, hivalkodóan magamutogató építészeti formák képében mutatkozik, amit a tükör tükreként, lojális rajongással közvetít felénk az építészeti média világa.

És ahogyan a gazdasági válságok folyamatos sora felfedi a fenntartható fejlődés hamis illúzióján alapuló gazdaság hibáit, úgy az erre az illúzióra épülő építészet válsága is tisztán látható az embertelen méretekben, a tartalmatlan formákban, a kapkodó és befejezetlen építészeti kísérletekben. Egyre tisztábban látható, érzékelhető, hogy a médiában felmagasztalt globális építészet egy egyre szűkebb réteg egyre elvontabb és egyre arisztokratikusabb önkifejezési formája, ami a nagy közösségek szempontjából egyre inkább megközelíthetetlen, tehát egyre idegenebb.

„Az ember kicsi, ezért a kicsi szép.”

Az ember kicsi, ezért vonzódik a kicsihez, szereti a kicsit. Az építész ember is. Nem véletlen, hogy számos építészközlésben az új évezred első éveinek absztrakt formai kísérleteit, a non-standard építészet igézetét, a „blobitecture” világát egyre inkább felváltja a társadalmi gondokra való odafigyelés, a közösségek építési problémáira való nyitottság, kis dolgok iránti érzékenység.

A mi doktori iskolánk is ezek közé tartozik. Nem a divat diktálta utánzások szintjén, hanem hallgatóink és oktatóink belső meggyőződésére alapozva foglalkozunk ezekkel a kérdésekkel. Tisztán látható, és látjuk is, hogy természeti, társadalmi, gazdasági és kulturális környezetünk egyre szaporodó gondjaira a média mainstream építésze érzéketlen, sőt csak növeli a problémákat. Tisztán látható, hogy ezért változtatni kell a szempontjainkon, a módszereinken és az érdeklődésünk tárgyán is.

Lehajolunk egy kicsi virághoz, ha gyönyörködni akarunk benne. A piederasztalra állított arisztokratikus építész képét feladva mi is lehajolunk a kis feladatokhoz, hogy elmélyülve bennük, egyre inkább feltáruuljanak rejtett értékeik, a kicsi dolgok szépségei.

Cságyoly Ferenc DLA, DSc, az MTA rendes tagja
a BME Építőművészeti Doktori Iskola vezetője

ABOUT THE THIRD THEMATIC YEAR

In the past few years, Hungary saw a tremendous downturn in the construction sector, a setback even more severe than that of the international scene, affecting the everyday lives of architects. This change left architects and architecture itself at an important crossroads. The crisis of an essentially quantitative and prodigal-minded attitude put the strategies seeking new origins in focus. These architectural „excursions“ also allow the expansion of design tools. They highlight the thoughtful consideration of circumstances and resources, the recognition and exploration of opportunities in troubled situations and ways to reuse or extend the existing – besides or even instead of new constructions. The scale might be more modest, but ties with the location and community can now grow stronger and the range of intervention methods can be extended.

How shall we react then to the present situation in an active way? How can we connect specialised knowledge with the proficiencies of outsiders? What powers can the self-organisation of a given community and its subservience unleash? What forms of intra- and extraprofessional cooperation are feasible? What could the „power of small“ mean and where does it lay?

In its third thematic year, The Doctoral School of Architectural Design addressed these complex and diverse issues from the viewpoints of both research and design.

Typically of thematic years, self-organised groups of doctoral students had searched and defined the exact scenarios upon which they later based their research and design work. A common criteria on one hand was to somehow relate to the thematic keywords and, on the other hand, to find a subject as „breathing“ as possible, with actual context, existing tasks and clients with real-life demands. The two-semester process therefore had a tangible stake, also appearing in the end results of various genres. One of the groups examined the development potential of an unutilised lakeside plot at the Belső-tó (Inner Lake) of the Benedictine Abbey of Tihany, managed only by a handful of monks. Besides a comprehensive dialogue with the monks themselves and - due to the special, protected status of the site – with environmental specialists, they also integrated the conclusion from visiting several similar-scale monasteries during their study trip to northern Italy in the design project. An approach of different genre was carried out by the group who, under the pretext of revitalising the unused courtyard of the Szent Imre Sec-

ondary School in Buda, started elaborating a model in order to ease the current tension between architecture and public taste. Recognising the fact that visual training should play an early role in primary and secondary education prompted them to organise and document school workshops and to analyse them afterwards. Another different approach was shown by the group favouring the cause of the Magdolna-quarter in the 8th district. Broad analyses led to specific, small-scale interventions aimed at strengthening the local social cohesion. As a result of successful governmental tendering, these plans now stand on the brink of realisation. Studying examples of social architecture on their vocational trip to Berlin had also helped the group. The globalised world's faith in constant development and growth fostered the international degrowth movement. Our fourth group embraced the ideas of the movement and contacted different civil organisations. After examining several estates in Budapest, they chose a location in Újlipótváros, which then became the headquarters of their project. A thorough survey followed, mapping the needs of the already functioning civil organisations and the potentials of the location. They then attempted to articulate the most rational and flexible use of the existing, jagged network of cellars. A village in So-

A HARMADIK TEMATIKUS ÉVRŐL

Az elmúlt években Magyarországon a nemzetközi válságnál is súlyosabb, az építészek mindennapjait érintő építőipari visszaesés következett be. Ez a változás az építészetet és az építészeket is fontos választást elé állította. Az alapvetően mennyiségi és pazarlásra hajló szemlélet válsága előtérbe helyezte az új kiindulópontokat kereső stratégiákat. Ezek az építészeti "kirándulások" a tervezői eszköztár kiszélesítésére is módot adnak. Előtérbe helyezik az adottságok és erőforrások körültekintőbb mérlegelését; lehetőségek meglátását és feltárását problémás helyzetekben; az új beavatkozások mellett - vagy akár helyett - a meglévő továbbépítését, az újrahaznosítás különböző módjait. A lépték talán kisebb, ugyanakkor a helyhez, közösséghez fűződő kapcsolatok intenzívebbek lehetnek, és a beavatkozás formái is bővíülhetnek.

Hogyan lehet tehát aktív módon reagálni a mai helyzetre? Hogyan lehet a specializált tudást összekapcsolni a laikus jártasságokkal? Milyen erőforrást jelent az adott közösség önszerveződése, illetve ennek elősegítése? Milyen együttműködési módok képzelhetők el szakmán belül és kívül? Mit jelenthet, miben rejlik a kicsi ereje? Az Építőművészeti

Doktori Iskola harmadik tematikus évében ezt az összetett problémakört járta körül kutatói és tervezői oldalról egyaránt.

A tematikus évek során már megszokott módon, önszerveződő, doktoranduszokból álló csoportok keresték és határozták meg azokat a konkrét helyzeteket, amelyekre közös csoportos kutatásukat és tervezési munkájukat alapozták. Közös feltételként fogalmazódott meg, hogy egyrészt valamilyen módon kapcsolódjanak a tematikus mottóhoz, másrészt minél inkább "élő", valós háttérű, konkrét igényekkel bíró témát, feladatot, megbízói kört találjanak. A két féléven át tartó folyamatnak épp emiatt volt tapintható a tétje, amely a változó műfajú végeredményekben is megjelent. Az egyik csoport a maroknyi szerzetessel működő tihanyi bencés apátság belső-tavi hasznosítatlan telkének fejlesztési lehetőségeivel foglalkozott. A csoport azon túl, hogy intenzív kommunikációt folytatott a bencésekkel és a terület speciális (természetvédelmi) jellege miatt a megfelelő szakemberekkel, észak-olaszországi tanulmányútjuk során számos hasonló léptékű bencés kolostor meglátogatásának tanulságait építették be a tervükbe.

Műfajában eltérő utat választott az a csapat, amelyik a budai Szent Imre Gimnázium használaton kívüli udvarának újrahaznosítása ürügyén az építészeti és közízlés jelenleg meglévő komoly feszültségét enyhítendő modell kidolgozásába kezdett. Az a felismerés, hogy a vizuális nevelés az alapfokú és középfokú oktatásban kell kezdődjön, a gimnáziumban megrendezett szakkörsorozat megszervezésére és dokumentálására, majd utólagos elemzésére sarkallta őket. Megintcsak más típusú megközelítésről tanúskodik a józsefvárosi Magdolna-negyed problémáit felkaroló csoport munkája. Ők a terület átfogó elemzésétől eljutottak olyan konkrét mikrobeavatkozásokig, amelyek a terület szociális kohézióját hivatottak elősegíteni, és a kerület sikeres pályázati forrásából e tervek a megvalósulás küszöbén állnak. Berlini tanulmányútjuk szociális építészeti előképei segítették munkájukat. A globalizált világ növekedésbe, folyamatos fejlődésbe vetett hite hozta létre a nemzetközi Degrowth-mozgalmat. Negyedik csoportunk e mozgalom elveit zászlajára tűzve vette fel a kapcsolatot különféle civil csoportokkal, majd számos fővárosi ingatlan megvizsgálása után találták meg azt az újlipótvárosi helyszínt, amely projektjük bázisává vált. Az ezen a helyen

mogy County called Nyim was the target of another group's research, a location they had already examined in the course of preceding semesters. Their contribution to solving the community's issues extended beyond architecture. The group's study trip took place in Transylvania, focusing on the possibilities of small, depopulating villages.

Another multi-semester project resuming from last year dealt with abandoned industrial areas in Borsod County. This material has been presented to different audiences in several conferences and exhibitions, both inland and abroad. A study trip in Belgium, and the group's participation in the Kraków Conference on Conservation put their achievements in an international context, too.

The individual research projects of the doctorate students show a colourful picture. Some were tightly connected to the joint research of the group the student belonged to. The individual results in these cases directly helped and supported the collective work. Some students chose more comprehensive topics with looser ties to the thematic motto. These materials rather had a general impact, complementing and

enriching the mutual research. So did relevant studies of PhD students included in this publication.

In the autumn semester, students had the opportunity to visit the Venice Biennale of Architecture. A unique event in the second semester was a week-long study visit to Switzerland, specifically organised for doctoral students, based on the relevant thematic course and preceded by the invitation and public lecture of Swiss professor of architecture Andrea Deplazes at BME.

In November, 2012, the Doctoral School presented its previous year's work through a public exhibition called "Community and Architecture" at the 'FUGA Budapest Center of Architecture'.

The openness of the thematic research and design work was –as always– enhanced by optionally electable courses. (Culture and architecture – Ferenc Cságoly DLA, Dsc; Thematic research courses – Mariann Simon PhD and Béla Kerégyártó PhD; Research methodology – János Krähling PhD;

Contemporary Swiss architecture – Péter Klobusovszki DLA and Béla Kerégyártó PhD.)

This publication primarily wishes to present the process that – under the guidance of the elected consultants and supervisors – specialised and narrowed the preannounced range of issues, thus creating specific and real research topics. Hopefully, both the partial and final results grow beyond their role played in postgraduate education and will contribute to the development of the best possible methodology of the topics concerned.

We hereby like to thank all participants of the thematic year: all the guest speakers, contributing attendees, lecturers of the various courses, and last but not least the doctorate students taking part in the joint reasoning. The success of all the programmes and achievements in the thematic year was significantly supported by the opportunity made possible through the accession to the project „Talent care and cultivation in the scientific workshops of BME (TÁMOP-4.2.2.B-10/1--2010-0009.)”

Levente Szabó DLA
coordinator of the thematic year

---

már működő civil csoportok igényeinek és a hely lehetőségeinek alapos feltérképezését a zegzugos pincerendszer minél ésszerűbb és variábilisabb használhatóságának megfogalmazása követte. A Somogy megyei Nyim község átfogó, és csak részben építészeti természetű problémáinak felkarolását választotta munkálkodásának terepül az a csoport, amely már korábbi félévekben is foglalkozott a településsel. Tanulmányútjuk – a leszakadó aprófalvak lehetőségeinek vizsgálatához – Erdélybe vezetett. Szintén a korábbi évekből áthúzódó projektént folytatódott a bordi elhagyott iparvidékkel foglalkozó kutatás, amelyet több hazai és nemzetközi konferencián, kiállításon is bemutatattak. Belgiumi tanulmányútjuk és krakkói örökségvédelmi konferencián való részvételük helyezte nemzetközi kontextusba az itthoni eredményeket.

A doktoranduszok egyéni kutatási munkái színes képet rajzolnak elénk. Vannak, akiknek munkája szoros kapcsolatban készült saját kutatócsoportjának közös munkájával. Ezekben az esetekben a csoportmunkát segítette, támasztotta alá az egyéni kutatás eredménye. Vannak, akiknek

témája tágabb, a tematikus mottóval lazább viszonyban lévő problémát dolgozott fel, ezek általánosságban színesítették, egészítették ki a közös munkát. A kiadványt PhD-hallgatók kapcsolódó tanulmányai is színesítik.

Az őszi félévben a DLA-hallgatóknak lehetősége adódott a nemzetközi Velencei Építészeti Biennálé meglátogatására. A második szemeszter különlegessége volt egy speciális, a doktoranduszoknak szervezett egyhetes svájci tanulmányút, melynek előkészítését féléves szeminárium, és Andrea Deplazes svájci építészprofesszor előzetes meghívása és nyilvános műegyetemi előadása jelentette.

A Doktori Iskola a FUGA Építészeti Központban 2012 decemberében nyilvános kiállítás keretében mutatta be az elmúlt éves munkáját, Közösség és építészet címmel.

A tematikus kutatói és tervezői munka nyitottságát – mint mindig – szabadon választható kurzusok segítették (Kultúra és építészet – Cságoty Ferenc DLA, DSc; Tematikus kutatás kurzusok – Kerékgyártó Béla PhD, Simon Mariann

PhD; Kutatásmódszertan – Krähling János PhD; Kortárs svájci építészet – Klobusovszki Péter DLA és Kerékgyártó Béla PhD).

E kiadványban elsősorban azt a folyamatot kívántuk bemutatni, amely a választott konzulensek, témavezetők irányításával a mottóként meghirdetett tág problémakört specializálta konkrét, valóságos kutatási témává. Mind a folyamat részeredményei, mind pedig a végeredmények remélhetőleg túlnőnek a posztgraduális képzésben betöltött szerepükön, és hozzájárulnak a felvetett témakörök minél jobb módszertanainak kidolgozásához. Ezúton illeti köszönet a tematikus évben részt vevő valamennyi meghívottat, a tantárgyak előadóit és nem utolsósorban a közös gondolkodásban részt vevő doktoranduszok munkáját. A tematikus év valamennyi programjának és eredményének sikeréhez nagymértékben járult hozzá az a lehetőség, hogy az "Új tehetséggondozó programok és kutatások a Műegyetem tudományos műhelyeiben" c. projekthez (TÁMOP-4.2.2.B-10/1--2010-0009) csatlakozhattunk.

Szabó Levente DLA,
a tematikus év felelőse

09.05.	Közösség és építészet című tematikus év 5 projektjének a bemutatkozása <i>Introduction of the five projects of the former thematic year</i>	DLA iskola másod- és harmadéves hallgatói <i>second and third year DLA-students</i>
09.12.	Kerekasztal beszélgetés az Iparművészeti Múzeum tervpályázatáról <i>Conversation on the architectural competition of the Museum of Applied Arts</i>	zsűritagok: Pelényi Margit, Lenzsér Péter <i>awardees and jury members: Margit Pelényi, Péter Lenzsér</i>
09.19.	1. kreatív feladat - a „Kicsi szép” tematikus mottó lehetséges értelmezései <i>1st creative project - „Small is Beautiful” thematic motto interpretation</i>	szervező: Vasáros Zsolt <i>organiser: Zsolt Vasáros</i>
09.26.	Stuart Bastik és Maddi Nicholson előadása a MOMÉ-n <i>Stuart Bastik and Maddi Nicholson lecture on MOME</i>	moderátor: Wesselényi-Garay Andor <i>moderator: Andor Wesselényi-Garay</i>
10.03.	2. kreatív feladat - a novemberi FUGA-kiállítás koncepciója <i>2nd creative project - FUGA exhibition concept in november</i>	szervező: Nagy Márton <i>organiser: Márton Nagy</i>
10.10.	Bienefeld és Bienefeld - előadás <i>Bienefeld and Bienefeld - lecture</i>	meghívott előadó: U. Nagy Gábor <i>guest lecturer: Márton Nagy</i>
10.11-15.	Velencei Építészeti Biennálé <i>Venice Biennale</i>	tanulmányút <i>study trip</i>
10.17.	Csoportos kutatás - témaismertetés <i>Research Group Work - introductions of the concepts</i>	DLA iskola első- és másodéves hallgatói <i>first and second year DLA-students</i>
10.24.	Harmadéves DLA-hallgatók előadásai <i>3rd year students' midterm reports</i>	DLA iskola harmadéves hallgatói <i>third year DLA-students</i>
10.31.	Kortárs műemlék-értelmezések - előadás <i>Contemporary monuments-interpretations - lecture</i>	előadók: Ritoók Pál, Prakfalvi Endre, Tardos Tibor, Golda János, Dévényi Tamás <i>lecturers : Szabó Levente; Masznyik Csaba, Fehérvári Zoltán, Dobai János</i>
11.07.	Tananyagfejlesztés – egy kutatás folyamata <i>Educational developments – egy kutatás folyamata</i>	a Lakóépítészeti Tanszék oktatói <i>lecturers of the Department of Residential Building Design</i>
11.21.	Csoportos kutatás - félévközi beszámoló <i>Research Group Work - midterm report</i>	DLA iskola első- és másodéves hallgatói <i>first and second year DLA-students</i>
11.23.	BME DLA MOST 2.0 <i>BME DLA NOW 2.0</i>	FUGA-kiállítás <i>exhibition at FUGA</i>
01.15.	Csoportos kutatás - félév végi beszámoló <i>Research Group Work - midterm report</i>	DLA iskola első- és másodéves hallgatói <i>first and second year DLA-students</i>

1. FÉLÉV

dátum <i>date</i>	téma <i>subject</i>	előadó <i>lecturer</i>

02.13.	A magyar falu fennmaradásának lehetőségei - tematikus nap <i>Acting strategies for the Hungarian countryside - thematic day</i>	meghívott előadók : Nikovics Tibor, Major Gábor, Üveges Gábor, dr. Reichenbach Mónika <i>guest lecturers: Tibor Nikolvics, Gábor Major, Gábor Üveges, Mónika Reichenbach dr.</i>
02.20.	A Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskolájának bemutatkozása <i>Introduction of The Doctoral School of Fine Arts</i>	Szegedy-Maszák Zoltán, a Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskolájának vezetője <i>head of The Doctoral School of Fine Arts</i>
02.27.	Berlin iskolája (...hogya miért nem a tündék győzték le Mordort) <i>School of Berlin (...the reason why the elves failed to defeat Mordor)</i>	Tánczos Tibor <i>Tibor Táncos</i>
03.06.	Az érdi téglagyár hasznosítására kiírt pályázat eredményhirdetése <i>Results of the competition on the re-utilisation of the Érd brickworks</i>	
03.13.	Beszélgetés az Apátság kertről - tematikus nap <i>Conversation on the Abbey Garden - thematic day</i>	meghívott előadók: Fülöp Ádám, Kemes Balázs <i>guest lecturers: Ádám Fülöp, Balázs Kemes</i>
03.20.	Magdolna séta - tematikus nap <i>Magdolna walk - thematic day</i>	meghívott előadók: Csapó Emma, ifj. Erdősi Sándor <i>guest lecturers: Emma Csapó, Sándor Erdősi jr.</i>
03.27.	Csoportos kutatás - 1. félév közti beszámoló <i>Research Group Work - midterm report</i>	DLA iskola első- és másodéves hallgatói <i>first and second year DLA-students</i>
04.03.	Szerda iskolai délután - tematikus nap <i>Wednesday afternoon at school - thematic day</i>	Mihály Eszter, Pelle Zita, Kronavetter Péter, Marosi Bálint <i>Eszter Mihály, Zita Pelle, Péter Kronavetter, Bálint Marosi</i>
04.17.	Felfedező túra Újlipótvárosban - tematikus nap <i>Explore Újlipótváros - thematic day</i>	Csízzy László, Hakkel Márton <i>László Csízzy, Márton Hakkel</i>
04.24.	Harmadéves DLA-hallgatók konferenciánapja <i>Third year students' conference day</i>	DLA iskola harmadéves hallgatói <i>third year DLA-students</i>
05.08.	Csoportos kutatás - 2. félév közti beszámoló <i>Research Group Work - midterm report</i>	DLA iskola első és másodéves hallgatói <i>first and second year DLA-students</i>
05.21-26.	Svájci tanulmányút <i>Study trip to Switzerland</i>	tanulmányút <i>study trip</i>
06.10.	Csoportos kutatás - év végi beszámoló <i>Research Group Work - final report</i>	DLA iskola első és másodéves hallgatói <i>first and second year DLA-students</i>
06.11.	Egyéni kutatás - év végi beszámoló <i>Individual research - final report</i>	DLA iskola első-, másod- és harmadéves hallgatói <i>first, second and third year DLA-students</i>

dátum
date

téma
theme

előadó
lecturer

2. FÉLÉV

008-009

A TEMATIKUS ALKOTÁS CÍMŰ KURZUS FELÉPÍTÉSE *STRUCTURE OF THE COURSE "THEMATIC CREATION"*

002 „A KICSI SZÉP” / *“SMALL IS BEAUTIFUL”*

004

008 AZ 1. ÉS 2. FÉLÉV PROGRAMJA / *PROGRAMME OF THE AUTUMN AND SPRING SEMESTERS*

012 CSOPORTOS ALKOTÓ- ÉS KUTATÓMUNKA / *CREATIVE AND RESEARCH WORK OF THE GROUPS*

074 EGYÉNI KUTATÁSOK / *INDIVIDUAL RESEARCH WORK*

158 TANULMÁNYUTAK / *STUDY TRIPS*

186 TEMATIKUS NAPOK / *THEMATIC DAYS*

198 KIÁLLÍTÁS ÉS VENDÉGELŐADÓK / *EXHIBITION AND GUEST LECTURES*

206 DLA-HALLGATÓK / *DLA-STUDENTS*

208 IMPRESSZUM / *IMPRINT*

010-011

TARTALOMJEGYZÉK *CONTENTS*

BORSOD 2050 - IPARI TÁJ REHABILITÁCIÓJÁNAK LEHETŐSÉGEI ÉSZAK-KELET MAGYARORSZÁGON | 014-023. o.

BORSOD 2050 - GO BORSOD INDUSTRIAL LANDSCAPE! | pp 014-023.

Antal Gabriella, Borzsák Vera, Tánczos Tibor, Varga Piroska (konzulens: Vasáros Zsolt DLA)

MAGDOLNA NEGYED | 024-033. o.

MAGDOLNA DISTRICT | pp 024-033

Brósz Csaba, Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana, Kukucska Gergely, Szabó Dávid (konzulens: Alföldi György DLA)

„DIGRÓ ÉS NOHA” | 034 - 043. o.

“DIGRÓ AND NOHA” | pp 034-043.

Csízay László, Hakkel Márton (konzulens: Fejérdy Péter DLA)

JELENLÉT AZ ISKOLASZEKRÉNYBEN | 044 - 053. o.

PRESENCE IN THE LOCKER | pp 044-053.

Kronavetter Péter, Mihály Eszter, Pelle Zita (konzulens: Marosi Bálint DLA)

APÁTSÁGI KERT - TIHANY | 054 - 063. o.

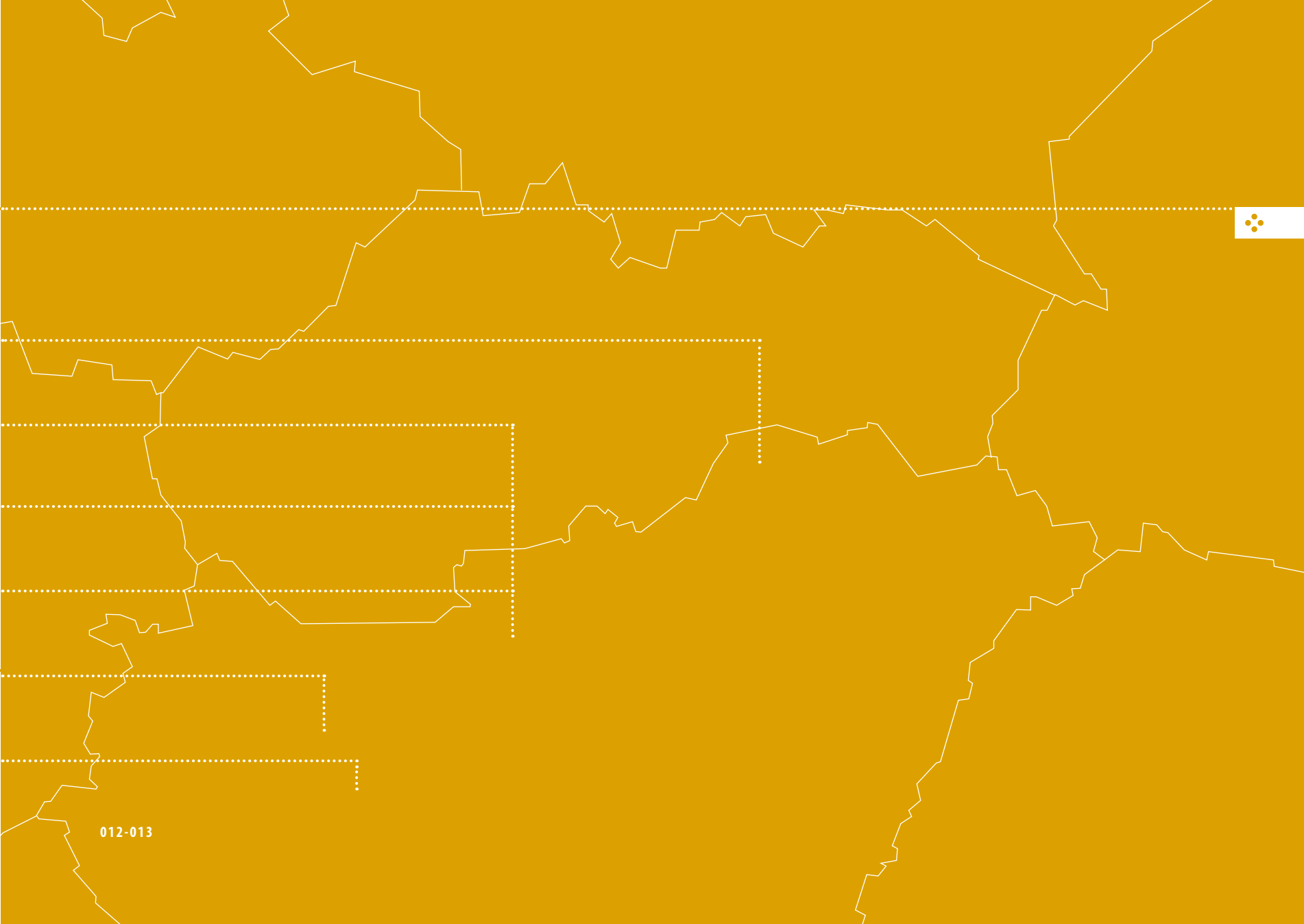
ABBEY GARDEN - TIHANY | pp 054-063.

Alkér Katalin, Bartha András, Gyulovics István, Kovács Zsófia (konzulens: Karácsony Tamás DLA)

NYIM - AZ APRÓFALVAK FENNTARTHATÓSÁGA | 064-073. o.

NYIM - SUSTAINABILITY OF SMALL VILAGES | pp 064-073.

Franciscs László, Magyar Zsuzsanna, Szántay Zsófia (konzulens: Major György DLA)

012-013

ANTAL GABRIELLA, BORZSÁK VERONIKA, TÁNCZOS TIBOR, VARGA PIROSKA (KONZULENS: VASÁROS ZSOLT DLA)

BORSOD 2050 - HAJRÁ, BORSODI IPARI TÁJ! Társadalmi párbeszédet célzó kutatás és programsorozat az egykori nehéz- ipari régióban

Borsod-Abaúj-Zemplén megye északi részén elhelyezkedő, Magyarország egyik legelmaradottabbnak számító régiójában ma is jelen vannak az egykori ipari múlt lenyomatai. Negatív asszociációkkal övezett használaton kívüli, pusztuló ipari épületek és rehabilitációra váró iparterületek tarkítják a tájat. A BORSOD 2050 projekt alapvető megállapítása az volt, hogy ezek az emlékek elválaszthatatlanul hozzátartoznak a régió múltjához, a helyi társadalom identitásához, valamint sok esetben

jelentős építészeti értéket is képviselnek, ezért a térség különleges táji és kultúrtörténeti adottságai mellett a fejlődés katalizátorai lehetnek. A kutatás során a régió értékeinek tudatosítása, inspiráló releváns példák, építészeti víziók bemutatása, valamint a témához kapcsolódó széles körű társadalmi párbeszéd elősegítése fogalmazódott meg célként, amelyet a három helyszínen bemutatott kiállítás és a kapcsolódó programok is szolgáltak.

BORSOD 2050 – REVITALIZING THE INDUSTRIAL LANDSCAPE

A Series of Research and Programmes to Initiate Social Dialogue in a Former Industrial Region

In the northern region of Borsod-Abaúj-Zemplén County, one of the most underdeveloped parts of Hungary, the traces of the industrial past are still present. The landscape is marked by devastated industrial buildings and industrial sites waiting for rehabilitation. The fundamental insight underlying the Borsod 2050 project is that these monuments are inseparable from the region's past, and therefore play a constitutive role in the identity formation of the local society. Given that in many cases they also exhibit significant architectural values, together with the cultural and natural heritage of the site they might be catalysts of development. The objective of our research was to raise awareness of the region's values, to introduce inspiring examples and architectural visions, and to initiate a social dialogue concerning all relevant issues of our topic. An exhibition shown three times and its related programs were instrumental in the achievement of these goals.

◀ Az ózdi gyár éjszakai képe az Istenmezőről (1980), forrás: ÓMI Városi Múzeum, Ózd

The Ózd factory in the night as seen from Istenmező (1980), source: City Museum of Ózd

▶ A Borsodi Ipari Táj Túra térképe a meglévő értékekkel és jövőbeli lehetőségekkel

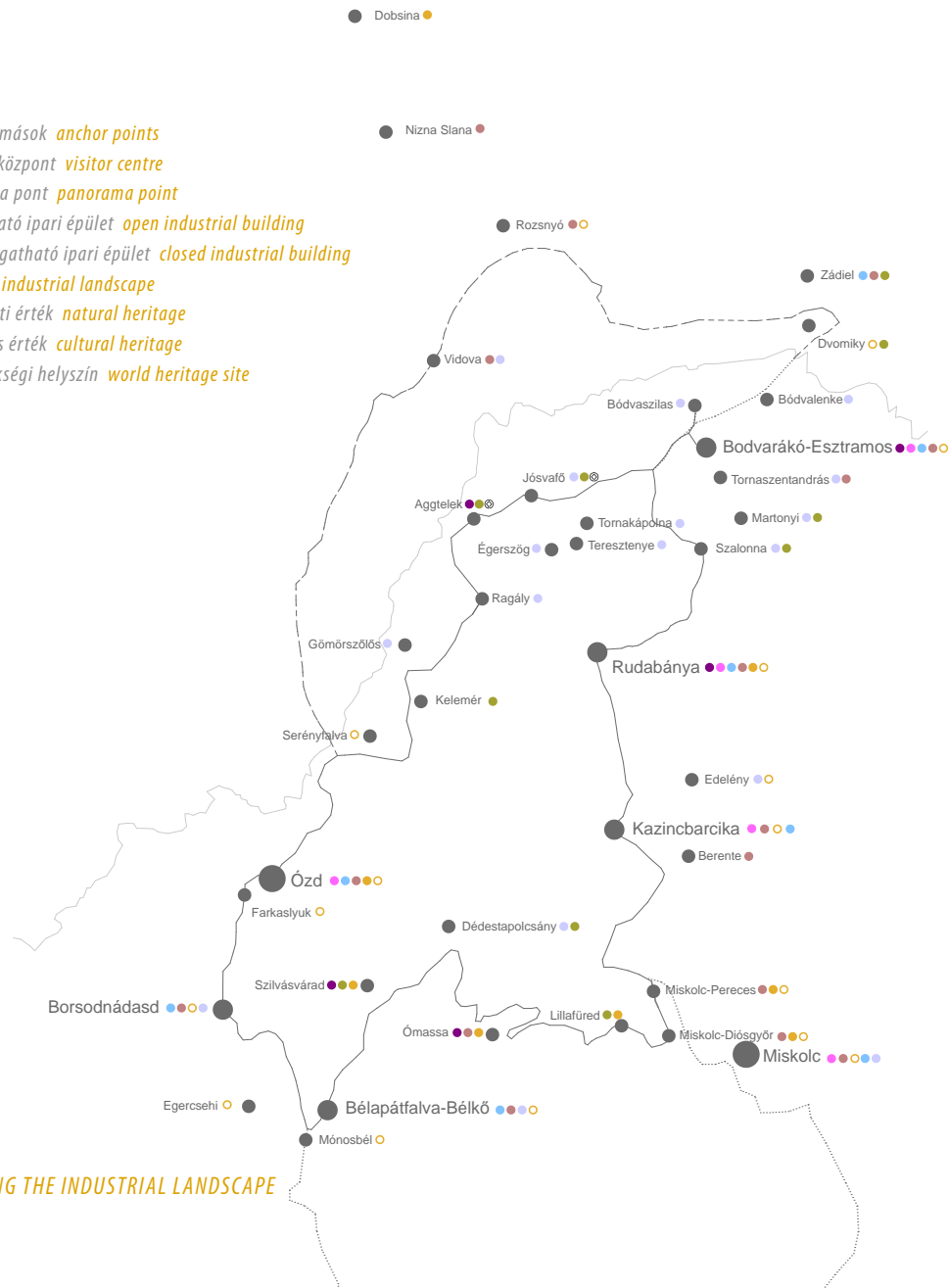
The Map of the Borsod Industrial Landscape Thematic Tour showing the existing values and future possibilities

014-015

BORSOD 2050 - HAJRÁ, BORSODI IPARI TÁJ! **BORSOD 2050 - REVITALIZING THE INDUSTRIAL LANDSCAPE**

Antal Gabriella, Borzsák Veronika, Tánczos Tibor, Varga Piroska

- kulcsállomások *anchor points*
- látogatóközpont *visitor centre*
- panoráma pont *panorama point*
- látogatható ipari épület *open industrial building*
- nem látogatható ipari épület *closed industrial building*
- ipari táj *industrial landscape*
- természeti érték *natural heritage*
- kulturális érték *cultural heritage*
- ⊗ világörökségi helyszín *world heritage site*

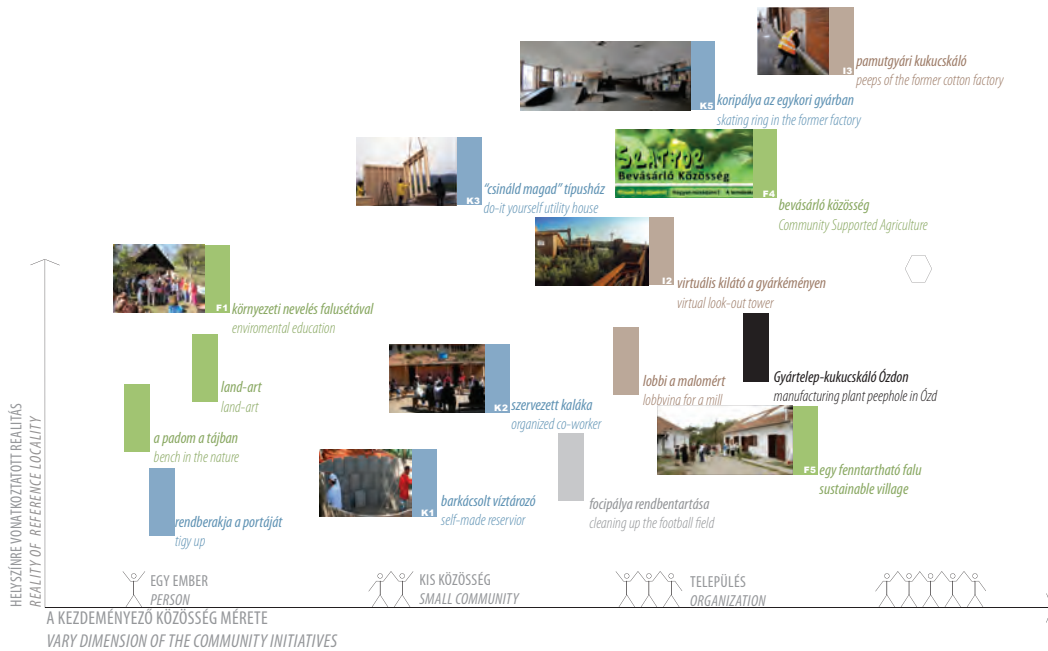

A 2011-ben kezdett közös munka elején a Borsodi régió problémáinak és értékeinek vizsgálatára, valamint a terület fejlesztését célzó eszközök megtalálására fókuszáltunk. Kutatásunk vezérelve az volt, hogy a terület gazdag adottságait (a természeti és kultúrtörténeti értékek mellett a térség legkevésbé kiaknázott erőforrását, az ipari örökséget) és a helyi közösségek erejét együttesen kell felhasználni. Ahhoz, hogy a táj és az ipari múlt emlékei a régió számára is kamatozni tudjanak, az itt élő embereknek kezükbe kell venniük saját környezetük alakítását. Kutatásunk konklúzióját is ennek tükrében fogalmaztuk meg: a térség fejlesztésének kulcsát egy közös szervező-

erő mentén megvalósuló térségi együttműködésben látjuk. Az általunk Borsodi Ipari Táj Túrának nevezett tematikus út kapcsán egy olyan differenciált, eltérő rétegekből álló regionális stratégia alapját vázoltuk fel, amelyhez az itt élő különböző közösségek is csatlakozni tudnak. Az egyéves kutatómunka során összegyűlt anyagból egy sikeres NKA-pályázatnak köszönhetően 2012 őszén valósult meg az első kiállítás az ózdi Olvasóban, a volt iparváros művelődési központjában. A kiállítást kísérő programok között szerepelt az az Ózdi Városi Múzeummal és az Olvasóval közösen szervezett gyárlátogatás is, amelynek célja az egykori ózdi kohászati üzem megma-

radt emlékeinek építészeti értékeire való figyelemfelhívás volt. A nem remélt sikereket követően újabb állomások és programsorozatok következtek: a kiállítás 2013 elején a Miskolci Galériába költözött, áprilisban pedig a Fuga Budapesti Építészeti Központban volt megtekinthető. A helyi intézményekkel és civil szervezetekkel együttműködve szervezett kísérő programokon a témával kapcsolatos szélesebb körű párbeszéd kialakítását igyekeztük elősegíteni. Ilyen tényleges véleménynyilvánításra biztosított lehetőséget a Közép-európai Vaskultúra Útja Egyesülettel¹ és a Miskolci Galériával közösen kezdeményezett tíz hetes miskolci műhelybeszélgetés-sorozat is².

▲ **Eszköztár-mátrix (részlet):** az általunk tervezett víziók mellett releváns kortárs példákat csoportosítottunk a létrehozó közösség mérete és a realitás foka szerint.

Tools Matrix (excerpt): besides the visions we have conceived, in the Tools Matrix we have classified relevant current examples according to the size of the creating community and the degree of reality.

- ipari jellegű példák *industrial examples*
- ökológiai fenntarthatósággal kapcsolatos példák *examples regarding economic sustainability*
- közösségfejlesztéshez kötődő példák *examples regarding community development*
- nem kidolgozott javaslatok *unelaborated proposals*
- koncepciótervek *conception plans*

► **A BORSOD 2050 - Hajrá, ipari táj!** c. kiállítás meghívói

The invitation cards to the exhibition "Borsod 2050 – Rehabilitation of the Industrial Landscape"

In our joint work beginning in 2011, we have focused on the examination of the problems and values of the Borsod Region and tried to identify the means available for the development of the land. The governing principle of our research was that the rich characteristics of the land (the natural and cultural values and the industrial heritage as a poorly utilized resource) and the power of the local communities must be utilized jointly. In order to render the monuments and memories of the industrial past beneficial for the region, the local residents have to take the fashioning of their own environment into their hands. The conclusion of our research mirrors these insights: in our view, the key moment of the development of the region might be a region-wide cooperation along a shared organizational force. In relation with our thematic route we dubbed Borsod Industrial Landscape Thematic Tour (Borsod Ipari Táj Túra), we have sketched the outlines of a differentiated, multi-layered regional strategy that local communities might join.

Thanks to a National Cultural Fund tender (NKA), the material collected during the first year of our research was exhibited in the spring of 2012 in the Cultural Center of the former industrial town, Ózd. Among the programs accompanying the exhibition we organized a factory visit in cooperation with the Cultural Center and City Museum of Ózd. The visit intended to raise awareness of the survived architectural values of the former Metallurgy Works. The unexpected success was followed by the introduction of new stages and new programs: in early 2013 the exhibition was moved to the Gallery of Miskolc, and in April it opened its door to the public at FUGA Budapest Center of Architecture. The accompanying programs, resulting from teamwork with local institutions and non-governmental organizations (NGO), were aimed to establish a dialogue on the most pressing issues. Providing opportunity for such an

016-017

BORSOD 2050 - HAJRÁ, BORSODI IPARI TÁJ! BORSOD 2050 - REVITALIZING THE INDUSTRIAL LANDSCAPE

Antal Gabriella, Borzsák Veronika, Tánczos Tibor, Varga Piroska

„BORSOD 2050 – HAJRÁ, IPARI TÁJ!” CÍMŰ KIÁLLÍTÁS

A „Borsod 2050 – Hajrá, Ipari táj!” című kiállítás egy képzőművészeti körutazásra hívja a látogatót. A kutatásunkban felvázolt Borsodi Ipari Táj Túra egy fotósorozatként jelenik meg, a képsor alatt pedig az útvonal helyszíneire és adottságaira reagáló inspiráló példák szerepelnek. Ezek már megvalósult hasonló kontextusú és sikeres beavatkozásokat valamint tanulmányterveket³ mutatnak be. A kiállítás látogatói a számukra fontos helyeket a tablósorozat végén elhelyezett interaktív térképen jelölhetik meg, így a szubjektív értékleltár sok új információval bővíülhet. A kiállítótér padlójára felfestett ábra a Borsodi Ipari Táj Túra útvonalát jelképezi, a fölé függesztett kártyák pedig az egyes állomások téri viszonyainak élményszerű megjelenítését hivatottak elősegíteni.

exchange of opinions was also the intention behind the ten weeks of a workshop series¹ initiated in collaboration with the Central-European Iron Trail Association (Közép-európai Vaskultúra Útja Egyesület)² and the Gallery of Miskolc.

THE EXHIBITION “BORSOD 2050 – REHABILITATION OF THE INDUSTRIAL LANDSCAPE”

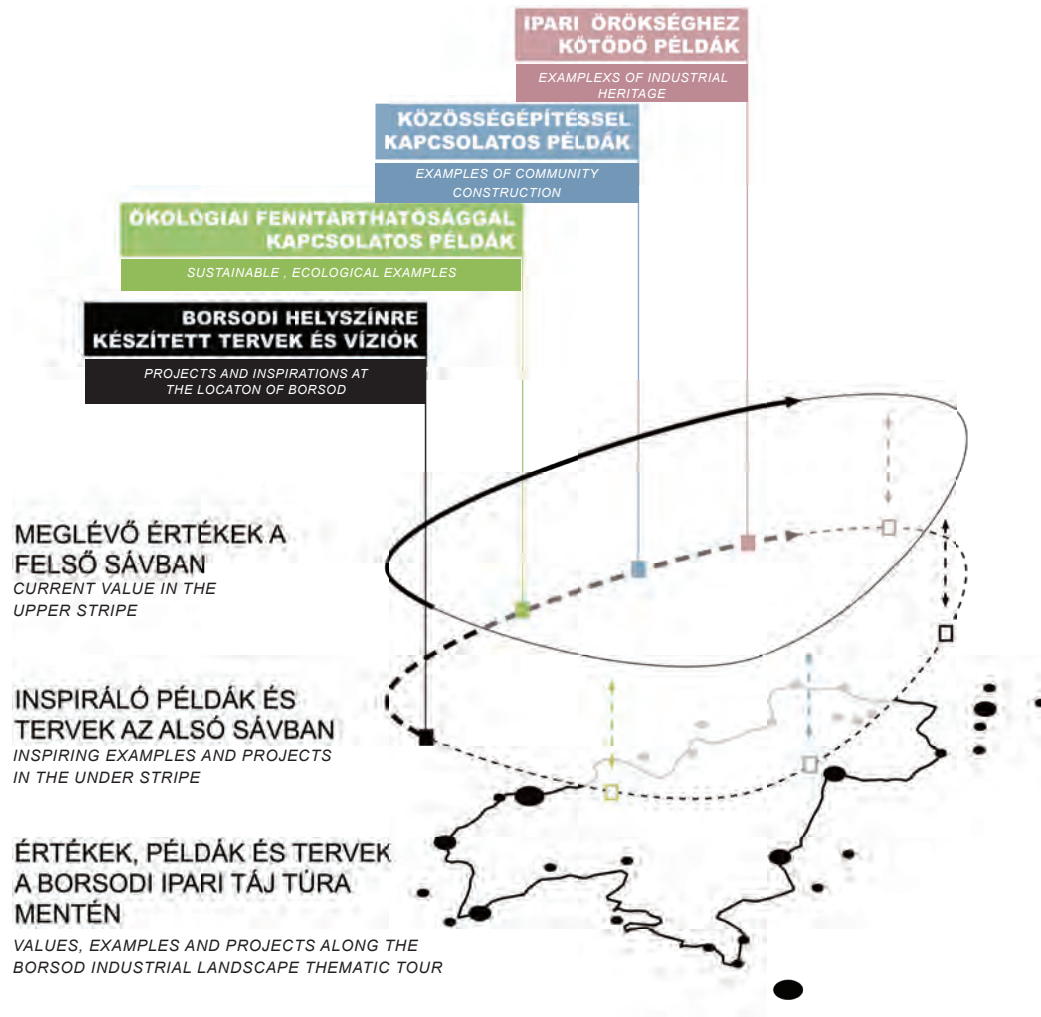
The Exhibition “BORSOD 2050 – Rehabilitation of the Industrial Landscape” invites the visitor for an imaginary round trip. The aforementioned Borsod Industrial Landscape Thematic Tour appears in the shape of a photo series accompanied by inspiring examples reacting to the characteristics of the sites explored through the tour. The examples show successful interventions already realized in similar contexts and plans of future interventions³. Visitors of the exhibition can mark the

spots important for them on an interactive map placed at the end of the photo series, thereby broadening our subjective inventory of values. The painting on the floor of the exhibition space represents the route of Borsod Industrial Landscape Thematic Tour, and cards hanging from above intend to provide help in picturing the spatial environment of the spots.

SUMMARY

Considering the positive feedback from the media, the active attitude of NGOs and the high number of participants in our workshops, the programs, the exhibition, and the entire conception of the Borsod Industrial Landscape Thematic Tour – as our attempt for social intervention – can be considered successful. Nevertheless, the success of the exhibition and the related programs is partly due to the actuality of our topic, and

- ◀ Szalonnai Református templom (fotó: BORSOD 2050) *The Protestant Church of Szalonna (photo: BORSOD 2050)*
- ◀ Hűtőtornyok a Diósgyőri gyárban (fotó: Pogonyi Dávid) *Cooling towers in the Factory of Diósgyőr (photo: Dávid Pogonyi)*
- ▲ Az ábra a kiállítás felépítését mutatja *The figure shows the buildup of the exhibition*

018-019

BORSOD 2050 - HAJRÁ, BORSODI IPARI TÁJ! *BORSOD 2050 - REVITALIZING THE INDUSTRIAL LANDSCAPE*
Antal Gabriella, Borzsák Veronika, Tánczos Tibor, Varga Piroska

the wide attendance of the workshops points to the fact that there is a demand for collective thinking about the existing problems and for drawing conclusions from them.

Notwithstanding the more than twenty years that have passed since the end of the communist regime in Hungary, the preservation of the remaining industrial sites is still an unresolved problem. Even though the former factory spots – despite their historical significance – are often just burdens as they are located within city centers, the idea of restarting the production still pops up every now and then as a considerable alternative. The expected work opportunities, the concentration of industrial sites and the ruinous condition of former factories all contribute to rendering the issue pressing and salient in Borsod-Abaúj-Zemplén County. In earlier decades, these industrial sites have formed a living part of the everyday life of local residents, entailing emotional responses. As a consequence, the interest and wish of local residents to express their opinion on a variety of related issues can be regarded as natural. The positive future prospect exposed in our exhibition intends to initiate a wider conversation by making use of this increased attention of local residents, whereas the accompanying programs provide a forum for the intended public discussion.

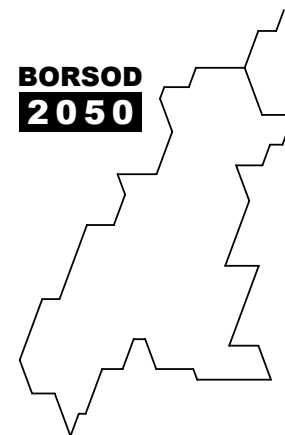
It is our hope to contribute to the preservation of industrial heritage in Borsod-Abaúj-Zemplén County by exhibiting the means of complex rehabilitation of former industrial sites. We also hope that further research on the industrial character and the values of the region prove to be beneficial regarding the success of future rehabilitation.

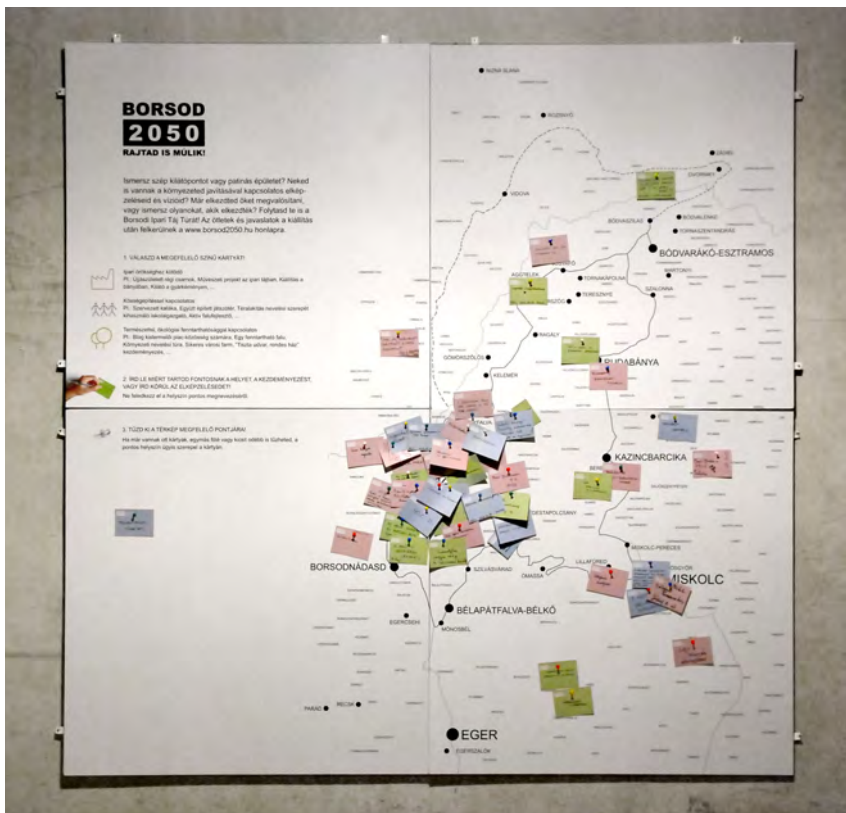
ÖSSZEZÉS

A programsorozat, a kiállítás, valamint az ott felvetett Borsodi Ipari Táj Túra koncepció - mint az aktív társadalmi szerepvállalásra tett kísérletünk - eredményesnek mondható, ha a sajtóban megjelenő pozitív visszhangot, a bekapcsolódó civil szervezetek aktivitását és a műhelybeszélgetéseken megjelenő, véleményt is nyilvánító érdeklődők nagy számát nézzük. A kiállítás és a hozzá kapcsolódó programsorozat sikere azonban a téma aktualitásának is köszönhető, a műhelybeszélgetések látogatottsága azt jelzi, hogy igény van a meglévő problémákkal kapcsolatos közös gondolkodásra és a tanulságok

levonására.

A rendszerváltás óta eltelt több mint húsz esztendő során országosan nem rendeződött a még megmaradt védendő ipari épületállomány sorsa. A történeti értékkel is bíró egykori üzemi területek elhelyezkedésük miatt gyakran a városközpontokat terhelik, mégis sok helyütt ma is alternatívaként merül fel a termelés újraindítása. A remélt munkalehetőség mellett az iparterületek koncentrációja, valamint az egykori gyárak leromló állapota is hozzájárul ahhoz, hogy a téma nagyon is szembeötlő és aktuális Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Korábban az itt élők nagy

- ◀ Kiállítás megnyitó a Fuga Budapesti Építészeti Központban (fotó: Szigeti Nóra)
Exhibition opening at FUGA Budapest Center of Architecture (photo: Nóra Szigeti)
- ◀ A felfüggesztett képeslapokon a régió értékeit mutattuk be. A fotó a Fugában megrendezett kiállításon készült.
The cards hanging from above present the values of the region. Photo taken on the exhibition at FUGA.
- ▲ Interaktív tabló a látogatók ötleteivel
Visitors could mark the spots important for them on the interactive map

020-021

BORSOD 2050 - HAJRÁ, BORSODI IPARI TÁJ! **BORSOD 2050 - REVITALIZING THE INDUSTRIAL LANDSCAPE**
Antal Gabriella, Borzsák Veronika, Tánczos Tibor, Varga Piroska

része számára a mindennapok szerves részét képezték ezek az ipari területek, az ezzel együtt járó érzelmi töltéssel együtt. Természetes az ő érdeklődésük, véleményformálások a területet érintő bármilyen eseménnyel kapcsolatban. A kiállításokon felfestett pozitív jövőképezt a fokozott figyelmet kihasználva igyekeztek beindítani a témával kapcsolatos építő jellegű párbeszédet, a kísérő rendezvények pedig az eszmecserére és a véleménynyilvánításra adnak alkalmat.

Reméljük, hogy az egykori ipari területek komplex rehabilitálásának módjait aktívan népszerűsítve mi is elősegíthetjük Borsod-Abaúj-Zemplén megye ipari örökségének megőrzését, és bízunk benne, hogy a terület ipari karakterének és értékeinek további kutatásával hozzájárulhatunk a jövőben megvalósuló rehabilitációk sikeréhez.

LÁBJEGYZETEK

1 A Közép-európai Ipari Örökség Útja Egyesület elnevezésű nemzetközi program miskolci székhelyű magyarországi alszervezete Drótos László alelnök vezetésével felkarolta az ódi kiállítás Miskolcon történő bemutatását. Az ipar történetének és kulturális vonatkozásainak minél szélesebb körben való megismertetéséért tevékenykedő egyesület honlapja: www.ipariorokseg.hu

2 A "BORSOD 2050 - Hajrá, ipari táj!" kiállításához kapcsolódva 2013 februárjában és márciusában került sor a miskolci Rákóczi-házban megrendezett tematikus műhelybeszélgetésekre.

A rendezvénysorozaton a témában érdekelt civil szervezetek, gazdasági szereplők, a Budapesti Műszaki Egyetem és a Miskolci Egyetem oktatói, az egykori gyári dolgozók, valamint a miskolci és az ózdi városvezetés is kifejtette elképzeléseit a térség barnamezős területeinek jövőjéről.

3 A BME Építészmérnöki Kar III. éves hallgatóinak tervei az ózdi gyárterületre, a Narmert Bt. Rudapithecus bemutatása céljából készült fejlesztési terve Rudabányára, valamint a BORSOD 2050 csapat koncepciótervei Ózd, Rudabánya városközpont, Rudabánya bányató és Esztramos helyszínekre.

FOOTNOTES

1 The idea of showing the Ózd exhibition in Miskolc was taken up by the Hungarian subdivision of the international program called the European Route of Industrial Heritage, and especially by its vice president, László Drótos. The website of the association aiming at the popularization of industrial history and culture can be accessed at www.ipariorokseg.hu.

2 Accompanying the exhibition “Borsod 2050 – Go for it, Industrial Landscape!” the thematic workshops took place in the Rákóczi-house of Miskolc in 2013 February and March. NGOs, leading economic actors, teachers of the Budapest University

of Technology and Economics and the University of Miskolc, former factory workers and representatives of the local government of Ózd and Miskolc have all contributed to the debate.

3 These plans include: a plan concerning the industrial sites of Ózd by the third-year doctoral students of the Faculty of Architecture at the Budapest University of Technology and Economics; a development plan of Narmer Bt. for the settlement Rudabánya to exhibit Rudapithecus; and the conception plans of Borsod 2050 regarding the locations Ózd, Rudabánya city center, the quarry pond of Rudabánya, and Esztramos.

- ◀ | *Közös munka a helyi civil szervezetekkel*
Cooperation with the local civil associations
- ◀ | *A "BORSOD 2050 - Hajrá, ipari táj!" kiállításához kapcsolódó műhelybeszélgetés-sorozat egyik alkalmá a miskolci Rákóczi-házban*
One of the workshops accompanying the exhibition "Borsod 2050 – Go for it, Industrial Landscape!" in the Rákóczi-ház, Miskolc
- ▲ | *Gyárlátogatás az egykori ózdi kohászati üzemben (fotó: Szigeti Nóra)*
Factory visit in cooperation with in the former Metallurgy Works of Ózd (photo: Nóra Szigeti)

022-023

BORSOD 2050 - HAJRÁ, BORSODI IPARI TÁJ! BORSOD 2050 - REVITALIZING THE INDUSTRIAL LANDSCAPE

Antal Gabriella, Borzsák Veronika, Tánczos Tibor, Varga Piroska

BORSOS MELINDA, BRÓSZ CSABA BOTOND, DIMITRIJEVIC TIJANA, KUKUCSKA GERGELY, SZABÓ DÁVID
(KONZULENS ALFÖLDI GYÖRGY DLA)

MAGDOLNA NEGYED

Szociális szolgáltatóhelyiségek tervezése

„...a magas státusúak lényegében úgy és azokra a területekre szegregálódnak, ahogyan és ahova akarnak, az alacsony státusúak pedig úgy és oda, ahova hagyják őket.”
Csanádi - Ladányi, 1992

A Magdolna negyed Budapest VIII. kerületének a legszegényebb része. Mélyszegénység, munkanélküliség és rossz életkörülmények egy erősen lepusztult városi szövetben. 2004-ben szociális városrehabilitáció kezdő-

dött el a terü-leten Magdolna Negyed Program néven. Fő irányelve a terület és a helyi lakosok életkörülményeinek javítása és bekapcsolása a városi szövetbe a meglévő lakosság megtartása mellett.

Az aktuális városrehabilitáció program (MNPIII) keretében négy szociális szolgáltató helyiséget alakítanak ki a Magdolna negyedben. Ezek építészeti tervezését vállaltuk a 2012-2013. évben. A csapatunknak szerepe kettős volt: az alapkutatások elvégzése és a helyiségek építészeti tervezése.

MAGDOLNA QUARTER, BUDAPEST Designing social service facilities

"... the segregation of people of higher social status takes place wherever and in whatever way they wish; the segregation of people of lower social status takes place wherever and in whatever way it is allowed by others." (Csanádi – Ladányi 1992.)

The Magdolna Quarter is the poorest part of District 8 in the Hungarian capital, Budapest. The main characteristics of the area are deep poverty, unemployment, terrible living conditions within a devastated urban environment, and a concentration of multiple disadvantaged groups who are subject to discrimination. Since 2004, a social urban rehabilitation project named Magdolna Quarter Program has been introduced. Its primary objective is to increase the living standards of local residents within their environment.

As a part of the ongoing urban rehabilitation program (MNPIII) four new social service facilities are planned in the Magdolna Quarter. We have made it our task to perform the architectural planning of these facilities. Our team had a dual task to accomplish: first the basic research of the environment and the task itself and then the architectural planning of the facilities.

- ▶ *Életképek a Magdolna negyedből
Stills from the Magdolna quarter*
- ▶ *Kéznyomok a Kesztyűgyár belső falán
Handprints on the wall of the "Kesztyűgyár"*

024-025

MAGDOLNA NEGYED **MAGDOLNA QUARTER**

Borsos Melinda, Brósz Csaba Botond, Dimitrijevic Tijana, Kukucska Gergely, Szabó Dávid

MI AZ A MAGDOLNA NEGYED? MI VOLT A FELADATUNK?

Magdolna negyed Budapest belvárosának keleti határa, egyben a város egyik legproblémásabb területe.

Karinthy szavaival élve ez egy olyan hely, ahol a "város, mint egy zátonyon megfeneklett"; az itt élő emberek – a hajótörtek – önerőből nemigen tudják elhagyni a szigetországot, ahova kerültek.

2004-ben szociális városrehabilitáció kezdődött a területen Magdolna Negyed Program néven. Az integrált rehabilitáció legfontosabb céljai: közösségfejlesztés, szociálpolitikai foglalkoztatások (bűnmegelőzés, oktatás) elindítása, szociokulturális intézményhálózatok kiépítése, identitástudat erősítése, elítéllet-csökkentés,

munkateremtő beruházások, épített környezet állagának javítása.

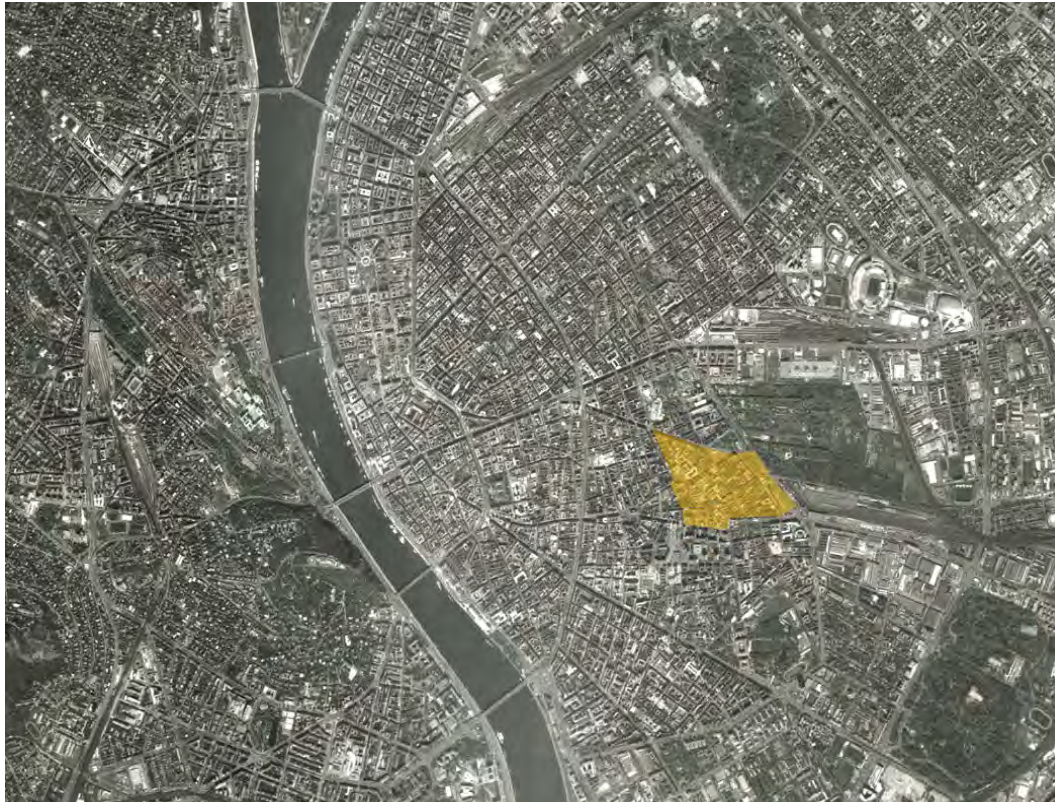
Az aktuális városrehabilitációs program (MNPIII 2013-2015) alatt közel 50 000 m² köztér felújítását, 55 önkormányzati bérház korszerűsítését tervezik, több szociális felzárkóztató programmal egyetemben.

Ennek keretében négy szociális szolgáltató helyiséget alakítanak ki a Magdolna negyedben. A helyiségek programja reagálni kíván a negyedben élő hátrányos helyzetű emberek, családok igényeire, és megrekedt állapotuk előmozdítását tűzi ki célul. A négy funkció: szociális mosoda, családfejlesztő és intenzív családgondozó, szociális

szolgáltató iroda és kirekesztett nők klubja. A tervezett szociális funkciók régóta üresen álló önkormányzati helyiségek tereit hasznosítják újra. A csapatunk feladata a négy helyiség tervezése és az ehhez kapcsolódó előkészítő kutatások elvégzése volt.

Az egész éves munka szoros együttműködésben zajlott a kerületi városrehabilitációs irodával, a Rév8 Zrt-vel.

A tervezési és kutatási éves munka további résztvevői: az önkormányzat; a kerület vagyonkezelő szervezete; a Józsefvárosi Családsegítő és Gyermekjóléti Központ (JCzGyK) és a Kiút Veled Alapítvány.

- ▶ *Újabb életképek a Magdolna negyedből*
Further stills from the Magdolna quarter
- ▲ *A Magdolna negyed elhelyezkedése Budapesten belül*
Location of Magdolna quarter in Budapest

026-027

MAGDOLNA NEGYED **MAGDOLNA QUARTER**

Borsos Melinda, Brósz Csaba Botond, Dimitrijevic Tijana, Kukucska Gergely, Szabó Dávid

WHAT IS MAGDOLNA QUARTER? WHAT WAS OUR TASK?

The Magdolna Quarter is situated at the east border of downtown Budapest in a central position, but is at the same time one of the city's most problematic area. This is a place – to use the words of the Hungarian author and poet, Frigyes Karinthy – where “the city has shipwrecked.” People stranded here cannot leave the island by their own efforts. The main aims of the active integrated rehabilitation are community development, programs of sociopolitical awareness, creating sociocultural institutional networks, strengthening the consciousness of identity, reducing prejudices, clearing the ground for job creation investments, and developing the architectural environment.

The ongoing rehabilitation program (MNPIII 2013 – 2015) promises the renovation of 50.000 m² of public space and the modernization of 55 apartment building owned by the district government. According to the plans, various social development programs will be put into work, as well. As a part of this programme, four new social service facilities are going to be opened in the Magdolna Quarter. The programs of the facilities aim to improve the wrecked condition of local people. The four planned functions are: a social laundry, special family development centre, a social service information office (kind of Quarter-management), and a club for segregated women. The appointment we took upon ourselves was to conduct preliminary research and undertake the architectural design of these facilities.

We have worked in close cooperation with the urban rehabilitation office of the district, Rév8. Further participants involved were: Municipality of 8th District; property manager company of the District; local Family and Child Care Center (JCsGyK) and Foundation for life without prostitution.

TERVEZÉSI ÉS KUTATÁSI MUNKA A MAGDOLNA NEGYEDBEN

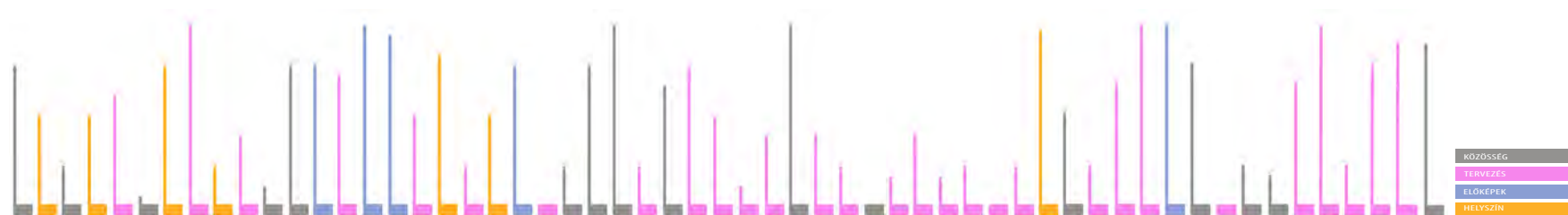
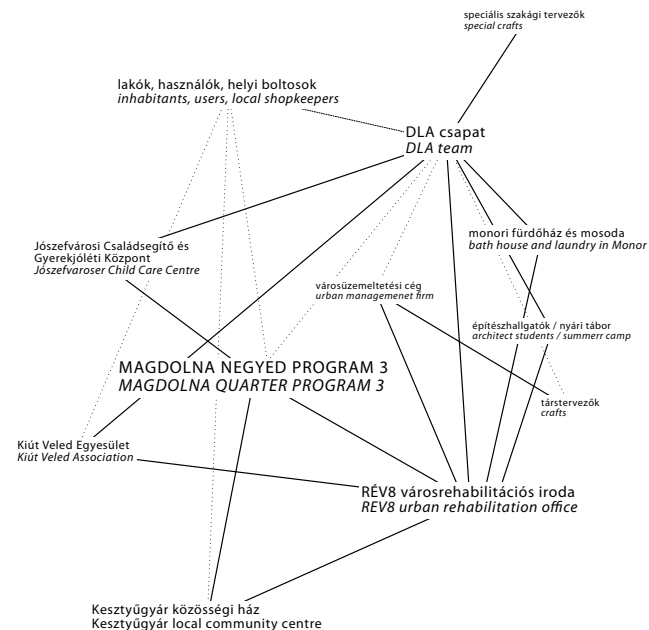
Az őszi félévben ismerkedtünk, beszélgettünk a helyiekkel és a lehetséges használókkal, felmértük a helyiségeket, felvettük a kapcsolatot a leendő üzemeltetőkkel, továbbá magyar és külföldi előképeket vizsgáltunk. A kutatási munkát szabadon, a hivatalos rendszertől függetlenül végeztük. Számos személyes kapcsolatot és élményt szereztünk mind a helyszínen, mind az előképek látogatása során. Az így szerzett információk a Rév8 számára is visszajelzést jelentenek a Magdolna negyedről.

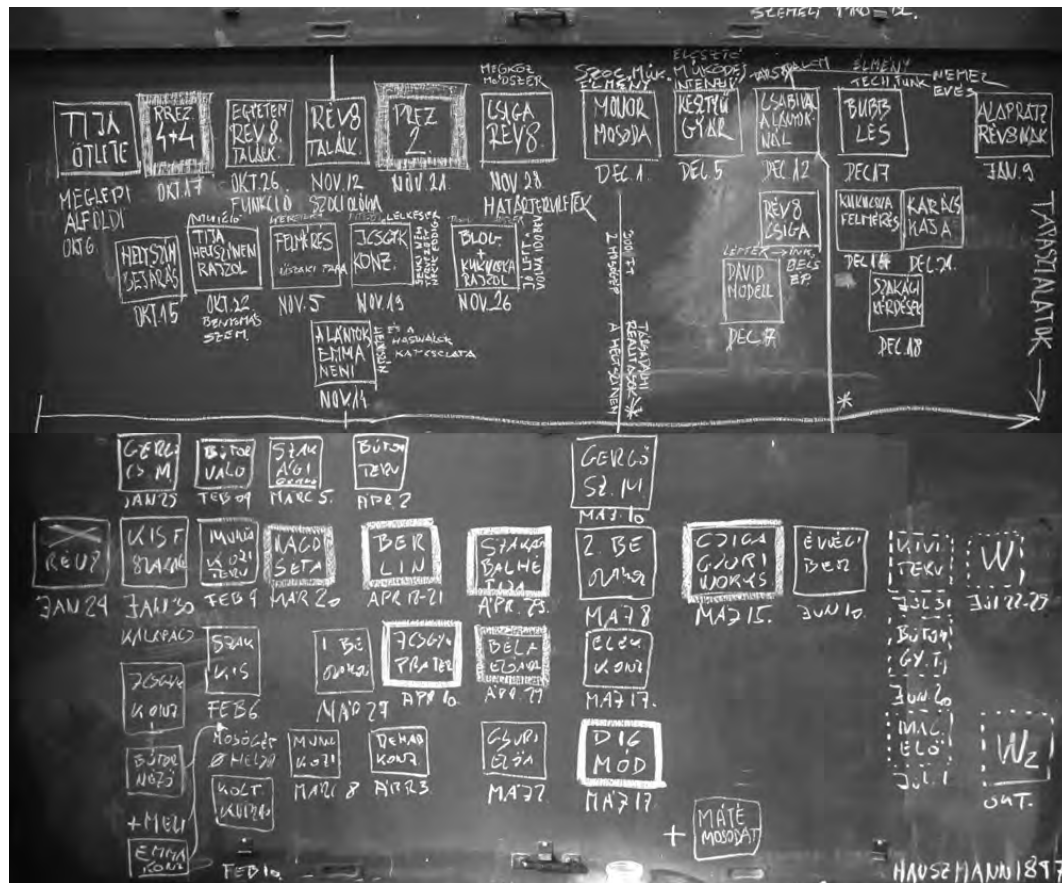
A tervezéshez kapcsolódó közösségi akciók és a negyeden belüli használaton kívüli területek esetlegesen ideiglenes használatának lehetősége viszont erősen korlátozottnak mutatkozott. Fő okát abban látjuk, hogy egy olyan tervezési folyamatba csatlakoztunk be, aminek a kötött intézményi háttere nem teszi lehetővé az ilyesfajta alternatív eszközöket.

A tavaszi félév során a kutatási feladat valós tervezési

feladattá vált. Megkezdődött a kötöttebb együttműködés az üzemeltetőkkel, a vagyonkezelő céggel és a szakági tervezőkkel. A tervezési munkát lassította a hivatalos felekkel való nehézkes kommunikáció. A félév végére elkészültek a helyiségek (munkaközi) kiviteli és bútorozási tervei. Csatunk időközben berlini tanulmányúton vett részt, melynek keretében meglátogattunk több, a negyed szempontjából példaértékű szociális és közösségi kezdeményezést.

A kutatási-tervezési folyamat állomásait négy kategóriába osztottuk – helyszín, előképek, tervezés, közösség – és értékeltük ezek jelentőségét az egész éves munka szempontjából. A tapasztalatokat egy átfogó kutatási naplóban foglaltuk össze. A kapott kutatási-tervezési grafikon egyrészt időrendbe helyezte az év eseményeit, másrészt pedig megmutatta a két félévi munka (tervezés illetve kutatás) változó dinamikáját.

- ▲ Kutatási napló
Research diary
- ◀ A kutatás-tervezés kapcsolati térképe és grafikonja
Research-design link map and graph

028-029

MAGDOLNA NEGYED **MAGDOLNA QUARTER**

Borsos Melinda, Brósz Csaba Botond, Dimitrijevic Tijana, Kukucska Gergely, Szabó Dávid

RESEARCH AND DESIGN IN MAGDOLNA QUARTER

The 2012 fall semester was about getting to know local residents and having extensive conversations with them as potential users of the facilities. We have explored and measured the building sites, made contact with future operational organizations, and examined previous examples in Hungary and abroad. During our research activities we were independent from official institutions, and thus could move and act freely. We have established many personal contacts and gained useful experiences by exploring and visiting the locations of existing similar facilities. The information we gained along our research serve as important feedback to Rév8. However, participation with communities and the possibility of temporary use of the empty sites (where we planned the four facilities) proved to be limited in the stage of planning. We believe the main reason for these difficulties to be the fact that we entered a planning process with a strict institutional background that does not allow deploying such alternative means.

In the 2013 spring semester our research tasks have gained reality and transformed into planning tasks. The cooperation with operational organizations, property management company and specialist co-designers began. At the end of the semester we completed the preliminary building plans of the facilities.

We grouped the different steps of the research and design process into four categories – location, best practice examples, design and community – and evaluated the results and the significance of each step from the viewpoint of the entire year's work. We summarized these in a research diary. This provided us with a research and planning graph that exhibits the timeline of the working year with all its components and illustrates the varying dynamics of the work done in these two semesters.

MOSODA- ÉS FÜRDŐHÁZ, TABÁN TELEP, MONOR

2012 decemberében meglátogattuk a monori Tabán telepen lévő, a Máltai Szeretetszolgálat által létrehozott szociális mosoda- és fürdőházat.

A kis magastetőű épületben közWC, zuhanyzó és mosoda kapott helyet. A csupán 6m²-es mosóhelyiségben két mosógép zakatol, amiket a lelkes szomszéd hölgy, Jolika néni és zsebédei működtetnek. A mosoda mellett

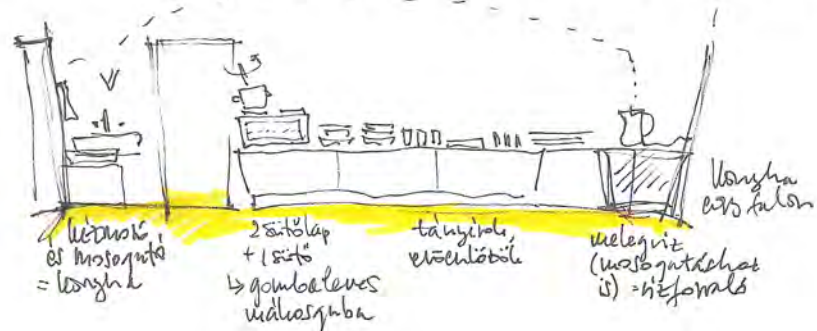
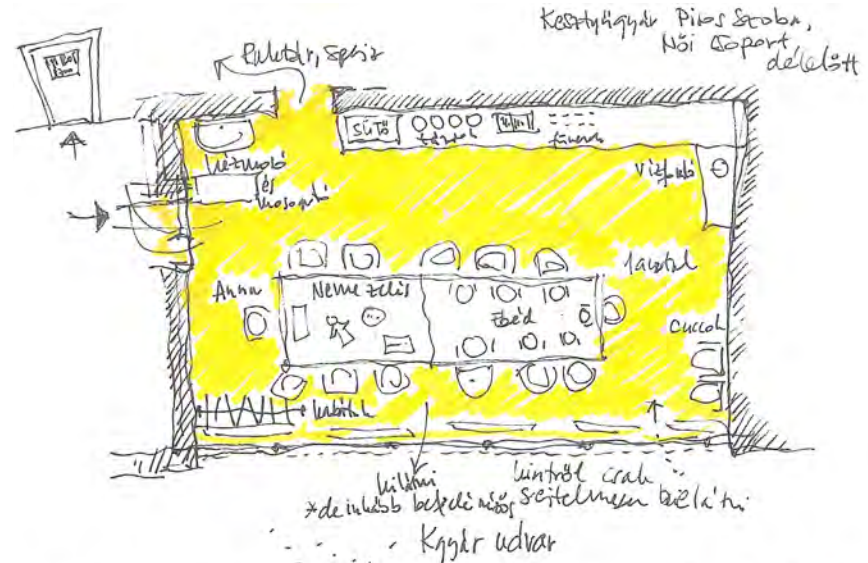
kis udvar van körbekerítve, ahol régen kosárpálya volt, szomszédságában a Máltai Szeretetszolgálat sátra áll.

Jó tanácsok Joli nénitől:

- A mosásért pénzt lehet kérni, 300-500 Ft között. Ez Monoron is megengedhető összeg, kevesebbet nem érdemes.

- Vonjuk be az építésbe a leendő felhasználókat, így talán jobban vigyáznának az épületre. A látogatás és a beszélgetés Joli nénivel az egész tervezést meghatározó élménnyé vált.

- ◀ A monori fürdőház fotói
Photos of the bath house in Monor
- ▲ Délutáni rajzóra a Mátyás téren
Afternoon drawing class on Mátyás square
- Látogatás a Kesztyűgyárban
Visiting the Kesztyűgyár
- ▼ Kesztyűgyári foglalkozásról készült rajz
Drawing about a class held in the Kesztyűgyár

030-031

MAGDOLNA NEGYED **MAGDOLNA QUARTER**

Borsos Melinda, Brósz Csaba Botond, Dimitrijevic Tijana, Kukucska Gergely, Szabó Dávid

TAPASZTALATOK ÖSSZEFOGLALÁSA

Az éves munkára jellemző dinamika következhet abból, hogy a sok résztvevő különböző módon befolyásolta a folyamatot, továbbá a szerepünk is kettős volt: egyfelől független kutatók voltunk, másfelől pedig mint az önkormányzattal együtt dolgozó tervezők vettünk részt a feladatban. A hivatali rendszeren belüli szerepünk azonban mindvégig tisztázatlan volt, miközben ez elengedhetetlen feltétele lett volna a hatékony együttműködésnek. A független hallgatói státusz előnyt jelentett a helyszíni kutatásnál és a lakók megismerésénél, a tervezés során

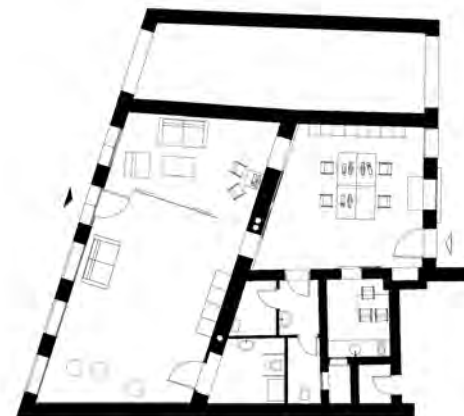
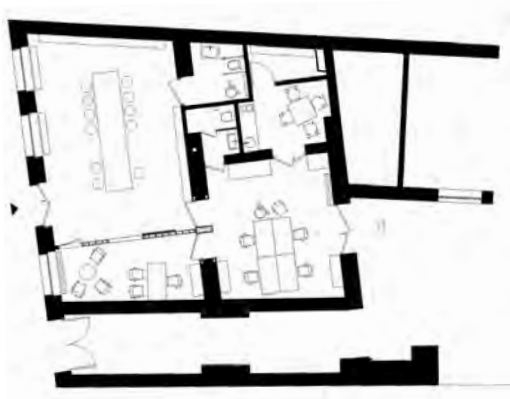
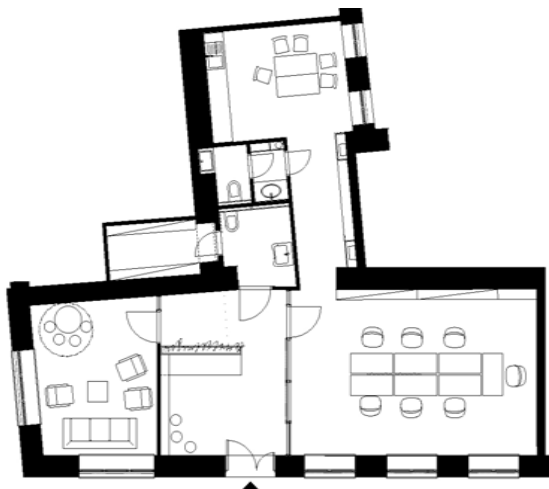
azonban megnehezítette a munkát a merev és formális keretek között működő önkormányzati rendszerbe tagozódás.

Csapatunk célja, hogy a közösségi használat számára minél jobb építészeti háttérrel teremtsem. A mosoda, a családközpont, az információs iroda és a női klub sikeres működése azonban az építészeti minőség mellett nagy mértékben az ott dolgozók lelkes hozzáállásán múlik majd, ahogy a Kesztyűgyári Női csoport és a monori fürdőház tapasztalatai is mutatják.

HOGYAN TOVÁBB?

2013 nyarán elkészítjük a kiviteli terveket és a nyári építőtáborunk szervezése is folyik. A Magdolna Műhely működésének első ütemében építészhallgatók, helyi szakemberek és lakók segítségével a közösségi terek bútorai készülnek el. A szolgáltató funkciók kivitelezése a tervek szerint nyár végén indulna, és 3 hónapot venne igénybe. A helyiségek rövid workshopok keretében nyernék el végleges arcukat. Reméljük, hogy a négy funkció megnyitása után is figyelemmel tudjuk kísérni a fejlődésüket és működésüket.

Több információ a blogon és a kutatási naplóban:
www.negyed.wordpress.com

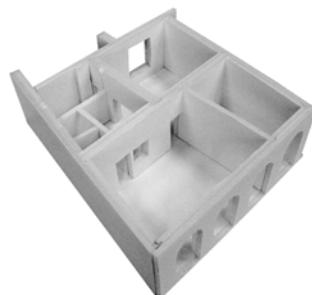
SUMMARY OF RESULTS AND EXPERIENCES

This dynamics of our annual work has two main causes: first, the high number of participants who influenced the process in a wide variety of ways; and second the fact that our role in the process had a dual character.

On the one hand, we were independent researchers, but on the other, we were planners cooperating with the district government, and our role within the official system remained unclear the entire time. In our experience, the clarification of the roles and duties in the planning phase would be necessary. Although our independent (student) status proved to be beneficial in terms of research, our unclear position during the phase of planning rendered the work more difficult within the strict and formal district governmental system.

In the planning phase, the objective of our team was to establish the best possible architectural background. However, the successful operation of the laundry, the family centre, the information office and the women's club will depend not only on the architectural quality, but also to a large extent on the attitude of future employees, as is indicated by the experiences concerning The

- ◀ *A családfejlesztő és intenzív családgondozó iroda, a szociális szolgáltató iroda és a szociális mosoda alaprajzai*
Layout of social service office, social laundry, family development and intensive family care
- ▶ *A szolgáltató iroda makettje, a mosoda közösségi tere, a családgondozó iroda látványterve*
Model of the service office, community space of the laundry, social laundry and visual of the family care

Kesztyűgár Women Group (Kesztyűgári Női Csoport) and The Monor Bathhouse/Laundry (monori fürdőház).

NEXT STEPS

In the summer of 2013 we will complete the final construction drawings of the facilities, and the organization of a summer construction camp is already underway. The objective of our Magdolna Workshop is to produce the furniture for the facilities with the help of architecture students, local craftsmen and residents. According to plans, the construction of four planned facilities would begin in the late summer. The estimated time required for the accomplishment is three months. The final outlook of the facilities would be constructed by small workshops during fall 2013. We hope that we can monitor and take part in the development of the facilities after the four functions are opened to the public.

BLOG AND MORE INFORMATION

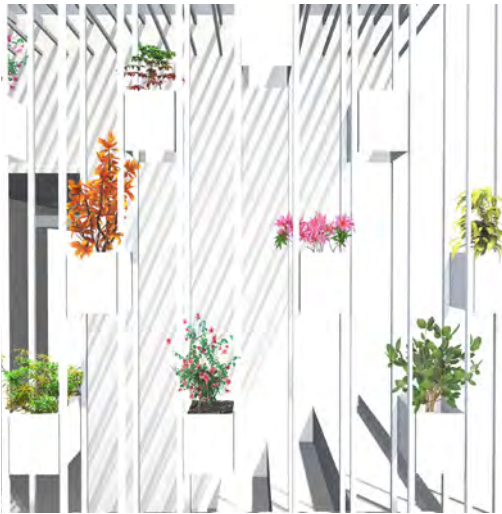
For further information visit our blog and our online research diary: www.negyed.wordpress.com

032-033

MAGDOLNA NEGYED **MAGDOLNA QUARTER**

Borsos Melinda, Brósz Csaba Botond, Dimitrijevic Tijana, Kukucska Gergely, Szabó Dávid

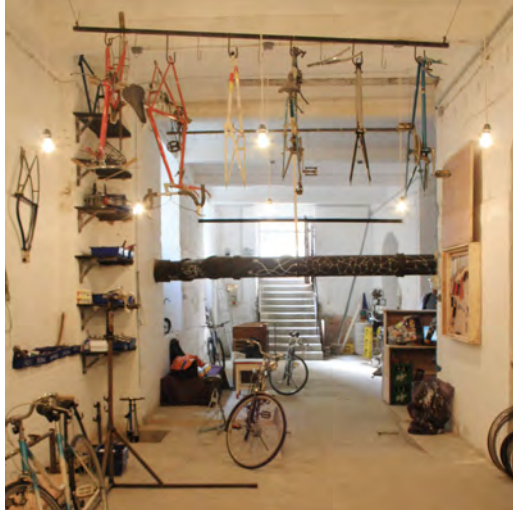

CSÍZY LÁSZLÓ, HAKKEL MÁRTON, TATÁR-GÖNCZI ORSOLYA (KONZULENS: FEJÉRDY PÉTER DLA)

„DIGRÓ ÉS NOHA” egy budapesti “nemnövekedés” projekt története

A Nemnövekedés (Degrowth vagy Décroissance) a fenntartható fejlődés híveinek szélsőséges csoportja, akik vallják, hogy a nyugati társadalmak fejlett ipara napjainkra az anyagi és szellemi javak termelésében messze túlhaladt józan szükségleteink szintjén, ezért a továbbiakban a gazdasági növekedés hajszolása helyett a felhalmozott ipari termékek és a meglévő természetes adottságok ökológikus, lokális hasznosítását, illetve a termelés és fogyasztás egyidejű, szükségszerű visszafogását hirdetik. Az országhatárokon átívelő mozgalom francia-, spanyol-, német-, olasz-, stb. csoportjai

is akadnak aktív szimpatizánsai. Így felmerült az igény, hogy az elméleti szemléletváltás gyakorlati, közösségi kísérleti helyszíne lehetne egy budapesti nemnövekedés-műhely. Az év során ennek a közösségi, személetformáló centrum lehetséges helyszínének keresésével, és a fellelt, adott terekre adaptálható, arányos építészeti program kialakításával foglalkoztunk. Számos sikertelen próbálkozás után végül egy földalatti “Önszerveződő Művelődési Ház” fogadta be a programot, majd 2013 júniusában, a projekt első ütemeként, megnyílt a Cyclonomia közösségi bicikliműhely... Erről szól a „Digró és Noha” közös története.

“DIGRÓ AND NOHA”

The story of a “non-growing” project in Budapest

Degrowth is an extremist group of the followers of sustainable development who believe that the developed industry of today’s western societies produces material and intellectual goods far exceeding the reasonable needs. For this they advocate the ecological and local employment of existing natural resources and accumulated industrial products, at the same time rightly restricting production and consumption versus further pursuing economical growth. To turn the theory into practice there is a need for an experimental community center. The Degrowth center would occupy an existing yet unused building or part of a building. The small-scale low-budget transformation would use recyclable materials. In the doctorate year of “The small is beautiful” we attempt to find a suitable location for the center. After facing many difficulties and numerous unsuccessful trials the program was embraced by an underground self-managed cultural center in a form of a community workshop functionally reduced to the essentials.

This is what the “Digro and Noha” story is about.

034-035

„DIGRÓ ÉS NOHA” **“DIGRÓ AND NOHA”**

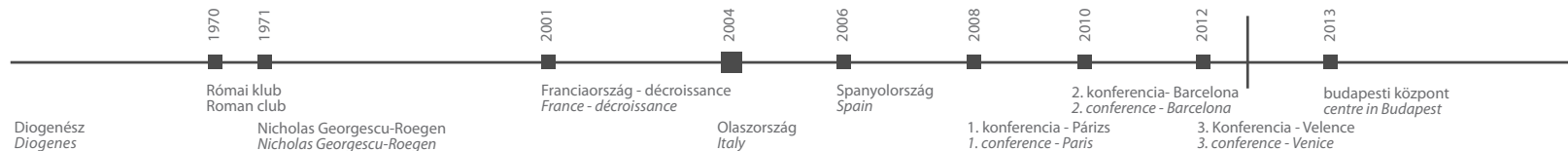
Csízay László, Hakkel Márton, Tatár-Gönczi Orsolya

„Mit kívánunk a tudósoktól és mérnököktől? Módszerek és felszerelések kellene, amelyek: elég olcsók ahhoz, hogy mindenki számára elérhetőek legyenek, kis léptékben alkalmazhatók, összeegyeztethetők az ember alkotásigényével”

(Ernst Schumacher)

„What do we ask from scientists ? We need methods and technical instruments, which: are enough cheap to be available for everyone, can be used in small scale and fit well with human need for creative work.”

(Ernst Schumacher)

A NEMNÖVEKEDÉS Lényege a termelés és fogyasztás visszafogása, annak érdekében, hogy visszaállítsuk bolygónkon az ökológiai környezet természetes egyensúlyát, mellyel az ember képes összhangban, „jólétben” élni. Megidéz egy jövőt, ahol a társadalmak a saját ökológiai eszközeikkel, nyitott, helyi gazdaságokkal és forrásokkal élnek, melyeknek egyenlőbb elosztása újfajta demokratikus intézményeken keresztül történik. Az effajta társadalmaknak nem kell majd „nőni vagy meghalni”. Az anyagi felhalmozás nem fog többé elsődleges szerepet kapni a népség kulturális képzetében. A termelési hatékonyság elsődlegességét felváltja az elégségesre való törekvés. Az innováció fókusza nem a technológia önös fejlődésén lesz, hanem egy új társadalmi és technikai szerveződésen, amely lehetővé teszi majd, hogy jókedvűen és ta-

karékosan éljünk. A nemnövekedés nem csak a GDP növekedésének mindent átható irányelvét kérdőjelezi meg, hanem kijelöl egy keretet az átalakuláshoz, amely egy alacsonyabb és fenntartható szintű termelést és fogyasztást jelent, egy zsugorodó gazdasági rendszert, ami így több teret ad az emberi kooperációnak és az ökológiai rendszereknek.

A nem növekedés autonóm társadalmának felépítéséhez szükséges gyökeres változás nyolc egymással összefüggő és egymást erősítő kulcsfogalma: értékcsere, koncepcióváltás, átstrukturálás, újraelosztás, relokalizáció, csökkentés, újrafelhasználás, újrahasonosítás.

(forrás: www.degrowth.eu)

KÖZÖS HÁZ KONCEPCIÓ: A Nemnövekedés-csoport eleinte két másik civil egyesülettel (Védegyelet, Bringakonyha) összefogva kísérelt meg egy közös, többfunkciós központnak helyet találni. A budapesti önkormányzatokat, Ingatlanközvetítő irodákat, stb. felkeresve olyan kis költségvetésű, nonprofit szervezetek által közösen használható és üzemeltethető épületet/részt kerestünk:

- melynek bérleti díja alacsony
- cserébe a csoportok vállalják a ház lakhatóvá tételét
- a „komfortfokozatot” az ökológia szemlélete szerint alakítják
- ezt a közösségteremtő szemléletet igyekeznek a lehető legtöbb városlakónak átadni a ház szabályozottan nyitott működése révén
- a nyitottság feltétele, hogy biciklisen és gyalogosan könnyen elérhető legyen a hely.

THEORY

The essence of sustainable degrowth is in restricting production and consumption in order to better the planet's ecological environment and natural resources along with improving the human well-being. It calls for a future where societies live within their ecological means, with open, localized economies and resources more equally distributed through new forms of democratic institutions. Such societies will no longer have to "grow or die." Material accumulation will no longer hold a prime position in the population's cultural imaginary. The primacy of efficiency will be substituted by a focus on sufficiency, and innovation will no longer focus on technology for technology's sake but will concentrate on new social and technical arrangements that will enable us to live convivially and frugally. Degrowth does not only challenge the centrality of GDP as an overarching policy objective but proposes a framework for transformation to a lower and sustainable level of production and consumption, a shrinking of the economic system to leave more space for human cooperation and ecosystems. (www.degrowth.org)

- ▮ *A nemnövekedés időtengelye* *Time axis of Degrowth*
- ▲ *A Közös Ház logója* *Logo for the Common House*
- ▲ *Vincent Liegey és Adrien Despoisse a digró csoport francia származású, hazánkban élő vezetői* *The French-born leaders of the Degrowth group living in Hungary*

THE 'COMMON HOME' CONCEPT:

Collaboration of civil associations, a shared place. De-growth + Védegylet + Bike-kitchen
Building used and operated by a set of low budget non-profit organizations:

- 1. with low rental fee, in return the groups take on making the house livable*
- 2. level of comfort being defined by ecological norms*
- 3 passing on this community-building approach to as many townsmen as possible through the open but controlled operation of the house*
- 4 a condition of openness is accessibility both by bicycle and by foot*

FELMERÜLT HELYSZÍNEK

01 A kispesti vezetés szimpatizált a „Digró”-val, úgy tűnt, kedvező önkormányzati hátszélet kapott volna a projektünk. Egy idősek otthona udvarában álló kb. 300m²-es kúriát ajánlottak fel. Az egyesületek azonban a városközponttól túl messzinek, elszigeteltnek ítélték a helyszínt, az építések javaslata ellenére lemondtak róla.

02 Az V. kerület számára régóta gond a tulajdonában levő társasházi pincehelyiségek kihasználatlansága. Figyelembe véve a megfelelő alapterületű és tetszetős alaprajzi elrendezéseket, végül 2 x 7 db pincét választottunk ki, amelyek közül 5-öt meg is tudtunk látogatni. Elsősorban a pincék városközponti elhelyezkedése volt vonzó, ugyanakkor többségük erősen nedvesedik és természetes fénytel alig-alig megvilágítható. A szükségesnek tűnő felújítások (falak kiszáritása, vízszigetelés, padló kialakítás, meszelés, új nyílászárók) várható költségei azonban nem álltak arányban a projekt ésszerű kereteivel.

03 Rövid ideig felmerült egy VIII. kerületi nagy, földszinti üzlethelyiség bérbérvételének lehetősége. Ennek apropóján dolgoztuk ki az építészeti dualitás koncepcióját: intenzív, korszerű technológiájú (szigetelt) zárt dobozok és extenzív, szabadon hagyott (fűtetlen) terek egymásra utalt, szorosan összefüggő viszonya. Dualitás elve: két egymással ellentétes tulajdonságú elemcsoportot két egymással ellentétes irányba működő rendszerbe helyezve azonos eredményre juthatunk. Ekkor a két elemcsoport is duálpár és a rendszerek is azok. A filozófiában: a duálpár két-térbomlott egység (Ying-Yang). Ez szépen összefügg a növekedés kontra nemnövekedés szembenállással.

036-037

„DIGRÓ ÉS NOHA” *“DIGRÓ AND NOHA”*

Csízay László, Hakkel Márton, Tatár-Gönczi Orsolya

HELYKERESÉS

01 The leadership of Kispeszt sympathized with “Di-gró”: the project was to receive strong support. They offered a 300 m2 mansion standing in the yard of a nursing home. The associations found this place to be too far from the city center and being too isolated for which they declined the offer despite the positive recommendation of the architects.

02 In district V, the underutilization of condominium cellars has been a long-standing problem. Taking into account their suitable floor areas and ideal layout, 14 cellars were chosen from which we have visited the five most promising ones. Their most favorable feature was their central location, but at the same time, many of them struggled with humidity surplus and a lack of natural light. The expected costs of renovation including the desiccation of walls, water insulation, floor installation, whitewashing and new doors and windows were not in line with the project’s reasonable budget.

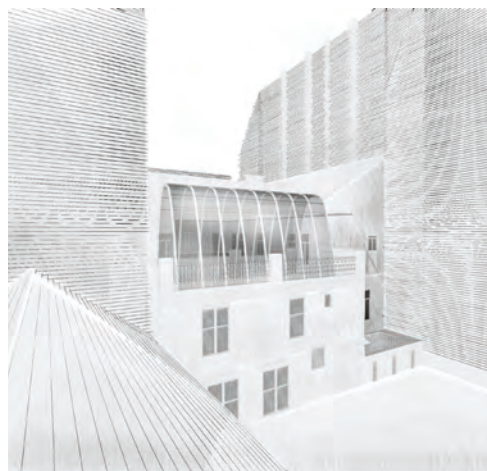
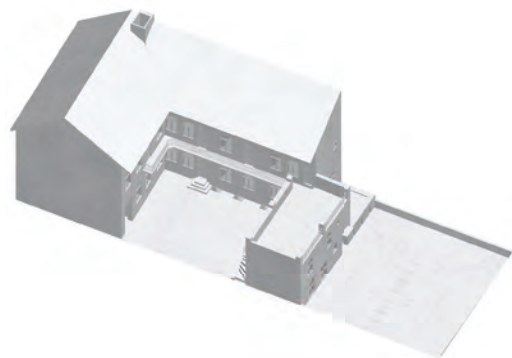
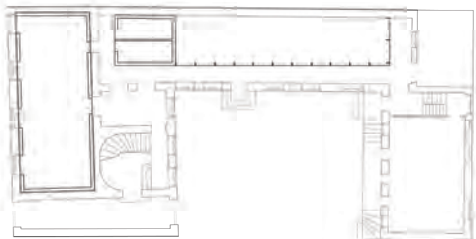
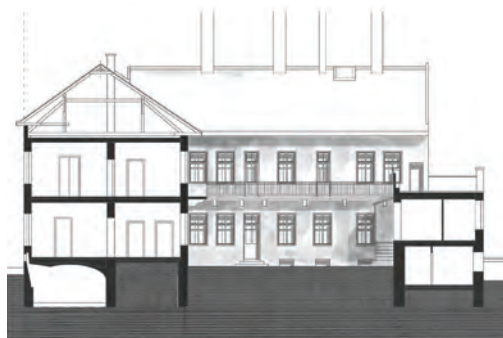
03 For a short period of time we were considering the rental of a huge ground floor retail unit in district VIII. Its given features led us to come up with the concept of duality in architecture; closed insulated boxes using advanced technologies closely interacting with extensive unheated open spaces. The principle of duality states that if we put characteristically opposing sets of elements into two differently operating systems, it is possible to achieve the same results. Both the set of elements and their systems constitute dual pairs. In philosophy, the dual pair is the divided unity (Ying-Yang). This nicely correlates with growth versus de-growth.

▲ 01 Kispeszt, volt helytörténeti gyűjtemény
01 former museum of Kispeszt

▲ 02 V. kerületi pincehelyiségek
02 cellars in district 5

SEARCH FOR A SITE

- ▲ 04 VIII. kerület, Szentkirályi utca 38.
04 Condominium in district 8

038-039

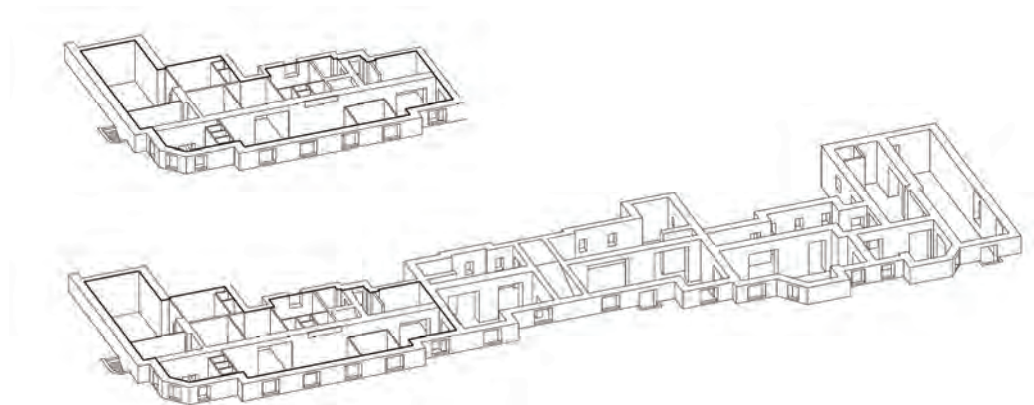
„DIGRÓ ÉS NOHA” “DIGRÓ AND NOHA”

Csízy László, Hakkel Márton, Tatár-Gönczi Orsolya

04 VIII. kerület, Szentkirályi utca 39.

Egy angol tulajdonú ingatlanközvetítő céggel folytak (végül sikertelen) bérbevételi tárgyalások a kb. 600 m²-es ingatlanért. A ház szerkezetiileg jó állapotú, de belső tereiben elhanyagolt, gépészeti vezetőkei elavultak. A tulajdonos döntése alapján 5 éven belül lebontják. Utcai, oldal- és hátsó keresztszárnya egy zárt udvart és egy hátsó kertet rajzol ki a tömbbeépítésből. Vizsgáltuk, hogy az épület mely részén érdemes a kezdeti lépéseket megtenni, és hogy mekkora az ideális méretű beavatkozás, tudván, hogy a felhasznált anyagoknak olcsónak, könnyen beszerezhetőnek kell lenniük. Végül, a ház meglévő struktúráját külső, hordozó keretként értelmeztük, amibe a szükséges használati infrastruktúrával (víz, csatorna, elektr.) ellátott független, temperált “fészkeket” tudtunk volna elhelyezni, hogy a műszaki korszerűség igénye redukált felületen váljék csak szükségessé.

04 *Leasing negotiations were ongoing with a real estate agency on a 650 m² house built by József Philipp in 1880. The 8th district estate in Szentkirályi street was in a structurally good condition while its interior and the mechanical support were in bad shape. As per the owner's decision it was to be demolished within five years. The street wing with the side and cross wing framed a patio, and in the back a garden was hidden by the surrounding dead walls of the urban block. The main questions for analysis were: where in the building should the first steps be performed, what the ideal size of the intervention is, which materials can be used in order to be cost-efficient; if they should be reused or recycled, whether the alternative way is indeed the cheapest.*

05 A NOHA Stúdió a XIII. kerületben, a Pozsonyi úti Palatinus-házak egyik tömbjének pincerendszerében működik. Az alkotókat tömörítő egyesület, mely 7 éve telepedett meg a történelmi jelentőséggel bíró házcsoport alatti szuterénszinten, példaértékűen megtestesíti a Nemnövekedés közösségi célkitűzéseit. Nyitott műhelyek keretében tartott (mozgás és kézműves) programokon keresztül a környékbeli lakosságot szólítja meg. A terek belső kialakítását bontott építőanyagokból házilagosan, és a kerületi lomtalanítások alkalmával összeszedett, helyben felújított bútorokkal oldják meg.

A NOHA nemrégiben 450 m² alapterületéhez további 550 m² önkormányzati pincehelyiséget szerzett, így adódott lehetőség a Nemnövekedés-csoport számára, hogy egy második bejáraton keresztül létrehívja a NOHA-val szorosan együttműködő közösségi műhelyét.

05 *The NOHA studio is operating in the 1000 m² cellars of the historically prominent Palatinus-houses on Pozsonyi street in the XIII. district. As it turns out, a strange twist of fate, the organization which has been established seven years ago on the basement level embodies in scale of one-to-one the envisioned objectives of Degrowth. With its open-to-everyone workshops and programs it is striving to reach out to the widest possible range of surrounding population, addressing all age groups. Interiors are made with recycled building materials and locally renewed garbage-furnitures collected from the district.*

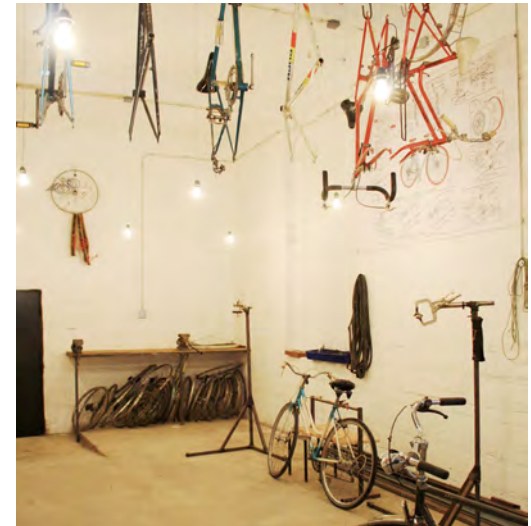
NOHA originally used about 450 m² of the cellars. However it has recently acquired 550 m² more space to hire from the municipality. This way the degrowth group has got an opportunity to open, by a second entrance, his own community workshop here - in strong cooperation with NOHA.

- ▲ A Palatinus házak a Dunaparton *Palatinus houses facing the Danube*
- ▲ Műhelytér részlete a NOHA-ban *Workshop in NOHA*
- ▶ A NOHA egyesület egykori és bővülés utáni alapterülete *Floor area of the NOHA before and after the expansion*
- ▼ Helyben készíthető, virágládákkal merevített rácsos szél-fogó terve *Flowerbox reinforced metallic windbreak made by the workshop*
- ▶▶ Fotók a Cyclonomia megnyitó előtti állapotában *Photos before the official opening of Cyclonomia*
- ▶ A műhely hosszútávú tervezett kialakítása (alaprajz és makett): átalakított bejárati lépcső, műhelyrészek, teakonyha, mosdók, stb. *Workshop's arrangement in the long run (floor plan and model): transformed entrance stairs, workshop space, tea-kitchen, toilets, etc.*

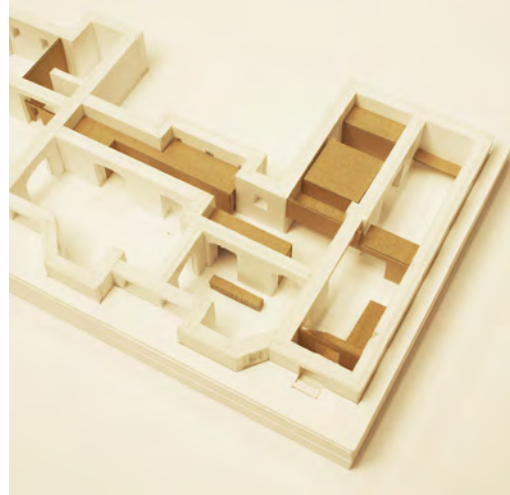

DEGROWTH AND NOHA

A CYCLONOMIA közösségi bicikliműhely nem egy hagyományos szerviz, hanem nyitott munkatér és klub, ahol a 3000 Ft éves díjat befizető klubtagok a rendelkezésre álló szerszámokkal maguk szerelik meg a járgányukat. A hely etikettje szerint ki-ki nyugodtan kínálhat vagy kérhet segítséget a mellette dolgozóktól. A műhely begyűjti és felújítja vagy alkatrészek formájában hasznosítja a régi bicikliket, így praktikus, környezettudatos takarékoságra nevel.

CYCLONOMIA, the community bicycle repair shop is not an ordinary shop but an open workspace and club where members can repair their own vehicles only for 3000 Ft per year. According to its etiquette anyone can give or ask for help from one another. The repair shop gathers and renovates old bicycles or uses them as spare parts, this way setting a good example for practical, environment-conscious, economic attitude.

040-041

„DIGRÓ ÉS NOHA” “DIGRÓ AND NOHA”

Csízy László, Hakkel Márton, Tatár-Gönczi Orsolya

DIGRÓ ÉS NOHA

A NOHA jelentősen megnövekedett alapterületen való bővítésének igénye az eddigi térstruktúra újragondolását tette szükségessé. Vajon megőrizheti-e a hely kétszer akkora alapterületen is megőrizheti-e mostani bizalmi alapú, átmenő jellegű nyitott működését vagy szükségszerűen polarizálódik két szárnyra a két bejárat által? Figyelembe véve, hogy a térsor végére egy második, új bejárat kerül, illetve hogy a további közösségi és privát műhelyek mellett szeretnének egy új tornatermet, hozzá öltözőket, illetve egy kisebb kávézót a vendéges részére A, B és C funkciószámokban és téri vázlatokban vizsgáltuk a lehetséges variációkat.

A verzió (ideál)

- egy középső főbejáratnál (+ rámpás udvar)
- központi egybefüggő közösségi műhelytérrel
- bal szárnyban a mozgásstúdiók
- jobb szárnyban a zárt műhelyek

B verzió (megbízói)

- az eredeti megmarad főbejáratnak
- két (teherhordó) fal átvágással közlekedő tengely
- a Noha nyitott műhely a jelenlegi helyén maradván
- az új mozgásterem a hátsó bejárhoz közel

C verzió (dinamikus)

- új Noha bejárat, a meglévő a mozgásstúdióké
- nincs komoly szerkezeti beavatkozás
- a Noha nyitott műhelyek hosszú térsoron át
- polarizálódás: mozgás és kézműves szárnyak

DEGROWTH AND NOHA

NOHA's intended functional expansion on the significantly increased floor area requires re-evaluation of the currently existing spatial structure. The question raises whether the operations based on democratic principles and mutual trust is able to survive the growth on such a scale? Regarding the fact that on the other side of the spatial sequence a new entrance is to be opened and that a new, second activity hall with changing rooms and a café for the guest are needed, we developed A, B and C versions of different functional-spatial arrangements to see the possible variations.

A type (ideal): main entrance in middle with ramps and a patio, central contiguous community workshop, sport activities in the left wing, individual workshops to the right.

B type (client's proposal): original main entrance, new openings in load bearing walls to create an axis corridor, NOHA community workshop remain in place, the new activity hall in the new wing

C type (dynamic): a new NOHA entrance, without any heavy structural interference, the community workshops in a long sequence of spaces, polarized wings by functional needs

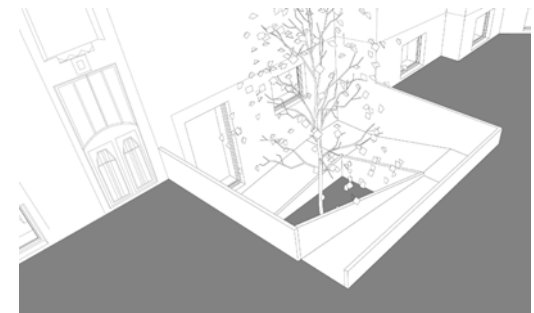
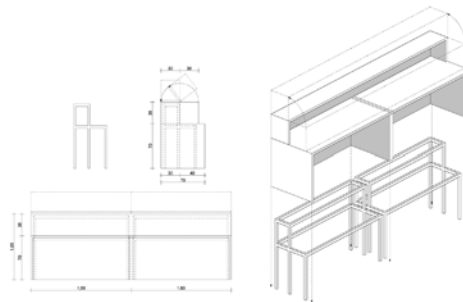

- ▼ *a C verzióban az új tornaterem a térsor legnagyobb helyiségébe kerül, függönnyel vagy tolófalakkal ideiglenesen leválasztható helyzetben*

in version C the new activity hall can only be separated temporarily with curtains or mobile walls

- ▶ *az A verzióban egy udvari rámpán juthatunk le a pince-szintre, a NOHA középtengelyében a főbejáratához*
- ▶ *in version A you can access NOHA's central main entrance through a ramp in the court.*

- ▶ *a B verzióban zárható bérnyelvtáblákat terveztünk*
- ▶ *in version B we designed lockfast workshop-tables*

042-043

„DIGRÓ ÉS NOHA” “DIGRÓ AND NOHA”

Csízzy László, Hakkel Márton, Tatár-Gönczi Orsolya

MIHÁLY ESZTER, PELLE ZITA, KRONAVETTER PÉTER (KONZULENS: MAROSI BÁLINT DLA)

JELENLÉT AZ ISKOLASZEKRÉNYBEN A Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium belső udvara

A jelen történéseire reflektáló, alkalmazott alternatív pedagógiai módszerek mentén létrejövő iskoláról alkotott elképzeléseink, és az ezek alapján meghatározható új követelmények jelentős feladatokat állítanak elénk meglévő oktatási tereinkben. A participatív tervezési módszerek alkalmazásával úgy tűnik, szűkíthető a használók és tervezők közötti kommunikációs szakadék. 2012-ben kutatási programunk során kezdtünk belefolyani a Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium mindennapjaiba. Intenzív iskolai jelenlétünk kiindulási pontja az isko-

laépület elhagyatott, szűk belső udvara, illetve az udvar használatának beindítása volt. E problémát jártuk körül a használók (diákok, tanárok, vezetőség, munkatársak) különböző szintű aktivitásokat igénylő bevonásával. A program lényegét egy kétheti rendszerességgel, kisebb csoport számára megtartott szakkör jelentette. Programunk célja az volt, hogy felfedezzük az iskolaépületben rejlő lehetőségeket. A konkrét építészeti beavatkozások tervezése helyett fontosabbnak tartottuk a térhasználatban elérhető minőségi változást, a folyamatot magát.

PRESENCE IN THE LOCKER
Patio of the Budai Ciszterci Szent Imre High School

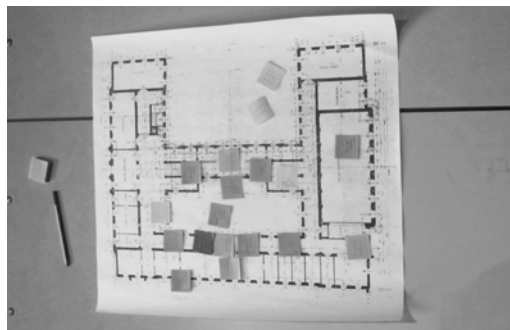
Recent and frequent changes in educational practices require a redesign of school buildings. Several international examples show the importance of involving students in the process of designing their own educational spaces. It's evident by now that through participative planning spaces can be created to meet the emerging needs of students. Working together with students on spaces they use day to day is also a great opportunity for us architects to get closer in understanding of how the buildings will be used.

- ◀ *A tervjavaslat végső makettje* **Scale model of final proposal**
- ▶ *Makett és valóság* **Scale model and reality**

044-045

JELENLÉT AZ ISKOLASZEKRÉNYBEN **PRESENCE IN THE LOCKER**
Mihály Eszter, Pelle Zita, Kronavetter Péter

SZAKKÖRÖK

A foglalkozásokat egy bemelegítő, ráhangolódást segítő játékkal kezdtük el, amely egyszerre segített a tanítási nap végére kimerült figyelmet újra koncentrálttá tenni, és az egymás iránti bizalmat hétről hétre fenntartani, építeni. Igyekeztünk minden témára inspiráló építészeti példákkal szolgálni, vigyázva arra, hogy ennek a két órás programban foglalt szerepe ne lépje túl a helyes arányt, maradjon meg a könnyed kitekintés szintjén; valamennyit tágítson a megszokott környezetben szerzett ismereteken, de ne váljon építészoktatássá.

A szakkörök érdemi részét általában valamilyen aktív barkácsolás jelentette: nem volt nehéz dolgunk, hiszen a vizuális kultúra hálás, felszabadító téma az egész na-

pos frontális tanítást követően. Eddigi tapasztalataink szerint ez a fajta kizökkentés serkentően hatott a jelenlévőkre, minket is beleértve. A társas kézimunka és a közös oldódás kölcsönösen segítettek egymást. Minél együttműködőbbek voltak egymással a csoport tagjai, a mi szerepünk annál kevésbé volt fontos a foglalkozás végkimenetelének szempontjából, ezért feladatunk sokszor inkább az együttműködés építése volt, semmint konkrét építészeti iránymutatás.

A szakkörök tematikáját az érzékelésre és különböző építészeti alapkérdésekre fűztük fel úgy, hogy a belső udvarral fizikailag is kapcsolatba hoztuk az adott kérdéseket. A hangsúly mindig a közös gondolkodáson és a gyakorlaton

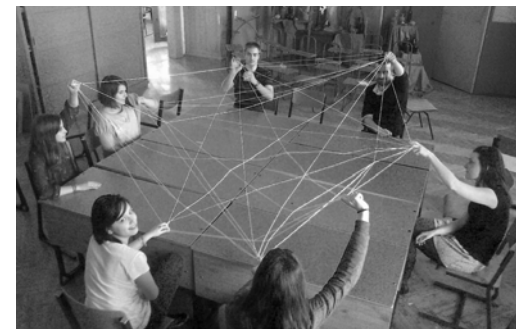
volt, amelyet minden esetben megkönnyített a valós feladat és a résztvevők iskolához való személyes kötődése. A tavaszi félév folyamán tartott 6 szakkör alatt az építészeti tervezés konkrét aspektusait körüljárva (lépték, probléma, kint és bent, fény és árnyék, színek, anyagok és felületek) apró, kreatív alkotómunkára ösztönöztük a résztvevőket. A hetedik, utolsó alkalom során kísérletet tettünk a tanulságokat összegző tervjavaslat partícipatív, de irányított megtervezésére. A végső terv iskolában való bemutatásának célja a figyelemfelkeltésen túl egy alacsony költségvetéssel megvalósítható, mégis igényes és szerethető, s a közös, az iskola diákjait bevonó megvalósítás esélyeit növelő egyszerű javaslat közvetítése volt.

WORKSHOPS

Each workshop started with a warm-up game to help gain the attention of students after their intensive day at school. These warmup games also allowed us to get to know the students and gain their trust. The majority of each workshop involved a craft project. The students particularly enjoyed this part because they were happy to get the opportunity to be creative and to work with their two hands. Our main role was to facilitate the conversation about a selected topic, and there was typically no need for us to provide architectural tutoring. Working together and getting to know one another was a process that helped both us and the students, and it allowed us to understand the deeper knowledge of the building from the students as well as their personal relationship to the building. The topics for each workshop was based on specific architectural questions related to the patio of the school. During the 6 workshops in the spring semester we had the following topics: scale, map of problem, inside and outside, light and shadow, colors, textures and space. At the last event we summarized the conclusions of the previous workshops and made a guided and participative plan for the patio. By presenting this plan to the whole school, we shared the concept of our low budget and simple plan, which reflected the involvement of the students in the school.

Though we didn't manage to draw as high of an attendance to the workshops as we had planned (the "scale" of advertising was difficult in the beginning), the participants who came to the first workshop attended every following meeting, and we were able

- ▶ Meghívó-vetítés-léptékember *Invitation-projection-scaleman*
- ◀ Probléma-térkép-utcajáték *Problem-mapping-streetplaying*
- ▶ Bemelegítés-fúrás-fényterelés *Warm up-drill-light reflection*
- ▶ Ismerkedő háló-makettkészítés *Communication net-modeling*

046-047

JELENLÉT AZ ISKOLASZEKRÉNYBEN *PRESENCE IN THE LOCKER*

Mihály Eszter, Pelle Zita, Kronavetter Péter

Építészként a foglalkozássorozat meghirdetése, az elvárt intenzitású kommunikáció beindítása, a résztvevők hatékony megszólítása hasonló léptékkérdést (eleinte tévesztést) jelentett, mint építészeti kérdésekben a helyes arány keresése. Ha nem is sikerült tömegeket megszólítani, biztató, hogy a szakkörre járók kezdeti létszáma nem csökkent, érdeklődésüket sikerült fenntartani. Segítségét jelentett, hogy a megszokott tanár-diák viszony kötöttségeit a műhelymunka keretei között igyekeztünk feloldani, a direkt irányítás helyett a közös tapasztalatsere élményére helyeztük a hangsúlyt. A foglalkozások lefolyása nem volt kötött, néhány fókuszponton kívül mindig nyitva hagytuk: a résztvevők által felmerülő programjavaslatokat is a találkozások részeivé tettük. Előfordult, hogy az idő lejártával nem zárták le magukban a felmerülő kérdéseket, hanem tovább kísérleteztek a játékos vizsgálati

módszerekkel az iskola falain kívül is.

1 LÉPTÉK

Kezdeképp egymást segítő bizalomjátékon keresztül ismerkedtünk: bekötött szemmel, lépteink számlálásával bejártuk a rajztermet. Ezt követően Gulliver utazásaiból filmrészletet vetítettünk, Gulliver miként járja be Lilliput császári udvarát. Megmutattuk az iskola alaprajzát, mint térképet, majd Slinkachu fotókon keresztül sejtettük a 'lépték' izgalmaival. Vetített orthofotókba iskolaudvarokat rajzoltunk a táblára, majd saját testrészek mértékegységeiből (hüvelyk, láb, stb.) mérőszalagokat készítettünk. Lemértük velük az udvart, lisztből az udvarrajzok léptéktévesztésének arányában felngyított emberalakot rajzoltunk a belső udvarba.

2 PROBLÉMATÉRKÉP

A 'probléma' fogalmát jártuk körül, hangsúlyozva, hogy jelentése nem 'baj', hanem kérdésfeltevés kiindulási alapja. Négy iskolapélda vetítésén keresztül közösen megfogalmaztuk, hogy problémát felvetni csak 'ideális' állapot megfogalmazása után lehet, szubjektív értékelésen keresztül pozitív és negatív szempontokat állítottunk fel. Ezek alapot jelentettek a saját iskolában felmerülő jó és rossz dolgok felsorolására, amelyeket színes papírokra írva az iskola alaprajzán elhelyeztünk. Eközben tájékozódunk a rajzban, megismertük a helyiségek kapcsolatait, a bejárt útvonalak felrajzolásával pedig a térhasználatokat. Papírból készített látcsövekkel ezután felkerestük az említett problémákat, a diákok a 'nézegetést' az iskola falain kívül az utcán is folytatták.

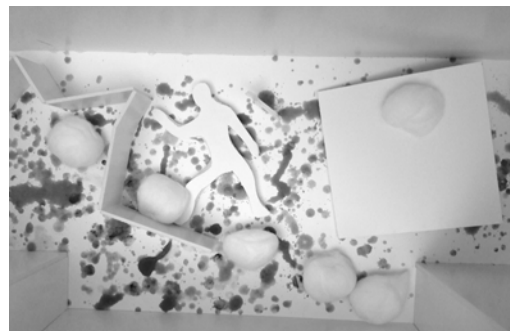

to keep them interested. We found that working in one big group without a leader was a successful way to communicate with the students. While each workshop had a few concrete goals, we also brought up open questions that could be solved during the process of work. The students usually left with these open questions, discussed them later in the day or in the next workshop.

1 SCALE - Because this was the first time we met the participants, we started with a confidence game: we tied a scarf around each person's head and we walked around the classroom with closed eyes, counting our steps from one wall to the other. Next, we watched a clip from Gulliver's Travels where Gulliver is walking on the patio of Lilliput's castle. We showed the students the plans of the school, and Slinkachu photos to represent scale. We projected ortho-photos on the blackboard, and the students could draw and guess the size of their school's patio. To understand the actual size of the patio we made self-scaled tape measures (the length was the height of a person, the scales were their own thumbs, feet or ears), and then we went down to the patio and took measurements of it with the tape measure.

2 MAP OF PROBLEMS - We talked about the notion of a "problem", emphasizing that a problem is not "bad", but the opportunity to question a situation. We showed the students four examples of modern school buildings so they could get a notion of their "ideal" school. After this it was easier to make suggestions for the positive and negative sides of their own school. These thoughts were placed on the plan of the school written on colorful stickers. During this

- ▶ Piros - ibolya - kék csapat **Group of Reds - Violas - Blues**
- ◀ Kipakolás - satírozás közben - felület-gyűjtemény
Selection - while shading - surface collection
- ▶ Egyéni és közös makettelés **Personal and collective modeling**

048-049

JELENLÉT AZ ISKOLASZEKRÉNYBEN **PRESENCE IN THE LOCKER**
Mihály Eszter, Pelle Zita, Kronavetter Péter

3 A FÉNY

Bemelegítésünk egy árnyjáték volt: a falra kivetített képeket saját illetve közös árnyékainkkal fedtük be. Következő feladatként csillagképes lámpát készítettünk (Farkas Anna munkájának mintájára). Ehhez mindenki választott egy-két csillagképet, melyeket egy alumínium vödörre kívülről felrajzoltunk. A pontokat átfúrva egy fényforrás behelyezésével a csillagképek láthatóvá váltak volna az udvarban. Idő hiányában ez egy későbbi alkalommal valósult meg, de a tervezést és alkotást mindenki élvezte. Ezután napfényt vezettük volna át a külső udvarból a sötét belső udvarba, de a felhős idő miatt a rajzterem

ablakába kitett projektor fényével dolgoztunk. Hullahopp karikákra tekert alufóliából tükröket készítettünk, majd ezekkel tereltük át a fényt a belső udvarba.

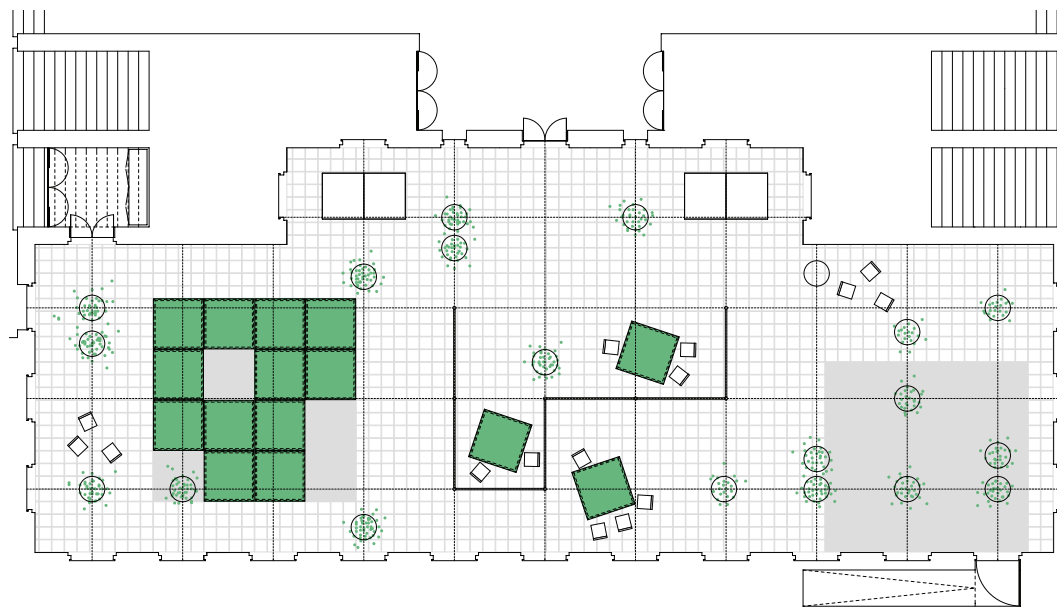
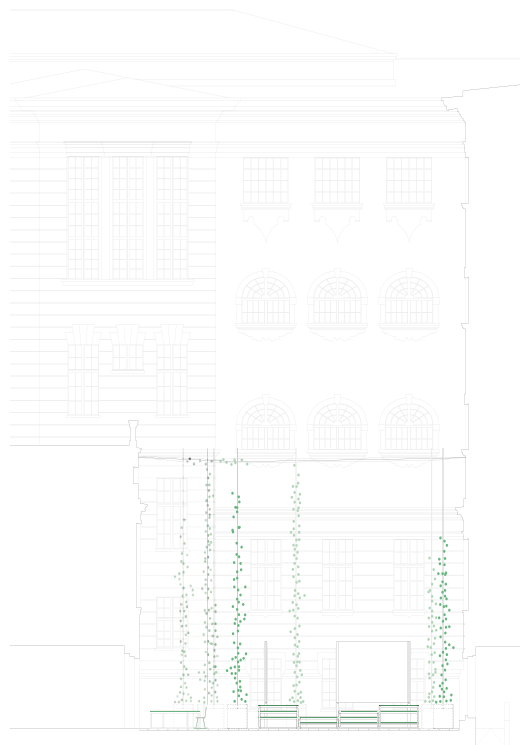
4 KINT ÉS BENT

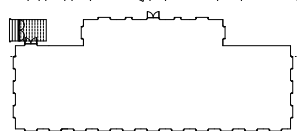
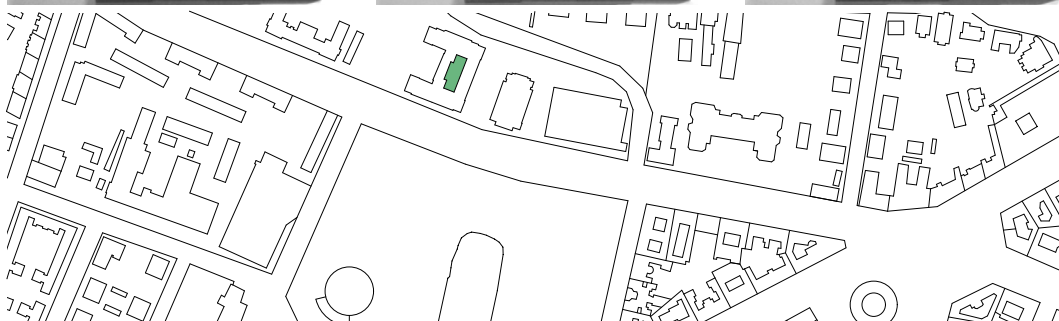
Kedvcsináló vetítésben értelmeztük a külső és belső terek találkozásában rejülő lehetőségeket, majd néhány asztalt körbeülve fonálgurítás játékot játszottunk. Kérdéseket tettünk fel egymásnak, amikben közös tulajdonságainkat kerestük, a beszélgetés végére a fonálból alakult társashálót a résztvevők kérésére, a kérdések fordított irányú feltevésével visszafejtettük. Előre elkészített,

kézbevehető méretű udvarmakettekben kint-bent helyeket kerestünk, tű és cérna segítségével egyénileg maketteket készítettünk, amik a kérdésre keresték a választ, hogy kinek mit jelent a 'bent' érzése kint. A makettek ismertetéséből elinduló beszélgetésben együtt beegalyodtunk, hogy a belső udvar valójában kint vagy bent van. A szakkört ezzel a kérdéssel zártuk.

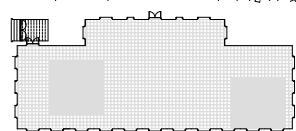
5 SZÍNEK

Ez az alkalom speciális volt abból a szempontból, hogy létszámunk a megszokott többszörösére növekedett a DLA-iskola meghívott tagjaival. A korosztályok vegyítése

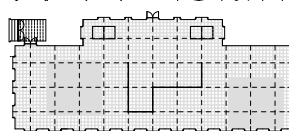

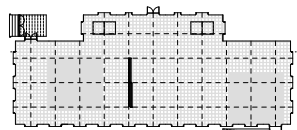
Az udvar most **The schoolyard now**

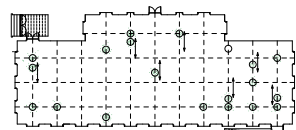
Új bejáratok **New entrances**

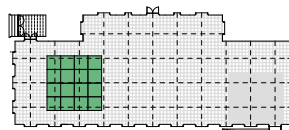
Burkolat **Re-organized pavement**

Mobil falrendszer **Flexible walls**

Óriáskaspók **Creepers in huge pots**

Pódium **Multifunctional podium**

- ▲ A mobil pódium elrendezésének lehetőségei **Organization opportunities of the mobile podium**
- ▲ Helyszínrajz **Site plan**
- ▲ A javasolt beavatkozás lépései **Steps of the recommended action**
- ◀ A belső udvar tervének metszete **Section of the inner courtyard**
- ◀ A belső udvar alaprajza **Floor plan of the inner courtyard**

050-051

JELLENLÉT AZ ISKOLASZEKRÉNYBEN **PRESENCE IN THE LOCKER**

Mihály Eszter, Pelle Zita, Kronavetter Péter

process the students learned how to read the plans of the school and realized the connections between rooms. They also drew their typical paths throughout the school during the day, and they could see how they use the spaces of the building. At the end of this workshop we made paper telescopes and used them to get a different view on the surroundings.

3 LIGHT - As a warm-up exercise, we played with our shadows. We projected different kinds of shadows on the wall, and had the students remake them with our own bodies. Next, we made a star-lamp, following the idea of designer Anna Farkas. We had a look at the star map, and each participant chose two constellations which we drew on the outside of a bucket. We screwed holes on the bucket in place of the stars. Placing a lightbulb inside the bucket would have projected the stars on the walls. Because we were short on time, we didn't finish this project until the following week. We also directed the light of the projector onto the patio of the school (originally we were planning on using sunlight, but there were clouds that day). We directed the light with self-made mirrors made from hula hoops and aluminium foil.

4 INSIDE AND OUTSIDE SPACE - As a starting exercise we projected pictures of examples of possible connections between inner and outer spaces. Afterwards, we sat around a table and rolled a yarn ball to each other while answering each others questions, trying to find common interests. The result was a big web of yarn, representing the path of the questions and answers. We also rolled the yarn backwards, repeating the questions and answers, at the request of the students. Next, everyone received a small model of the patio, and had to think of a way to make an inside place in the outside space of the patio. We used yarn to create spaces inside the model, and chatted for about half an hour. Afterwards everyone presented their work, and we talked about the different solutions suggested by the participants for partitioning the space.

érdekében aszerint alkottunk csapatokat, hogy ki milyen színű ruhában érkezett. Abból a célból, hogy az iskolában első alkalommal jelenlévők feltérképezzék magukban a tereket, előre elhelyezett, színes eszközöket rejtő dobozokat kellett megtalálniuk a folyosókon. A csapatok bármit készíthettek a megtalált alapanyagokból, majd egymás munkáit megnéztük az iskola különböző szegleteiben. Munkánk végeztével a csapatonként előre kiosztott színes szalagokat újra összegyűjtöttük és szivárvány formájában a belső udvarban lelógattuk őket.

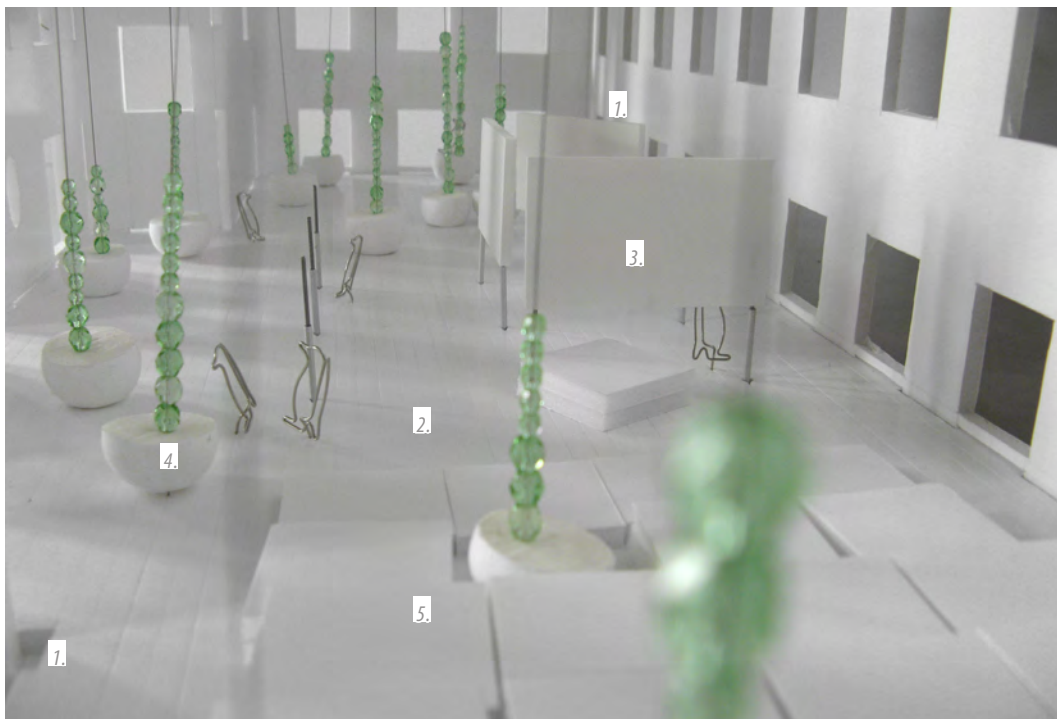
6 ANYAGOK ÉS TÉR

Ezzel az alkalommal párhuzamosan közeledtünk 'anyagokhoz', 'térérzethez', 'hangokhoz'. Pauszpapírra egyénileg szénrel és ceruzával satírozva anyagmintákat gyűjtöttünk az iskolában fellelhető tárgyakról. A mintákat találgatással azonosítottuk, hasonló textúrák eltérő anyagai, ugyanazon anyagok eltérő textúrái a résztvevők felfedezései voltak. Ez után hangutánzó szavakra (zúg, kong, harsog, stb.) tereket, majd a terekre (erdő, templom, hangszer belseje, stb.) anyagokat asszociáltunk, az anyagokról (víz, kő, fém, stb.) beszélgettünk. Egy hangskönyvből lejátszott vers akusztikai jellemzőit manipulálva a változó hangminőségekhez egyénileg tereket párosítottunk, majd azokat egymással összevetettük.

7 TERVEZÉS

Az utolsó alkalommal az addigi élmények birtokában a szakörökre feltett kérdőszavakban sűrítettük a félév felidézését. A kérdőszavakból hajtogatós, körbeadogatós játék egyéni válaszaiból kialakult hét mondat, amelyekből közösen kiválasztottunk egyet. Ezt az egy 'állítást' mindannyian külön-külön, szabad anyagválasztással ábrázoltuk egy udvarformájú kartonon. Az elkészült makketekben szembesültünk újra a közös állítás szubjektív megfogalmazásainak árnyalataival. A hét modell különböző elemeiben megkerestük a közös szándékokat, majd egy nagy koncepciómakketet készítettünk. Erre építve dolgoztuk ki a tervet, amelyet az aulában kiállítottunk és az iskola átfogó véleményezésére bocsátottunk.

- ▲ *Makettfotó beavatkozások jelölésével (1.Új bejáratok takarítószertároló és menza felé 2.A meglévő burkolat újrarakása 3.Mobil falrendszer 4.Futónövények egyedi kaspókban 5.Átrendezhető lépcsős pódium)*
Actions signed on a photo of the model (1.New entrances through cleaning storage and canteen 2.Reorganization of the existing pavement pattern 3.Mobile wall structure 4.Climbing plants in special pots 5.Flexible podium)
- ◀◀ *A diákokhoz eljuttatott kérdőív - perforálás közben (rajta az első munkamakett).*
The research sent to the students - while perforating (the first model on it).
- ◀◀ *Szakköri toborzó pavilon a belső udvarban. Workshop recruiter pavilion in the inner courtyard.*
- ◀ *A terv bemutatása a gimnázium aulájában. Presentation of the plan in the hall of the grammar school.*
- ◀ *A tervjavaslat végső makettje. The final model of the proposal.*

052-053

JELENLÉT AZ ISKOLASZEKRÉNYBEN *PRESENCE IN THE LOCKER*

Mihály Eszter, Pelle Zita, Kronavetter Péter

5 COLORS - This was a special occasion when the students and the teachers of the doctorate school were invited, and we presented our work. We formed mixed group based on the color of clothing the attendees were wearing. Each group had to find their matching colored box in the school building. This provided the opportunity for them to get to know the spaces of the building. They could find different kinds of objects in the boxes, and had to plan something in one hour, and place it anywhere in the building. After the groups finished, we took a look at the projects by walking together around the school.

6 TEXTURES AND SPACE - As a warm-up exercise, this time the participants had to collect different kinds of textures from the school using a paper and a pencil. Afterwards we had to guess the material of each texture collected. Next, we wrote down the spaces which came to mind based on imitative words (like: clang, flourish), and then we collected associations from places to materials. At the end of the workshop we listened to music and talked about the associations we get of spaces from the music.

7 PLANNING - At the last workshop we summarized the conclusions of the previous workshops with 7 basic questions, and collected the answers with a game. From the answers we created 7 sentences, and this formed the starting point of a second phase in which everyone made a plan for the patio using colored papers and textiles. After having presented and discussed each idea, we made a larger scale model (1:50) all together. This model represented the combination of the smaller individual models. Based on this concept we made an architectural plan for the patio, and built a model in 1:50 scale. We presented this model in the lobby of the school with a big sheet of paper and a pen next to it, giving a chance for each student to write down their opinion about the plan.

ALKÉR KATALIN, BARTHA ANDRÁS MÁRK, GYULOVICS ISTVÁN, KOVÁCS ZSÓFIA
(KONZULENS: KARÁCSONY TAMÁS DLA)

APÁTSÁGI KERT

A Tihanyi Bencés Apátság gazdasága a Belső-tó partján

A tihanyi Belső-tó partján hosszú évek óta parlagon fekszik egy földdarab, a bencés rend 7 hektáros telke. A félsziget vulkáni kráterétől körülölelten, az apátságtól látótávolságnyra lévő terület időtlennek tűnő háborítatlanságnak örvend. Az idegenforgalom tihanyi térhódítása azonban a telek használatát sürgeti, annál is inkább, mert a sűrű településszövetbe tagozódó renház életéből hiányzik a kert nyújtotta természetes környezet és a lehetőség az elvonulásra. Ugyanakkor a Szent Benedek zárándoklat vagy más nagy létszámú rendezvény ese-

tén sem áll a bencések rendelkezésére alkalmas terület a vendégfogadásra. Hogyan válhat ez az elsődlegesen mezőgazdasági terület közösségi térré, találkozási ponttá ember és természet, szerzetes és vendég számára? Hogyan vonhatók be a lelki gyakorlatra érkező vendégek a kertészkedésbe, biztosítható ezzel egyidejűleg a szerzetesek nyugalma és az érdeklődő turisták kiszolgálása? Rendelkezésre áll mindehhez 7 hektár: a leendő apátsági gyümölcsöskert.

ABBEY GARDEN

Orchard of the Benedictine Abbey in Tihany

On the shore of the Inner Lake at Tihany there is a piece of land lying fallow for many years: the 7 hectares plot of the Benedictines. Surrounded by the volcanic crater of the peninsula, within sight of the abbey, the land enjoys peace and quiet seemingly eternally. However, the utilization of the plot is urged as tourism gains ground in Tihany – all the more so because the friary closed up by the dense fabric of the town misses natural surroundings and the possibility for seclusion provided by a garden. At the same time the Benedictines do not possess a suitable area to host the Saint Benedict pilgrimage or other events with a large number of participants. How can this primarily agricultural land become a public space, a meeting point for man and nature, for monks and guests? How can the guests seeking spiritual retreat get involved in gardening while the peace of the monks is provided and the interest of the tourists is fulfilled? Here You are: the would-be abbey orchard of 7 hectares

- ▶ *A tervezési terület közepén állva a tihanyi táj megannyi rétege válik láthatóvá*
From the center of the plot the multi-layered history of the site becomes visible

054-055

APÁTSÁGI KERT **ABBEY GARDEN**

Alkér Katalin, Bartha András Márk, Gyulovics István, Kovács Zsófia

MÉLYSZÁNTÁS - KUTATÁSI TÉRKÉP

TÁJ ÉS ÉPÍTÉS TIHANYBAN

A Tihanyi-félszigeten található Magyarország első tájvédelmi körzete. A vulkáni eredetű kőzet és a rajta megtelepült élővilág egyedülálló ökoszisztémát hozott létre, mely az itt folytatott évszázados művelés során kutúrtájja forrott össze. A település oromfalas házai jellemzően a földből kitermelt kövekből épültek, nádfedéssel. Az új elemként idekerülő kert és ház feltett szándéka, hogy a táj dinamikus egyensúlyának részévé váljon. A Nemzeti Park részéről a területen folytatott extenzív gazdálkodás és őshonos fajták telepítése, mint a mandula vagy a levendula, messzemenően támogatandó. Az életért felelős, átfogó ökológikus gondolkodást és gyakorlati megvalósulását tanulmányutunk során leginkább az olasz Bosé kolostorában tapasztaltuk.

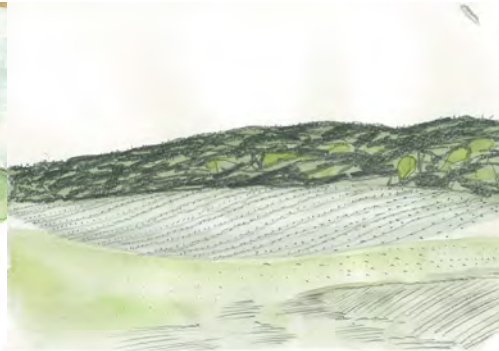
TERMESZTÉS, GAZDÁLKODÁS

A kolostorok évszázadokon át a környező régió mintagazdaságaként a földművelési kultúra innovatív fejlesztésének és tradicionális megőrzésének központjai voltak. A gazdálkodás és feldolgozás elsősorban kézi munkán alapult, sok hozzáadott értékkel. Effajta aktív gazdasági és szervező szerepet tölt be az ausztriai Wernberg kolostora a település életében. A tihanyi kerthez hasonló léptékű az a Balaton-felvidéki biogazdaság, ahol a tulajdonos házaspár maga termeszt 4, 5 hektáron mandulát a józan ész és a tapasztalat diktálta szabályok szerint, és dolgozza azt fel rentábilis módon.

BENCÉS IDEA

Szent Benedek Regulája meghatározza a szerzetesi életritmust, a munka és az imádság, a közösségi élet és az elvonulás idejét. Ennek téri kivetítése, a Regula mai megélésére alkalmas helyek létrehozása fontos alappillére a tervnek. A kert a munka folyamatos, ciklikusan ismétlődő szekvenciái, és az ezeket megtörő ünnepek színhelyévé kíván válni. Az itáliai pragliai apátság ebből a szempontból évszázados tradíciót követ a kerthasználatban. Tihanyban azonban a közösség tagjainak elképzelései nyomán alakul majd a belső-tóparti telek sorsa. Határozott szándék fogalmazódott meg részükről a kert művelésére, és bevonásába a közösségi életbe.

DEEP PLOUGH - RESEARCH MAP
LANDSCAPE AND BUILDING IN TIHANY

The first landscape protection area in Hungary can be found on the Tihany peninsula. The effusive rock with the plants and animals settling on it created a unique ecosystem which merged through centuries of cultivation to cultural landscape. The gablefront houses of the settlement have been built characteristically out of the stones found in the soil, with thatched roof. The garden and the house as new elements here are intent to become part of the dynamic balance of the landscape. The National Park widely supports extensive agriculture on the area and planting native species like almond trees or lavender. On our field trip we experienced an overall, responsible ecological thinking and its practical realisation in the Monastery of Bose in Italy.

CULTIVATION AND FARMING

For centuries monasteries have been the model farm of the surrounding region, the centres of innovation and preservation of the agricultural tradition. Farming and processing were based on manual labour with a significant amount of added value. The Monastery of Wernberg in Austria plays such an active economic and animating role in the life of the community. In its scale the Tihany garden can be compared to the ecofarm in the Balaton uplands, where the owner couple grow almonds on 4,5 hectares themselves according to the rules of common sense and experience and process them profitably.

THE BENEDICTINE IDEA

The Rule of Saint Benedict lays down the rhythm of the monastic life, the time for work and prayer, for community life and seclusion. Its spatial projection, the creation of places suitable

- ▼ Tihany karakteres épített és természeti környezete *Strong character of Tihany's built and natural environment*
- ▶ Őreg mandulafa Tihanyban *Old almond tree in Tihany*
- ▲ A rajzok, akvarellek a hely minél mélyebb megértését segítették *Watercolor picture representing our impressions of the area*

056-057

APÁTSÁGI KERT *ABBAY GARDEN*

Alkér Katalin, Bartha András Márk, Gyulovics István, Kovács Zsófia

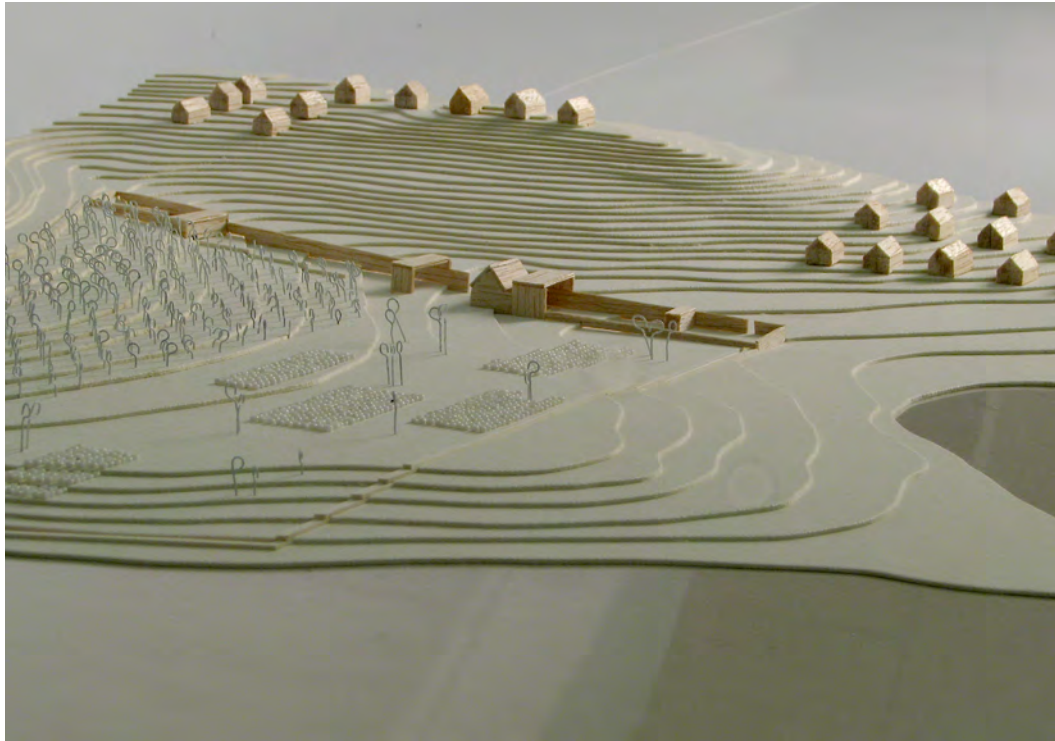

KÖZÖSEN A VENDÉGEKKEL

A kertben folytatott lelki gyakorlat és kézműves alkotómunka, a közösen gondozott ültetvények, a közösen felépített ház könnyen megteremt a szerzetesek és az őket felkereső vendégek közötti kapcsolatot, akár csak a veronai Regina Pacis közösség anyaházában. Tihanyban nem lehet eltekinteni a jelentős idegenforgalomtól, ami a gyümölcsös határainak megvonását, a kint és bent finom differenciálását teszi szükségessé. A kerítés művelete hozza létre a kertet a világban, és jelöli ezentúl mibenlétét. Anyagát a táj adja: kő, fa, fém, sövényfonat vagy élő

növény is lehet. Télen a pavilon szoliter olvasóhelyként szolgál. A sáv közepén található a gazdasági épületek, ide köt be a mandulaültetvényt és a gyógynövényes ligetet elválasztó szintűt is. A gép- és szerszámároló épület, valamint a feldolgozó és kézműves műhelyek egy gazdasági udvart fognak közre. Ehhez kapcsolódik délen a pajta, mely nagy fedett teret biztosít betakarításkor vagy rendezvények esetén. Az önkéntesek szállása a műhelyek felett kapott helyet, a konyha a földszinten, a pajtához kapcsolhatóan. Tőlük délre a több száz fős rendezvény-

tér, ha tetszik focipálya fekszik, a sáv publikus zónájának részeként. A védettebb északi részen a teraszosan kialakított zöldségeskert, palántázó és faiskola található. A legtávolabbi ponton, szinte földbe ástottan laknak az ide kivonuló remeték. Celláik kis átriumra néznek, ahonnan egy zárt belső kertre lehet felmenni. Az épületeket zöldtető fedí, egyedül a szállás- és műhelyépület házfarmájú. A kert körüli kőfal hol magasabb, hol alacsonyabb, helyenként fasorrá válik vagy teljesen a terepbe simul.

- ✔ A kerítések rendszere kiemelt szerepet kap tervünkben
Diverse kinds of walls and fences play a primary role in our plan
- ✔ A közös munka építi a közösséget és lelki gyakorlatra is lehetőséget ad
Working together builds the community and gives an opportunity for spiritual life
- ▲ Makettfotó a tervezett kertről
Mock-up photo of the proposal

058-059

APÁTSÁGI KERT **ABBAY GARDEN**

Alkér Katalin, Bartha András Márk, Gyulovics István, Kovács Zsófia

for a life according to the Regula today is an important key-stone of the project. The garden should be the scene of the continuous, cyclically repeated sequences of work and of the feasts breaking them. In this respect the Abbey of Praglia in Italy follows a centuries old gardening tradition. But in Tihany the future of the site on the lakeshore will develop according to the ideas of the present community. They expressed their strong wish to cultivate the land and to integrate it into community life.

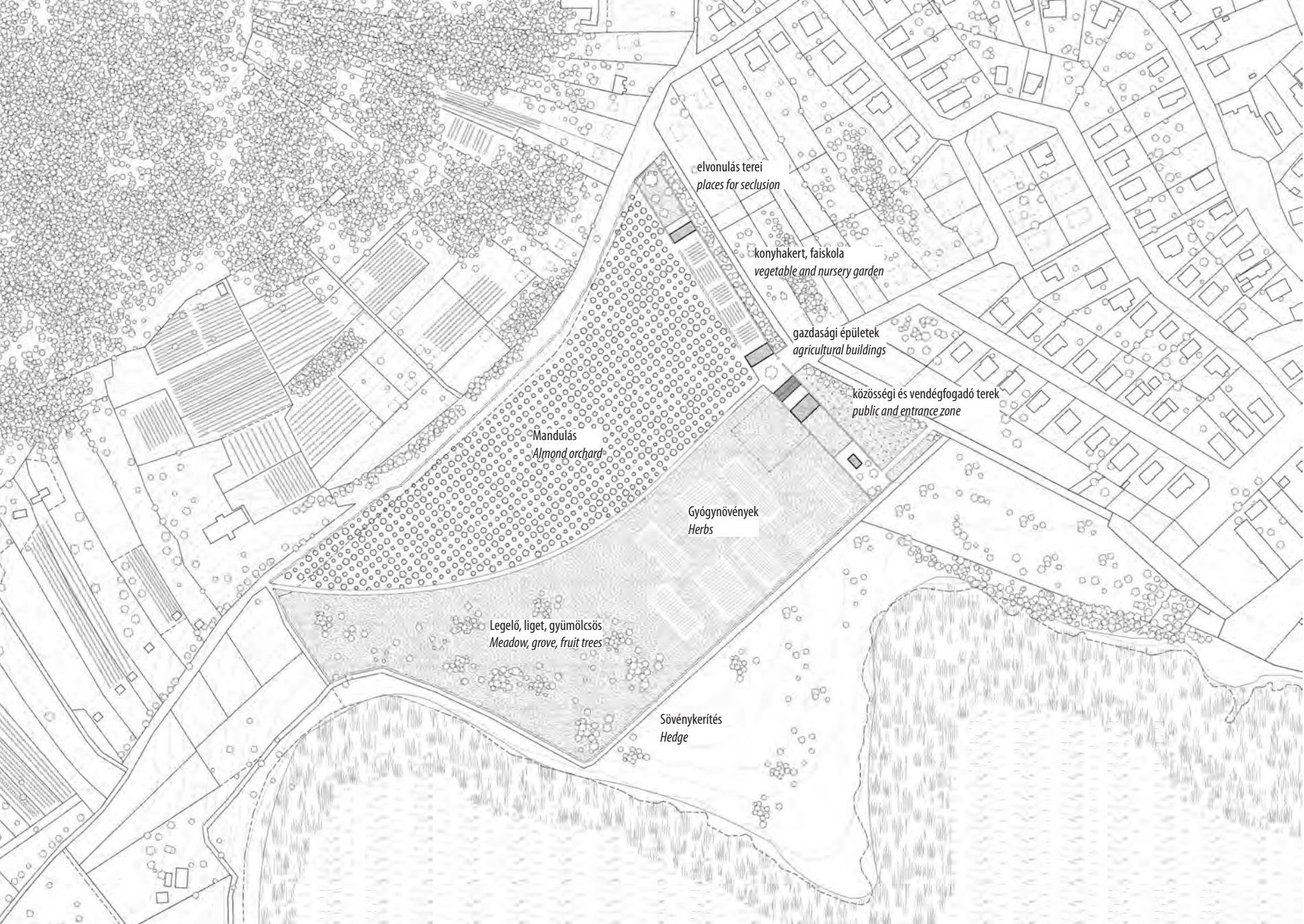
TOGETHER WITH GUESTS

Spiritual retreat in the garden, creative manual work, care of the crop together, houses built together link monks and their guests to a community, just like in the House of the Regina Pacis Community in Verona. In Tihany one cannot ignore the significance of tourism, making it necessary to mark the boundaries of the orchard and a fine distinction between inside and outside. Fencing creates a garden in the world and marks its existence hereafter. Its material is provided by the land: it can be of stone, wood, steel, wattle or hedge.

SEEDLINGS - PROJECT SKETCHES

GRADUAL BUILDING

We have summarized the cyclical change of work in the garden in a yearial similar to a farmer's calendar. Month by month you can read the activity of the monks and the volunteers as well as the work to be done with the almond trees, the lavender and the sheep. In order to visualize the slow, gradual process of planting and building in community we have drawn a flowchart out of the growing space demand of the functional

elvonulás terei
places for seclusion

konyhakert, faiskola
vegetable and nursery garden

gazdasági épületek
agricultural buildings

közösségi és vendégfogadó terek
public and entrance zone

Mandulás
Almond orchard

Gyógynövények
Herbs

Legelő, liget, gyümölcsös
Meadow, grove, fruit trees

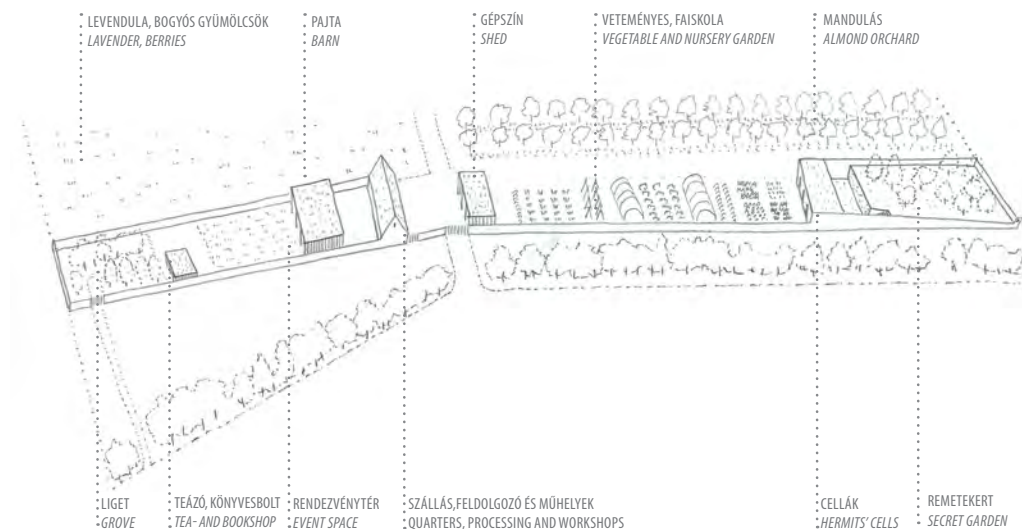
Sövénykerítés
Hedge

MAGONCOK - TERVVÁZLAT

FOKOZATOS ÉPÍTÉS

A növénytelepítés és az építés lassú, fokozatos, közösségi erőből történő lefolyását modellezve a funkcionális egységek egyre növekvő területigényét vizsgáltuk meg. Elsőként a kertieszköz-tároló épül, majd a növények termőre fordulásával a gazdálkodáshoz kapcsolódó feldolgozó és raktárterületek, illetve a kertben dolgozó önkénteseket kiszolgáló konyhák és alacsony igényességű nyári szállás-

helyek. A területen szükség van még 2-3 egyszerű szerzetesi cellára és univerzálisan használható műhelyekre. A zárt egységek mellett helyet kell hagyni szabadtéri játékra, ideiglenes autóparkolásra és nagyobb, 2-300 fős rendezvények lebonyolítására is. A közösségi és mezőgazdasági funkciók egymással való összevonása, időben való megosztásuk a terv szellemiségének fontos eleme.

▲ Funkcionális elrendezés *Functional scheme*

◀ Helyszínrajz *Siteplan*

060-061

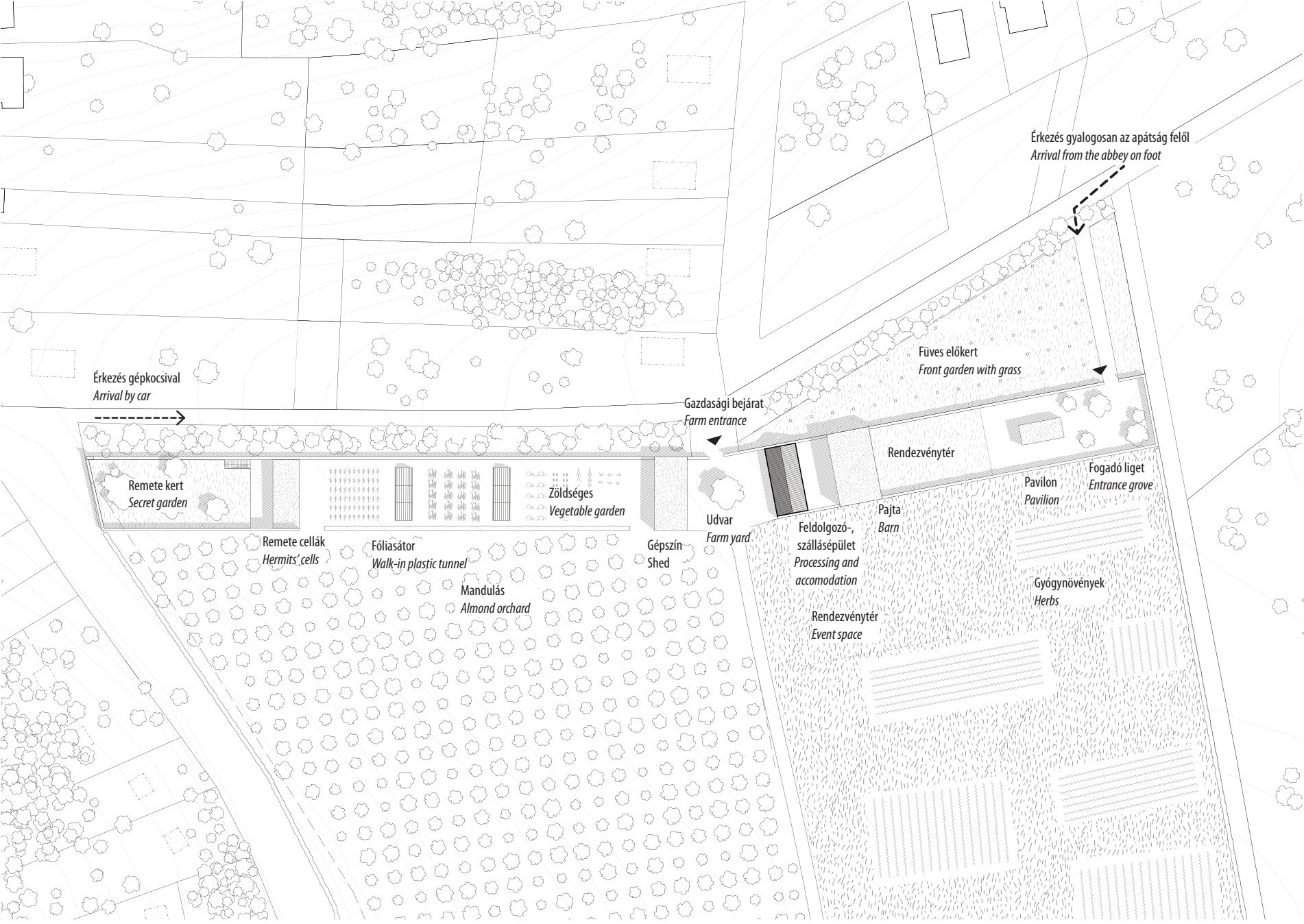
APÁTSÁGI KERT *ABBEY GARDEN*

Alkér Katalin, Bartha András Márk, Gyulovics István, Kovács Zsófia

units. The shed for the gardening tools is to be built first, followed by the processing and storage spaces of the crop, as the trees start bearing fruit, together with the kitchen and summer quarters for the volunteers working in the garden. 2 or 3 simple hermitages and some universal workshops are needed on the site. Apart from the closed units, open space is required for outdoor games, temporary parking and to organize events for 2-300 people. Overlapping community and agricultural functions in space but separating them in time is an important factor of the project's mentality.

GARDEN STRIP

The northern part of the site, where the vine stocks used to stand, the slightly calcareous soil is suitable for planting almond and other fruit trees, while the southern part on the lakeshore is preferred by ground cover plants and herbs. The water of the lake cannot be used for watering, but it can be provided by a bored well thanks to the high groundwater table. We placed all agricultural buildings according to the settlement structure on the border of the fields – as their gate – concentrated into a meticulously elaborated garden strip. Apart from being the venue of public events the garden should be convenient for those looking for solitude. That's why we defined private and public zones after examining the possible insight into the plot. Guests entering the lower part of the area are welcomed by a garden pavilion standing in a grove. Here they are provided with information. They can buy or try the abbey products or they gain admission to the garden. In wintertime the pavilion serves as a solitary reading place. The agricultural buildings are located in the middle of the strip, where the level road between the almond plant and the herb grove arrives. The shed for tools and machines and the process-

Érkezés gyalogosan az apátság felől
Arrival from the abbey on foot

Érkezés gépkocsival
Arrival by car

Füves előkert
Front garden with grass

Gazdasági bejárat
Farm entrance

Rendezvénytér

Remete kert
Secret garden

Remete cellák
Hermits' cells

Fóliasátor
Walk-in plastic tunnel

Zöldséges
Vegetable garden

Gépszín
Shed

Udvar
Farm yard

Feldolgozó-,
szállásepület
Processing and
accomodation

Pajta
Barn

Pavilon
Pavilion

Fogadó liget
Entrance grove

Mandulás
Almond orchard

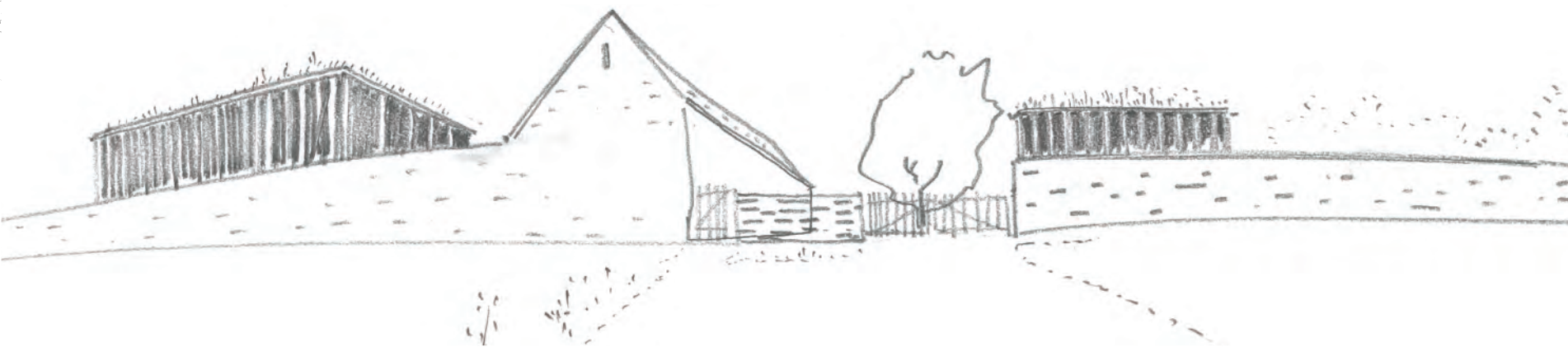
Rendezvénytér
Event space

Gyógynövények
Herbs

A terület északi oldalán, az egykori szőlőtőkék helyén az enyhén meszes talaj mandulafák és egyéb gyümölcsfák telepítésére alkalmas, míg a déli, tóparti rész inkább talajtakaró, fűszer-és gyógynövények termesztésére. Öntözésre a tó vize nem használható, azonban a magas talajvízszintnek köszönhetően fűt kútból megoldható. A gazdasági épületeket a településszövethez igazodva, a mezőgazdasági terület határán, annak mintegy kapujaként helyeztük el egy aprólékosabban kidolgozott kert-

sávban összefogva. A kert mellett, hogy közösségi eseményeknek ad otthont, az elvonulást keresők számára is megfelelő kell legyen. Ezért a területre való rá-és belátás vizsgálata után, privát és publikusabb zónákat jelöltünk ki. Az alsó zónába betérő vendégeket egy ligetben álló kerti pavilon fogadja és látja el információkkal. A gazdaság termékeiből vásárolhatnak, fogyaszthatnak, vagy bebocsátást nyerhetnek a kertbe.

ing and handicraft workshops close up a farmyard. Joint to its south edge the barn provides huge covered space for harvest or other events. Volunteers' lodging is placed above the workshops, while the kitchen on the ground floor, connectably to the barn. To the south the event area for a couple hundred people – or the football ground if you like - is lying, within the public zone of the strip. In the more protected northern part the terraced vegetable and nursery garden can be found. At the furthest point, almost dug under the hill, the eremites can seclude themselves. Their cells overlook a little atrium, from where you can rise to a secret garden. Buildings are covered by green roof, only the accommodation and workshop building has the shape of a house. The stone wall around the garden is higher here and lower there, becoming an allée at some points or a bench elsewhere.

◀ Az épületek és kertek elrendezési vázlata *Arrangement plan of the proposed buildings and gardens*

062-063

APÁTSÁGI KERT *ABBEY GARDEN*

Alkér Katalin, Bartha András Márk, Gyulovics István, Kovács Zsófia

FRANCICS LÁSZLÓ, MAGYARI ZSUZSA, SZÁNTAY ZSÓFIA (KONZULENS: MAJOR GYÖRGY DLA)

NYIM - AZ APRÓFALVAK FENNTARTHATÓSÁGA Falufejlesztés komplex jövőalternatívákkal

A kutatás célja egy olyan összefüggő építészeti módszer kidolgozása a magyar aprófalvak megmentése érdekében, ami a lehető legközvetlenebb kapcsolatban áll a társadalmi problémákkal, és azok jövőbeli kezelését biztosítja.

Az aprófalvak - azon települések, melyek lélekszáma nem haladja meg az 500 főt - túlélése Magyarországon nehézségekbe ütközik. Leküzdendő problémát jelent kimaradásuk az operatív programokból, az oktatás és a helyi munkahelyek megszűnése, a fiatalok elvándorlása.

A társadalmi segítség jellemzően csak kevés esetben érkezik, s már csak akkor, amikor kirívó szociális problémák jelentkeznek. Az aprófalvak többsége csendes elmúlásra van ítélve.

Célunk egy speciális falufejlesztési módszer kidolgozása, ami túlmutat a beruházói fejlesztések jellemzően a helyi lakosságtól független koncepcióján, és megelőzi a vég-szükségben alkalmazott szociális mentőakciókat.

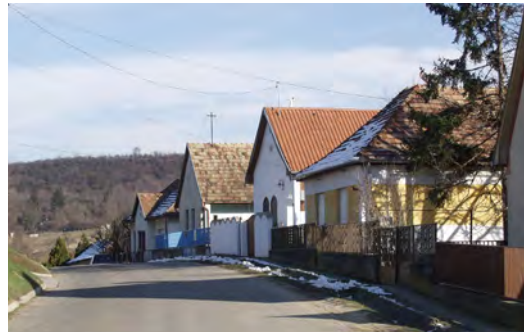
NYIM - SUSTAINABILITY OF SMALL VILLAGES

Village development by the means of complex future-alternatives

The aim of our project is to develop a coherent and maintainable method for rescuing Hungarian small villages, an approach in the closest relation with social problems and offering their treatment in the future.

The survival of the small villages (settlements that do not exceed the population of 500) faces great difficulties in Hungary. The dropout from the operative programs, the loss of education facilities and local workplaces, the migration of the young all constitute distressing problems that have to be overcome. In general, social help is hardly available and comes only when problems become unconscionable. The majority of the small villages are doomed to pass silently.

Our aim is to create a special method for village development which goes beyond the investors' concepts that are regardless of the local population and also prevent social rescue actions utilized in utter emergency.

▼ *Nyim falu lát képei*
Pictures of the village Nyim

064-065

NYIM - AZ APRÓFALVAK FENNTARTHATÓSÁGA **NYIM - SUSTAINABILITY OF SMALL VILLAGES**
Francsics László, Magyarai Zsuzsa, Szántay Zsófia

Tevékenységünk alkalmazott utópia, amely a vágyak ismerete mellett az adottságok feltérképezéséből indul ki, a valóság alapvető rétegeit ragadja meg. Francoise Choay francia filozófus tértipológiája nyomán a komplex tér fogalmát felhasználva készítettük el a természeti, technológiai, építészeti tér, valamint a tér emlékezetének elemzését, melyet Alberto Magnaghi olasz territorialista várostervező metodikájába illesztve a "hosszútávú területi jegyeknek" (közeg és táj) feleltettünk meg.

Munkánk eszközei a többirányú kommunikáció és az összetett térvizsgálat: a félév során többszöri helyszíni bejárás, felmérések alkalmával, a nyimi társadalom egyes

képviselőivel és csoportjaival – testület, helyi lakosok - kialakuló beszélgetések során bontakozott ki a település közelmúltja, jelene, a helyi társadalom élete, vágyai, gondjai.

Emellett továbbra is - immár két éve - figyelemmel kísértük az „ökofalucsíra” - egy Budapestről szerveződő alternatív közösség letelepedésének folyamatát a falu határában. Részt vettünk építészeti munkacsoportjuk tevékenységében, a közös településtervezési konzultációkon, a faültetésen, a személyes találkozások révén feltérképeztük azokat a vágyakat és terveket, amelyek a meglévő falu életére hatással lehetnek. Az „ökofalucsíra”

és a nyimi faluközösség problémáinak együttes ismerete révén így speciális összekötő szerepbe kerültünk.

Nyim, a vizsgált célterület 312 fős aprófalu. Siófok vonzáskörzetének határában, Ságvártól délre helyezkedik el. Az őslakosok és a betelepülők száma demográfiai egyensúlyt tart fenn. A falu lakosságának jelenlegi életformáját a településük határán kívül a Siófok vonzáskörzetében lévő munkalehetőségek határozzák meg. A falu külterületében lévő földek magántulajdonban vannak, a belterületi földekkel való gazdálkodással a lakosok jelentős része felhagyott, a földterületeket bérművelésbe adják ki.

Our activity is applied utopia, based on the knowledge of desires, as well as the mapping of potentials, grasping the basic layers of reality. Following the space typology of French philosopher Françoise Choay using the notion of complex space, we prepared the analysis of natural, technological and architectural space, as well as the 'memory of space'. We used these concepts in correspondence with the 'long-lasting territorial marks' (milieu and landscape), embedding this process into the methodology of Italian territorialist urbanist Alberto Magnaghi. Multidirectional communication and complex space-analysis were the means of our research: the near past and present of the chosen settlement, the life, desires and problems of the local society unraveled through the numerous visits and surveys at the site and the conversations with the representatives and groups of the local society.

Besides, it has been two years now that we started following the settlement process of the Ecovillage-spore on the border of the target village, an alternative community of intellectuals from Budapest. We took part in the activities of their architectural workgroup, the common urban design workshops, as well as planting trees on-site. Via this direct contact, we mapped the desires and plans that can affect the life of the extant village, and soon our special role in the situation developed as we got to know the problems of both the Ecovillage-spore community and the people of the village.

Nyim, the target of the research, is a small village with a population of 312. It is situated on the edge of the catchment area of Siófok, south of Ságvár. The population of the native inhabitants and the new settlers is approximately equal. The life of the people is currently defined by the employment possibilities in the area of Siófok, outside the borders of the

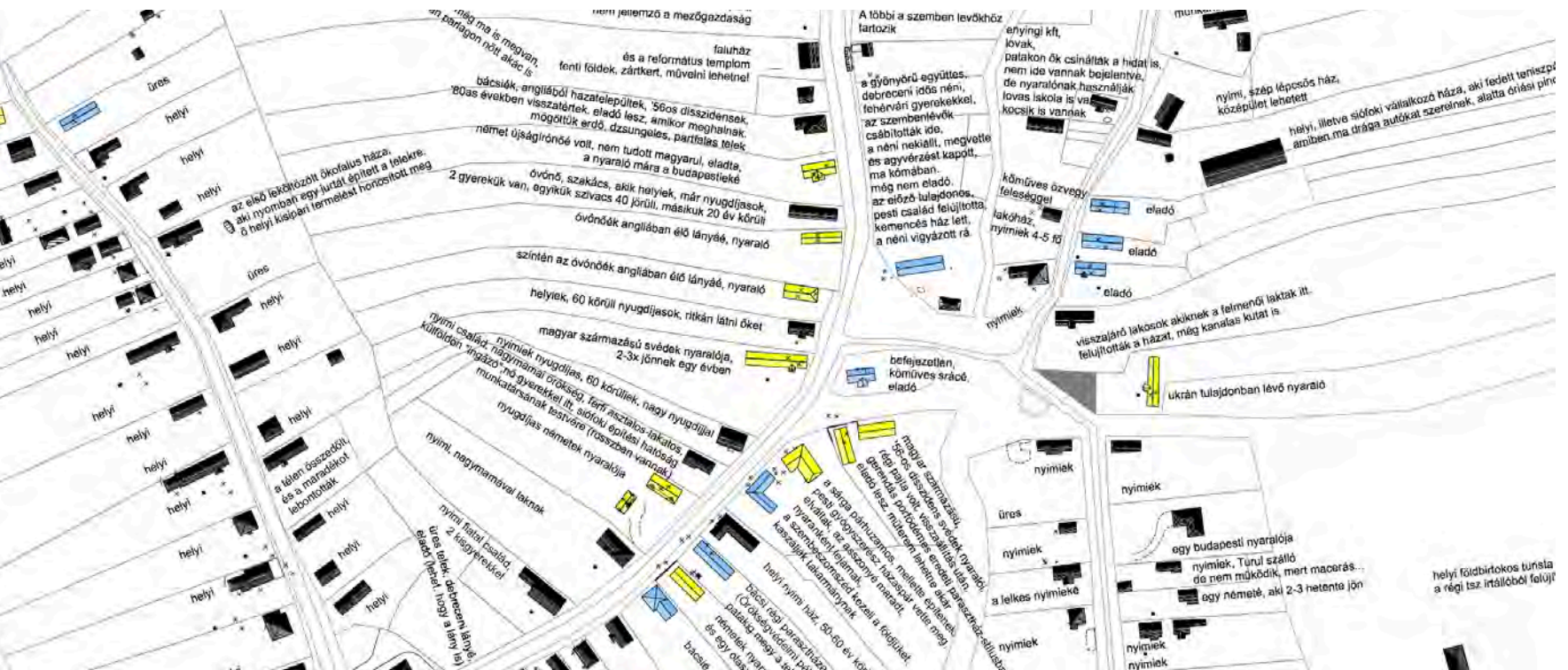
- ▲ Nyim átnézeti térképe *Layout plan, Nyim*
- ◀ Nyim elhelyezkedése Somogy megyében *Location of the village Nyim in Somogy county*
DLA-konferencia - A magyar falu fennmaradásának lehetőségeiről
DLA conference - Survival opportunities of the Hungarian village
Őkofalu telepítési vázlatok megbeszélése *Discussing the planning schemes of the Ecovillage-spore*
Faültetés, Őkofalu - Nyim *Tree planting, Ecovillage-spore - Nyim*
Kerekasztal beszélgetés, Nyim *Round table discussion, Nyim*

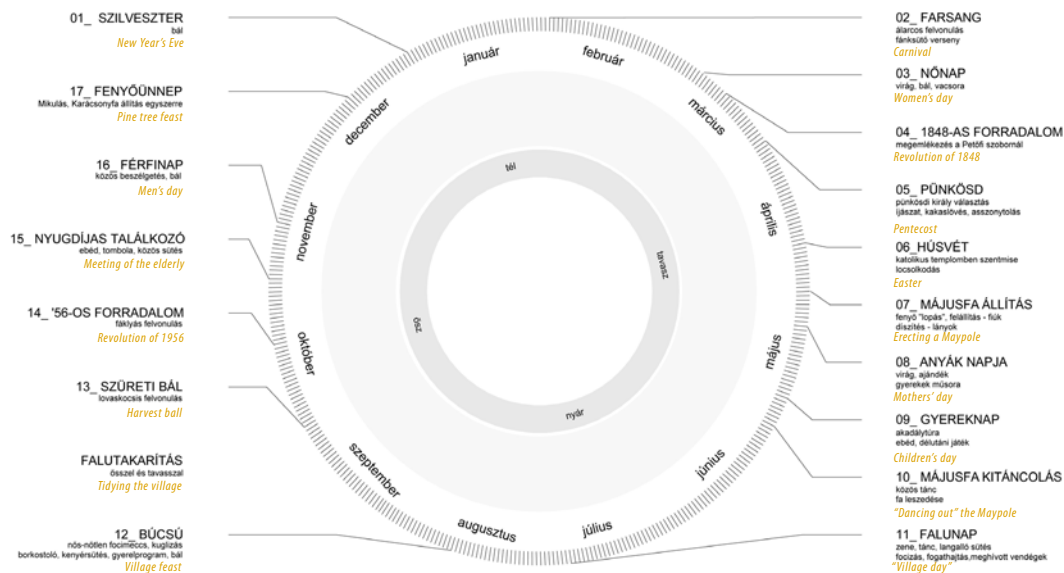
066-067

NYIM - AZ APRÓFALVAK FENNTARTHATÓSÁGA *NYIM - SUSTAINABILITY OF SMALL VILLAGES*
Francsics László, Magyarai Zsuzsa, Szántay Zsófia

A településképet a hagyományos és a hatvanas évek háztípusai határozzák meg, a három parkosított köztér és utcakép rendezettnek mondható, azonban a rossz állapotú és eladósorban lévő házak jelentős csoportja és az elvándorló fiatal korosztály kérdőjelezi meg a település hosszútávú jövőjét, sürgeti a jövőkép és jövőalternatívák újragondolását és aktualizálását. A jelenlegi területre vonatkozó szabályozási terv elévült, és a jelenkor nehézségei által felülírt fejlesztési irányokat tükröz. Projektünk a társadalmi berendezkedés jellegéből, a lakosság akaratából és hajlandóságából kiindulva Magnaghi módszertana nyomán életmódmodellek fel-

építésére támaszkodik, amit a helyiek bevonásával, véleményük és hozzájárulásuk figyelembe vételével alakítottunk ki. A kortárs jövőkutatás módszereinek használatával a fentiek alapján jövőváltozatokat dolgoztunk ki, melyek a helyi gazdálkodási, kereskedelmi, turisztikai fejlesztési irányok kivételüléi, térbeli elrendeződései a falu területén. Ezeket visszacsatolás, a lakók véleményezése után, a falubeliek valós akaratával és hajlandóságaival összevetve alakítottuk komplex jövőalternatívákká. Munkánk precedens értékű a komplex szemléletű jövőalkotási módszer meghonosítása tekintetében Magyarországon.

village. The land located on the periphery of the village is under private ownership, the fields of the inner area are fallow or hired out as the significant part of the inhabitants ceased farming. The architectural character of the settlement is defined by the traditional houses and the types of the 1960s. The three landscaped public squares of the village, as well as the overall street view can be considered ordinate and tidy, but a notable group of the houses is in ruinous conditions or on sale. The long-term future of the village is questionable due to the migration of young inhabitants, hence rethinking and an update of the vision and alternatives of the village is inevitable. The current regulation plan of the area, which reflects the development directions overwritten by the difficulties of our age, is becoming forfeited.

Following the methodology of Magnaghi, our project is built upon the creation of models of *modus vivendi*, based on the nature of the social structure and the willingness of the inhabitants, which we revealed involving the locals, considering their opinion and contribution. According to the methods of contemporary futurology, we defined future-variants which are the manifestations and spatial arrangements of the development directions of local farming, trade and tourism. Finally, after feedback mirroring the judgment of the citizens and with the assessment of their real will and willingness, these visions were developed further to form complex future-alternatives. Our work may be considered as a precedent to promote the architectural method of complex future-planning in Hungary.

- ▶ *A nyimi játszótér*
Playground in Nyim
- ◀ *Házak, telkek, lakók, történetek*
Houses, plots, inhabitants and stories
- ▲ *Nyimi ünnepekör és statisztika*
Circle of festivities and statistics of Nyim

068-069

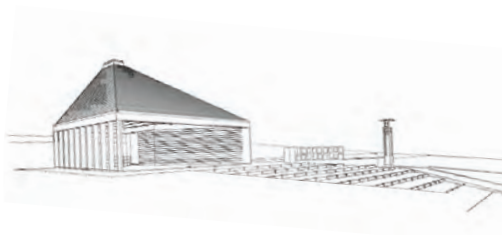
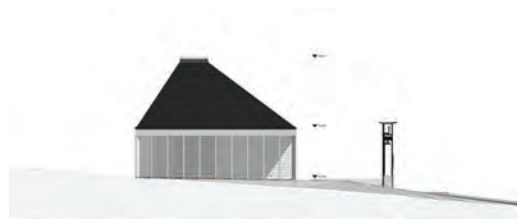
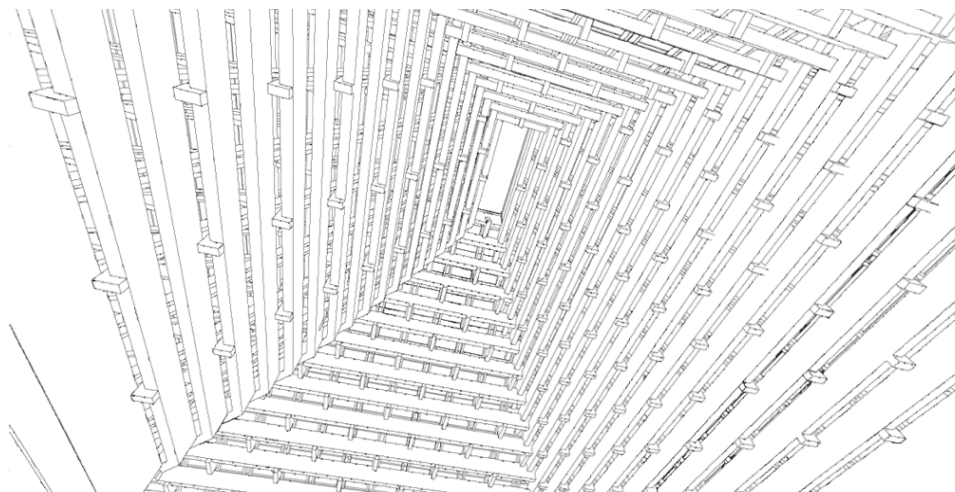
NYIM - AZ APRÓFALVAK FENNTARTHATÓSÁGA *NYIM - SUSTAINABILITY OF SMALL VILLAGES*
Franciscs László, Magyarai Zsuzsa, Szántay Zsófia

A projekt lehetséges jövőképeket modellező módszernek alkalmazását követően letisztázták Nyim jövőbeli perspektívái és kitérési pontjai. A helyiek akaratát és erőforrásainak nagyságát figyelembe vevő, az elévült szabályozási tervet felülbíráló és az új szabályozást megalapozó vázlat készült, ami a helyiek következő évtizedekben várható életmódjára és általuk fontosnak tartott fejlődési irányokra is tekintettel van, továbbá figyelembe veszi

az ökofalucsíra letelepülési szándékát, annak építészeti problémakörét.

Ezáltal elérhető és elérendő állapotot, pozitív jövőalternatívát vázoltunk fel, ami javaslatot tesz a földhasználatra, új telekosztásra és telekhasználatra, közterek és középületek fejlesztésére.

Due to the utilization of the future-planning methods of the project, the future perspectives and take-off points of Nyim became clear. Considering the willingness of the inhabitants and the potential of their resources, a draft was prepared to revise the current regulations and to ground the new plans. These sketches regard the expected modus vivendi of the inhabitants for the next decades, and the development directions they prefer. It also takes the settling intention of the Ecovillage-spore into consideration, as well as the expected architectural issues. Thus we outlined a reachable status, a positive future-alternative, which proposed the ideal land use, new plot division and use, as well as the development of public spaces and buildings. Preceding this plan, we had also completed another map draft; an adverse alternative in order to extrapolate the current trends. This plan highlights the actual problems of the settlement, projecting them into the future without intervention, thus such a state is draft, which is meant to be avoided, but implies a certain probability that it may also come true. The real future advancement of Nyim is expected to take place between the directions designated by the two alternatives, depending on the success of the future realization of the proposed developments.

The result of our work is the village development strategy and the deepest possible preparation of the regulation plan along with the detection of its dead ends and the definition of its main directions.

- ◀ *Helyi munka, távmunka, turizmus jövőváltozatai* **Future-alternatives for local work, distance work and tourism**
- ▲ *A projekt során tervezett új nyimi ravatalozó tetőszerkezete* **Proposed roof structure for the new funeral parlour**
- ▲ *Az új ravatalozó homlokzata* **Elevation of the new funeral parlour**
- ▼ *Az új ravatalozó látványképe* **Three-dimensional view of the new funeral parlour**

070-071

NYIM - AZ APRÓFALVAK FENNTARTHATÓSÁGA **NYIM - SUSTAINABILITY OF SMALL VILLAGES**

Francsics László, Magyarai Zsuzsa, Szántay Zsófia

A tervet megelőzve egy a jelenkori trendeket extrapoláló térképvázlat, azaz negatív jövőalternatíva is készült, ami a település aktuális problémáit emeli ki, azokat beavatkozás nélkül jövőbe vetíti, ezáltal egy elkerülendő, de bizonyos valószínűséggel bekövetkező állapotot ábrázolunk. A két alternatíva iránya között várható Nyim jövőbeli fejlődése, attól függően, hogy a javasolt fejlesztési beavatkozások a jövőben milyen sikerrel valósulnak meg.

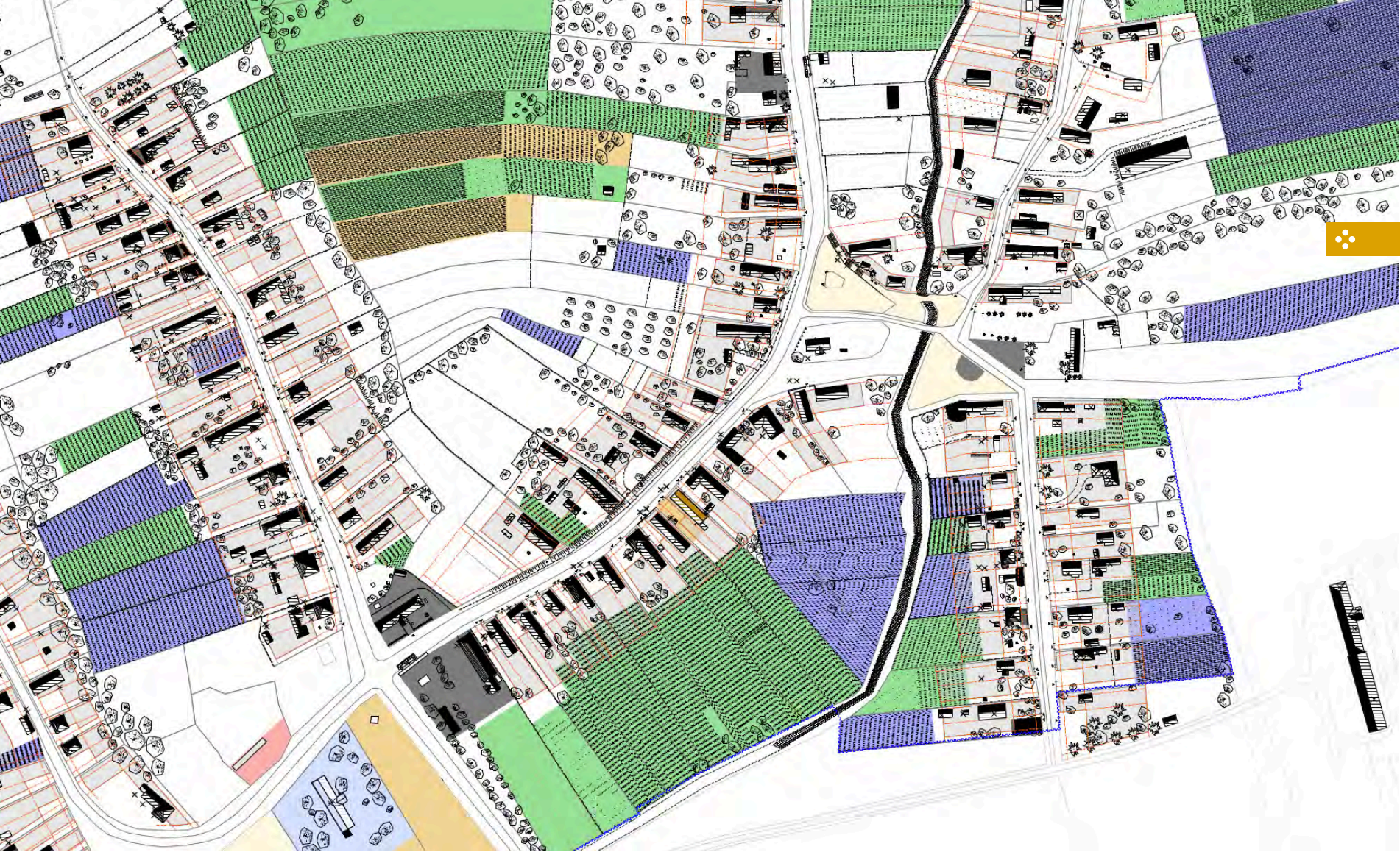
Munkánk eredménye tehát a vizsgált célterület számára a falufejlesztési stratégia és a szabályozási terv lehető legmélyebb előkészítése, zsákutcáknak kiszűrése és a fő irányuknak a pontos meghatározása.

- ▲ *Közös beszélgetés a nyimi kultúrban a falu jövőjéről / Public discussion in the community center of Nyim about the future of the village*
- ▶ *Pozitív komplex jövőalternatíva térképrészlete / Part of the regulation plan presenting the positive complex future-alternative*

072-073

NYIM - AZ APRÓFALVAK FENNTARTHATÓSÁGA *NYIM - SUSTAINABILITY OF SMALL VILLAGES*

Franciscs László, Magyar Zsuzsa, Szántay Zsófia

A TÁJKÉPI KERT HATÁSA A KORTÁRS ANGOL ÉPÍTÉSZETBEN | 076-081.o.

Alkér Katalin (témavezető: Klobusovszki Péter DLA)

SAJÁTKEZÜ ÉPÍTÉS A BALATON ÉSZAKI PARTJÁN | 082-087.o.

Bartha András Márk (témavezető: Klobusovszki Péter DLA)

SZEGREGÁCIÓ / INTEGRÁCIÓ, AVAGY A SZOCIÁLIS VÁROSREHABILITÁCIÓK ÚJ STRATÉGIÁI | 088-093. o.

Borsos Melinda (témavezető: Szabó Levente DLA)

TALÁLT HELY ÚJRATÖLTVE - VISSZAMETSZÉS | 094-099.o.

Csízzy László (témavezető: Szabó Árpád DLA)

IDEIGLENES HASZNÁLATOK LEHETŐSÉGEI A MAGDOLNA NEGYEDBEN | 100-105. o.

Dimitrijevic Tijana (témavezető: Radványi György DLA)

BEFEJEZETLEN ÉPÍTÉSZET | 106-111.o.

Gyulovics István (témavezető: Roth János DLA)

KERT ÉS HÁZ. SÉTA A PISMÁNYBAN | 112-117.o.

Kovács Zsófia (témavezető: Szabó Levente DLA)

ISKOLÁK BEZÁRT UDVARAI BUDAPESTEN | 118-123.o.

Kronavetter Péter (témavezető: Marosi Bálint DLA)

KÖZÖSSÉG ÉS ÉPÍTÉSZET, PARTICIPÁCIÓ | 124-129.o.

Kukucska Gergely (témavezető: Alföldi György DLA)

TELEPÜLÉSKÉP FEJLESZTÉSI STRATÉGIÁK SZÉKELYFÖLDÖN | 130-135.o.

Magyari Zsuzsa (témavezető: Sugár Péter DLA)

FA - ÉPÜLET - IDŐSÍKOK | 136-139. o.

Mihály Eszter (témavezető: Major György DLA)

JÁTEKTÉR - ÉPÍTÉSZEK ÉS GYEREKKÖZÖSSÉGEK TALÁLKOZÁSI LEHETŐSÉGEI | 140-145. o.

Pelle Zita (témavezető: Marosi Bálint DLA)

A SZOCIÁLIS LAKÁSEPÍTÉSZET KEZDETE MAGYARORSZÁGON | 146-151. o.

Szabó Dávid (témavezető: Dobai János DLA)

FIKCIÓ ÉS HELY - JÖVŐKÉPEKBEN | 152-157. o.

Szántay Zsófia (témavezető: Major György DLA)

1.

2.

3.

4.

5.

ALKÉR KATALIN (TÉMAVEZETŐ: KLOBUSOVSZKI PÉTER DLA)

A TÁJKÉPI KERT HATÁSA A KORTÁRS ANGOL ÉPÍTÉSZETBEN

Traces of the landscape movement in contemporary English architecture

Az angolok tájhoz való viszonya merőben eltér a többi európai népétől, - állítja Günther Vogt svájci tájépítész, több londoni park tervezője (Vogt, 2012) - még a szakki-fejezéseik is másak. A magyar *angolkert* elnevezés megfelelője a *landscape garden* vagyis tájképi kert, ami jóval tágabb fogalmat takar: a 18. században Angliában létrejövő új kerttípust és annak a klasszicizmus és a romantika korában átalakuló változatait jelenti, melyek aztán egész Európában teret hódítottak a barokk vagy ún. franciakerettel szemben. Miben állt az angolkert újdonsága, és hogyan hat a mai angol tájszemléletre? Milyen következményei vannak a – jellemzően urbánus – kortárs angol építészetre? A tanulmány célja 'Az építészet önrétéke. Kortárs angol tendenciák' c. kutatás fejezeteként ezen kérdések megválaszolása és a 'Tihanyi apátsági gyümölcsös' projekt számára hasznos tanulságok leszűrése.

Compared to continental Europe, English people have a completely different approach to landscape – says Swiss landscape architect Günther Vogt, designer of several parks in London. They differ even in their terminology. The equivalent of the Hungarian 'English garden' would be 'landscape garden' – an idea with a much broader meaning, referring to one type of garden emerging in the 18th century England and to its variations during Classicism and the Romantic Period gaining ground all over Europe against baroque or French gardens.

What was the novelty of the landscape garden and how does it affect the English approach to landscape today? Does it have any consequences on the mainly urban contemporary English architecture? As a chapter of the research project 'The self-worth of architecture. Contemporary English tendencies' the aim of this paper is to find an answer to these questions and to come to conclusions useful to the design project 'Abbey garden of Tihany.'

AZ ANGOLKERTRŐL

A kert mindig az adott kor emberének világvilágát, természetéhez fűződő viszonyát tükrözi. Megidézi az elvesztett Paradicsomot, és fokozza a vágyakozást egy ideális világ után (von Buttlar, 1989). A középkorban egyre inkább geometrikus formát öltött, majd a barokk korban kimondottan a természet ellentétévé, matematikai-kozmoszikus összefüggések és az abszolutisztikus államrend szimbólumává vált. A Franciaországból kiinduló barokk kertstílus egész Európa abszolutista monarchiáiban elterjedt, míg a 18. század elején létre nem jött az ellene való lázadásképpen az angol tájképi kert. Ez, mint művészeti alkotás, a természet szépségeinek pontos mását, és egy új, liberális Paradicsomot jelenített meg. Tükrözte a felvilágosodás emberének megváltozott viszonyát a természethez, és a deista vallásfelfogást, ami Istent teremtményeiben dicsőíti. A természet végső soron a szabadságot szimbolizálta. Kultúrtörténeti szempontból jelentős lépés, hogy ekkor nyert először az érzéki tapasztalaton alapuló természetélmény önálló – előbb az értelemmel egyenrangú, majd dominánssá váló – értéket. Amíg a barokk korban a művészeti ágak alapvetően az építészetnek voltak alárendelve, addig az új természet-élmény jegyében a kert vált önművészeti alkotássá. Csakhogy egyre inkább a festészet elveire támaszkodott, és ahelyett, hogy magát az érintetlen természetet jelenítette volna meg, sokkal inkább a festészetben, a költészetben és a történelemben megformált természetképet adta vissza. A szemlélő sok esetben iskolázott esztétikai

érzéssel és átfogó műveltséggel kellett rendelkezzen befogadásához. Az arkádiai tájak a 17. századi idealisztikus tájképfestészetből (Poussin, Lorrain) kerültek a kertekbe (5. kép), de nem a múlt utáni sóvárgást, hanem egy humanus és liberális társadalom eszményképét rajzolták ki. Művészi utópia, mely kritikai éllel támaszja a tökéletlen valóságot, és a felszabadított érzelmek és szenvedélyek gazdagságát hirdeti.

Az angol tájképi kert első példája Alexander Pope költő twickenhami birtoka, melyet szcenikai-színpadias elvek alapján alakított ki magának. A tájkert előnye a barokk színpadképhez képest, hogy egyidejűleg hozhatók létre benne a különböző helyszínek. A staffázsépületek a barokk színpadképből származtak a tájkertre. Amennyiben a látvány nem tükrözte híven a költői eszményt, szimbolikus alakokkal vagy feliratokkal utaltak rá. Szintén színpadszerűen alakította ki birtokát Burlington grófja Chiswickben (1725). Négyzet alaprajzú neopalladiánus villát tervezett rá, a parkban pedig klasszikus templomok kicsinyített mását szórta el, melyek a látogató számára meglepetésszerűen tárultak fel, önmagukba zárt külön-külön kis színpadképeként.

Az új, festői kertstílus megteremtése William Kent nevéhez fűződik, aki eredetileg hintőfestő volt. Az 1730-40-es években számos tájkertet alakított át (Stowe, Rousham, Stourhead): folyómedret vágatott, a lágy hajlatú völgyeket grottaszerű híddal kötötte össze (3., 4. kép), a

parton templomokat emelt (Ősi Erény temploma, Újfajta Erkölc temploma, Brit kiválóságok temploma). Ekkor alkalmazták először a gótikus stílust egy felmagasztalt középkorképi megtestesítőjeként, a szabadság és a dicső nemzeti múlt képzetének megidézésére. Az antik görög demokrácia ideáját volt hivatott közvetíteni az ún. görög völgy, benne a Greek Revival stílusában tervezett kerti templomokkal. Kent épített először műromot, szintén a festői kompozíció és egyes itáliai emlékek tudatos megidézésének kedvéért. Így fordulhatott elő például, hogy a távlati hatásra tervezett staffázsépületek főhomlokzatához képest az oldalhomlokzatok elnagyoltak maradtak, vagy hogy egy hídon valójában nem lehetett átmenni. (1. kép)

A barokk kert tér-idő egysége eligazodást nyújtott a látogató számára, a tájkert ezzel szemben a határtalanság bizonytalan érzetét keltette, és kanyargó útjaival véletlenszerű önmozgást generált. A kertművészeti alkotás egységét a kiindulópontba visszatérő útvonalvezetés, a körsétány biztosította. A barokk szimmetrikus-tektonikus egységének helyébe gondolati-érzelmi egység lépett, ami a kertben sétáló ember szubjektív belső világában állt össze az egyes látványokból és az azokhoz társított képzetekből, hangulatokból teljes egészzé.

A díszfarm (ornamental farm, ferme ornée) típusa szintén a 18. században született meg, Horatius vidéki birtokának mintájára. A díszfarm egy mezőgazdasági

► 1. Aha a tájképi kert és a mezőgazdasági terület határán, Rousham, William Kent, 1738; 2. Pagoda és mecset Kew Gardensben, William Chambers, 1763; 3. Tájkép Stourheadről napsütésben, Sir Francis Nicholson; 4. Stourhead terve, Henry Hoare és Henry Flitcroft, 1741; 5. Tájkép a Numát gyászoló Egeriával, Claude Lorrain, 1669

művelés alatt álló terület parkszerű kertes tájjá történő kialakítását jelenti, az eredeti funkció megőrzése mellett. (Humphry Repton azonban elutasította a díszfarm gondolatát, mert „gazdaságilag nem kifizetődő játszó-zásnak” tartotta.)

„A búzamezők kellemes látványt nyújtanak, és ha a közöttük futó utakat némi gonddal alakítanák, ha a rétek természetes ékességét egynéhány, a művészet birodalmából odaiktatott elemmel megnevesítenék és feljavítanák..., akkor mindenki tetszetős tájképet formálhatna birtokából.”
(Addison, 1712)

Az angolkert fejlődése során a kezdetben oly fontos tartalmi jelentés háttérbe szorult a látvány közvetlenül az érzékekre ható esztétikai értéke mögött. Az új szemlélet mestere, Lancelot Brown legfőbb célja a táj természetes jellegének megőrzése volt. Innen ered ragadványneve, a „Capability” is, mivel mindig a terület természet adta lehetőségeiből indult ki és ezek tökéletesítésén fáradozott. Kevés kerti épületet alkalmazott, tavakat viszont annál inkább. Szerkesztési alapeleme a kígyózó szerpentinforma, az ún. szépségvonal. Capability Brownnal szemben Sir William Chambers a kínai kertművészet követését hirdette, ahol gyors egymásutánban bukkannak fel az ellentétes hatású, minden érzékszervet lekötő látványok a furulyaszótól akár a mesterséges földrengésig. Fő műve a Kew Gardens (2. kép), melyben a klasszikus stílusú templomok mellett számos egzotikus építmény is helyet kapott (orangerie, kínai állatház, Alhambra, görög székesegeyház másolat, mecset, kínai pagoda). Mintha a világ minden szépségét és érdekességét egy

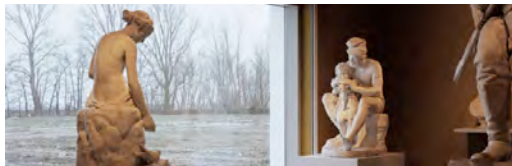
kertbe kívánna gyűjteni. Az egzotikus staffázsépületek stílusa összekapcsolódott a táji környezet hangulati jellegével. Az érzelem esztétikájának megfelelő kertek receptjeit mintakönyvek terjesztették. Soha nem látott romkultusz bontakozott ki – a mulandóság szimbólumaként, a nemzeti történelem emlékműveként és a kerti panoráma festői staffázsaként egyaránt szolgált. Ahol rendelkezésre állt, ott valódi romok köré komponálták a kertet, ahol eredetileg nem volt, oda műromot építettek. Hasonlóan látványelemként élték divatjukat a remetelakok (eremitage), melyekben „bérremeték” éltek.

A 19. századra a kertművészet elsődleges jellemzőjévé a picturesque, a festőiség vált: a természetet tartalmi és érzelmi asszociációktól mentesen, kizárólag kompozíciós törvényszerűségek és a festői szépség szempontjából értékelték és alkalmazták. A stílus meghatározó mestere Humphry Repton. A kastélyok mellett geometrikus növénykompozíciókat hozott létre, melyek az épület szerkezetéből adódó átmenetet képeztek a természet felé, és önálló funkcióval nem rendelkezvén mesterséges mintává váltak. Később egy tájkerten belül több önálló geometrikus kertet hoztak létre, ami a kertművészeti alkotás feldarabolódásához és a gardenesque keverékstílushoz vezetett.

REFLEXIÓK A 20. SZÁZADBÓL

A tájkert több mint egy évszázadon át volt a természeteszményt megtestesítő, téri és időbeli dimenziókat kitöltő, élő, szinte kinetikus műalkotás. A hozzá köthető festőiség kérdése visszatérő vitatéma az angol közéletben, aminek az Architectural Review is cikksorozatot szentelt. Nikolaus Pevsner építészettörténész 1954-es írásából jól

kitűnnek a pro és kontra érvek és a picturesque lehetséges értelmezési lehetőségei a 20. században (Pevsner, 1954). Cáfolja azokat a nézeteket, melyek szerint a festőiség csupán egy tökéletlen vízió volna, ami minden komolyságot és igazságalapot nélkülöz, és a múlt iránti nosztalgiával elkendőzi az ipari társadalom valós kihívásait. A szabálytalanság és változatosság nem a véletlen elharapózása révén létrejövő káosz, hanem a természet által a művész rendelkezésére bocsátott sokkalta gazdagabb forrásanyag, mint amit az akadémikus elmélet valaha is szolgáltatna. Pevsner érdekes módon közös alapokra helyezi a picturesque és a száz évvel későbbi modern forradalmát, mégpedig azért, mert ugyanúgy a szabad képzeletre bízzák az alkotást, melyet egyik esetben a természet erői, a másikkban a funkció inspirál – és nem szabályok, tengelyek vagy raszter, melyek mind a használhatóság rovására mennének. A 20. században a festőiség nem csak természeti környezetben értelmezhető, hanem a várostervezésben is, amikor az adott elemekből kell dolgozni, a régit és újat kell összhangba hozni. A genius loci való érzékenység is a festőiségre vezethető vissza, amikor az egyetemes stílusnak megfelelő művet kell az adott régió hagyományaira alapozva létrehozni – és nem pedig egy mintakönyvet másolni. Az európai művészettörténet során többször előfordult, hogy az akadémikus stílus már nem tudott megfelelő válaszokat adni a kor aktuális kérdéseire. Elsőként a picturesque mozgalmá volt az, mely a saját érzésekre való hagyatkozást az értelemmel és az alapelvekkel azonos rangra emelte. Ebben áll az angolkert elvitathatatlan művészettörténeti szerepe Nikolaus Pevsner szerint. Az angolkert a nemzeti öntudatnak fontos eleme, ezért nem minden előítéllettől mentes fogalom. Ezekre vilá-

- ▲ 6. Fuglsang Kunstmuseum, az érkező előtt feltároló táj
- 7. Fuglsang Kunstmuseum, látkép a kiállítóteremből
- 8. Fuglsang Kunstmuseum, Lolland, DK, Tony Fretton, 2002

gít rá Reyner Banham kritikus, az Independent Group meghatározó alakja 1962-ben írt *Kent and Capability* c. esszéjében (Banham, 1962). Nem született kellő számú mestermű, hanem csupán részletek villannak fel itt-ott, állítja. A tájképi kert egy háromdimenziós festmény, amit hasznossága kizár a művészet tárgyköréből. Az egyetlen önmagáért való értékkel bíró tájképi kompozíciónak Stourhead kertjét tartja, mivel, mint mondja, tisztán vizuális esztétikai mű, minden szentimentális utalástól mentes. A genius loci iránt fogékony, mégis szigorú koncepció, a kivitelezéssel egységben, mely egy ember víziójának teljességét tükrözi. Az angolkert-kultusszal szemben Banhamnak az a legfőbb kifogása, hogy „aristophiliában” szenved: az arisztokrácia vidéki birtokainak sznob indíttatású népszerűsítése a nemes patronusokról szól, és háttérbe szorulnak azok a középosztálybeli szakemberek, akik valójában létrehozzák a kerteknek.

ANGOL KERTBEN KORTÁRS ÉPÜLET

Az angol tájszemlélet hatása érezhető Tony Fretton bemutatott két épületén: a Fuglsangi Múzeumon Dániában és a Holton Lee művészetterápiás központon Dorsetben (Long, 2008). A fókuszba kerülő tájkép nála azonban nem az egyén érzelmi világának szabadságát festi meg, sokkal inkább kapcsolódási pontokat nyújt időtlen kollektív tartalmakhoz. A rá jellemző kritikai hozzáállással és művészi érzékenységgel ragadja meg korunk legégetőbb társadalmi kérdését, az elidegenedést (Vermeulen, 2010). Jól ismert formákat vesz elő és helyez az absztrakció eszközével kellő távlatba ahhoz, hogy azok a felismerés élményét nyújtsák az embernek. A ház vagy a kert, mint műalkotás helyett a tengely a belső tér és a környezet között feszül (Cousins, 2008). Holton Lee és

Fuglsang esetében is egy vidéki földbirtok központi épületegyüttesét egészíti ki Tony Fretton új háza. A meglévő épületek mellett, az út mentén, nem a tájban benne, hanem annak határmezsgyéjén foglalnak helyet: erősítik ezáltal az udvar elemei közötti összetartást, és megőrzik nyitottságát. A telepítést a táj feltárolásának dramaturgiája határozza meg.

A dániai Fuglsang majorságát az itt rendezett koncertek és a közeli madárrezervátumban tett séták miatt keresik fel a látogatók. Az épületegyüttes múzeummal való bővítésére kiírt tervpályázat határozott javaslatot fogalmazott meg az udvar lezárására az eredeti állapotának megfelelően. Tony Fretton ezzel szemben az intéző háza mellé sorolja a múzeumot (8. kép), hogy az ideérkező vendégek számára a végtelen táj és a tenger látványa legyen a legelső benyomás (6. kép), mely a kiállítás végigjárása során vissza-visszaköszön és kapcsolatot teremt a hellyel (7. kép). Az enfilade-ba rendezett, alapvetően felülvilágított terek célja, hogy nyugodt, de stimuláló háttérrel képeznek a műalkotásoknak. A múzeumlátogatás utolsó stációjaként Fretton egy külön termet szentel a környező táj szemlélésének. Az évszázados művelés nyomait viselő szántóföldek számára kollektív műalkotások, ezért párhuzamba állíthatók a kiállított individuális művészeti alkotásokkal (Fretton, 2012). A tájhoz képest távlati nézőpont megőrzi annak a lehetőségét, hogy megfektendő kép maradjon. A múzeumépületnek absztrakt volta a környező mezőgazdasági terület absztrakt szépségére rimel. Bája részletmegoldásaiban rejlik, melyek a tervezés és a kivitelezés során sokszor véletlenszerűen alakultak (Long, 2008). A dán modernizmus klasszikus műveiről ismert téglahomlokzat kötészmódját

a kőművesek javasolták, a felülvilágítók szürke színe a szomszédos háztetőket idézi. Az előcsarnokkal szemben feltároló almáskert a pályázati tervben szereplő belső udvar gondolatát viszi tovább. Fuglsangban – ahogy Tony Fretton nevezi – kulturális műalkotás született: olyan ember alkotta objektum, mely kora és helye társadalmának alapvető értékeire hat.

A Holton Lee terápiás központ távol a világtól, Anglia déli partjain, a természet, a művészet és a felekezethez nem kötött spiritualitás révén a teljes élet lehetőségével ismerteti meg vendégeit: testi-lelki fogyatékosokat, stressz sújtotta embereket, és indítja el őket személyiségük fejlesztésének útján. Az alapítvány egy hajdani majorság különböző korokból származó épületeiben és hatalmas földjein működik, melyek rendezési tervét Tony Fretton készítette (12. kép). Egyszerű, könnyen karban tartható épületekkel egészítette ki és értelmezte újra a meglévő együtttest, melyek laza kapcsolatban állnak a tágabb környezettel, a tengerparti tájjal és direkt módon kötődnek az őket közvetlenül körülvevő majorsági épületekhez.

Az új műtermeket egy tárolási és kiállítási célra használt nyitott szín mellett álló gazdasági épületben alakították ki, a többi háztól kissé távolabb (10. kép). Négy stúdió kapott helyet egymás mellett a közösségi helyiséggel megtöltött téglaeépületben, melyeket végigfutó tornác köt össze. A stúdiók karakteres felülvilágítókon keresztül kapnak fényt, míg a faszervezetű közösségi helyiség hosszú horizontális ablaka a földekre néz. A meglévő téglafal vékony festékréteget kapott, hogy megmaradjon

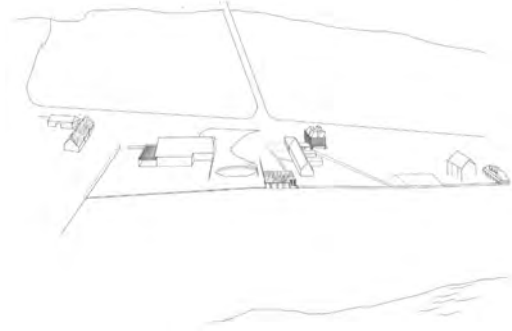
eredeti felületi minősége, mégis különbözzön a környező épületektől. Az épület formailag és habitusában kontrasztos a csűr extrém nyitottságával és racionalitásával szemben. A Tony Fretton tervezte Faith House - gyülekezeti, meditációs és kiállító épület - maga is egy műalkotás igényével készült: az ember és a természet közötti viszonyt szimbolizálja (Fretton, 2010a). A ház a birtokra vezető hosszú út végén áll, az egykori majorság kertjének egy lankás dombján, ahonnan a tengerpartig futó mezőkre nyílik kilátás (9. kép). A favázás szerkezetű, újrahasznosított újságpapírral hőszigetelt épületet zöldtető fedi, kezeletlen faburkolat borítja. Az ideérkezőt lecsupaszított klasszikus portikusz fogadja, melynek két nyílása átengedi a tekintetet a házon a mögötte feltároló tájra. A deszkázott oszlopközből diszkrét ajtó nyílik a kontemplációs helyiségbe, ahol a sötét ezüst háttér előtt Holton Lee erdeiből származó nyírfa törzsek állnak körben (11. kép). A középtengelyből nyílik az előcsarnok, továbbá a tágas gyülekezeti és kiállító terem a földekre néző franciaablakaival, hogy az emberi tevékenységet a folyamatosan változó természeti események kontextusába helyezze.

Fretton épületének kisugárzása képes jóra fordítani az ember közérzetét. Nem holmi divatos fogással, hanem finom intelligenciájával és azzal az absztrakt időtlenséggel, ami korunk miniatűr görög templomává teszi (Glancey, 2002). Szakralitása nem harsány, mint ahogyan a múlthoz sem a másolt részletmegoldások kötik, hanem az a viszony, ami azonos a dór templom és az antik görög táj, valamint az előregyártott favázszerkezet és a környező gazdasági udvar között.

HÁZAK ÉS MEZEIK

Amíg a modern építészetben a helyiségek egy belső egész részei, a külvilággal szemben pedig mindig az épület sérthetetlen egysége foglal valamiképp állást, addig Tony Fretton házain feloldódik magának az épületnek az ideája, és a helyiség kerül közvetlen kölcsönhatásba környezetével. *Buildings and Their Territories* című előadásában (Fretton, 2012) beszél arról, hogyan válhat kortársá egy épület anélkül, hogy egyedi stílussal definiálna saját korszerűségét, és hogyan illeszkedhet ugyanakkor folytonosan a környező tér- és időszövetbe anélkül, hogy múlt és jelen építészetének összekapcsolásával a posztmodern idézési gyakorlata miatti veszélyes területre tévedne. Építészetében az empirikus brit hagyomány és a táj festőiségére való érzékenység él tovább. (Carlini, Valle, 2003) Miközben fizikai valójuk a többszörösen összekapcsolódó terek közti folyamatos mozgás közben tárol fel, addig értelmezésük a képzeletet mozgatja meg, melyet nem segít hierarchikus rend, egyértelmű képlet vagy könnyen fogyasztható idea. A természetes környezetben elhelyezett archetipikus elemek megőrzik művi karakterüket. Az örök társadalomkritikus Fretton számára projektív olvasatuk fontos, az a képzeletbeli befejezetlenség, ami magában hordozza ember és a természet viszonyának, különösen az épített környezet újragondolásának lehetőségét.

- ▲ 9. Holton Lee, Faith House, korunk minatúr görög temploma
- 10. Holton Lee, műterem az egykori gazdasági épületben
- 11. Holton Lee, kontemplációs helyiség benne a tájban
- 12. Holton Lee, tanulmányterv, GB, Tony Fretton, 1999-2005

HIVATKOZÁSOK:

- VOGT, Günther [2012]: *City as Territory as Landscape*. Graduate School of Design, Harvard University, Cambridge, MA, 2012. október 4. http://www.youtube.com/watch?v=r03W_OieLrU
- von BUTTLAR, Adrian [1989]: *Az angolkert*. Balassi Kiadó, Budapest, 1999
- ADDISON, Joseph [1712]: *Upon the Pleasures of the Imagination*. *Spectator*, 414 (új kiadás Oxford, 1965)
- PEVSNER, Nikolaus [1954]: *C20 Picturesque. An Answer to Basil Taylor's Broadcast*. *The Architectural Review*, 115, 1954. április, pp. 227-229
- BANHAM, Reyner [1962]: *Kent and Capability*. in BANHAM, Mary, BARKER, Paul, LYALL, Sutherland, PRICE, Cedric (szerk.) [1996]: *A Critic Writes: Essays by Reyner Banham*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California, pp. 87-90.
- LONG, Kieran [2008]: *Fuglsang Art Museum, Denmark* by Tony Fretton Architects. *The Architects' Journal*, London, 2008. április 7.
- VERMEULEN, Paul [2010]: *Against Alienation*. in Wirz, Heinz (szerk.) *Tony Fretton Architects, De aedibus international vol. 5*. Quart Verlag, Luzern, pp. 8-15.
- COUSINS, Mark [2008]: *Drawing upon: the work of Tony Fretton*. in Tony Fretton Architects. 2G n.46, Editorial Gustavo Gili S. A., Barcelona, 2008, pp. 4-8.
- GLANCEY, Jonathan [2002]: *Magic box*. *The Guardian*, London, 2002. október 7.
- FRETTON, Tony [2010a]: *Faith House & Artists' Studios, Poole, Dorset*. in Wirz, Heinz (szerk.) *Tony Fretton Architects, De aedibus international vol. 5*. Quart Verlag, Luzern, pp. 26-34.
- FRETTON, Tony [2010b]: *Fuglsang Kunstmuseum, Lolland DK*. in Wirz, Heinz (szerk.) *Tony Fretton Architects, De aedibus international vol. 5*. Quart Verlag, Luzern, pp. 34-41.
- FRETTON, Tony [2009]: *Das Haus*. ETH Zürich D-Arch Faculty Lecture Series, Zürich, 2009. március 10. http://www.multimedia.ethz.ch/speakers/d_arch/2009_fs/haus/?doi=10.3930/ETHZ/AV-cf822eea-b6a8-463a-92fd-506d549fdcb&autostart=false
- FRETTON, Tony [2012]: *Buildings and Their Territories*. Mackintosh School of Architecture Friday Lecture Series, Glasgow, 2012. november 30. <http://vimeo.com/55006337>
- CARLINI, Elena és VALLE, Pietro [2003]: *Calculated Ambiguity*. *arch.it*, 2003. július 3. http://architettura.it/files/20030703/fretton_en.htm

080-081

A TÁJKÉPI KERT HATÁSA A KORTÁRS ANGOL ÉPÍTÉSZETBEN
Alkér Katalin

1.

2.

3.

4.

5. 6.

BARTHA ANDRÁS MÁRK (TÉMAVEZETŐ: KLOBUSOVSZKI PÉTER DLA)

SAJÁTKEZŰ ÉPÍTÉS A BALATON ÉSZAKI PARTJÁN

Self-built architecture in the northern side of Balaton

Az egész Magyarországon jellemző buherált nyaralók, nyári konyhák képe mindannyiunk számára ismerős látvány. Janáky István szavaival élve „magasrendű kulturális értékek” (JANÁKY, 2004:8), de értelmezhetők vizuális környezetszennyezésként, de akár egy eltűnőben lévő különös urbanisztikai jelenséggént is. Formanyelvük, és a megítélésüket övező bizonytalanság sok hasonlóságot mutat a világ nagyvárosaiban jellemző bódévárosokéhoz. A favellák, barriók építészetének kutatása napjainkban is előtérben van, és komoly múltra tekint vissza, dolgozatomban szeretném a velük rokon itthoni építményeket tüzetesebben megvizsgálni.

Self-built summer shelters and open kitchens are a very common scene for most of us. They are, as István Janáky said: “high standard cultural values”, but one can see them as visual pollution or a strange, vanishing kind of urban phenomenon. Their way of being built and the uncertainty regarding their recognition as architecture shows similarities to many other informal settlements. The research of favelas and barrios are in the spotlight of international architectural discussions, therefore it might be interesting to have a look at their Hungarian siblings.

A buherált, spontán építmények a 60-as években a probléma egyre növekvő jelentősége okán kerültek az nemzetközi építészeti gondolkodás látómezejébe. John Turner 1963-as tanulmányában (KELLETT, NAPIER, 1995:8) rámutatott, hogy a lakóbódék megjelenése lényegében nem probléma, hanem megoldás a lakhatás problémájára. A kor teletszerű lakásépítési programjaival szemben legfőbb előnyt a sajátkezü építés gyors alkalmazkodóképessége jelentette. Korában hatalmas kritikai vihart kavart elképzeléseivel, de az idő végül őt igazolta, és a világ legtöbb részén ma már lakótelepépítés helyett az egyéni építkezést (self-help) támogatja az állam. A spontán épületek azóta tartó kutatása többcélú: a gyorsan alkalmazkodó, ezért folyamatosan változásban lévő épületek történeti szempontú megőrkötése mellett fontos az épületek létrehozásához szükséges kreatív energiák feltárása és elismerése, továbbá a lehetséges építészeti eszközök áttemelése a professzionális építészeti praxisba. A legelterjedtebb elképzelés szerint a saját kézzel tákolt lakhelyek a kortárs urbánus vernakuláris építészet élő példái, ezért a vernakuláris építészeti leírására kialakított gazdag eszközkészlet alkalmas a spontán jelenségek vizsgálatára is. (KELLETT, NAPIER, 1995:7) A spontán és a vernakuláris építészet fogalomhalmaza nagyon összetett és sok helyen egymásba hat, ezért a továbbiakban áttekintem a lehetséges kapcsolódási pontokat és a lehetséges vizsgálati módszereket.

VERNAKULÁRIS ÉS SPONTÁN

A vernakuláris építészet vizsgálatában mainstream-nek számító történeti szemlélet részletes, tipizáló és katalógizáló módszereket kínál a kutatáshoz, amelyekkel egy kész produktum, ház felmérhető, megismerhető és dokumentálható. Elsősorban az iparosítás előtti európai lakóformákra koncentrálnak ezek a vizsgálatok, és csak ritkán jutnak el a kiváltó okok és körülmények pontos feltárásáig. A vernakuláris építészeti nemzetközi híró kutatója, Roderick Lawrence által felállított definíció szerint (KELLETT, NAPIER, 1995:11) ahhoz, hogy valamit vernakuláris építészetnek nevezhessünk, több hasonló tulajdonságú elemből kell állnia, amelyek egy adott területre és korra karakteresen jellemzőek. Elmélete szerint az építés oka nem fakadhat elvont ideákból, hétköznapi emberek mindennapos tevékenységeit kell szolgálnia. Magyarországon is a történeti kutatás a meghatározó, alapjait Barabás Jenő és Gillyén Nándor a 70-es években fektették le (BARABÁS, GILLYÉN, 1973). Gondolatmenetüket tovább fejte Istvánfi Gyula professzor alapvetően elemi és rangos részre osztja az építészeti, ebből az előbbi foglalja magába az óskori, a primitív, vernakuláris építészeti, amely tovább oszlik népi, paraszti, köznépi építészetre (ISTVÁNFI, 1997:12). Megfogalmazásában – hasonlóan Lawrence-hez – az elemi építészet elemi igényekre, elemi eszközökkel épülő házai tartoznak ebbe a körbe. A vernakuláris építészet vizsgálatában fontos szempont a rálátás kérdése: a jelenkori folyamatok nem figyelhetők meg ugyanazokkal az eszközökkel, mint a történeti em-

lékek. A vernakuláris kutatások másik fontos – hazánkban kevésbé gyakorolt – formája a ma is élő (kortárs, bennszülött) kultúrák építészetének kutatása. Ezekben a történetiség helyett inkább a szociológiai, antropológiai megközelítés ok-okozati viszonyokat felgöngyölítő szemlélete dominál, ugyanakkor egy élő jelenség vizsgálatakor a formák, épületek építészetileg is vizsgálándók (ASQUITH, VELLINGA, 2006:20). Véleményem szerint ezeket a vizsgálatokat könnyű a balatoni bodegákra alkalmazni, ha elvonatkoztatunk az időbeliségtől, egy pillanatra azt képzeljük, hogy például egy ősi civilizáció építési szokásait kell feltérképeznünk.

Bernard Rudofsky 1964-es kiállításában, illetve az *Architecture without architects*, majd a *The prodigious builders* című könyvében tulajdonképpen ezeket a folyamatokat: a kollektív környezetalakítás jelenségeit kutatva, rávilágított az építészet nagyobb léptékű, spontán alakuló struktúráira. (RUDOFSKY, 1964:5) Az építészet élő jelenségeinek tradícióvá válása jelenti a vernakuláris építészet születését (BRONNER, 2006). Egy adott időben, egy jól körülhatárolható területen kialakuló építési szokások akár történelmi előképek hiányában is tradíciót alkotnak.

A legújabb vernakuláris építészeti kutatások az előzőekben vázolt két módszer - a tárgyszerű és folyamatszerű vizsgálatok szintézisével dolgoznak. Az effajta holisztikus szemléletet fogalmazza meg Paul Oliver a monumentális gyűjtőmunkával összeállított *Encyclopedia of Vernacular Architecture* bevezetőjében:

- ▼ 1. Népi építészeti emlék Tihanyban; 2. nyaraló Alsóörs külterületén; 3. nyaraló Balatonudvariban; 4. nyaraló Lovas határában; 5. nyaraló Balatonfüred határában; 6. nyaraló Balatonfüred határában

082-083

SAJÁTKEZÜ ÉPÍTÉS A BALATON ÉSZAKI PARTJÁN
Bartha András Márk

„A vernakuláris építészet az emberek lakó és egyéb épületeit foglalja magába. A természeti környezetüktől és rendelkezésre álló forrásoktól függően személyre szabott, tulajdonos, vagy közösség által, tradicionális eszközökkel épülnek.” (OLIVER, 1997:23)

Ezeket az ismérveket pontról pontra végiggondolva láthatjuk, hogyan értelmezhetőek a magyar tákolt nyaralókra is. A sajátkezüséget illetően: sok népi építészeti emlékről tudjuk, hogy a lakóik építették, de sok olyan is van, amely nem saját erőből készült, mégis a népi építészeti elemeként tekintünk rá. Fontos elválasztani a kézi erővel való építést, mint technológiát, a saját hajlék építésének gesztusától, ami inkább az építés szándékát és motívumát jellemzi. A kézzel építés, mint technológia, elsősorban ökológiai jelentőséggel bír, a saját építésnek pedig környezetpszichológiai relevanciája van.

A népi építészetben a kézzel építést a kor technikai színvonalára, a nyaralók esetében a gazdasági érvek – pénztelenség –, illetve az építhető kis lépték (2-3 méteres fesztávok) indokolta. Mindkét esetben teljesen racionális és természetes döntés az emberi erőforrások intenzív használata, ami ökológiai és anyaggazdálkodási szempontból is kedvező.

A saját célra építés is egyértelműen közös pont a két jelenség között. A népi épületek esetében a szokások és lehetőségek által meghatározott kényszerűség, egy saját nyaraló felépítése esetén pedig hobbiként vagy virtusként értelmezhető. Pont az efféle érzelmi viszonyulásokán, a saját célra épített építmény esztétikai megítélése sokat torzul: amit én építék magamnak, az sokkal jobban fog tetszeni, akkor is, ha objektíve csúnyább. A környezetpszichológia terminusaival élve: a személyre

szabás lehetősége, a környezeti kontroll maximalizálása okozza ezt a pozitív előnyt az épületek megítélésénél. Még akkor is, ha sokszor tulajdonosuk-építőjük által szegyeült, lenézett épületekről van szó, az építés, létrehozás büszkesége mindig ott bujkál minden bódétulajdonosban.

Általában sem a spontán, sem a vernakuláris épületek esetében nem ismert az építész. Az ismeretlen alkotó műve csak akkor kutatható, és akkor képvisel vernakuláris értéket, ha nagyobb léptékű kulturális mintázat eleme. Rudofsky az „Építészek nélküli építészet” című könyvének előszavában írja: az anonim mesterek a építészeti gondolkodás kiaknázatlan forrását jelentik. Hasonlóan Lawrence-hez – aki a vernakuláris definíciójánál kizárja a felsőbb szellemi célok megvalósítását- a műveltség által nem megrontott építészeiről beszél. A fontos szempont tehát nem is az ismertség kérdése, hanem az építők műveltsége, szellemi háttere. A szakmagyakorlás írott és íratlan szabályai nem kötik a kulipintyók építőit, így építész szemmel gyakran egészen avantgarde formák és szerkezeti megoldások jöhetnek létre.

A tradicionális és spontán eszközrendszer közös pontja a mérnöki „kifundáltság” hiánya. A spontaneitást építészeti szempontból a nemtervezettség, a felmerült funkcionális igényekre kevés energiabefektetéssel, egyszerű eszközökkel adott megoldások jelentik. Ilyen megfogalmazásban könnyű rokonítani az Istvánfi professzor által megfogalmazott elemi építészettel. Egy fontos kérdés azonban szembeötlő: a bódék építőanyagai, például egy-egy bontott ajtó, vagy girbegurba acéllemez mennyiben tekinthető elemi építőanyagnak? Feltételezésem szerint ma igenis tekinthető eleminek a bontott épületszerkezet, mert sokkal inkább hozzáférhető, magától értetődő

a felhasználása, mint egynemű természetes anyagnak. Az elemi jelleg inkább függ a beépítés módjától, az építészeti értelemben vett elemi eszközökből áll: térelhatároló szerkezetek, amelyek nem rendelkeznek semmilyen kifinomult, mérnöki tulajdonsággal. Ez a nyersesség, amely egy-egy probléma ösztönös megoldásából ered, adja a spontán építmények erejét. Ha értékeket keresünk a bódék építészetében, a nagy számok törvénye alapján sok hitványság között bizonyosan találunk zseniális megoldásokat is. A tradicionális megoldások is mennyiségi alapon, hosszú idő leforgása alatt desztillálódtak tisztára.

A BALATONI NYARALÓÉPÍTÉS ELMÚLT 40 ÉVE

A Tihany környéki buherált nyaralók spontán, anonim épületek, és formálásukban a helyi anyagok és a természeti környezet kevésbé meghatározó. Sokkal inkább a társadalmi háttér és történeti folyamatok az érdekesek, amik az építési mód elterjedéséhez vezettek, ezekből rajzolható ki az összefüggő kulturális szövet, amely mentén összehasonlíthatóvá és kutathatóvá válnak.

A legnyilvánvalóbb közös háttér minden hasonló építménnyel kapcsolatban a szegénység. Jellemzően a Balaton legolcsóbb ingatlanjai, melyek túl kicsik ahhoz, hogy gazdaságos termelő tevékenységet lehessen rajtuk folytatni, és a tó viszonylagos közelsége hétvégi ház funkciót kíván ezekre a területekre. A balatoni üdülést szabályozó döntések a 60-as évek második felétől (‘61-es ötéves terv) elsősorban a nagy szállodákra koncentrálták az állami forrásokat, ezért az ezt követő években épült nyaralók saját beruházként épülhettek csak fel. A költségek minimalizálása így személyes üggyé vált minden építkezés esetében, ami tetten érhető az új épületszerkezetek

▲ 7. Márton István "Repkény" típusterve

▲ 8. Egy megépült "Repkény"

▲ 9. A típusterv buherált kiegészítése

helyett a rendelkezésre álló anyagok minél hatékonyabb felhasználásában. Ez a hatékonyság a legtöbb esetben nem a mérnöki szemlélet szerinti gazdaságosságot (szerkezeti méretezés), hanem az igények és a lehetőségek közelítését jelentette. Az igényszintcsökkenés azonban alkalmat jelentett arra, hogy a szükségletek átgondolásával megszülessen az a funkcionális minimum, amely a használati érték súlypontjait inkább a természeti környezet és az abban létrejövő aktivitásokra (horgászat, vitorlázás) helyezte a belsőtéri tevékenységekkel szemben. A létrejövő nyaralók így nem a formai minimalizmus, hanem egyfajta funkcionális redukció eredményei. Az egész ország zártkertjeiben találunk nyaralókat, de a Balaton mellett a szabadterei programok gazdagsága okán jellegzetesen lecsökkent a nyaralók mérete. A jellemzően kicsi, 200-300 négyzetméteres telkekre arányosan kicsi, 20-30 négyzetméteres épületek kerültek.

A Balatoni Intéző Bizottság (BIB), felismerve a kis nyaralókra támadt igényt, az ezzel járó sokszínű építészeti karakter megreformálására tett kísérletet az ötvenes évek végén elindított tanácsadói munkájában, és az 1960-ban kiírt nyaralóterv-pályázatán. A díjazott tervek (FARKAS, 1960) alapvetően kétfélek: egyrészt könnyen, kézi erővel, hagyományos anyagokból felépíthető szerkezetek, másrészt iparilag sorozatban előállítható, főleg betonból készülő típusok. A két megosztott első díjas terv, a Farkasdy Zoltán és társai által tervezett, *szinte hátízászkban a helyszínre szállítható*, náddal fedett épülete, és a Tenke Tibor által javasolt „ütemezhető, iparszerű előregyártást igénylő” megoldása jól példázza a korszak nyaralókkal kapcsolatos kétpólusú szemléletét. Südi Ernő-Wagner László II. díjas terve pedig – *az ideiglenesen felállított sátor és a huzamosabb nyaralást biztosító*

nyaraló között álló megoldás, amely kizárólag saját munkára támaszkodva elkészíthető - mutatja a kézzel épült építmények létrehozásának létjogosultságát. Szintén érdekes fejleménye a pályázatnak, hogy a helyezettek nagy része természetes anyagokat (fa, nád, kő) használt tervében, de ezek a megvalósult nyaralók esetén nem váltak elterjedt. Az ezt követően épülő nyaralók anyagaira sokkal inkább a közelben készülő műanyag (Fűzfő) és fém (Székesfehérvár) hullámlemezek, illetve egyéb lakatosszerkezetek jellemzőek. A hetvenes években több típusterveket tartalmazó könyv segítette a nyaralóépítőkét. Callmeyer Ferenc 1971-es gyűjteményének előszavában óva int „az alacsony képzettségű kis mesteremberek” által épített nyaralók létrehozásától, és a kor nagyjai (Farkas Tibor, Hofer Miklós, Vadász György stb.) által tervezett megépült példákat (elkészült épületeket) mutat be jó példaként (7.kép). Az ekkortájt megindult nagymértékű nyaralóépítésben fontos szerep jutott a BIB-hez kapcsolódó építészeknek, akik tanácsadóként nézték át az összes (akár heti száz) benyújtott építési tervek (MARTON, 2011). Ez a kontroll az idő múlásával egyre gyengült, majd a '80-as évekkel teljesen megszűnt. A dolgozatom témáját adó építmények vagy átcsúsztak a szűrőn engedély nélkül, vagy annyira átépültek, hogy nem ismerhető fel rajtuk építész keze nyoma.

A LOW-TECH NYARALÓK FORMAI JELLEGZETESSÉGEI

A kulturális háttér mellett az egyes építmények fizikai valóságának dokumentációja és elemzése az érem másik oldala, ami hozzásegíthet a jelenség teljesebb megismeréséhez, a vernakuláris „nyelvének” elsajátításához. Az alább sorra vett megoldások többnyire valamilyen formában fellelhetők minden megvizsgált építményen.

Olyan épületszerkezetek, formák, amelyek nem regionálisan jellemzők, hanem a pénztelenség praktikáiból, a talált anyagok felhasználásának hagyományaiból táplálkoznak, és csak esetenként köthetőek a helyhez valamilyen módon.

HELYFOGLALÁS

A buherált nyaralók jellemzően kicsi, emiatt nem beépíthető (11. kép/II.) vagy külterületi alacsony (ált.:3%) beépíthetőségű telken (11. kép/III.) épülnek. Egy hagyományos, 800-1500 négyzetméteres telekhez (11. kép/I.) képest, amin üdülőövezetekben általában 10-15 százalékos beépíthetőség 80-100 négyzetméteres épületeket eredményez, a vizsgált területeken 20-30 négyzetméteres építményeket találunk. Ha a nyaraláshoz szükséges alapterületi igényeket egységnyinek vesszük, és függetlenítjük a ház méretétől (a szabadtéri funkciókat együtt kezeljük a házzal), akkor egyértelműen látjuk, hogy a kisebb építmény mellett több funkciót kell a szabadterén elhelyezni (3.kép). A vizsgálati diagram három esetét megvizsgálva (nagy telek – nagy ház, kis telek – kis ház, nagy telek – kis ház) a komponensek (fekete: beépített terület; pöttyözött: szabadtéri funkciók területe, fehér: kihasználatlan, növényzettel telepített terület) arányai olvashatók le. Ha elfogadjuk, hogy a nyaraláskor a természetben végzett tevékenységek értékesebbek a házban végzettekénél, akkor a harmadik eset tűnik a legkedvezőbbnek, azaz a kis léptékű nyaraló, ahol minél több funkció a kerben van elhelyezve. Ez kényszerűség a külterületi telkek esetén, de a belterületi telkek esetén is megfontolandó gyakorlat a használati érték növelésére.

FUNKCIONÁLIS KAPCSOLATOK

A funkcionális minimumra leszorított nyaraló egyszerű, 20-30 négyzetméteres programja meglepően sok formát vesz föl a megvizsgált példákban. A bizonyos funkcióegységek különbözőképpen bomlanak szét szabadonálló elemekre, vagy tömörödnék össze egy építményben (10. kép/A-D). Sok példában ideiglenes elemekkel, lakókoszikkal vagy sátrakkal kombinált megoldásokat találunk. Általánosságban megállapítható, hogy a megvizsgált létesítmények működésében nagy szerep jut az időbeliségnek. Egy hagyományos épülethez képest sokkal nagyobb a különbség a nyári és téli állapotok között.

TÉRELHATÁROLÁS

A térelhatárolások és a funkcionális egységek összefüggései gazdag képet mutatnak. A kint és bent közötti változatos átmeneteket a térelhatároló szerkezetek áttörtsége, átlátszósága, és a funkcióblokkok csoportosítása modulálja. A 3. képen látható teljesen nyitott, csak rácsokkal körülhatárolt tér definiálja a nyaralóépület kontúrjait, de nem zárja le vizuálisan és légtömören. A következő megoldás (5. kép) ugyanarra a funkcióra egészen más megoldást kínál: a legszükségesebb elemeket (wc, tároló) egy apró tömbbe tömöríti, és minden más teljesen nyitottan és ideiglenesen kerül kialakításra. A vizuális kapcsolatok megteremtése általában bontott ablakok beépítését jelenti, a helye a homlokzaton nélkülöz bármiféle szerkesztettséget vagy elvont koncepciót, a funkcionálisan leginkább kívánatos helyre kerül. Visszatérő megoldás a nyílások kiváltásának hiánya (pl.:6. kép), így az ablakok általában az alacsony tetőszerkezetig tartanak. Az így kialakuló homlokzati kompozíciókban az ablak helyzete mindig valamely élhez csatlakozik, ezzel felvéve a klasz-

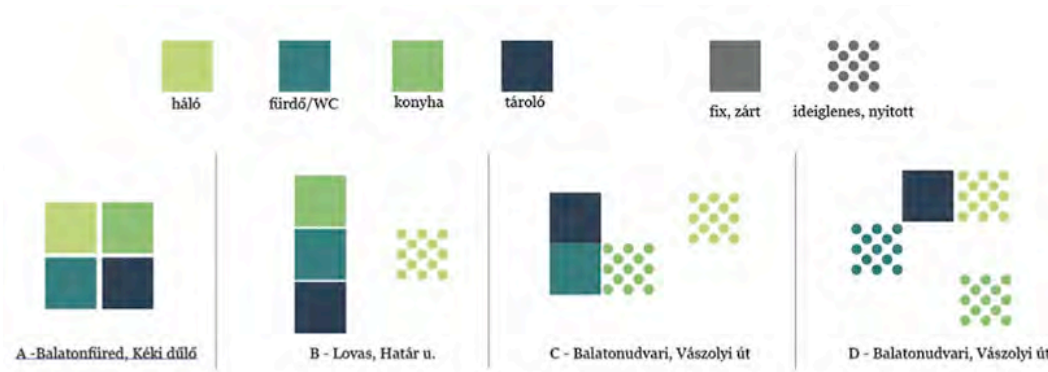
zikus modern egyik – mai energetikai követelmények mellett kikopóban lévő – toposzát: az üvegezéssel élbent találkozó falakat és födémeket. A nyílászárók beépítésének másik jellegzetessége, hogy a különböző méretű, nyitásirányú nyílászárók a fal külső síkján, gyakran nem nyitható – helyenként komikus vagy szimbolikus – helyzetben vannak beépítve (4. kép).

ÉPÍTŐANYAGOK

Az anyagi racionalitás és az elérhető lakatos szaktudás lehet az elsődleges oka a filigrán acél tartószerkezetek dominanciájának. Ha az épület tömege szilikát szerkezetből is van, biztosan csatlakozik hozzá egy zártszelvényből vagy acélcsőből hegesztett előtető, tornác (2.,6.képek). Ezek a statikai méretezés hiányából adódóan – vékony, könnyed szerkezetek hiányoznak a „hivatalos” építészet formanyelvéből, és helyenként irigylésre méltóan elegáns csomópontokat eredményeznek. Szintén a meglévő anyagok maximális kiaknázásának igényével magyarázható a tetőfedő anyagok szerepváltó használata. A hullám- és trapézlemezek extenzív használata egészen újszerű formák kifejlődését eredményezte. Az alapvetően tetőfedésre kitalált szerkezetek fal- és korlátburkolatként, sőt még a betonzsaluzatként is beépítésre kerültek. A felületek és textúrákat megvizsgálva kirajzolódik a kézzel mozgatható építőanyag-egységek léptéke (pl.: deszkázás, táblás homlokzatburkolat mérete), amely valamelyest egységeíti az amúgy heterogén felületi minőségeket.

ÖSSZEĞZÉS

A kézzel épített nyaralók az épített környezet fontos elemei, mert a hajléképítés tiszta és őszinte példái. Jelentőségük mennyiségileg megalapozott, még akkor is, ha

I. hagyományos nyaraló telepítés

II. kis építmény kis telken

III. kis építmény külterületen

- ▲ 10. funkcionális elrendezés változatainak elemzése
- ▲ 11. helyfoglalás módozatainak elemzése

HIVATKOZÁSOK:

- BARABÁS Jenő – GILYÉN Nándor: Vezérfonal népi építészetünk kutatásához, Műszaki Könyvkiadó, 1979.
- ISTVÁNYI Gyula: Az építészet története Őskor/Népi építészet, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997.
- JANÁKY István: Az építészeti szépség rejtekei Magyarországon, Terc kiadó, 2004.
- RUDOWSKY, Bernard.: Architecture without architects: A short introduction to non-pedigreed architecture, 1964.
- OLIVER, Paul 'Introduction', in P. Oliver (ed.) Encyclopedia of Vernacular Architecture of the World, Cambridge University Press, 1997.
- ASQUITH, Lindsay / VELLINGA, Marcel: 'Introduction' in Asquith, Vellinga (szerk.) Vernacular architecture in the Twenty-First Century Theory, education and practice , Taylor & Francis, 2006.

esztétikai értékük általában a hagyományos értelemben vett magasépítészet látókörén kívül esik. Ha félretesszük szépséggel kapcsolatos preconcepcióinkat, és részleteikben szemléljük, például adaptációs képességüket, minimálisra csökkentett léptéküket, könnyen előtűnnek értékeik. Ahogyan a japán Atelier Bow-Wow építészei írják a PET architecture című, tokiói informális épületeket összegyűjtő könyvükben: „Többnyire kevés pénzből épültek, nincs bennük különösebb technikai újítás, mégis vonzódnak hozzájuk. Talán azért, mert jelenlétük kellemes és megnyugtató atmoszférát teremt. Akárcsak háziállataink: kicsik, elbűvölőek, és viccesek.” (TSUKAMOTO, 2002)

- BRONNER, Simon J.: Building tradition: control and authority in vernacular architecture in:in Asquith, Vellinga (szerk.) Vernacular architecture in the Twenty-First Century Theory, education and practice , Taylor & Francis, 2006.
- KELLETT, Peter / NAPIER, Mark: Squatter architecture? - A critical examination of vernacular theory and spontaneous settlement with reference to South America and South Africa, TDSR VOL. VI NO. 11. 1995 7-24, University of California , elérhető (2012.11.20) <http://iaste.berkeley.edu/pdfs/06.2b-Spr95Kellet-Napier-sml.pdf>
- FARKAS Tibor: Balatonparti nyaralók: beszámoló a pályázatról. in Magyar Építőművészet 1960. 1-2.sz.
- MARTON, Rozália: „A '60-as évek balatoni építésze”, MOME DLA 2011, elérhető (2013.06.01) http://dladolg.mome.hu/2010-11-1/marton_rozalia.pdf
- TSUKAMOTO, Yoshiharu : How to utilize Pet architecture? In PET ARCHITECTURE Guidebook Vol2., World Photo Press, 2002

BORSOS MELINDA (TÉMAVEZETŐ: SZABÓ LEVENTE DLA, KONZULENS: DR. SIMON MARIANN)

SZEGREGÁCIÓ/INTEGRÁCIÓ, AVAGY A SZOCIÁLIS VÁROSREHABILITÁCIÓK ÚJ STRATÉGIÁI

Segregation/integration, or the social urban regeneration of new strategies

Szegregáció vagy integráció? Bontás vagy bonyolult, költséges és lassú szociális városrehabilitáció? Milyen eszközöket alkalmazunk a rehabilitáció során, hogy hatékony integráció induljon el? Segíthet-e az építészet? És ha igen, akkor milyen eszközökkel?

A tanulmány egy hosszabb folyamat bevezető eleme, mellyel a szociális városrehabilitációk témakörében megkísérlem részletesen vizsgálni az alkalmazott stratégiákat, az építészet és a közösségalkotás kapcsolatára fókuszálva. Nem célom, hogy egy teljességet birtokló eszköztárat hozzak létre, hiszen a városok, települések eltérő és változó állapotát alapul véve, ez sosem lehet végleges. Fontosabbnak tartom megnevezni az irányokat, melyek segítségével - hozzáadva az egyes projektek egyedi jellemzőit - önműködő folyamatok indulhatnak el.

Segregation or integration? Wrecking or complex, expensive, and slow social urban rehabilitation? What means of rehabilitation can facilitate an efficient social integration? Can architecture be helpful; and if yes, in what way?

This paper is the first step of a wider investigation by which I try to map strategies of social urban rehabilitation, with a special attention given to the relationship of architecture and community building. Given the different and ever-changing conditions of cities and settlements, no such definite set can be identified. It seems to be more important to point to directions, which might help to initiate self-generating processes.

BEVEZETÉS

A városok folyamatosan változó összetett rendszerek. Az állam vagy város vezetésének szociális, gazdasági döntései érzékenyen hatnak a társadalom összetételére, migrációs változásaira. A kialakult negatív folyamatok megállítása csak hasonlóan komplex, toleráns, integrált programokkal befolyásolható. Kiemelten igaz ez az önmaguk erejéből továbblépésre képtelen települések, városok, negyedek esetében.

A nagyvárosi slum egy építészeti erősen leromlott átlagú, túlszűfolt terület, ahol hátrányos helyzetű, „társadalmon kívüli” csoportok koncentrálnak.

A gettók jellemzően slumterületeken kialakuló képződmények, amelyeket „társadalmi falak” választanak el a környező területektől: egy meghatározott kisebbség lakja őket, mely megőrizte identitását, ami sajátos, a külvilágtól eltérő szubkultúra, esetleg eltérő nyelv formájában is kifejezésre jut. A gettóban élők csak akkor léphetnének ki az „izolációból”, ha feladnák szokásaikat, és a többségi társadalom normáit vennék fel.

A nagyvárosi szegénynegyedek elhelyezkedhetnek a város központi területein, a belső zóna határain belül, mint Budapesten is, de hasonlóan jellemezhető településrészek a külső kerületekben is megtalálhatóak, a hagyományos beépítésű területeken, mint - hazai példánál maradva - Csepelen, külvárosi lakótelepeken.

Szegénynegyedek minden településtípuson kialakulhatnak, és ki is alakulnak. A jelenség megfigyelhető a kis falvakban is, ahol a szegény lakosság a falu periférikus

területein koncentrálódik, szegregálódik. A településmérettel párhuzamosan növekszik annak az esélye, hogy egy településen több alacsony státuszúak által lakott településrész alakuljon ki, amelyek közül egyes telepek valódi szegénynegyeddé válnak.

STRATÉGIÁK - SZOCIÁLIS VÁROSREHABILITÁCIÓK ELMÉLETI ELŐKÉPEK

A városrehabilitáció témakörében meg kell említeni az első gondolatokat, stratégiákat a 20. század elején megfogalmazó Chicagói Iskolát. Az iskola kutatói – eredetileg nem is mind szociológusok, hanem újságírók, közgazdászok – akkoriban egyedülálló módon, nemcsak elméleti kérdésként foglalkoztak a felmerült problémákkal, hanem a gyakorlatban, közvetlenül megjelenésük helyén kutatták, modellezték a jelenségeket. A nagyvárosok szerkezetének leírására a 20. század elején több modell is született, amelyekre ma mint a klasszikus térszerkezeti modellekre hivatkoznak. Ezek a modellek egyrészt leírták a város fizikai és társadalmi környezetét, másrészt arra is választ kerestek, hogy milyen irányban fog továbbfejlődni a város, hogyan és miként fog változni a városszerkezet (pl.: Burgess térszerkezeti modellje). De a II. világháború után a nagyvárosok jelentős változásokon mentek keresztül, és ez szerepet játszott abban, hogy egyes kutatók szükségesnek látták ezek felülvizsgálatát. Napjainkban többek között a London School of Economics and Political Science társadalomkutatással is foglalkozó intézetére fókuszálhatunk.

A szociálpszichológiával foglalkozó kutatók – az 1980-as és '90-es években kialakult paradigmákat elvetve – már nem a marginalitás és a társadalmi kirekesztés szempontjából tekintenek a helyi problémákra, hanem a társadalmi befogadás irányából.

Kirekesztés, marginalizáció, megbélyegzés – ezek a leggyakrabban használt kifejezések, vonatkoztatva azokra a társadalmi folyamatokra, mellyekkel az egyéneket, csoportokat kiszolgáltatott, veszélyeztetett vagy láthatatlan szintre helyezik.

Amíg a legtöbb elmélet megpróbálja megérteni, megmagyarázni a városokban jelen lévő szociális elkülönítést, szegregációt és a kirekesztés folyamatát, addig az intézet kutatói, visszautasítva a mainstream szociális reprezentációkat, az „Underground Sociabilities: Identity, Culture and Resistance in Rio's favelas” elnevezésű projekttel azt próbálják feltérképezni, hogy a „kirekesztettnek” nevezett csoportok milyen eszközökkel érhetnék el a társadalom magasabb rétegeit, a városhoz tartozás állapotát, hogyan fejezhetnék ki sajátos kultúrával rendelkező identitásukat.

A kutatás előrebocsátja, hogy a favellákon belüli társas kapcsolatok – melyeknek ugyanúgy lehetnek kellemes aspektusai az ott élő emberek életében – láthatatlanokká váltak. Bármilyen pozitív élmény a favellák kultúrájával, mindennapi életével kapcsolatosan háttérbe szorul, mert elfedi ezeket a bűnözés, az erőszak, a szegénység, és a kábítószeres bemutatására irányuló társadalmi kép. Ennek folytatásaként a projekt útmutatást is nyújt a he-

- 1. *Medellín, favella*; 2. *Sao Paulo, morfológiai térkép*; 3. *Sao Paulo, csatornázás és köztér kialakítás*;
4. *Medellín, favella mintázat egy házfalon*; 5. *Budapest, Dzsumbuj 1998.*

088-089

SZEGREGÁCIÓ/INTEGRÁCIÓ, AVAGY A SZOCIÁLIS VÁROSREHABILITÁCIÓK ÚJ STRATÉGIÁI
Borsos Melinda

lyi civil szervezeteknek, hogy a kultúra, a művészet, az oktatás, a sport segítségével megmutathassák a favallák másik oldalát is, ezzel apránként csökkentse a távolságot a városi lakosságtól, kapcsolatot teremtsenek a városi élet minél több színterén.

(A London School of Economics and Political Science, az Itaú Bank és a CUFA [Central Única das Favelas] közös projektje, program vezetője: Sandra Jovchelovitch, Rio de Janeiro, 2004-)

A kutatásom célja azonosítani és rendszerezni a fenti módszereket. A rendszerezés során olyan megismerési, kommunikációs és építészeti eszközöket, megoldásokat kerestem, amelyek alapvetően figyelembe veszik az elégtelen életkörülmények között élők igényét, véleményét. De legfőképpen - együtt gondolkodva az építészekkel, tervezőkkel, szociológusokkal, városvezetőkkel - olyan jövőkép kialakítása is a cél, ahol a következő felnövő generációnak már alapvető tapasztalata és kialakult igénye van egy minőségibb városi életre.

A stratégiák keresésében segítségül hívtam azokat az eredményes dél-amerikai szociális városrehabilitációs programokat, melyek segítségével a város és a nyomor negyed látványosan elindult egymás felé, ahol az integráció mindkét irányban működni kezdett, teret adva ezzel a további, optimista átfogó városfejlesztéseknek (Rio de Janeiro, Sao Paulo, Bogota, Medellín...).

A későbbi szemeszterekben folytatva a témát, szeretném részletesen megvizsgálni, elemezni más-más városok, telepek azonos rehabilitációs irányokhoz tartozó beavatkozásainak jövőbeni hatásait, hogy a különbségeket aláhúзва, megfogalmazhatóvá váljanak a stratégiák okozat rendszerei. Távlati célom, hogy átfogó összegzést nyújtsak a rehabilitációs programok eszközeiről, hatása-

iról, a külföldi integrációs megoldásoknak helyet találva itthon is. Ez ennek a folyamatnak az elindítása.

A korábbi paradigmák iránya:

1. haladj az árral? (felszámolás 1.)

A getto/nyomornegyed lakóit városvezetői döntés alapján átköltöztetni jobb esetben közeli, de akár távoli területek korszerűbb lakóépületeibe? A lakók új helye irreleváns?

Szívesen költöznek 55 m²-es lakásokba?

Új szegregátum kialakulásának esélye, csak máshol?

Csak új homlokzatot kap a nyomornegyed?

2. haladj az árral? (felszámolás 2.)

A gettósodott terület teljes bontása, felszámolása? A telep helyén tiszta, új, problémamentes beruházások? Szociális gócpont megszüntetve?

Új paradigma:

3. árral szemben - kommunikálj!

Gigantikus beavatkozások helyett - a meglévő szövet tiszteletben tartásával - új mintázatok, megnyitások, morfológiából következtethető új térfalak, terek hozhatók létre, megmutatva a városi szövet gazdagságát. Fontos eszköz a kommunikáció, hogy a városgazdálkodás kizárólagos szempontjai helyett az ott lakók is lehetőséget kapjanak a jövőjük formálására.

4. ismerd meg a társadalmi tényezőket!

A nyomornegyedek anekdotikus leírása nem elég ahhoz, hogy megismerjük összetett állapotukat, az igényeket, kockázatokat. Ezekhez egy széles spektrumú adatgyűjtés szükséges (szociális munkások segítségével), hogy - az eredményeket térképes rendszerbe helyezve - nyilvánvalóvá válhassanak a slum sajátos helyi értékei, hálózata,

egyedi jellemzői.

5. ismerd meg a morfológiáját!

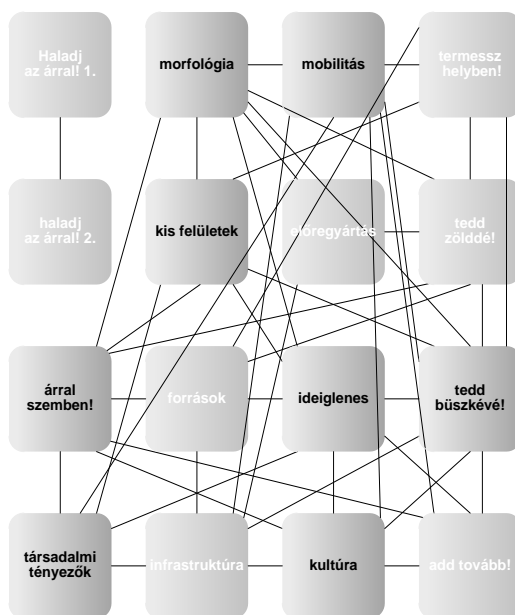
Ismerd meg a meglévő városi szövet hézagait, arányait, sűrűségeit! A feltárt morfológiai rendszer teresedéseiben, hézagaiban olyan változások indíthatók el, amelyek módosítják a berögzült kapcsolati irányokat, rendszereket, és veszélyes területek elmozdulására is hatással lehetnek. Aktivitások, téralkotások kialakításánál fontos, hogy a még nagyrészt inaktív lakosság is bekapcsolódjon a folyamatokba. Használhatunk mérnöki algoritmusokat is. A belső zónák változásainak algoritmus 3d modellel vagy térképen megjelenítve, definiálni képes a jövőbeni állapotokat, növekedést, változásokat. A fraktálok segítségével a telepen belül egyre finomabb részletességgel ismerhetjük meg a szövetet.

6. először hozz létre kisebb felületeket!

Kezdd a már meglévő nyilvános, használaton kívüli terekkel, felületekkel! Kezdetben alacsony bekerülési költséggel létrehozott - a meglévő szövetbe integrált - közösségi helyek (rekreáció, sport, szabadidő funkciókkal) hatékonyan segítik az ott lakók aktivitásának elindítását. Sikátorok, utcák, háztetők, homlokzatok, foghíjak is megfelelnek. A sűrűsödés közösséget hoz létre, így a terek feltöltődhetnek aktivitással, új ingerekkel.

7. keress forrásokat!

Keress önálló megoldásokat! Divatos szó a fenntarthatóság, de a nyomornegyedek (pl. favallák) embertelen körülmények között élő lakóinak a szürke víz vagy az esővíz ivóvízként való felhasználása kiemelt segítség lehet. A (nem csak saját) hulladék kaotikus "újrafelhasználása" általában aktívan működik a telepeken, az ott lakók jövedelmének egyetlen forrásaként. De a megmaradt szemét elszállításának lehetőségét, az úthálózattal való

▲ 6. Szociális városrehabilitációs stratégiák, kapcsolati viszonyok, kiemelt elemek

kapcsolódást az első megoldandó feladatok közé kell sorolni. A vízgűjtők (mint csatornázási megoldás) mentén kialakult lineáris városi terek, utcafelületek a közösségi térstruktúra kiemelt elemeivé válhatnak.

8. építs infrastruktúrát!

Szemétygyűjtés, csatornázás, vízellátás, elektromos ellátás - ezek a legfontosabb szükségletek. Az utak szélesítésének, szűk helyek megszüntetésének igénye bontással, áthelyezéssel jár, sok esetben nem ez a járható út! Fontos, hogy bekapcsolódjunk a meglévő struktúrába, társadalmi állapotokba! Extrém domborzati viszonyok között például csak egyetlen lépcső megépítése is szociális változásokat hozhat magával: új kapcsolatokat, megnyitásokat adhat és szélesítheti a kommunikációs csatornákat. A mozgólépcsős megoldások pedig lehetőséget adhatnak a turizmus beengedésére, idősek, fogyatékkal élők, családok mobilitásának segítésére.

Fontos itt megemlíteni a tömegközlekedést (a mobilitás témánál bővebben kifejtem), mint a várossal való kapcsolattartás kiemelt eszközét, a munkahely-lehetőségek kiaknázásának alapvető elemét.

9. légy mobil!

A szegénynegyedeknek a várossal, a munkalehetőségekkel való kapcsolatában kiemelkedő szerepe van a minőségi tömegközlekedésnek. Az igényesen, a negyeden belül kialakított megálló körüli közterek erősítik a városi élet élményét, és mint kiindulópontok, lehetőséget teremtenek a további fejlesztésekhez. A kapcsolat kétirányúvá válhat, megindulhat az érdeklődő csoportok megjelenése a telepen, amely új identitásélményt adhat az itt élőknek.

Az általában már meglévő átmenő forgalom erre nem alkalmas, önmagában csak növeli a várostól való szeparált-

ság élményét. A várossal való kapcsolat nagyon fontos, de emellett szükség van arra, hogy a telep kiválasztott kiemelt pontjai is kapcsolódjanak egymáshoz.

Vedd figyelembe a közösségi tér (common space) - nyilvános tér (public space) különbségét! Ne a város terjeszkedjen a telephez, hanem fordítva.

10. használd az előregyártást!

A főleg favellákra jellemző, a helyi anyagokból épített lakások gyors, olcsó rehabilitációs eszköze lehet. A variálható falrendszerek, a negyed morfológiáját, meglévő szövetét és arányait tiszteletben tartva, intenzív minőségi változást generálhatnak az épületek használatában, külső megformálásában és a köztes terek funkciójában, lehetőséget adva a későbbi bővítésre.

11. tervezz ideiglenesen!

Építs a meglévő konstrukciók szerint, kiemelve a megtalálható rendszerek egységét. Legyen ideiglenes, de ne lehessen könnyen eltávolítani. Cél az újraértelmezés, az identitás, az új funkciók keresése, a negyeden lakók aktivizálása, kötöttségek nélkül. Keresgélj elérhetőn, megfizethetőn, modulárisan! A funkciók között lehet nyilvános internet kávézó, játszóházak, időszakonként megjelenő vásárok, piacok, a lényeg megint a kapcsolatok elmélyítése.

12. hívd segítségül a kultúrát!

2005-ben Chicagóban (ismét Chicago) elindult egy érdekes kutatás (Community Development Institute of Northwestern University, Susan Rans) a könyvtárak kiemelt közösségfejlesztő szerepéről. A megállapításuk lényege, hogy a könyvtár egy olyan aktív és érzékeny közeg, amely pozitívan befolyásolhatja az ott lakó közösség aktivitását, összetartozását. Ezekkel pedig kitörölhetetlen értékes nyomot hagy a felnövekvő generációk és

a kultúra kapcsolatában. A minőségi építészeti nyelven megfogalmazott új könyvtáreépület, bátran a telep szövetébe helyezve, a fontosság élményét ébreszti az ott lakókban. Átélehető az igényesség, a valódi városi élet, a városi tér élménye. Az iskola szerepe természetesen szintén kimagasló, az építészeti minőség mellett integráló célját sok tényező befolyásolja. Az elhelyezkedés kulcsfontosságú: a már kialakult kulturális gócpontokban vagy a negyed szélén épített iskolák könnyebben segítik ezt a folyamatot, a körülötte létrehozott igényes környezet minőségi alapot nyújt a fiatalok új jövőképehez, a befogadás állapotához.

13. természünk helyben!

Kiváló eszköz az elhanyagolt területek megszüpítésére (tetők, erkélyek, közterek). A kisléptékű városi gazdálkodás legfőbb pozitívumai: változatos, közösségteremtő, munkát biztosít, művelői az eladásból rendszeres bevételi forráshoz juthatnak, új kapcsolati utat mutat a várossal, színes közösségi tereket generál. A fenntartható beavatkozás lényege, hogy nem bezár, elválaszt, hanem olyan hálózatot épít, ami majd túllép saját határain.

14. tedd zölddé!

A terület morfológiai rendszerét figyelembe véve, akár a legkisebb erre alkalmas teresedést is aktivizálva, hozz létre zöldtet (rekreációs funkció, utcabútorok, tematikus kert, játszótér). Kiemelt feladat az előző oldalakon már már unalomig ismételt közösségteremtés, kommunikáció, az identitás megerősítése.

15. tedd büszkévé!

Nem kell, hogy itt Soho, Art Factory alakuljon ki, csak kell valami helyi örület, ami kiemeli a területet eddigi szürkeségéből, és amely könnyen definiálhatóvá teszi az ott élők feladatát, növelve ezzel az egymás közötti kom-

munikációt és a kollektív büszkeség élményét.

16. add tovább!

Tedd másoknak is elérhetővé a bevált, a közösséget ténylegesen megszólító, pozitív változásokat elindító stratégiákat! Az építészet legyen a közösség és együttműködés művészete! Ami még nagyon fontos: fogadd nyitottan a konstruktív kritikát!

A lista nem végleges, folyamatosan bővíthető, néhány taktika szándékosan ütközik egymással, és a projektek szükségszerűen kihagynak elemeket. Vizsgálva a stratégiák egymáshoz kötődő viszonyait, kiemelhetők az önálló folyamatok elindítására is képes elemek: a morfológia, mobilitás, kis felületek, infrastruktúra, kultúra, társadalmi tényezők. De kivehető a kiindulás és végcél állapot is: az árral szembeni kommunikáció és a kollektív büszkeség élménye. Egy-egy városrehabilitáció elindításakor ezek lehetnek azok a részstruktúrák, melyek kiindulási energiát nyújthatnak a folyamatokhoz.

MEDELLÍN, COLUMBIA - A PÉLDA

Ebbe az új, alternatív hullámba került bele Medellín, az északi Andok-hegység völgyben fekvő, jelenleg 2,3 millió lakosú város is. Húsz évvel ezelőtt még a kommunista gerillák és félkatonai szervezetek közötti erőszakos konfliktusok és a kábítószer-kereskedelem okozta gazdasági, társadalmi problémák helyszíne volt, mára a dolgok megváltoztak. A közben végbemenő városi és gazdasági fejlődés következtében jelentősen csökkentek az erőszakos incidensek, a gyilkosságok száma megtizedelődött. A munkanélküliségi ráta alacsony, a lakosság egyre inkább biztonságosnak érzi lakóhelyét.

A város az 1980-as években még a világ egyik legveszélyesebb városa volt, 2012-re viszont elnyerte a leginno-

vatívabb város címet.

Az első integráló folyamatot (PUI) 2004-ben Medellín északi részén indították el. A megvalósított projektek, a magas építészeti színvonalon megépült új iskolák, könyvtárak a "Medellín, a legműveltebb város!" reményteljes felkiáltásból születtek, azzal a céllal, hogy megmutassák: az oktatási rendszer javítása, a kulturális fejlesztés, a társadalmi befogadás eszközével felvehető a harc az erőszak ellen.

Medellín domborzati adottságából következik, hogy a "Metro Cabel"-lel - a kötélpályarendszeren közlekedő kabinos felvonókkal - összekapcsolhatók a város magasabb fekvő részein található szegénytelepek az alsó, folyómenti városközponttal, így közvetve segíti a szegényebb rétegek (a korábban említett Comuna 13 telep lakóinak) munkába integrálását is. A mobilitás hatékonysága érdekében a telepek meredek hegyoldalra került megállóhoz mozgólépcsős rendszert is építettek. Az igényes építészeti színvonalon kialakított megállókat, mint pozitív zárványok, szigetek, közelebb hozzák a városi életet az eddig elzárt telepekhez, és kiindulópontjai lehetnek további szociális rehabilitációknak.

Az eddig elért eredmények precedens értékűek a fejlődő országok nagyvárosai számára. Az építész nemcsak átalakította Medellint, hanem megmutatott egy új gyakorlatot ahhoz, hogy hogyan kell tudatosan integráló módon létrehozni élhető városi tereket.

ÖSSZEGRZÉS - VÉLEMÉNY, BEFEJEZÉS

A kutatásom írásával egy időben, Budapesten, a IX. kerületben, az Illatos út - Gubacsi út által határolt területen éppen bontási munkálatok folynak a Dzsumbujban.

A hazai „buldózeres városrekonstrukció” azt a tabula rasa

elvet követik, hogy a problémás városrész helyére új, korszerű lakótelepek épülnek. Így épült Angyalföld, Csepel, Óbuda... (a teljesség igénye nélkül). Olcsón, gyorsan, korszerűtlenül, ezzel előrevetítve a minőségromlás folyamatát. Ez az elv ma már kikopni látszik, de még mindig vannak visszatérők.

Az új paradigma, a jelenleg alkalmazott szociális városrehabilitáció szerencsére utat tört magának. Érzékeny hozzáállásról tanúskodik. Nem bont, nem költöztet át, hanem a kommunikációs csatornákat használva megpróbálja a már nyomor szintjén lévő életminőséget helyben megoldani.

A kutatásban felvázolt eszközöket megismerve úgy gondolom, az új, pozitív irányú rehabilitációs rendszer hatékonysága nagyban függ az építészeti minőségtől (és a rendelkezésre álló anyagi háttértől), de legfőképpen attól, mennyire az egész várost átfogó fejlesztésről van szó, amely nem újabb, társadalmi fallal körülhatárolt városrészeket hoz létre, előrevetítve egy újabb szegregátum létrejöttét, hanem behúzza a vérkeringésébe, értékes területtel gazdagítja a várost.

Véleményem szerint a kommunikáció mellett a minőségi építészeti környezet és a várossal való integrálódás lehet pozitív hatással a nyomorban lakók gondolkodására, identitástudatára, szegregációérzésének megszűnésére. Csak egy ilyen lakóhely képes bizalmat ébreszteni a várossal, a környezetükben élőkkel, önmagukkal kapcsolatban. Úgy vélem, ez a fajta hit egy átlagos, normális emberi élet elengedhetetlen alapeleme kellene, hogy legyen.

HIVATKOZÁSOK:

-Ladányi János, Csanádi Gábor, Csepeli György, Szelényi Iván: *Társadalom és térszerkezeti átalakulások; melléklet: Rehabilitáció budapesti módra, Budapesti Corvinus Egyetem, 2005.*

-Wayne G. Lutters Mark S. Ackerman: *An Introduction to the Chicago School of Sociology; Interval Research Proprietary, 1996.*

-Tucker Landesman: *"Underground Sociabilities"; new trends in urban social research?, 2013. Jan.*

-Jody Kretzmann, Susan Rans: *The Engaged Library: Chicago Stories of Community Building; The Urban Libraries Council 2005.*

-John Drissen: *The Urban Transformation of Medellín, Colombia; 2012.*

-Kende Ágnes: *Segítség a gettóban; 2001. (Amaro Drom)*

-Ambrus Péter: *A Dzsambuj; 2000. Lazi Kiadó*

-Alföldi György, Czeglédy Ákos, Horváth Dániel: *Egy ébredő városrész - részvételi típusú városmegújítás a Józsefvárosban, 2006.*

INTERNETES FORRÁSOK:

<http://architectureindevelopment.org>,

<http://slumlab.org>, <http://favelissues.com>,

<http://u-tt.arch.ethz.ch>

<https://vimeo.com/14482867> (EI CINECLUB)

<http://www.scribd.com/doc/31891665/Libro-Transformacion-Ciudad-de-Medellin>

- ▲ 7. Medellín, Biblioteca Espana
- 8. Medellín, mozgólépcső a favelában
- 9. Medellín, Metro Cabel

092-093

SZEGREGÁCIÓ/INTEGRÁCIÓ, AVAGY A SZOCIÁLIS VÁROSREHABILITÁCIÓK ÚJ STRATÉGIÁI

Borsos Melinda

1.

2.

3.

4.

CSÍZY LÁSZLÓ (TÉMAVEZETŐ: SZABÓ ÁRPÁD DLA)

VISSZAMETSZÉS - A CSÖKKENÉS ELŐNYEI /TALÁLT HELYEK ÚJRATÖLTVE 2./

Pruning - the advantages of shrinking

A meglévő épített környezet összetettségének illetve méretének csökkenése bizonyos esetekben, annak megújulásához, minőségi fejlődéséhez vezethet. A kertészek a növények gazdag termőképességét, a hajtások egészséges növekedését metszéssel érik el. Az épített rendszerek léptékétől függetlenül léteznek példák, melyek azt mutatják, hogy az idejében, értő kéz általi visszametszés minőségi javulást hoz, a fejlődés növekedéstől függetlenül indul be. Az írás három szempontból közelít: elsőként a csökkentés primer szintje, a fizikai visszabontás jelenik meg, majd a csökkentett kondicionált terek, és az élettér kapcsolatát vizsgálja a téralakítás szempontjából, végül a városi léptékben végbemenő csökkenés előnyös oldalát, a megújulás lehetőségeit keresi.

The shrinking of the built environment, both in its complexity and in size could lead to renewal potentially with quality improvement. Gardeners use pruning of the plants as a tool to achieve richer fertility and to strengthen the sprouts. Regardless of the scale of the built environment many examples show that skilled pruning could improve the quality and that development is independent of growth. This paper is approaching the subject from three different angles. The primary stage is the physical demolition of superfluous parts, then the relationship of the living spaces to the shrunk conditioned spaces is examined. Lastly it describes the benefits of shrinking on an urban scale, searching for possibilities of urban renewal.

HÁTTÉR

A városokban élők számát 2030-ra még az óvatos tanulmányok is közel ötmillárdra becsülik. A népesség-növekedés globális eloszlása azonban nem egyenletes, a nyugati kultúra városaiban a következő 35 év végére a Föld népességének már csak 10%-a fog élni, helyenként jelentős népességcsökkenés mellett (Oswalt2006). A nagy mértékű lakosság szám, és a területi növekedéssel együtt járó fejlődés időszaka régiókban leginkább a 19. századra volt jellemző, mára a városok jelentős részében stagnálás és lassú átrendeződés figyelhető meg.

A városaink megújulásának legfőbb színtere az újonnan beépíthető telkekről áthelyeződik a meglehetősen sűrű, meglévő, vegyes épített szövetre. Az erőforrások csökkenése új megközelítést igényel. Megjelennek az alulról kezdeményezett kis tökeerejű felújítások, sokszor csak belakások, melyek képesek jobb közösségi életet generálni. Az aktív közösség a lakásokból kihúzza az életteret, növelve az életminőség érzetét. Ugyanakkor nagy hátránya, hogy az épületek felújítására nincs forrás, a városrész nagyobb összefüggéseire csekély hatással bírnak, a javulás ideiglenessége dominál. Átfogó javuláshoz nem elegendők független kezdeményezések, nem elég néhány paraméter változtatása. Nagy szükség lenne minél több központilag kézben tartott, magas finanszírozású városrészhabilitációra. Az együttműködő, sűrűn lakott környezet rengeteg előnnyel jár az emberi kapcsolatok intenzitása, az egymást segítő folyamatok, és kedvező a lakásokra vetített, fajlagos költség is. Az

épített sűrűség képes a sokrétű együttműködés miatt az egyének lehetőségeket kínálni, de ugyanezen összetettség és nagy méret miatt válhat döntésképtelenné is. A rendkívül összetett, sokszereplős képlet szociológiai, gazdasági, politikai, hatósági vetületei sokszor nagyobb jelentőséggel bírnak, mint maga a létrehozott „keret”, az építészeti eszközökkel formált környezet. Emiatt az építész szakmagyakorlás kulcskérdése lett a szakágakkal történő minél sokrétűbb együttgondolkodás, a különböző szempontok ütköztetése, a döntések egyensúlyozása. A feladatok multidiszciplináris kezelése azonban nem jelentheti az építészszerp felületen kiszélesítését, sőt a kompetenciaterület csökkentése, egyfajta feladatköri visszametszés szükséges a hatékony együttműködéshez.

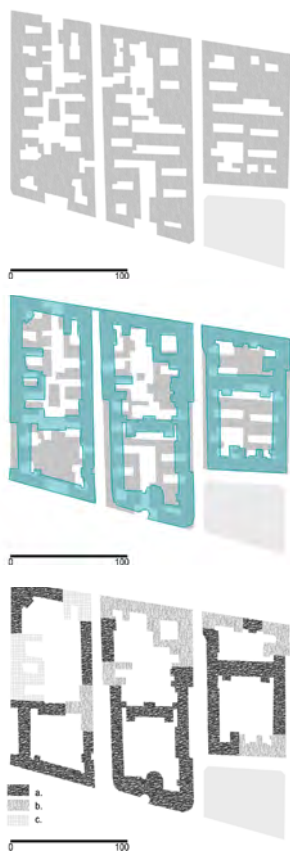
A FIZIKAI VISSZAMETSZÉS

A városok fejlődése területi növekedéssel járt együtt. A rendszer elemeinek sorolása, csoportosítása, az azokat összekötő infrastruktúra összetettebbé válása, egyre nagyobb egyre nagyobb s egyre nehezebben befogadható hozott létre. Az épületek szintjén is akár több száz méter hosszú - a hetvenes évek új városrészeinél kiváltképp - vagy kaotikusan sűrű tömbök születtek. A megváltozó gazdasági, társadalmi környezetre nehezen reagáló épületek részben megüresedtek, részben pedig megújulásra képtelenné váltak, állapotuk leromlott. Sok esetben a rendszer méretének csökkentésével, fizikai zsugorításával igyekeznek felfrissíteni, életterüket vonzóvá tenni. A német Leinefelde-i sávház¹ is fizikai visszametszéssel

újult meg. A sorolt, fogatolt épület megkerülhetetlen falként viselkedett, egymás mellé rendelt egyformasága elidegenítő környezetet hozott létre. A részleges bontás, ritkítás eredményeként arányos, jól megélhető épületek maradtak (1. kép).

A városrehabilitáció hasonló eszközökhöz nyúlt több budapesti városi tömb esetében. Az 1980-as években a városfelújítás sikertörtéjének szánták a VII. kerületi 15-ös minta tömbjét (Lichtenberger1995). A Dob-Nagydiófa-Wesselényi és Kazinczy utca közé eső, funkcionálisan is összetett tömb megújulása gondos értékmérésen alapult, mérlegelve a megmaradó, megújuló, részben vagy egészében elbontandó, és az új építés arányait. A felújítás során 303-ról kevesebb, mint felére csökkent a lakások száma, a környezet részben visszabontásokkal, részben lakások összenyitásával igyekeztek vonzóvá tenni a lakók számára. A funkciók keveredése és a belső zöld területek rendezetlen tulajdoni viszonyai miatt azonban nem sikerült azonban tiszta helyzetet teremteni. Ahogy a költségek is elszálltak, a „mintafolyamatot” a további célterületeken leállították. A bontásos városrehabilitáció több példáját találjuk a IX. kerületben (kép3-4). A képlet egyszerű, a vegyes állapotú, minőségű épületekből álló tömbökben a még kis ráfordítással felújítható vagy értékesebb házak megmaradnak, a többit elbontják (kép5-6-7). A megüresedő frontokra új, nagyobb lakásszámú társasházak épülnek. A kedvezőtlenebb kialakítású belső szárnyak visszabontásával egy nagyobb összefüggő közös

► ^{1,2.} A Leinefelde-i sávház a ritkítás előtt, és után. forrás: C. Jean-Luc Valentin, Frankfurt a. M.
^{3,4.} A IX. kerületi bontásos városi tömbrehabilitáció, forrás: Google Earth 2012

▲ 5.,6. A Liliom-Tüzoltó-Bokréta-Tompa utcák tömbátalakítása, a 90-es évek előtti és utáni állapot a belső parkokkal.
 7. A felújított tömb összetétele (nagy arányú új építés):
 a.) új építés b.) felújított régi c.) meglévő jó állapotú
 forrás: saját rajzok LICHTERBERG alapján

park jön létre a tömbbelsőben. Általában a nagyarányú bontások költsége mellett a belső park igényes kialakítására már nem maradt pénz, sokszor még a téralakítási szándék is hiányzott. A konkrét használati lehetőségek nélkül, gazdátlaná váló közös kertek nem tudják kiegészíteni a lakások belső tereibe szorult léletteret.

KIS BELSŐ-NAGY ÉLETTÉR

A mai városi élet közel 90 százaléka kondicionált terekben zajlik, melyeket működtetni csak komoly energiaráfordítással lehet. A túlzott méretűre nőtt belső terek komfortos körülményeket biztosítanak, a külső természetes klímától végleg elszakadva. Elsősorban nem újabb, hatékonyabb gépekkel vagy épületszerkezetekkel, hanem a tevékenységek kültérbe szervezésével lehetne jelentősen több energiát megtakarítani. A figyelmet a hagyományos, történeti épületekre fordítva megfigyelhető, hogy a magyar három osztatú parasztház lakói csakúgy, mint a holland kereskedők összetett otthonaikat képesek voltak energiahatékonyan használni (kép8). Az időjárásról függően belső és külső, illetve fedett és nyitott tereket változó intenzitással használtak. A funkcionális elemek duplázásával érték el, hogy a nyári időszakban a meleg konyha kiköltözött az udvar mellé, míg télen a ház közepét fűtötte hulladék hőjével. Emellett megjelent az egyetlen kis fűtött szoba, ami melegítette a köré tömörödött családot. A térhasználat időszakos szűkülése és kitágulása az élettér csökkentése nélkül tudott hatékonyan energiát spórolni.

A Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karának diákjai egy nemzetközi versenyben¹¹ egy kizárólag napenergiával működő autonóm házat terveztek és építettek

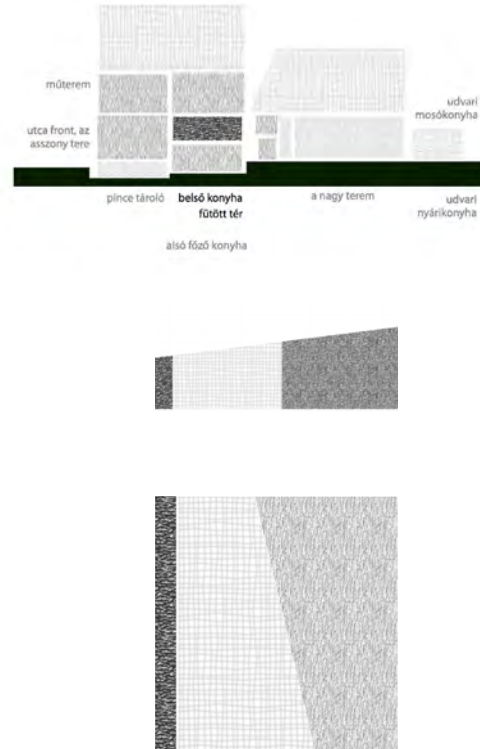
meg. A fenntarthatósági stratégia középpontjában a kondicionált terek minimalizálása mellett az élettér kiszélesítése állt. A világos, egyben tartott belső térben nem érezhető, hogy csupán 45m²-re került minden lakófunkció. Annak érdekében, hogy a belső tér csökkenése ne járjon együtt az élettér szűkülésével, a belsővel intenzíven együtt élő udvarra volt szükség. Felismerve a régi nyárikonyha jelentőségét, a megkettőzött déli falba más funkciókkal együtt beépítésre került (kép9-10). A kertesházaknál is megfigyelhető, hogy a nappalihoz kapcsolt kert túlsó végén elhelyezett kis házíko hogyan képes kifizetni a térhasználatot, legyen akár nyárikonyha, barkácműhely vagy szauna. Az elmúlt évtizedek ingatlanpiac által vezérelt, újépítésű társasházainál sorra keskeny, értelmetlen nem használható erkélyeket, teraszokat találunk, így értéküket továbbra is a kondicionált belső tér mérete határozza meg. A közvetlen környék élettérrel teli, gazdag világa mellett, a tervezett átmeneti terek jelentőségét felismerve, lehetne értelmetlen csökkenteni a kondicionált tereket.

A kis fűtött tér elegendő olyan ritka és szerencsés esetekben, amikor a természetes táj képes kitágítani az léletteret. Miközben a tájban megjelenő autonóm házak léte csak egyedi elhelyezkedésű telkekre és egy nagyon szűk felhasználói körre korlátozódik, aktív és passzív energiafelhasználási stratégiáik és az új térhasználati modellek hasznos tapasztalatai már a városi szövet megújulását is segíthetik. Az egyik előremutató stratégia a befoglaló méretet és a felületet csökkenti. A hőveszteség energiaigénye és a beépített építőanyag költsége fegyelmezett, grammra kimért geometriát követel. A Zürichi Műszaki Egyetem (ETH) által tervezett Monte Rosa-i hütte esetében nem a beruházási költség, hanem az extrém időjárás

- ▼ [8.](#) A delfti Johannes Vermeer festő lakó és műteremházának hosszmetsete, sötét folttal a télen egyedüli fűtött helyiség, balra az utcafront, az asszony tere
- ▲ [9.](#) A nyári konyha fotó: Danyi Balázs
- ▶ [10.](#) Az Odooproject alaprajzi egysége, balra a déli tájolású nyári fal, jobbra a kondicionált belső tér.

és építési környezet fegyelmelte minimálusra a befoglaló felületet. A kompakt tömegen belül szűk, ágyakkal sűrűn telepakolt szobák sorakoznak, a végtelgik csökkenve a felhasznált területet. Ugyanakkor a lépcsőház a megszo-kott elhelyezés, szorosan a belső magba zárás helyett a homlokzatra nyílik, faágyszerűen hálózza be az épületet. Mindezt azért teszi, hogy az itt passzívan összegyűjtött napenergia a téli hidegben felmelegítse a szobákat. Ilyen üvegezett télikertek, napcsapdák akár utcaméretben is már húsz éve megjelentek^{III.}. A fűtőhatás jól kiaknázható egyszerű kiegészítő ventilátorok segítségével, megépíté-sük persze méreteiknél fogva igen költséges.

A csúcstechnika összetett és komoly ipari hátteret igény-lő termékei, még ha elterjedésükkel megfizethetőbbé is válnak, folyamatos fenntartási költségekkel járnak. Az optimális egyensúly keresésekor a hangsúly a hagyomá-nyos passzív téralakítási mintákra helyeződik. Emellett kulcskérdés az épületek közötti terek minél gazdagabb használhatósága. A korábbi példákhoz képest lényege-sen nagyobb léptékű kísérleti város épül Abu Dhabiban. Masdar (arabul: forrás) városa^{IV.} a világon az első teljes egészében újrahasznosuló energiákkal működő város nulla szén-dioxid-kibocsátással. A városban a hagyomá-nyos arab építészeti klímaérzékeny megoldásai, átszel-lőtetett, de naptól védett téarányai, helyi építőanya-gok és helyi építési kultúra, egyszerre vannak jelen a mai csúcstechnológiákkal, mint például a mágnes vezérelte önjáró autóhálózat. Az élettér tágítása szempontjából kiemelendő az utcák, közös terek használata, melyeket a hőstől hagyományos szélatornyok védtek és amelyek, természetesen szellőznek. A megépült rész jelenleg élő laboratóriumként működik, a kutatásokat több világcég

mellett az MIT vezeti. Kérdés, hogy a világ egyik leg-gazdagabb országában, az új építésű város eredményei mennyiben hasznosak egy összehasonlíthatatlanul sze-gényebb térség számára.

A HATÉKONNYÁ ZSUGORODÁS

A folyamatos gazdasági növekedésen alapuló fejlődés modelljei egyre nehezebben használhatóak, új model-lekre és stratégiákra van szükség. Lassan tíz év telt el a berlini Kunst-Werke Zsugorodó városok címmel^V. ösz-szeállított kiállítás óta. A rendezvény egy hosszú távú kutatás első fázisát mutatta be. Különböző esettanulmányok segítségével a városok zsugorodásával együtt járó kulturális és társadalmi folyamatokat jelenítette meg. A nemzetközi kutatásnak azóta több fázisa zárult le, a statisztikai mérések diagramok és térképek formájában több kötetben jelentek meg. Pályázatok, tervek új modelleket, stratégiákat készítettek elő, hogy miként lehet-ne a csökkenést előnyére fordítani.

A városléptékű zsugorodás nagy fenntartási költséggel működő, megüresedő rendszereket hagy maga után. A csökkenő bevételek, a lassuló folyamatok egyre kevesebb lehetőséget hagynak a megújulásra. A zsugorodásnak ki-váltója lehet a szuburbanizáció, mint Detroit esetében, avagy az ipar tömeges megszűnése Liverpoolban, lehet a politikai rendszer átalakulása, mint több orosz város-ban, és léteznek drasztikus kiváltó okok is, mint Ábádán esetében, ahol az iraki-iráni háború egy év alatt a vá-roso lakosságát húsz százalékkal csökkentette. A városok többségénél több tényező együttállása miatt tűnik meg-fordíthatatlannak a visszaesés.

A német Selb városa legújabb fellendülése a városi csök-kenés előnyös oldalait használta ki. Az egykor virágzó

porcelánmanufaktúra a város demográfiai növekedését hozta, amelyre reagált Walter Gropius városfejlesztési terve is az 1970-es évek végén. A jövőkép több növe-kedési szakaszra épített. A várost körbeölelő útgűrűt három sugárút metszi, melyek egyben a városközpontot is erősítik. A kifinomult terv nem számolhatott a kilenc-venes évek kerámiaipari válságával, mely következtében a város egy csapásra hanyatlásnak indult. Népeisége az egykori 24 ezerről 16 ezerre csökkent, a fiatalok elmen-tek, az öregedő lakosok egy stagnáló városban maradtak. A zsugorodás elérte azt a kritikus pontot, ahol a tehe-tetlen város egy határozott vezetői réteggel képes volt újra mozgásba lendülni. Az építészeti terveknek nagy jelentőséget tulajdonító városvezetés többször vett részt az European pályázatokon, gazdag stratégiai anyagot összegyűjtve. A tudatosan szervezett lakáscserék, visz-szabontások kiegészültek színes, élénkítő építésekkel^{VI} a lakosok által kezdeményezett 8x8 méteres porcelán saktáblától az új oktatási, gyermekházakig (kép11-13). A tervek mindegyike a meglévő szövetet és annak he-lyenkénti visszametszését, majd új elemekkel tarkítását célozta, keresve az ideális egyensúlyt. Az akupunktúrás terápiához hasonló módon stimulálták a város életener-giáit.

Pécs példáján keresztül szintén felmerül a város zsu-gorodásából származó előnyök kihasználhatósága. A szén és uránbányák bezárása mellett - Selbhez hasonlóan - Pécsen is hanyatlásnak indult az egykor nemzetközi pia-cot kiszolgáló porcelángyár. A többszáz éves egyetemvá-roso évtizedek óta stagnál, társadalmi öregszik, a fiatalok lehetőségek hiányában elhagyják az amúgy igen kedvező fekvésű várost. A méreteinél fogva átláthatatlan, fenn-

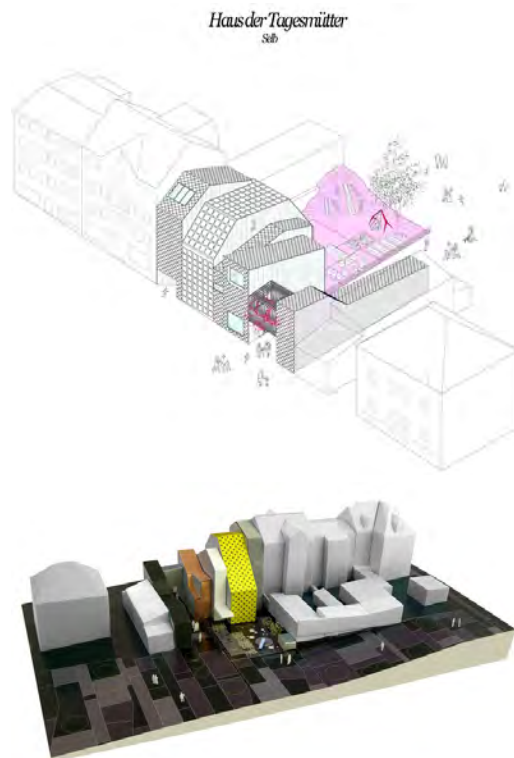
tarási költségeit tekintve nehezen finanszírozható város talán pont egy kompaktabb, összefogottabb méretben lenne képes fejlődni. Az egyre erősödő önállósággal bíró peremterületek – egykor Pécs városa által bekebelezett falvak – leszakadásával egy dinamikusabban reagáló rendszer jöhetne létre^{VII}, mely az emberi kapcsolatok személyességére és kölcsönös felelősségvállalásra épít-hetne.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az átfogó, különböző szempontokat magába olvasztó koncepciók helyett ma jóval ésszerűbb erőinket a kisebb, befogadható szeletekre koncentrálni. Kiutat jelenthet-nek a kis léptékű részfeladatok értelmes kijelölései, vagy a vizsgálendő területek befogadható méretűre zsugorít-ása. Átlátható modellek tapasztalatain keresztül létre-hozhatóak olyan eszközrendszerek, melyek segítségével a, nagyobb egységek megújulása beindulhat. A meg-torpanás folytán tehetetlennek tűnő rendszerei sokszor zsugorodásuk révén érik el optimális méretüket, képesek újra mozgásba lendülni. Ezért a mindenk felett álló növekedésre épülő megújulás erőltetése helyett új tér-alakítási modellekre van szükség, melyek képesek a helyi adottságokra reagálni.

JEGYZETEK:

- I. Leinefelde-Worbis, meglévő előregyártott panel sávház rehabi-litációja, tervek: GRAS Gruppe Architektur und Stadtplanung Darmstadt Dresden, 2007 nemzetközi lakásépítési díj
- II. Solar Decathlon Europe 2012 Madrid, BME ODOO PROJECT
- III. Toronto belvárosában Santiago Calatrava tervei alapján készült el 1992-ben a Bay street fedése.

- ▲ 11. Az élénkítő elemek kis szeletei. forrás: Fernando Alda
- ▼ 12. Selb, beépítési koncepció. forrás: European 9
- 13. Selb, a meglévő és új beépítés viszonya. forrás: European 9

- IV. Abu Dhabi, az új önálló város beépítési tervét Norman Foster készítette, az első ütem elkészült, mely az egyetemváros épületeinek is otthont ad.
- V. 2004 szeptember, Berlieni Kortárs Művészeti Intézet (Kunst Werke) kiállítás címe: Shrinking Cities, később utazó kiállítás a világ több városában
- VI. European9 – Gyermekközpont, Selb, Gutiérrez de la Fuente Arquitectos
- VII. Gettő Tamás pécsi építész a BME Építőművészeti Doktori Iskolában tartott előadásán felvetett gondolat mentén

HIVATKOZÁSOK:

- LICHTENBERG, E.; CSÉFALVAY, Z.; PAAL, M. [1995]: Várospusztulás és felújítás Budapesten, Magyar Trendkutató Központ, Dr. Cséfalvay Zoltán kiadásában.
- BME URBANISZTIKA TANSZÉK MONOGRÁFIA [2012]: Budapest 2050, a belvárosi tömbök fennmaradásának esélyei, Budapest Terc Kiadó
- BENKŐ, M.; FONYÓDI, M. [2009]: Glocal City, Kortárs európai városépítészet, Budapest, Terc Kiadó
- OSWALT, P.; RIENIETS, T. [2006]: Atlas of Shrinking Cities, Hatje Cantz Publishers
- web: Shrinking Cities: www.shrinkingcities.com
 MonteRosa: http://www.idsc.ethz.ch/Research_Guzzella/Building_Technology/Monte_Rosa_Hut
 Odooproject: <http://odoproject.com/hu/>
 Masdar: <http://www.time.com/time/health/article/0,8599,2043934,00.html>
 Selbwerk: <http://www.selbwerk.de/>
 Selb: <http://www.tallerde2.com/index.php/projects/built/haus-der-tagesmuetter>

098-099

VISSZAMETSZÉS - A CSÖKKENÉS ELŐNYEI
Csízy László

DIMITRIJEVIC TIJANA (TÉMAVEZETŐ: RADVÁNYI GYÖRGY DLA)

IDEIGLENES HASZNÁLATOK LEHETŐSÉGEI A MAGDOLNA NEGYEDBEN

Urban pioneers in Magdolna Quarter, Budapest – potentials and possibilities

Mi az ideiglenes használatok szerepe egy hátrányos helyzetű zárt közegben, mint a Budapest VIII. kerületi Magdolna negyed? Mit remélhetünk az ideiglenes használatoktól? Mik a peremfeltételek és a rejtett lehetőségek? Az ideiglenes használat fogalma és a Magdolna negyed rövid bemutatása után két alapfelvetésből indulok ki: az ideiglenes használat jó városrehabilitációs eszköz, mely segít visszakapcsolni a megrekedt zárványszerű közeget a környezetébe; adottságai miatt a negyed az ideiglenes használat jó terepe lehet. A berlini Urban Catalyst kutatásra támaszkodva vizsgálom a terület jellemzőit, majd részletesebben elemzem az üres földszinti üzletek ideiglenes hasznosításának lehetőségeit. A negyed adottságai és helyi példák keserédes tapasztalatai alapján összefoglalom az ideiglenes használatok elindításához szükséges összetevőket és a fő kihívásokat.

What is the role of temporary use in wrecked, slum-like neighbourhoods, such as the 8th district's Magdolna Quarter in Budapest? What are the difficulties and potentials? After briefly introducing the concept of temporary use and the circumstances of the area, I continue by exploring the following hypotheses: urban pioneers can be an important urban rehabilitation tool, and help reconnect the segregated area to its surroundings; the Magdolna Quarter has good preconditions to become a ground for this kind of temporary use. Along the guidelines of Berlin Urban Catalyst research I establish a typology of the area's empty spatial resources, and take a closer look at the profile of temporary use of empty street front stores. Summing up the site's pros and cons, as well as the bitter-sweet local case examples, I offer a list of features needed simultaneously in order to achieve temporary use in Magdolna Quarter, and name the main difficulties that may occur.

AZ IDEIGLENES HASZNÁLATOKRÓL

Az ideiglenes használatok - Zwischennutzung, Raumpioniere - jelensége ma jól ismert, és spontán vagy tervezett formában sok helyen fordul elő. Városaink és használatuk merevségét oldják változások idején ezek a köztes, átmeneti használatok és térúttörők. Gondolhatunk itt a szezonálisan pár évig működő szabadtéri koncerthelyekre (régí budapesti Zöld pardon), földszinti üzlethelyiségek áthidaló elfoglalására (Rögtön Jövők ötletpályázat) vagy a bontásra váró épületek átmeneti használatára, mint a berlini Palast der Republik esetében. A térúttörők életideje széles skálán mozog és a működésük során gyakran alakul: a pillanatnyi esemény, amely csak pár perces vendég a városi térben; az idenyhasználat; a "helytartó", amely addig tölt ki egy teret, míg egy klasszikus funkció nem tud létrejönni (Tűzraktér); és végül az eredetileg ideiglenesnek szánt kezdeményezés, amely maga lesz a klasszikus funkció (RAW Tempel Berlin).

A berlini Urban Catalyst¹ kutatás szerint az ideiglenes használatok tervezett alkalmazása jó városfejlesztési eszköz. A Berlinben működő üres helyeket közvetítő irodák (pl. Coopolis Zwischennutzungsagentur) sikerei is ezt igazolják. A térúttörők új tartalommal töltik ki az üresen álló, - felújításra, befektetőre, egy terv megvalósítására, bérlőre, engedélyre várótereket, így ezek már nem lyukak a város szövetében, hanem új színfoltok. Meg kell említeni, hogy a spontán kialakuló ideiglenes használatok között előfordulhat olyan is, amely negatívan befolyásol egy területet - pl. drogtanyák az üresen álló, illegálisan elfoglalt házakban. A jelen kutatás az ideiglenes használatok fogalmából ezeket az elemeket kihagyja, amikor a tervezett vagy spontán jelenség pozitív hatásairól beszél. A köztes használatok azonban kétségtelenül hatással vannak a környezetükre azonban kétségtelen. Az ideiglenes használatok új arculatot adhatnak egy város-

résznek, vonzzák és gerjesztik egymást, míg végül gyakran állandósult klaszterek és izgalmas funkciópárosítások jönnek létre. Jó példa erre a pesti VI. kerület romkocsmaszínháza. Megrekedt helyzetet áthidaló alternatív használatokból itt erős városképi elem lett, ma a Lonely Planet útikönyvek része, az üresen álló romépületek pedig már kívánatos befektetési helyek. De mi a helyzet a kevésbé kívánatos, elhagyott városrészekkel, a rossz helyekkel? Ezekben a városi szövetből kieső vakfoltokban mi az ideiglenes használatok - mint városfejlesztési eszköz - szerepe és lehetősége? Ebben a tanulmányban ezt a kérdést járom körbe.

Ilyen nem kívánatos helyzetű terület a Budapest VIII. kerület Magdolna negyede is, az esettanulmány témája. Hét percre a nagy körúttól és a Blaha Lujza tértől, a Népszínház utca - Teleki tér - Fiumei út - Baross utca - Mátyás tér által határolt, 290 házat számoló terület központi helyzete ellenére is egy félreeső sziget. Karinyth Frigyes a Teleki térről szóló korabeli riportjában úgy beszél erről a környékről, mintha egy különálló ország lenne, "város a városban, önálló nyelve, szokásai, törvényei vannak"². Ma, majdnem nyolcvan évvel később a Magdolna negyedben járva időnként ugyanez a benyomás ér: egy másik, ismeretlen ország. Nagyon közel van azokhoz a helyekhez, ahol nap mint nap járunk - ez a pesti belváros keleti határa - mégis, a várost sokat járó emberek között is kevesen voltak valaha a Teleki téren túl.

ZWISCHENNUTZUNG A MAGDOLNA NEGYEDBEN?

Mi lehet az ideiglenes használatok szerepe egy olyan zárt közegben, mint a budapesti Magdolna negyed? Milyen ez a zárt közeg? Milyenek a peremfeltételek? Mik az akadályok és a lehetőségek?

Két kísérletet vizsgálok a kutatási kérdés szempontjából: egy megvalósult helyi kezdeményezést (CivilHáló), és a 2012-2013. évi helyszíni kutatási-tervezési munka személyes tapasztalatait (szociális szolgáltatóhelyiségek tervezése).

A MAGDOLNA NEGYED, MINT ZÁRT KÖZEG

A Magdolna negyed ilyen néven 2004 óta létezik és a budapesti VIII. kerület legszegényebb negyede. Munkanélküliség, mélyszegénység és rossz életkörülmények egy erősen lepusztult városi szövetben.³ Halmozottan hátrányos és kirekesztett helyzetű társadalmi csoportok koncentrációja és velük szembeni diszkrimináció jellemzi a területet, amint ezt az eddigi kutatások és a személyes helyszíni tapasztalatok is mutatják.⁴ A negyed szociális városrehabilitációjának célja az életkörülmények javítása a meglévő lakosság megtartása mellett.⁵

A várospusztulás témakörébe tartozó "urban blight" fogalom szerint a várospusztulás foltszerűen jelenik meg a város testén, mint a penész.⁶ A Magdolna negyed esetében mondhatnánk azt is, hogy a penész megette majdnem az egész területet. A "jó helyek" nem a süllyedéstől megmenekült jó helyek - melyeket a penész még nem pusztítja -, hanem utólagos rehabilitációval felhúzott pontok - melyeket a penész már nem eszi. Szubjektív helyszíni benyomások szerint is a slum jellegű terület és a külső "normális" közeg közötti határok változatos képet mutatnak. Vannak éles határok - például a Baross utca -, ahol hirtelen történik a váltás, és látszólag nincs ájárás a hétköznapi Budapest és a Magdolna negyed belső világa között. Vannak elmosódó határok, melyeknél a külső pozitív, mindennapi közeg valameddig beszivárog a negyedbe, majd megtorpan.

Ilyen a Népszínház utca, és a Tavaszmező utca Horváth Mihály tér felőli része. Végül vannak helyek, ahol teljes a sötétség (a penész mindent elborít), és hihetetlennek tűnik, hogy csak 10 percnyi sétára vagyunk a Körúttól. Ide sorolható például a Magdolna utca, amely a városrehabilitáció adatai szerint is a negyed legproblémásabb utcája.

Érdekes tapasztalat, hogy a fent leírt határok mások hétköznap, és megint mások hétvégén. Munkanapokon a "külsős" emberek - Óbudai Egyetem diákjai és tanárai, egy szálloda vendégei - és a hétköznapi "jó" Budapest egészen a Mátyás térig beszivárog a Tavaszmező sétáló utcán keresztül. A Mátyás tér sarkában ihatunk kávé, mintha csak Újlipótvárosban lennénk, míg szó szerint két házzal arrébb, a Koszorú utcában a szociális és fizikai várospszutulás jelenléte nagyon erős. Munkaszüneti napokon a "jó" közeg visszavonul, mint apálykor a tenger, és a Tavaszmező utca vége ismét egy másik ország lesz. A beszivárgó jó hely igazolja az eddigi rehabilitációs törekvéseket, mégis, a negyed egy zárványként él az öt körülvevő belváros megszokott közegében. (2.-3. ábra)

Karinthy szavaival élve ez egy olyan hely, ahol a város mint egy zátonyon "megfeneklett"; az itt élő emberek - a hajótörtek - önerőből nemigen tudják elhagyni a szigetországot, ahova kerültek. Ez a helyzet ma is: egy, a Mátyás tér vonzókörzetében végzett felmérés szerint, a környéken lakó emberek fő indoka az ottmaradásra az, hogy anyagi okok miatt nem tudnak elköltözni.⁷ A Magdolna negyed fontos jellemzője az itt élő lakosság mobilitásának hiánya, és kevés kapcsolata a környező városi közeggel. Nem szándékosan és kifelé zárt, hanem tehetetlen, önmagán belül megrekedt közeg⁸; a környezetéből kimaradt fehér folt. Az ideiglenes használatok épp e külső és belső közeg összekapcsolásának eszközei lehetnének.

PEREMFELTÉTELEK ÉS REJTETT LEHETŐSÉGEK

A Zwischennutzung városfejlesztési eszközként való alkalmazására az Urban Catalyst kutatás két stratégiát ajánl. Más a stratégia az üresen álló, de városközponti jó helyekre, és más a félreeső, elhagyatott és nem kívánatos helyszínekre.⁹ A berlini kutatás potenciális ideiglenes használat helyszínek profiljait továbbfolytatva azt mondhatjuk, hogy a Magdolna negyed "központi, de nem kívánatos" helyzetű terület. A Magdolna negyedben sok üres földszinti üzlettel, telekkel, elhagyatott házzal és befalozott lakással találkozunk, és ezek jelentős része önkormányzati tulajdonban van. Ilyen peremfeltételek mellett a stratégia elengedhetetlen eleme az illetékes hatóságok aktív részvétele.

A terület kifejezett előnyei közé tartoznak az ideiglenes használatok kialakulása szempontjából a Budapesten belüli központi helyzete, nagy számú és változatos típusú üres telkek és ezek tulajdonviszonyai, valamint az aktív szociális városrehabilitáció. Az üresen álló "tér-nyersanyag" felfogható mint a negyed még fel nem fedezett, rejtett potenciálja. Megvizsgálva a Magdolna negyed üresen álló tereit, a berlini kutatás által kidolgozott tipológiára támaszkodva¹⁰, az alábbi üres tér tipológia állítható fel:

- a) foghíjak, üres telkek
- b) elhagyatott üres épületek
- c) üres földszinti üzletek
- d) üres pincehelyiségek
- e) lefalazott önkormányzati lakások
- f) alulhasznált zöldfelületek (pl. FiDo)
- g) kiüresedett infrastruktúra (pl. a remiz épülete)

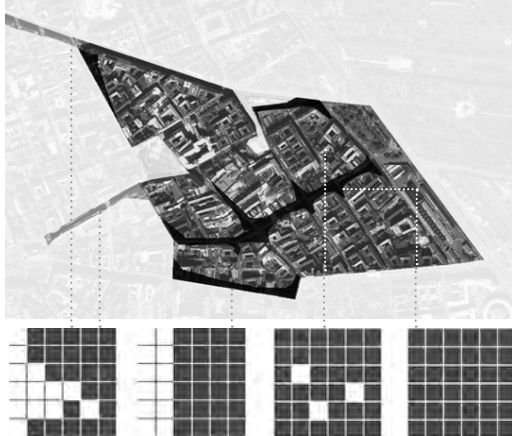
A negyed központi helyzetével párosulva ezek a most elhanyagolt és elhagyatott, alig vagy nem kiadható/eladható/beépíthető/stb. terek kívánatos terepei lehetnek az

alternatív áthidaló használatoknak. Egy pozitív és konstruktív önkormányzati (hivatali és tulajdonosi) hozzáállás elérése mellett egyszerre több ideiglenes használatot magába foglaló rendszer építhető ki. Ideális forgatókönyv esetében az ideiglenes használatok hatósági/tulajdonosi támogatás mellett lassan elfoglalhatják a valamire váró tereket, és a Zwischennutzung-ra jellemző módon gerjeszthetik egymást. A Magdolna negyed ilyen színfoltjai új "külsős" látogatókat vonzanak a környékre - a ma erre járó rehabilitáció-építész-szociológus-turisták mint szinte egyedüli betévedők mellé. Az új funkciók és helyek szerepe kettős lenne: egyrészt a nyújtott szolgáltatások által javítaná a helyiek életszínvonalát; másrészt pedig új embereket vonzanának be a környékre, ezáltal oldva a terület nagyon is jelentős zárványszerűségét. A negyedről alkotott belső és külső kép fokozatosan alakulna át.

A Magdolna negyed mint potenciális Zwischennutzung terep vizsgálata után kiemelem és közelebbről szemügyre veszem az üres földszinti helyiségek¹¹ átmeneti hasznosításának lehetőségeit. Az első példa 2012-ig működő kezdeményezés önkormányzati üzlethelyiségek ideiglenes használatára a civil szervezetek bevonásával. Ez a törekvés - habár nem valósult meg teljes sikerrel - a kérdés aktualitását igazolja.

FÖLDSZINTI ÜZLETEK ÚJJÁÉLESZTÉSE - CIVILHÁLÓ

A szociális városrehabilitáció első szakaszában, 2006-ban indult el a Rév8 vezetésével egy kétirányú kezdeményezés azzal a céllal, hogy paragon álló önkormányzati helyiségeket aktív civil szervezetekkel töltsék meg. A területen már akkor számos civil szervezet működött, de ezek többsége a hajléktalanság problémája köré csoportosult (ezek ma is jelen vannak, a Dankó utcában). A Rév8 szakemberei

- ▲ 1. Lefalazott földszint és lakások, Tavaszmező utca
 2. Szubjektív térkép a negyed határaitól
 3. Külső és belső közeg viszonya: (i) külső közeg beszívárog;
 (ii) éles határ; (iii) belső jó foltok; (iv) teljes sötétség

abból indultak ki, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű lakosok számára elengedhetetlenül fontos, hogy a területen megfelelő számban és minőségben működjenek velük és problémáikkal aktívan foglalkozó civil és nonprofit szervezetek. Az ötlet az volt, hogy ezeket a csoportokat a működésükhöz szükséges székely biztosításával támogassa az éppen aktuális Magdolna Negyed Program (MNPI). A helyigényeket az önkormányzat tulajdonában lévő nagy számú, régóta üresen álló helyiségekkel javasolták fedezni. Az önkormányzat a kezdeményezés teljesítését az elfogadott városrehabilitációs program keretein belül vállalta el.

Miután felismerték az üresen álló térszerkezet ki nem aknázott potenciálját és a terület iránt érdeklődő, ámde ott helytel nem rendelkező civilek összekapcsolásának lehetőségeit, két fontos előkészítő lépést tettek meg. Egyik oldalról megkezdődött az önkormányzati tulajdonban lévő üres helyiségek beazonosítása, és a Rév8 egy leltárt készített minden földszinti-alagsori üzlethelyiségről és állapotáról. Az így kapott listából az önkormányzattal egyeztetve kiválasztották azt az öt helyiséget, melyet ideiglenesen tölthettek meg a civilek. Az önkormányzat műszakilag közepes állapotú, de negyeden belüli elhelyezkedésüket tekintve rossz adottságú helyiségeket jelölt ki. Korabeli jelentésekből¹² úgy tűnik, hogy az önkormányzat az ideiglenes hasznosításokat a befektetések (hagyományos bérlők vagy vevők) hátráltatásaként ítélte meg, annak ellenére, hogy a központi helyzetű - pl. Népszínház utcai - helyiségek egy része már egy évtizede üresen állt. Másik oldalról közelítve a Rév8 felkutatva a negyeden megtelepedni vágyó civil szervezeteket, és felmérte ezek potenciális helyigényeit, majd pályázatot hirdettek ki öt

önkormányzati helyiség megtöltésére. Végül pedig összekötötték ezt a kettőt - az üresen álló helyeket és az aktív érdeklődőket - és egy (lassú) egyeztetési folyamat eredményeként 2007-ben öt kiválasztott civil szervezet¹³ birtokba vett öt önkormányzati helyiséget a Magdolna negyedben. A megállapodás szerint az önkormányzat adja az üres üzleteket, a Rév8 elvégzi a MNPI keretéből ezek alapvető műszaki felújítását, a civil szervezetek pedig saját forrásaikkal és munkájukkal használható állapotba hozzák a helyiségeket. A bérleti szerződés öt évre szól, birtokbavétel után az ideiglenes használók kedvezményes bérleti díjat fizettek (109 Ft/m², a szokásos helyi ár harmada) - a kedvezményt pedig "leírhatták" a felújítási költségekből.¹⁴ A civil szervezetek között volt a ZöFi is - Zöld Fiatalok egyesülete - amely tevékenységével túllépte a Kálvária tér közeli alagsori helyiség határait. Cserebere piacot, női bicikliszerelő-műhelyt és más helyi lakosokat megszólító programokat indítottak be rendszeresen a Mátyás téren.

A mediátori szerepet ellátó Rév8 a CivilHáló program indításánál indokoltnak ítélte meg a civilek hosszú távú megtartását a helyszíneken, továbbra is kedvezményes feltételek mellett. A bérleti időszak lejáta után, 2012-ben az önkormányzat vagyonkezelő cége azonban megemelte a bérleti díjakat további kedvezmények nélkül. Ennek következményeként két civil szervezet hagyta el a területet; egyikük az addig lelkes helyi programokat szervező ZöFi, amely most a Blaha Lujza téri MŰSZI-ben talált új helyet magának.

A korabeli jelentésekből világosan kiderül, hogy a tulajdonos és a jelentkező térüttörök közötti közvetítő szerepet a Rév8 látta el. A közvetítő szerep kiemelten fontos volt már az előkészítésnél:

a civilek igényeinek, az üres helyek adottságainak felmérése és nem utolsó sorban az ötlet elfogadtatása a hagyományos szemléletű hivatallal; végül pedig a két fél közötti jó kommunikáció biztosítása. A megvalósítás során pedig intenzív személyes kapcsolattartásra volt szükség mind műszaki, mind kommunikációs kérdésekben. Több nemzetközi projekt (berlini kutatás, Renew Newcastle¹⁵) tanulságai szerint ez a mediátori szerep - Key Agent, Schlüsselasent - kulcsfontosságú a köztes használatok városfejlesztési eszközként való alkalmazásánál egy hátrányos helyzetű közegben. Az áthidaló kezdeményezés sikeres elindításához és működtetéséhez itt elengedhetetlen egyrészt az ideiglenes használók valós igényeinek ismerete és mély megértése, a velük való személyes kapcsolatot; másrészt pedig bizalmi viszony a tulajdonosokkal, amely segít feloldani a felmerülő kételyeket. (Nem teszik tönkre az ingatlanomat? Mi történik, ha jön egy valódi befektető? És egyáltalán - miért jó ez nekem?) E két oldal sikeres összefésülése - minden résztvevő, a majdani használók, a helyiek és a város öröme - jelentős mértékben a közvetítő elszántságán, valós és helyspecifikus ismeretein múlik. A CivilHálóhoz hasonló mai kezdeményezés a szociális szolgáltatóházak létesítése.

HELYSZÍNI TERVEZÉSI MUNKA TAPASZTALATAI

A jelenleg aktuális MNPIII program részeként négy szociális szolgáltató helyiséget alakítanak ki üres földszinti üzlethelyiségekben. Ezek tervezésében 2012 októbere óta a BME Építőművészeti Doktori Iskola négy másik hallgatójával veszek részt¹⁶ a Rév8 vezetése mellett. Az éves tervezési munka élő kísérletnek tekinthető. A tervezett szociális funkciók maguk is egyfajta ideiglenes hasznosításai a régóta üresen álló tereknek. A négy helyiség - melyekbe mosodát, családfejlesztőt, szomszédsági információs központot és

kirekesztett nők klubját terveztünk- már régóta üresen áll, és az új hasznosításuk csak öt évre szól. Mint a Negyed hasonló ingatlanainak jelentős része, ezek a földszinti üzletek is az önkormányzat kezében vannak. A tervezésük során kísérletet tettünk "bemelegítő", helyeket bevonó használatra, sikertelenül. Ennek fő oka az, hogy a tervezési munkánál beálltunk egy formális szervezeti rendbe (mint közvetve az önkormányzat emberei), e vagyonekezelő rendszer adott merevsége és hozzáállása pedig nem segítette az üres helyiségek - szerintünk konstruktív - köztes aktiválását. Az önkormányzat vagyonekezelő intézményeivel való együttműködés lassúnak és bürokratikusnak bizonyult (ellenpélda erre az önkormányzathoz tartozó, de önállóan és hatékonyan működő Rév8). Ezt a merev formális rendszert és az "ezt így szoktuk" álláspontot nem tudtuk megkerülni. A formális intézményrendszerek keretei és a hozzájuk tartozó peremfeltételek között az előkészítés és tervezés fázisában nem sikerült bevonnunk a közösséget átmeneti hasznosításokba.

A másik oldalról viszont maguk a jövőbeli használók mutatkoztak zárkózottnak, amint a Hatóság hozzátartozóiként léptünk fel a helyszínen. A lakosságnak ezt a bizalmatlanságát a Hatóságokkal szemben a helyi civil szervezetek¹⁷ és MNP programok tapasztalatai is említik. A tervezési-kutatási munkára ezért kettősség volt jellemző: a helyeket csak mint önálló személyek vagy egyetemi hallgatók tudtuk eredményesen megszólítani, míg a majdani üzemeltetőkkel és a vagyonekezelőkkel szemben mint a Rév8 tartozékai léptünk fel, több-kevesebb sikerrel.

Az éves munka tapasztalatai is erősítik azt a tézist, miszerint az önkormányzat pozitív szemlélete/szemléletváltása kiemelt fontosságú, ha ideiglenes használatokat szeretnénk látni a Magdolna negyedben. A CivilHálóhoz hasonlóan a tervezett szociális szolgáltató helyiségek sorsa az aktuális

támogatás lejárata után bizonytalan. Mind a Rév8, mind mi, mint építész tervezők bízunk a helyiségek sikeres utóéletében. Ehhez szükséges egyrészt az önkormányzat már említett rugalmas hozzáállása, másrészt pedig az öt év során jó és minél önállóbb működés. Hasonló szociális példák elemzése alapján (monori Máltai fürdőház, kesztyűgyári Női csoport) ez a sikeres működés az építészeti kialakításon túl nagyban az üzemeltető konkrét személyén és hozzáállásán fog múlni.

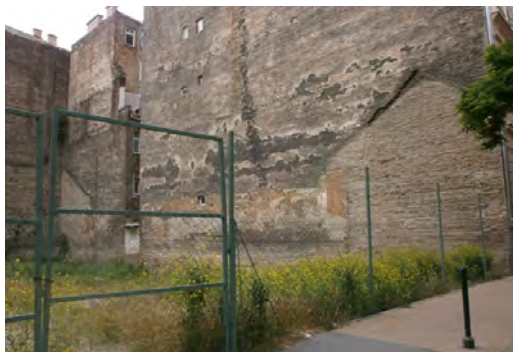
ÖSSZEFOGLALÁS ÉS HOGYAN TOVÁBB

Ebben a tanulmányban két alaptézisből indultam ki. Az első szerint az ideiglenes használatok új embereket vonzanak majd a most kirekesztett és félreeső területre, és így lassan segítenek oldani a külső és belső közeg közötti határokat. A pozitív térüttörök a meglévő lakosság mellé rendeződnek (egyfajta mellérendelő dszentifikáció), így megvalósítva a terület rehabilitációjánál kitűzött célt.

A második alaptézis az, hogy a Magdolna negyed központi helyzete, üres térsanyaga és aktív városrehabilitációja miatt jó terepe lehet a köztes használatoknak. A bemutatott helyszíni tapasztalatokból és példákból levonható a következő, hogy a sikeres ideiglenes használatokhoz szükséges ezen összetevők együttes csillagállása: aktív és önálló térüttörök; konstruktív és rugalmas hozzáállású Tulajdonos/Önkormányzat; egy aktív és elszánt, helyi viszonyokat mindkét oldalról jól ismerő Közvetítő. A kutatási és tervezési munka rámutatott a téma fő kihívására a Magdolna negyed esetében, ami az önkormányzat pozitív szemléletváltása.

A tanulmányból kirajzolódik egy következő, szűkebb kérdés is - a lakatlan földszinti üzlethelyiségek és ideiglenes használatokban rejlő lehetőségek.

JEGYZETEK:

- 1) Az Urban Catalyst kutatási projekt 2004 és 2005 között a berlini Zwischennutzung szcéna típusait, résztvevőit és városépítészeti lehetőségeit kutatta. A több mint 100 esettel foglalkozó kutatás eredményeit összefoglaló kötetben adták ki. URBAN 2007
- 2) KARINTHY 1984/a:150
- 3) KSH 2001 adatok
- 4) ALFÖLDI 2012; TELLER 2007; LICHTENBERGER 1995; KSH
- 5) RÉV8 2013
- 6) LICHTENBERGER 1995
- 7) EGEDY 2008:45
- 8) CSANÁDY-LADÁNYI 1992:105;112
- 9) URBAN 2007:24
- 10) URBAN 2007:28
- 11) Nem hivatalos helyszíni adatok szerint az önkormányzati fölszíni üzletek több, mint a fele üres.
- 12) MNPI Zárójelentése 2010-ből; MNPI 2010:90-96
- 13) Szigony Alapítvány; Murophral-Testvérem Cigány Magyar Társadalmi Kulturális Egyesület; Zöld Fiatalok Egyesület (ZÖFI); Kapocs Alapítvány. MNPI 2010, MNPI 2006
- 14) Egy-egy helyiség alapterülete 100m², az össz felújítási költség általában 4 millió forint; legalább a fele a civil szervezetet terhelte.
- 15) Az ausztrál projekt során egy elhagyott üzletutcát ébresztették fel ideiglenes használatokkal. A kezdeményezést egy lelkes helyi dizájnér indította el saját költségen, míg a helyi Önkormányzat később csatlakozott. RENEW 2013
- 16) Lásd ebben a kiadványban: Magdolna Negyed c. fejezet
- 17) ZÖFI 2013

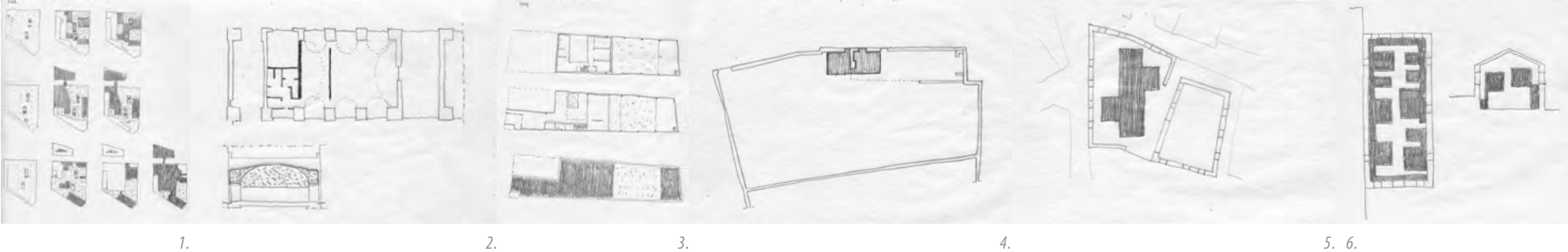
HIVATKOZÁSOK:

- URBAN 2007: Senatsverwaltung für Stadtentwicklung Berlin: Urban Pioneers. Berlin: Stadtentwicklung durch Zwischennutzung. Jovis Verlag GmbH, Berlin, 2007.
- KARINTHY 1984/a: Karinty, Frigyes: "A hajótörött élet roncsai között. Kettőtől négyig a Teleki téren." In: Ungvári Tamás (szerk.): Szavak pergőtűzében. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1984. pp. 149-153.
- CSANÁDY-LADÁNYI 1992: Csanádi, Gábor - Ladányi, János: Budapest térbeni-társadalmi szerkezetének változásai. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.
- HORVÁTH-TELLER 2008: Horváth, Dániel - Teller, Nóra: "Egy városmegújítási modell tapasztalatai. Részvételi tervezés és kivitelezés a VIII. kerület Magdolna negyedében." In: Alföldi György - Kovács Zoltán (szerk.): Város Zöld Könyv - kulcs a fenntartható városhoz / Urban Green Book - Key to a Sustainable City. Építészeti Tájékoztatói Központ Kft. - MTA Földrajztudományi Kutatóintézet - Rév8, Budapest, 2008. pp. 51-57.
- EGEDY 2008: Egedy, Tamás: "A Mátyás tér felújításának várható hatásai a helyi társadalomra és az életminőségre." In: mint előző, pp. 26-50.
- LICHTENBERGER 1995: Lichtenberger, Elisabeth - Cséfalvay, Zoltán - Paal, Michaela: Várospusztulás és -felújítás Budapesten. Magyar Trendkutató Központ, 1995.
- ALFÖLDI 2012: Alföldi, György (szerk.): BUDAPEST 2050. A belvárosi tömbök fennmaradásának esélyei. BME Urbanisztika Tanszék - TERC, Budapest, 2012.
- TELLER 2007: Teller, Nóra: Hátrányos helyzetű csoportok térbeli koncentrációja. Tanulmány, Budapest, 2007.
- RÉV8 2012: Teljes Akcióterületi Terv 3/a., Budapest, 2012.
- MNPI 2010: Zárójelentés, Magdolna Negyed Program I., Budapest, 2010. pp. 90-96.

- ▲ 4. Üres földszinti helyiség, Magdolna utca
- 5. Zöld foghíj az Erdélyi utcában...
- 6. ...egy új közösségi kert helyszíne?
- 7. Üres földszinti üzlet, Koszorú utca

104-105

IDEIGLENES HASZNÁLATOK LEHETŐSÉGEI A MAGDOLNA NEGYEDBEN
Dimitrijevic Tijana

GYULOVICS ISTVÁN (TÉMAVEZETŐ: ROTH JÁNOS DLA)

BEFEJEZETLEN ÉPÍTÉSZET

Unfinished architecture

Az épített környezetünk legnagyobb része folytonos változásban van. Vannak épületek, amelyek az átalakítást jól viselik, képesek a funkcióbeli változások követésére olyan módon, hogy eredeti karakterük nem változik meg jelentősen. Ennek ellentétei azok a házak, amelyek képtelenek az átalakulásra, s mindenfajta beavatkozás durva sebeket ejt az épület külsején vagy belső téri rendszerében. Mindig szomorú az ilyen megerőszakolt épületekkel találkozni. A felelős és gondos tervezésnek feladata lehet az is, hogy elkerülje, az épületek ilyen méltatlan sorsra jutását.

Our built environment is constantly changing. There are buildings which can handle the changes well, which can fulfill their new functions without losing their character significantly. There are other types of buildings, however, that cannot handle the transformation: every kind of modification leaves deep wounds on their facades as well as on their interiors. It's always sad to encounter these miserable buildings but I believe that a careful and responsible design process could prevent them from such desolation.

Az épületek elsősorban használatra vannak optimalizálva. Még a leghaszontalanabbnak tűnő reprezentatív épületek is szigorú funkcionális rendszerrel rendelkeznek. Az alábbiakban annak a bemutatására törekszem, hogyan lehet olyan módon tervezni az éppen aktuális megrendelői igényeknek megfelelően, hogy az adott pillanatban szükséges funkciókat tökéletesen befogadja az épület, mindazonáltal képes legyen későbbi változásokat is olyan módon elviselni, ami nem teszi tönkre sem szerkezeti, sem esztétikai szempontból az eredeti koncepciót. Az épületek adaptációs képességét a nyitvahagyottság vagy a befejezetlenség fogalmával írom le. Bár a két fogalom közül a nyitottság egy optimistább hangulatú szó, a befejezetlenséget sem szeretném negatív jelzőként használni. Sokkal inkább gondolkodom arra, hogy a befejezetlenség esetleges vagy véletlenszerű módon létrejött szabadságfoka az épületnek, míg a nyitvahagyottság egy tudatos tervezői attitűd eredménye.

A befejezetlenség vizsgálatakor felmerül a kérdés, vajon beszélhetünk-e egyáltalán olyan épületről, amely befejezettnek tekinthető? Úgy gondolom, a befejezettség csak relatív módon létezik, hiszen nem tudjuk megjósolni egy jelenleg befejezettnek gondolt épületről, hogy idővel későbbi tulajdonosai is így fognak-e gondolkodni róla. Egy lebontott épület utolsó állapotát joggal nevezhetjük befejezettnek, mert több beavatkozás nem történhet rajta. Ez az abszolút végső állapota az épületnek. Az olyan ház azonban, amely lebontásra került, már nem létezik, így az én szempontomból kevés tanulsággal

rendelkezik a jövőre nézve.

A modern építészetben a nyitottságnak fontos szerepe volt és van: a program szerint tervezett épületek már megfogalmazzák az időben változó, vagy méretben bővülő igényeket. A gyorsan változó technológiai környezet életre hívta a tervezésben az időbeli követést, míg a történeti épületek jellemzően a megörökölt, hagyományozott kulturális minták mentén készültek. Értem ezen azt, hogy az egyes épületek a funkcióknak dedikálva épültek. Ha építettek egy magtárat, az akár három évszázadon keresztül magtárként üzemelt. Ez nem zárja ki azt, hogy a hagyományos népi építészetben is találunk nagyon jó példákat a nyitva hagyott építészetre. Ilyenek a szlovén szélhárfák, melyek egyszerű elemek - szénaszárítók - tengelyes vagy arra merőleges sorolásával egészen komplex, tájegységenként változó terménytárolókat, színeket és vegyes funkciójú épületeket eredményeztek.

A modern építészet többfunkciós kereteket hozott létre, amelyek sokszor már annyira flexibilisek, hogy nincsen bennük semmi, hanem a változó funkciók lakják be őket. A strukturálisták a szövet- vagy szőnyegszerű mintázat rendszerében bővíthető alkotásokkal additív módon alakítható épületeket gondoltak ki, hogy így tudjanak reagálni az időbeli változásokra. Rendszerbe próbálták foglalni az építés aktuális igényeknek megfelelő bővülését vagy csökkenését. A '68-as generáció az egyén és közösség felől közelítette meg az igények szerinti építést, és az addig felülről érkező tervezői attitűdöt egy alulról jövő partícipatív technikával váltotta fel, ahol a

végfelhasználók igényei alakítják a tervezendő épületet. A közösség által írt program az, ami rögzíti a szükséges funkciókat és a használatot. Ezt a tervezési módszert kiterjesztették a közterekre és a közfunkciókra is, mivel ezek azok, amik a közösségnek épülnek, a közösség anyagi forrásait felhasználva. Mára a partícipációs technikákkal sokkal partneribb módon dolgoznak az építészek. Alapvetően lakóközösségek és ideológiai alapon szerveződő csoportok mozdítják el a párbeszéd alapultó tervezés felé a partícipatív tervezést. A leendő lakók nem lehetőségek közül választanak, hanem folyamatos egyeztetési és ötletelési folyamatban vesznek részt a tervezőkkel.

Ahhoz, hogy megértsük az épületek időbeli változását, felállítottam néhány kategóriát, amelyek a teljesség igénye nélkül rendszerezik a példaként hozott épületeket. A korábban említett nyitvahagyottság és befejezetlenség az a két fő kategória, amelyek a szándékosság és az esetlegesség felől vizsgálják a házakat, míg az alábbi kategóriák jellegük szerint csoportosítják őket:

- I. védett épületek/műemlék
- /folyamatosan épített, átépített épület
- II. félbehagyott épület /Ravnikar, Ljubjana/
- III. átalakított épület /Corvin nagyáruház/
- IV. műtárgy vagy szobor /YCBA/
- V. szabadon hagyott felület /Diagoon Dwellings/
- VI. változásra épített/flexibilis struktúra /szélhárfa, raktárépület/

► 1. Nantes-i Építész Kar (Lacaton Vassal); 2. Café Una (Lacaton & Vassal); 3. Bordeaux-i ház (Lacaton Vassal);

4. Pavilion, Upper Lawn, Alison & Peter Shithson; 5. Ház Alenquer-ben (Aires Mateus); 6. Ház Brejos de Azeitáoban 2000-2003 (Aires Mateus)

Tomay Tamás szerint minden építés hozzáépítés. Ezzel könnyen tudok azonosulni. Egy zöldmezős beruházás sem létesül légtüres térben. A környezet, még ha a természeti környezetről van is szó, hatással van egy sikeres tervre. A helyszín kulturális beágyazottsága pedig egy egészen általános szempont. Ez topológiától függetlenül mindenhol jelen van. A természeti adottságokhoz tudatosan, míg a kulturális folytonossághoz sokszor akaratlanul is igazítjuk a terveinket, ami önmagában folytonos hozzáépítés. A következőkben szeretnék példákat hozni a nyitottság, befejezetlenség jelenségeire a fenti kategóriák szerint.

I. VÉDETT ÉPÜLETEK, MŰEMLÉKEK

Leginkább azok az épített örökség azon elemei tartoznak ide, amelyeket a kor magas építészete hozott létre. A házak, amelyek túléltek több száz évet, a legritkább esetben őrizték meg minden szegletükben az eredeti funkciójukat. Még olyan szerencsés esetben is, amikor egy család birtokában tudtak maradni, kényszerű átalakítások, bővítések "áldozataivá" váltak. Jó adaptációs képességük, robusztus szerkezeteik és a felhasznált nemes anyagok továbbépítők csodálatát is kivívták, ezért maradhattak fenn.

Alapvetően kétféle ember van: az egyik, aki új házba szeret költözni, mert azt tartja jó befektetésnek és az új csillogása vonzza, a másik, aki régi házban tudja csak elképzelni az életét, mert az magában hordozza az időt, tapasztalatot. Felvállalni egy koros épülettel járó nyűgöket, olyan, mint egy használt autó, sosem tudhatjuk, mi romlik el rajta megint. Lehet, hogy a vásárlás után még boldog évtizedekig elég csak a karbantartással foglalkozni, de az is előfordulhat, hogy másnap megreped egy vízcső. A régi épületek adaptációs képessége azért sokban tőlünk,

a felhasználóktól is függ. Egy lelakott házat felújítás címén sokszor szerkezetig lecsupaszítunk és onnan újraépítünk, hogy esetleges tartószerkezeti beavatkozásokról ne is beszéljünk. Egy újonnan elkészült lakásba beköltözve sokkal nagyobb elvetemültségnek érezzük azt, ha azonnal falak bontásával vagy vizes blokkok átrendezésével kezdjük.

II. FÉLBEHAGYOTT ÉPÜLET

Az építkezések, főleg ha valami nagyszabású komplexumról van szó, néha félbemaradnak. Jellemzően ilyen szlovén példa a ljubljanai Köztársaság téren található banképület együttes. Edvard Ravnikar tervei alapján kezdtek bele az építkezésbe, de az 1965-ös jugoszláv gazdasági reform hatására félbemaradt az építés, és a kilátástalan helyzet orvoslására született a jelenlegi megoldás. Az épületek szintjei előtt járt a belső közlekedő és vizesblokk magjának az építése. Az így kialakult középső torzókat az épületeken részlemezrel fedték le. Az eredetileg is banképületnek szánt tornyok reprezentatív ellenpontjai lettek volna a tér másik oldalán található Parlamentnek. Befejezetlenségük sajátos esztétikája a város számos pontjáról látható, s még így félkészben is impozánsak.

A ljubljanai tornyok sorsát elkerülendő létezik egy módszer, a "forgatókönyvszerű tervezés" (scenario planning), ami sok-sok lehetőségen keresztül igyekszik a legvalószínűbb jövőt előrevetíteni és arra tervezni. Természetesen ez sem csodafegyver az építészek kezében: azonban olyan helyzetben, amikor a megrendelő is bizonytalan abban, hogy mit is akar építeni, vagy mire akarja a házat használni, nagyon eredményes módszer lehet. "Minden épület egy jóslat a maga nemében. S mint minden jóslat, hamis"

Stewart Brand *How Buildings Learn* című könyvében javaslatot tesz arra, hogy az építészek, nem csak a településtervezés szintjén, hanem az épületek tervezésénél is, használják a scenario tervezést.

Az építészeti programalkotás szerinte felületesebb tervezési módszer, mert kisebb mértékben számol az időbeni változásokkal. Először a 19. század közepén Viollet-Le-Duc javasolta, hogy a tervezés a szükségletek elemzésével kezdődjön. A scenáriók elemzésével létrejött programok sokoldalúbb épületeket eredményeznek.

Már most is rendelkezésünkre állnak olyan eszközök, amelyekkel felelősebben tervezhetünk. Ilyenek a teljes élettartamra vetített bekerülési költségek vizsgálata, az üzemeltetési költségek megbecslése beleértve a javítási és karbantartási költségeket, a felújításokat, és a technológiai fejlődéssel járó modernizálást is. Ezen felül az épület bontási költségeit és a hulladékkezelést is figyelembe vehetjük amikor építünk, hiszen az épületünk életciklusához ez is hozzátartozik. Egy körültekintő vizsgálat során hajlamosabbak vagyunk bizonyos dolgokra kicsivel többet költeni építéskor, hogy aztán idővel többet spóroljunk az üzemeltetés során.

A stratégiai tervezés egyik módja, hogy elodázzuk a döntéseket, és a felhasználókra hagyjuk, mit kezdenek a terekkel. Jellemző, hogy nem az építészek, hanem a befektetők találták ki a héj és mag (shell-and-core) iroda épületeket, ahol a bérlők építik ki maguknak az egyes szinteket. Ez persze nem kedvez az építészeknek, akik szeretnék minden apró részletét kidolgozni az adott épületnek.

Számomra különösen érdekes a Brand által említett példa, hogy a Frenau és Hartman kaliforniai építész iroda egy alkalommal elvállalt egy olyan munkát, ahol

nem fértek bele a költségvetésbe a kivitelezésnél, ezért egy olyan sémaszerű megoldással álltak elő, hogy egyes részeket teljesen megépítették míg másokat félkész, de már használható szintig fejlesztettek. Mivel kevesebb pénzt költöttek a befejező munkálatokra, az épület adaptív szabadságfoka magasabb maradt.

“Az épület nem olyasvalami, amit befejezel, hanem olyasmi, amit elkezdesz építeni.”

Az evolúciós módszerrel fejlődő építészet mindig sikeresebb, mint az elképzelt célok mentén építés. Ezért olyan sikeres a vernakuláris építészet, szemben mondjuk a geodézikus dómokkal. A belátás mindig sikeresebb, mint az előrelátás.

Brand szerint a legvalószínűbb foratókönyv szerint építsünk, fókuszáljunk a szerkezetre inkább mint a részletekre, hagyjuk az épület egyes részeit kidolgozatlanul vagy befejezetlenül, és alkalmazzunk itt olcsó anyagokat, hogy bátran belevágjunk később az átalakításba.

III. ÁTALAKÍTOTT ÉPÜLET

A budapesti Corvin Nagyrúháza egy olyan példa, amely több rétegben mutatja egy átalakított épület sorsának alakulását. A hetvenes években készült homlokzat átalakítása és belső modernizálása után az ezredforduló megint elavult az épület. A harmadik emeletén ma a Művészeti Szint önszerveződő akciója keretében fiatal művészek veszik birtokba az egykori áruházi szintet. A helyben talált anyagokból alakították át az egyébként flexibilis, pillérvázaz teret. Bérelhető műtermeket és közösségi tereket, előadót, konyhát hoznak létre, saját kezűleg.

Brand könyvében hevesen ostromozza azt a műépítészetet,

ami a Corvin Nagyrúházát is létrehozta. A magas építészet a kezdeti unikális felől halad a konvencionális felé, mert nem felhasználóbarát, és avulásával az átalakítások egyre kegyetlenebbül bánnak ezekkel a szinte önkényesen létrehozott épületekkel. Az építészek - véleménye szerint - ezért nem szeretnek visszalátogatni épületeikbe.

Mennyivel egyszerűbb lenne a helyi anyagokra építő, szépen öregedő házakat létrehozni, mint kergetni az “újra vágyás” fantomját. A hagyományos vernakuláris épületek évtizedek hosszú kísérleteinek az eredményei, meríteni a tudásukból olyan könnyebbség, amit kár kihagyni. A “trendi” új anyagokkal szemben a hagyományos építéstechnológia sokszor drágább ma, a nagy élölmunkaigény miatt. Ezért érdemes megfontolni mégis a modern technológia adta lehetőségeket, amiket vegyíthetünk a hagyományos építés és a helyi anyagok használatával. Az ilyen anyagok mértékletes előregyártásával olyan szerkezeteket hozhatunk létre, amelyek gazdaságosak, ugyanakkor időtállóak. Természetesen ez egyfajta konzervativizmus. Olcsó, természetes anyagokat felhasználni innovatív módon az egyik legnagyobb kihívás.

Aki ma gazdaságosan akar építeni, annak az épület teljes tervezett élettartamát figyelembe kell venni, természetesen foglalkozni kell a technológia megválasztásával, a tömegalakítással, a téri struktúrával, az anyagok és a tartószerkezet megválasztásával, mert mind-mind fájdalmasan érintik a költségeket.

Érdekes felvetés, hogy az építészek kapjanak az építkezés végén jutalmat, ha a becsült költségvetés és a valódi bekerülési összeg fedésben van. Ez támogatná igazán a gazdaságos építést.

Az építésnek két stratégiaileg gyökeresen különböző útja

lehet, amit már jó, ha a gondolkodás elején eldöntünk: a “Low Road” és “High Road” építés. Egy “Low Road” ház elég, ha olcsó és kényelmesen nagy, szerkezetileg egyszerű, a díszítés és a részletek kidolgozottsága másodlagos. A “High Road” épület viszont szerkezetileg is nagyon tartós, részletei szépen kidolgozottak, és a belső terei, akárcsak a külsők, nemes anyagok használatával készülnek.

A Corvin Áruháza alapvetően “High Road” típusú épületnek épült, érdekes jelenség, hogy állagromlása és értékvesztése miatt ma éppen egy “Low Road” típusú akció zajlik benne.

IV. MŰTÁRGY VAGY SZOBOR

A Yale Angol Művészeti Központja (YCBA) egy olyan példa a befejezetlenségre, amely a szigorú felújítási szabályok mentén részletekbe menően őrzi meg az épület identitását. A Művészeti Központ 1977-ben került átadásra, és Louis terve alapján készült, aki a befejezést már nem érthette meg. A közel negyven évvel későbbi felújítás során igyekeztek megtartani mindent az eredeti tervek szerint, azonban a személyzet és a kiállítási tárgyak bővülése miatt egyes helyiségeket kénytelenek voltak felosztani. Nehézséget okozott a kibővült kiállítási tárgyak elhelyezése is, mert az épület tömege önmagában zárt egység, és a telek sem alkalmas további bővítésekre. Így a műtárgyak egy részét más helyszínen helyezték el. A felújítási és karbantartási szabályok először öt, majd tíz évente felülvizsgálásra kerülnek, hogy mindenkor optimálisak legyenek. Ezért választottam példának ezt az épületet sok másikkal szemben, mert ennek nagyon jól van dokumentálva az építészek által készített szabályrendszere.

V. SZABADON HAGYOTT FELÜLET

A diagonális lakóházak esetében Hertzberger arról ír, hogy a lakóegységek bejáratához tartozó terek bár közös használatúak, mégis a gondozás által a lakások kiterjesztett részei. Ezek a fajta beavatkozások a lakók részéről azokat az egyéni igények mentén történő módosításokat példázzák, amikor a késznek számító közös terület könnyen alakítható. A könnyen visszabontható betonlapok lehetőséget hagynak a felhasználóknak, hogy egyedi módon továbbépítsék a közteret. Jól látszik ezen a példán, hogy évek múltán is a józan ész határt szabott az átalakításoknak.

VI. VÁLTOZÁSRA ÉPÍTETT

Bármennyire is specifikusnak tűnik a szénaszárítás, a szlovén lelemény egészen változatos módon alkalmazza a "kozoleceket" vagy szélhárítást, ezeket a kis épületeket mezőgazdasági területen és a településeken egyaránt. Egészen kiterjedt tipológiájuk a szénaszárításon túllépve, a tárolás és szárnyék funkciókat is betölti. Szélsőséges esetben akár a lakóépülettel is egybeépítik, vagy zárt részeket alakítanak ki benne. Nagyszerű előkép lehet ez az idej közös kutatási témánk épületének kialakításához. Ezek az épületeken érzem leginkább hitelesnek a nyitva hagyott építészetet. Tekintve, hogy a jelenleg mezőgazdasági terület besorolását tekintve, a szabályozás szerint istálló lehet csak építeni, egy ilyen vegyes funkciójú mezőgazdasági épület teljesen jól működhetne. Az építés fokozatosságát, ugyancsak szoros párhuzam lehet. Míg a szélhárítók a szárítandó szén mennyiségi növekedésével bővülnek, Tihanyban a funkciók és a befogadóképesség növelésével fejlődhetne a tervezendő épületünk.

AZ ADAPTÁCIÓ VISELKEDÉSI FORMÁI

A folytathatóság vagy átalakítás iránti igény azoknál az épületeknél a legjelentősebb, ahol a belső gyakran változik, vagy gyakran avul el. Ilyenek a bevásárlóközpontok, szórakozóhelyek, amelyek az újdonság és a megújulás állandó színterei. Egyes márkák, helyek eltűnnek, újak lépnek a helyükbe – akár egy fél évtized alatt is. Érdekes azonban, hogy egyes üzletek, ugyan fast fashion termékeket árulnak (ahol a trendek szinte naponta változnak, a kollektív évenként legalább négyszer megújul), a bolt belső kialakítása mégsem változik. A nagy márkák, amik alapvetően a történetükre és a hagyományaikra alapozzák az arculatukat, egyre erősebben kötődnek a kortárs építészethez. Jó példa erre Rena Dumas párizsi Hermès 24 Faubourg Saint Honoré épületének belső átalakítása, vagy a David Chipperfield által tervezett, a londoni Old Bond Streeten álló Dolce & Gabbana üzlet kialakítása. Kifinomult, minőségi anyaghasználat és a visszafogott, inkább konzervatív, minimalista formavilág felel meg a divatcégek igényeinek.

Az építészeti folyamatosan változik. Az épületek azonban, miután megépültek, már olyanok, amilyenek. Az az igény, hogy változtassunk rajtuk, természetes és magától értetődő. Változó igényeink, élethelyzetünk tereink átalakítását is igénylik. Az eddigi vizsgálódások fényében arra jutottam, hogy létezik az adaptív építészetben egy 'mag' és egy 'héj', melyek egymáshoz viszonyított aránya és a viselkedésük is nagyon fontos.

Az alábbiakban, kortárs példákon keresztül mutatok be különböző stratégiákat az építészet folytathatóságára. Megoldásokat mutatok, hogy az építészet nyitva hagyott helyzetét az egyes irodák milyen módszerrel írják tovább.

Érdekes megfigyelni, hogy melyik épület vagy átalakítás jár sok rombolással, melyik az, ami erős sarokpontjai mentén könnyebben alakul a beleköltöző új funkcióhoz, az általa megkövetelt terek hogyan válnak az épület részévé. Az alábbi leírások kiragdott példák, melyek egy tágabb gyűjtemény részeit képezik. Az egyes munkáknál a fal adaptív viszonyrendszerét vizsgálom.

LACATON & VASSAL: UNA KÁVÉZÓ, BÉCS, 2001.

MŰEMLÉK » fal » felület

A Bécs múzeumi negyedében kialakított kávézó és étterem a Architektur Zentrum Wien-hez tartozik. Korábban az udvari lovarda istállóinak adott helyet az épület. Az átalakítás előtti osztatlan, négy axist magába foglaló térbe két elválasztó fal került be, melyek a konyhát és a vizesblokkokat választják le a fogyasztó tértől. A Törökországban készített kerámialap burkolat orientális díszítése béleli ki a boltzott teret. A négy axisból hármat bélelték ki a mázas kerámialappal, ami egybefogja a leválasztott konyhateret a fogyasztótérrel. Az irodára jellemző olcsó anyaghasználat a konyha nyers zsalukő elválasztó falánál jelenik meg.

LACATON & VASSAL: BORDÓI HÁZ, 1999.

ROM » beköltözés a falak közé

A régi kecszgyár falai közé költözött be az átriumház könnyűszerkezetes tömege. A ház teljesen befelé fordul a kert és a lakóblokk közepén található télikert felé. A szobák bevilágítását is a télikert felülvilágítóján bejutó napfény biztosítja.

- ▲ Louis Kahn: Yale Center for British Arts 1974;
- Edvard Ravnikar: Kongresni Trg, Iker -tornyok 1978;
- George McCreery: MIT Building 20 1943-1998;
- Kozolec (szénaszáritó) Szlovéniában

LACATON & VASSAL: NATES-I ÉPÍTÉSZ KAR, 2008.
 ÚJ ÉPÍTÉS » adaptív terek » átmeneti zónák » fedett nyitott terek

A kar új épülete igyekszik a jelenlegi és jövőbeli igényeket is kielégíteni térileg azzal, hogy elsősre egy nagy keretet készít, amit később be lehet lakni. Ez a stratégia hozza létre a magot, ami pillérváz rendszerével kellően flexibilis ahhoz, hogy a jól definiált állandó szükségletek mellett egy halom ideiglenes funkciót és későbbi fejlesztést is magába tudjon foglalni. Amíg ez utóbbiak váratnak magukra, addig a helyükön fedett-nyitott kiegészítő terek jelennek meg, melyek alkalmanként különböző események szinterei. Az elképzelések szerint a struktúra arra is alkalmas, hogy az esetleg feleslegessé váló tereket akár vissza is lehet bontani.

ALISON ÉS PETER SMITHSON: FOLLY... A 'SOLAR' PAVILION, UPPER LAWN, FONTHILL, 1958-82.
 ROM » fal » ráépítés

A telket körbefutó kerítés és a telek sarkában található régi ház maradványainak felhasználásával hozta létre az építészpáros a falra ültetett pavilonépületet. Minden új szerkezet könnyű, minden talált szerkezet nehéz. Ez a kettősség szépen rendezzi a továbbbirt ház és a talált tárgy viszonyát.

AIRES MATEUS: HÁZ ALENQUER-BEN, 1999-2002.
 ROM » úszó tömeg » köztes maradék terek

A régi ház maradványaként meglévő falak közé került be az új épülettömeg. A szobák irányított figyelme a falak felé fordul, melyek a hajdani nyílásokon keresztül tárják fel a környező utcákat. Az új ház és a régi keret között kialakuló térsor körbefutó udvarként működik.

AIRES MATEUS: HÁZ BREJOS DE AZEITÁOBAN, 2000-2003.
 ÉPÜLETKONTÚR » bútor

Az egykori borászat épületébe költöző család számára a belső, egybenyitott tér hagyományos, falas-födémes megosztása helyett az építészek új stratégiát. A hosszfalak mentén körbefutó, helyenként felszakadó gyűrűben kiszolgáló helyiségek és a lépcsők kaptak helyet. Az emeleten pedig, különböző magasságban a fürdő és hálólhelyiségek dobozai lógnak be a térbe. Az így kialakuló tér két szintre és helyiségekre oszlik, mégis egyben marad - látványban és funkcionálisan is. Az új elem a földszinten mint egy bútor tapad hozzá a meglévő struktúrához, ugyanakkor az emeleten finoman el is válik attól. A meglévő borászat épülete ládikaként foglalja magába az új funkció tárgyszerű elemét.

HIVATKOZÁSOK:

- Gili, Gustavo: Lacaton & Vassal, Barcelona, 2010. p.116-119, p.40-43, p.60-63
- The Charged Void - Architecture / Alison and Peter Smithson, The Monacelli Press, New York, 2001. p.238-247
- Alison and Peter Smithson - from the House of future to a house of today, ed. Dirk van den Heuvel, 010 Publishers, Rotterdam, 2004, p.152-166
- El Croquis 154: Aires Mateus, elcroquis editorial, Madrid, 2011, p.42-55, p.66-77
- Brand, Stewart: How Buildings Learn Phoenix, 1994. p.24-28, p.90-91, p.153-155, p.190

1.

2.

3.

4.

5.

KOVÁCS ZSÓFIA (TÉMAVEZETŐ: SZABÓ LEVENTE DLA)

KERT ÉS HÁZ - SÉTA A PISMÁNYBAN

Garden and house - walk in Pismány

Kutatásaim a kert és ház mint szerves, együtt élő terek lehetőségeit és kilátásait boncolgatják. Az építészeti gondolkodás kortárs irányjai szinte kötelező kánonként viszonyulnak a környezettel való kapcsolat, kölcsönhatás kérdésköréhez. A látványtervek elmaradhatatlan kelléke a zöld alaptónus, a burjánzó növényzet, a városi konyhakert. Mégis, ott van bennünk a hiányérzet. A növények üdítő látványa, levegőfrissítő hatása, a kertészkedés ellenére a kert eszmei tartalma nem bontakozik ki, a kert és ház egysége valójában nem jön létre. Vágyunk a kertben lét állapotára, de nem elég, ha rajzolunk egy kertet a ház mellé, esetleg átriumot, vagy egy fa köré épül a ház. Kert és ház szoros, funkcionális és esztétikai viszonyában jelentős, kiaknázatlan lehetőségek rejlenek. Dolgozatomban ezt a nehezen megfogható viszonyrendszert próbálok elemezni, a szentendre Pismány területén végzett esettanulmánnyal.

My projects dissect the prospects and possibilities of house and garden coexisting as organic spaces. Contemporary directions in architecture see the issue of the house relating to its environment as a compulsory canon. The green tonality, the sprawling vegetation, or the vegetable garden are all indispensable parts of visualizations. Still, there is a lingering sense of something missing. Despite the refreshing sight of plants and gardening, the essential meaning of the garden does not evolve, unity of house and garden is not achieved. We are longing for a sense of being in a garden, but it is not enough to draw a garden or maybe an atrium next to the house or if the house is built around a tree. There are significant, untapped potentials in the close functional and aesthetic relation of house and garden. I intend to analyse this elusive relation via a case study at the Pismány in Szentendre.

ELŐZMÉNYEK

Az olyan kortárs nemzetközi példák esetében, amelyeknél a kert az építészeti koncepció meghatározó elemét képezi, megfigyelhető, hogy a kert, illetve a természet felé fordulás mélyen gyökerezik az adott kultúrában. A japán kertművészet esszenciális kifinomultsága ma is sokrétű tartalommal mutatkozik meg kortárs építészetünkben (Sanaa, Sou Fujimoto, Terunobu Fujimori, Takeshi Hosaka, stb.), és nem véletlenül van olyan elementáris hatással a nyugati kultúrára a XIX. század második fele óta. Európában, a finn építészetben az erdőre, tavakra komponált látvány, a tájba való organikus illeszkedés létrehozza a természeti környezettel való szerves kapcsolatot. Hollandiában, ahol minden művelhető területnek értéke van, kertet alakítanak a teraszokon és háztetőkön, sőt, mesterséges úszó kerteket is telepítenek. Svájcban a települések és a termőterületek összefonódnak, legelők és szántók szövődnek a lakóövezetbe, a sokat publikált kortárs épületek mellett sokszor veteményeseket és háziállatokat találunk. Ebben az idilli zöld környezetben más-ként érzelmződnek a szigorú logikára épülő lakóházak (gondolhatunk Andrea DePlaces, Valerio Olgiati, Christian Kerez, vagy a Morger & Degelo iroda lakóházaira).

Jogosan merül fel a kérdés, hogy a magyar építészet miből meríthet, a mi kertkultúránk milyen hatással lehet az épületek tervezésére? A kert értelmezhető az ember életterének szerves részeként, ezért e tanulmányban elsősorban lakóházakat és környezetüket vizsgálom. A magyar kertfogalom alaptípusa Magyarországon a paraszti

kert. Szervesen összefonódnak az adott tájegység népi építészetével, a házak a kertben található anyagokból épülnek, és együttesen, a gazdaság mindennapos működésének menetére szerveződve látják el funkcióikat. A magyar kert fogalma nem definiálható olyan módon, mint az angolkert vagy a franciaker. Nem kötődik meghatározott történelmi korhoz, viszont a táji adottságokból, a politikai és társadalmi folyamatokból, és talán a néplelekből kifolyólag is folyamatosan hordozott jellemzően magyar sajátosságokat akár a kerttípusokra, akár a kialakításra gondolunk. A Kárpát-medencében a szőlőművelés a rómaiak óta ismert, a gyümölcsstermesztés szintén meghatározó volt, de a kolostori kertek virágai és gyógynövényei is meghonosodtak. Bár az utóbbi években egyre többen térnek vissza, illetve tanulják újra a gazdálkodást, általában mégis jellemző, hogy a XXI. századra jellemző életmódoknak nem úgy van szüksége a kertre, mint azelőtt volt. A vidéki kertés házak ma már nem parasztházak, hanem családi házak vagy falusi házak, nem is paraszti életformát élők lakják. A hosszú évtizedek óta zajló, egymást követő szociológiai és kulturális törések után az építészet folyamatosan keresi a helyét ebben a világban, ugyanúgy, mint a falun élő ember társadalmi értelemben. Ahhoz, hogy a falvak, kistelepülések építészete újra gyökeret tudjon ereszteni, az egyik lehetséges út éppen a kert és ház kapcsolat újragondolásán át vezethet. Ennek vizsgálatául egy tipikusnak mondható hazai településrész, a szentendrei Pismány területét választottam.

SÉTA A PISMÁNYBAN

Kertművészeti és kertészettörténeti írások alapján megfigyelhető, hogy a magyar kertek közös jellemzője a középkortól kezdve jelenlévő növénykultusz (különösen virágkultusz), illetve a haszonnövények gyakori alkalmazása. Díszítés és hasznosítás együttesen van jelen, funkcionális részét képezve a mindennapi életnek. A szentendrei Pismány-hegyen tett séta során azt próbáltam megfigyelni, vajon mit jelenthet ez ma, egy általánosnak mondható kertés ház esetében? A meglehetősen különböző karakterű épületek, amelyek egymás szomszédságában állnak, jellegzetes módokon reagálnak közvetlen környezetükre, attól függően, hogy a XX. század melyik időszakában épültek.

Pismányban építészeti sétára indulni érdekes dolog. Egyrészt a terület kívül esik a megszokott kiránduló utaktól, ha Szentendrén valakinek sétára támad kedve, akkor valószínűleg a belvárosba indul. Másrészt a Pismány nem kifejezetten alkalmas sétára. A terepadottságok miatt az utcák szűkek és meredekek, járda nincsen, és ha az ember nem ismerős errefelé, könnyen elveszítheti az irányt a sok zsákutcában. Harmadrészt azért, mert a kertek mélyén vannak nagyon szép házak, ahova csak belesni lehet. A kerítés és a növények sokszor csak sejtetnek egy-egy világot, amit ki-ki megálmodott. Ha mégis vállalkozunk a sétára, akkor lassan kibontakoznak egy fél évszázados történet részletei arról, hogy a város híres szőlő- és gyümölcsstermő területe hogyan alakul családi házas övezetté.

► 1. Nárciszvirágzás 2. *Narcissus angustifolius*; 3. Régi gyümölcsös 4. *Rosa gallica*; 5. Szőlőhegy, forrás: <http://www.tankonyvtar.hu/>

A RÉGMŰLT: RÓZSA, SZŐLŐ ÉS GYÜMÖLCSÖS

A Cseresznyés és a Barackos út együtt indulnak a várostól. Sokáig haladnak szinte párhuzamosan, az egyik a domboldalon, a másik a gerincen, míg végül 250 méterrel magasabban megint találkoznak, fenn az erdőben. Erről a két útról ágazik el majdnem az összes utca. Körte, málna, meggyfa, szamóca - az utcák mind gyümölcsökről, virágokról kapták a nevüket. A rózsakedvel a Pismányt és viszont. A déli lejtés miatt napos domboldalon szinte a legtöbb kertben találunk, leginkább a ház előtt, vagy a bejárat közelében. A Málna utcában egy rózsakertészet is működik. Hasonló fekvésű terület a budai Rózsadomb, hasonló szerepet is játszott a város életében, csak a változás előbb történt és irányítottabb formában. A Pismányra inkább a spontán átalakulás jellemző, ami az 1960-as években kezdődött, és ma is javában tart. Bár ma már alig van, aki természetből él, a legtöbb kertben szerencsére még számos gyümölcsfát láthatunk.

Elindulva fölfelé a Cseresznyés úton felfigyelhetünk egy régi házra a jobb oldalon. Összesen talán tíz-tizenöt olyan házat találunk, amik a zártkertésítés előtt épülhettek. Kőfalak, régi cserép fedí, a tetőn karakteres kémény. Más nem is nagyon derül ki, mert alig látni be a bokrok között. A kert elvadult, látszik, hogy nem használják. A régi házaknak és az elhagyott kerteknek van egyfajta romantikája. Azt a világot juttatják eszünkbe, amikor a környéken még mindenhol gyümölcsöskertek voltak. A XX. század elején még szinte teljesen lakatlan a domboldal, néhány vályogházat leszámítva. Később épülnek nyaraló-villák, de a gyümölcsös és a szőlő dominanciája meghatározó marad még 40-50 évig. Régi képeslapokon láthatjuk ezeket

az épületeket eredeti környezetükben, most már elbújnának egy-egy sűrű kert közepén. Annak ellenére, hogy eredetileg szőlőhegy volt, pincéket nem építettek, a feldolgozás lenn a városban történt. Később, a filoxéra (1880) után telepítették be gyümölcsfákkal. A szerb parasztok értettek a termesztéshez, a pismányi gyümölcs (barack, cseresznye, meggy, piszke, ribizli, málna) nagy népszerűségnek örvendett a fővárosban is. Évekig élt és kertészkedett itt a Cseresznyés úton Hamvas Béla is, aki számos írásában szól a kertről, felfejtve annak gazdag rétegzettségét és szerepét az ember mindennapjaiban.

KERÍTÉSEK, ORGONA, SPONTÁN ÉPÍTÉS

Itt, az alsó szakaszon még meredek az emelkedő, az utat különböző típusú kerítések szegélyezik. A kerítés kialakítása sokat elárulhat a mögötte lévő világról. A valódi kőfal sejteti, hogy az épület is tartós anyagból készült. Nem lehet átlátni rajta, tehát védett, de a magas növényekből következtethetünk arra, hogy nem ma ültetett kertről van szó. A legtöbb esetben drótkerítéseket látunk, illetve nem látjuk őket, mert teljesen benőtte a spírea vagy az orgona. Az elhatárolás feladatát így a növényzet látja el, térfalat képez a kert köré. Nem csupán a térarányokat változtatja meg, hanem a színét, vagy a tér levegőjét is. Májusban, amikor nyílik az orgona és a lilaakác, az egész domboldalt belengi az illata. Teljesen hétköznapi falusi növény, mégis meghatározó a hely szempontjából, virágzási ideje kijelöl egy megkülönböztetett időszakot a területen. Ilyen a pécsi Tettyén a mandula, Tihanyban a levendula, vagy a Pilis lábánál a kőkény.

Eleinte, a '60-as években, amikor a helyi TSZ-ből a nagyüzemi művelésre alkalmatlan területeket kizárták

és „zártkertté” nyilvánították, még nem voltak kerítések. Felfelé indulva elhaladunk olyan telkek mellett, ahol elvadult szőlő vagy gyümölcsfák vannak a kertben, és a fűben szinte eltűnnek a könnyűszerkezetes fabódék, amelyek ebből az időszakból származnak. Ma már nem nyaralni vagy kertészkedni járnak az emberek ide, a közlekedés adta lehetőségek megengedik, hogy itt lakjanak (ahol még mindig olcsóbbak a telkek, mint Budán), viszont bejárjanak Pestre dolgozni. A használat megváltozása lényegesen módosítja a hely karakterét is, pedig ez nem lenne törvényszerű. Visszatérve a '60-as évekre, a Diófa utca nyugati oldalán még áll három ugyanolyan nyaraló, amelyek ebben az időszakban épültek. A Lakótervben dolgozó kollégák (építészek és statikusok) szomszédos telkeket vásároltak, és elkezdtek hétvégeként szenvedélyesen kertészkedni. A busz a főúton az Orbánkeresztnél állt meg, mindenki onnan indult útnak a Pismányba a bakhátas dűlőutakon. Az akkori körülmények között, amikor nem volt semmiféle közmű, nem lehetett építőanyagokat venni, nyilván mindenki bontott anyagból épített, éppen akkorát, amekkorára szüksége volt. A családi építés és az utca közösségi élete nem kívánta azt a fajta elzárkózást, vagy hívhatjuk „intimitásnak”, ami ma sokszor jelentkezik igényként. A 300-400 négyzetméteres telkekhez 30-40 m²-es épületek tartoztak: két kis szoba egy konyhafülkével, a kicsi fürdőbe az üvegezett előtérből lehet belépni. A központban a kertészkedés állt, ezt szolgálták ki az építmények: a pihenőház, illetve a szerszám tároló. Értelmezhetjük ezt a jelenséget úgy, hogy a kertkialakítás spontán folyamata kiterjed a házra is, amely sokszor olyan bájosá teszi az épületet, mint ezek a sok szerepvel gondozott kertek.

- ▲ 6. zártkertek előtt
- ▲ 7. pihenőházak
- ▲ 8. '60-as évek nyaralói

TERASZ, '70-ES ÉVEK

A szemközti oldalon egy későbbi időszakból, a '70-es évek elejéről származó nyaralót látunk. Több hasonló, típusterv-alapú ház épült a környéken. Alapterületük 40-50 m², praktikus modernista alaprajzzal, szerkezetük téglá és vasbeton. Itt már az üdülő vagy hétvégi ház kifejezés használandó, magasabb a komfortfokozat, nagyobb a konyha és a fürdőszoba, de a központi tér a terasz. A sík tereptől való eltérést feltöltéssel oldják meg, ennek következtében a padlósínt emelkedik a kerttől, a mai értelemben használt „kertkapcsolat” így csak közelítőleg jön létre. A Sáska utcában található egy ezzel rokon épület, a nyílászárókból kiderül, hogy fel van újítva. A kert méretéhez viszonyítva nagy az alapterület, az erős horizontális tömeg miatt mégsem tűnik aránytalanoknak. Hasonló magasságú, mint a fák, és a növényzet szinte közvetlenül a fal mellett kezdődik, mintha finoman leraktak volna egy fehér tárgyat a kertbe. Gyümölcsfák veszik körül, egyszerű virágágyás és veteményes. Absztrakt forma és arányok, de az egyszerűsége, szerkezeti tisztasága, emberi léptéke miatt gyönyörűen belesimul a környezetébe. Az épület végében sejtjük a teraszt, amely a kompakt tömeg részét képezi. Nem a kilátás, hanem a kert mélye felé fordul. Átmenet külső és belső tér között, szélvédett, de mégis kint van a szabadban. Az élettér központja, ahol a nap legnagyobb részét töltik, alkalmas a beszélgetésre, étkezésre, arányai miatt közösségi térként működik. Teljesen más a funkciója és a kialakítása, mint a panorámára szerveződő, kitett helyzetben lévő teraszoknak. Ezeknek az épületeknek a korszerűsítése szépen megoldható, racionális alaprajzoknak és egyszerű tömegüknek köszönhetően. Van erre egy másik szép példa, ha teszünk egy kis kitérőt a Barac-

kos út déli oldalára. A telek a patak partján fekszik. Az itt lakók (főleg a gyerekek) szoktak a patakban sétálni. Kell hozzá gumicsizma, de vannak házak, amiket csak innen lehet látni. Ezen a területen a nedvesség miatt más a növényzet, a gyümölcsfák nem igazán kedvelik, viszont a dísznövények rendkívüli gyorsasággal nőnek. Az épület alig látszik az utcáról, a kerítés finom kialakítása miatt mégis figyelmesek leszünk rá. Az alacsony hajlásszögű félnyeregretetős tömeg karakterét megtartották, a belső falak egy részének kibontásával változatos térrendszer alakult ki, a teraszt a nappalival egy magasságba emelték. Megmaradt a ház kompaktsága, amihez jól illik az egyszerű, szürkés tónusú vakolt homlokzat.

'80-AS ÉVEK, ÁLLANDÓ LAKÓK, UTÓLAGOS FEDETT-NYITOTT TEREK

Amíg a kertészkedés az ittlét egyik legfontosabb momentuma, addig a kert szépsége is elsőrendű szempont. Amint kiköltöznek az állandó lakosok, a hangsúly jellemzően áttolódik a praktikus igényekre: autók tárolása, gyerekjátékok, kutyaház, nagy lakótér, stb. A '80-as években megjelentek a korszak tipikus nyeregretetős családi házai. A klasszikus „ház”-kubaturába beköltözött a garázs, az így létrejövő pincésínt elemeli a földszintet a kerttől, a tetőteret beépítik. Az oromfal az utca felé néz, többnyire loggia kerül a lakószobák elé. Sokszor készült utólagos toldalékok: hullámpala előtető, megnyújtott beüvegezett terasz, fedett autóbeálló, kerti tárolók. Külső-belső terek változatos megoldásai jönnek így létre, de gyakran nem esnek messze a „buhera” fogalmától. Az építőanyagok nem jó minőségűek, ezért is nehéz korszerűsíteni, de azért van rá példa: egy Málna utcai ház esetében például a terasz egy szintbe került a

nappalival, a bejárat előtt faoszlopos tornác készült. A belső tereket összenyitották, a hátsó kert felé is tettek megnyitásokat. Az átalakítás során a kerttel való kapcsolatot sokkal differenciáltabbá vált.

'90-ES ÉVEK, VILLÁK ÉS PALOTÁK

Továbbhaladva fölfelé, felsőbb területek telkeiről különösen pazar kilátás nyílik Szentendrére, a Dunára és a Pilis hegyeire. A 90-es évektől elkezdtek épülni a több száz m²-es villák, amelyeknek a fenntartása ma már komoly gondot okoz. Építészeti stílusuk sokszor meghatározhatatlan, legtöbbször alacsony hajlásszögű sátor-tetőt, erősen színezett homlokzatokat, 2-3 férőhelyes garázst és rengeteg burkolt felületet látunk. Érezhető egyfajta eleganciára való törekvés, de a tömeg a kerthez viszonyítva aránytalanul nagy, miközben egy villa nagyvonalúságára törekszik, nincs körülötte tér. Kert és ház arányának harmóniája sok esetben nem áll fenn, ráadásul ezek a komoly költséggel épült házak minden bizonynyal hosszabb távon meghatározzák a településképet, mint a kisebb építmények. Vannak egyedi megoldások is: kör alakú ház, székelőkapu, ki mit gondol ideálisnak. Faszerkezetes építésre is találunk példát, többnyire gendaházak formájában, amelyek meglehetősen idegenül hatnak ebben a környezetben. Kibontakozhatott a megrendelői ízlés és világkép, csak kérdés, hogy a hely karaktere meddig maradhat így meg? Elsősorban egy társadalmi pozícióhoz köthetők ezek az épületek, nem a helyhez. A díszkertek növényvilága eltér az itt hagyományostól, elveszíti személyes báját, dominálnak a tu-

ják és a díszcserjék. A kertkapcsolat megvan, de lényege a sok üvegfelület, a nagy panoráma, nem az a személyes kis világ, amit a lakók létrehoznak és gondoznak maguk körül.

KORTÁRS JELEK

Ha a Barackos út tetejéről ereszkedünk lefelé, feltűnnek kortárs megoldások: csiszolt kőburkolat, keskeny, padlótól induló nyílászárók, a nappalin nagyméretű, tolóajtós megnyitások, üvegkorlátos panorámateraszok. Külső és belső terek kapcsolatának vizuális síkja hibátlanul érvényesül, de mitől lehet „pismányi” egy ma épülő lakóház? A Vörösgyűrű utcában áll egy épület, amelynél a tömeg tagoltsága, a tetők lejtésének meredeksége a '60-as években épült pihenőházak játékosságát idézi. A teraszoknak és fedett-nyitott tereknek megvan az a fajta védettsége, ami miatt praktikusán használhatók. A veteményes és a szőlőlugas ugyanúgy helyet talál a kertben, mint a medence. Az autók a ház és a felső kerítés közötti helyen parkolnak, nem a garázskapu dominál a főhomlokzaton. A környéken évtizedek óta kedvelt elemek, mint a felfutó vadszőlő és a külső terek közötti szélvédő üvegezés komponált módon jelennek meg. Pár házzal lejjebb más mentalitással találkozunk: high-tech energiatakarékosság posztmodern formavilággal. Máshol a kert mélyén elbújó házakból csak apró jeleket látunk, amelyek mai tervezésről, vagy átalakításról árulkodnak. A növények közül előbukkan egy kiugró ablakfülke, a tetőgerinc, vagy a precízen megtervezett kerítéskapu.

ÖSSZEGRZÉS

A Pismány heterogén építészeti képe még ma is őriz valamit a gyümölcsöskertek világából. A növényállomány és az épületek közös megjelenése képes ezt létrehozni, és természetesen a lakók életmódja. Amíg a zártkertek idejében a kert használatán és szépségén volt a hangsúly, és a spontán építészet sajátos esztétikája virágzott, addig a családi házaknál egyértelműen az épület kerül középpontba, sőt, a kert sokszor annak kiterjesztéseként vagy díszleteként viselkedik csupán. A harmonikus esztétikai és funkcionális egyensúly csak ritka esetekben jön létre. Fontos szerepet játszik ebben például a teraszok viselkedésmódja, az átmeneti terek differenciáltsága, vagy épület és növényzet közvetlen találkozásának kialakítása. A növényzet teret képező lehetőségeinek alkalmazása mellett a szőlő és gyümölcsöskertek emberléptékű, személyes világa az építészeti viselkedés részévé tud válni.

- ▲ 9. felújított épület a '70-es évekből
- 10-11. '80-as évek lakóépületei
- 12. családi ház
- ▶ 13-17. kortárs jelek

HIVATKOZÁSOK:

- PETHŐ, Zsoltné Németh Erika [1996]; *Szentendre utcanevei, Szentendre*
- ÜRMÖS, Lóránt [2004]; *Üdvözlét Szentendréről, Vexillum*
- ERDEI, Lászlóné [1982]; *Szentendre története a kezdetektől napjainkig, kézirat*
- CROS KÁRPÁTI, Zsuzsa, GUBICZA, Csilla, ÓNÓDI, Gábor [2004]; *Kertségek és Kertművelők – Urbanizáció vagy vidékfejlesztés, Mezőgazda*
- Dr. BOROS, Lajos - Dr. SOPRONI, Sándor - SZOMBATHY, Viktor [1976]; *Szentendre- Panoráma Útikönyvek, Panoráma, Budapest*

116-117

KERT ÉS HÁZ - SÉTA A PISMÁNYBAN
Kovács Zsófia

1.

2.

3.

4. 5.

KRONAVETTER PÉTER (TÉMAVEZETŐ: MAROSI BÁLINT DLA)

ISKOLÁK BEZÁRT UDVARAI BUDAPESTEN

Kint és bent, zárt és nyitott újraértelmezése oktatási épületekben

Closed schoolyards in Budapest - reinterpretation of inside and outside in educational buildings

A dolgozat a budapesti bezárt iskolák, illetve a hozzájuk tartozó iskolaudvarok ideiglenes hasznosításának lehetséges útjait járja körül.

Elsődleges célja összegezni kint és bent, iskola és városi (valamint társadalmi) környezet megváltozott (megváltoztatandó) viszonyrendszerét, majd ehhez a komplex rendszerhez viszonyítva bemutatni a bezárt intézményekben rejlő lehetőségeket és építészeti válaszokat. A jelenlegi, hasznosítatlan állapotot nem az épületek életciklusának önálló fázisaként értelmezi (működő iskola – bezárt iskola – hasznosítás), hanem mint lehetőséget mutatja be, amely által részben közelíthetőek egymáshoz a jövő oktatásáról alkotott elképzeléseink, illetve a budapesti iskolák jelenlegi helyzete.

The research investigates both the recently closed school buildings in Budapest and the possible temporary utilization of their schoolyards.

Its primary aim is to summarize the altered relations of inside and outside, of school and city in contemporary educational buildings, and to introduce the architectural potentials of the closed institutions related to this complex system. It defines the current situation not as a simple phase of the school's life period (functional school - closed institute - future utilization), but as an opportunity to narrow the gap between the desired image of future's schools and the present condition of school infrastructure in Budapest.

BEVEZETŐ TANULMÁNY

BEVEZETÉS

Hreinn Friðfinnsson izlandi képzőművész 1974-ben megkezdett alkotás-sorozata 2012-ben egészült ki a harmadik, befejező darabbal. A művek Friðfinnsson egy olvasmányélményén alapulnak: Þórbergur Þórðarson Íslenskur aðall (Ízlandi arisztokrácia, 1938) című könyvének egyik szereplője, Sólon Guðmundsson olyan házat épít, amelynek a külseje van befelé, és a belseje van kifelé. Sólon úgy gondolkodik, hogy bár a házak belső, tapétázott falai a legszebbek, bent kevesen láthatják ezt a szépséget, így ha meg akarjuk osztani ezt, ki kell fordítanunk a házat. Kísérlete tehát egyszerre reflektál a kint és a bent, a zárt és a nyitott viszonyára, és feszegeti a közösség számára való építés, a közösségi beágyazódás kérdését. A három mű:

1. House Project (1974, lávamező Hafnarfjörður-től délre, Izland) - Sólon házának megépítése, kívül tapétázott, belül fával burkolt, kifordított ház, a külső falakon az építés képei lógnak. Kint és bent felcserélődése, az első ház tartalmazza az egész világot, kivéve önmagát.
2. Second House (2003, Kerguéhennec, Franciaország) - Egy művészeti központ parkjában megépül az első ház visszafordított párja. Teljesen hagyományos ház, a kint kint, a bent bent található (Thoreau - Walden, Heidegger – Hütte, Wittgenstein – Skjolden). A belső

térben képek lógnak az első házról, a tér közepén egy meteoritdarabon a harmadik ház apró modellje áll. A ház ajtaja zárva, csak kintről lehet belátni. A második ház egyszerre jeleníti meg múltját, valóságos jelenét és lehetséges jövőjét.

3. Third House (2012, lávamező Hafnarfjörður-től délre, Izland) - Az első ház (pár év alatt az időjárás teljesen elmosta) helyén megépül a ház kontúrja fehérre festett zártszelvény szerkezetből. Kint és bent összemósodik, a ház házként való értelmezése kérdéses.

Friðfinnsson művészeti kutatása inspiráló és elgondolkodtató vezérfonala lehet a bezárt iskolákról készített kutatásnak, az egyes művek kapcsán kibontható a kutatás három fő témaköre, ha úgy tetszik, az iskolák létezésének három kiemelt stádiuma:

1. Nyitott iskola (az iskola nyitása, komplexitás, megváltozott szerepek) - Az iskolaépületekkel szemben támasztott elvárások jelentős változásának bemutatása, szűkebb halmazon belül értelmezve: határok, iskola és környezet, iskola és város, iskola és kert viszonya. A hagyományos iskoláról alkotott képhez képest való kifordítás.
2. Bezárt iskola (jelenlegi helyzet) - A valóság, az előző századi iskolaépületek valósága Budapesten, rejtőző értékek és a jelenség lehetőségként való értelmezése.
3. Alternatív használat (bezárt iskolákban rejlő lehe-

tőségek) - A határok, bezártság módosítása révén a lehetőségek vizsgálata és feltérképezése. A bezárt iskolák visszakapcsolása a tanulás kiterjesztett fogalmához.

A NYITOTT ISKOLA

A jövő iskolájáról alkotott elképzelésünk egyik legfontosabb, e tanulmányban vizsgált aspektusa a kint és bent hagyományos diktómiájának feloldódása. Ez természetesen értelmezhető egy nagyobb jelenség részeként, ahol az európai klasszikus világszemlélet ellentétpárjai kénytelenek feloldódni olyan kortárs trendek hatására, mint a kommunikáció felgyorsulása, a rendelkezésre álló információ beláthatatlan méretűre növekedése, a mobilitás és globalizáció jelensége, a hierarchiák szerepének csökkenése, az individualizáció és az ökológikus gondolkodás előtérbe kerülése.

Ez a folyamat nem pusztán a pedagógiai módszereket (hogyan?), hanem ezekkel összefüggésben az oktatás tereit (hol?) is új kihívások elé állítja. A jelenlegi trendek és tendenciák olyan befogadó iskola képét festik fel, amelyben a környezetre való nyitás (Friðfinnsson első házánál kifordulás), a közösségi beágyazódás, és a komplex használat révén a határok elmosódása alapvető követelmény. Felmerül a szűkebb lakókörnyezet bevonása az iskola életébe (rendezvények, szakkörök, szociális iroda), az iskolaudvarokra vonatkozóan pedig a határok részleges kinyitása és a közösséggel való meg-

► 1. Hreinn Friðfinnsson - House Project, 1974; 2. Hreinn Friðfinnsson - Second House, 2003; 3. Hreinn Friðfinnsson - Third House, 2012; 4. Az egykori Hernád utcai Klauzál Gábor Műszeripari Szakközépiskola főbejárata; 5. A Fehérvári úti bezárt iskola főbejárata a tanító szobrával

osztás (délutáni használat). A nyitással járó összetett használat komplexebb téri rendszereket követel meg, e követelmények eredményeként átalakul a közterület és az iskola viszonya is (köztér, bejárat, aula). A folyamatnak szélsőséges példái az iskolaépületről alkotott képünk (iskola mint erőd) kérdőjelezik meg: a szétszórta iskolák, a kiterjesztett iskolák (extended school), vagy a tanulók hálózata nyitottság szempontjából is mind túlmutatnak azokon a lehetőségeken, amelyeket a rendelkezésünkre álló intézményrendszer épületállománya nyújt.

Ennél tágabb összefüggésben is vizsgálja a jövő iskoláját Hertzberger, a Space and Learning kötet esszéi nem csak az iskola épületét, annak konkrét környezetéhez való kapcsolódását, hanem a tanulás fogalmának általános, univerzális léptékre történő kiterjesztését is körüljárják. Ebben a koordinátarendszerben az élethosszig tartó tanulás fogalma (life-long learning, education permanente) mentén szembeállítja az oktatást és a tanulást, a tanulás leszakad a hagyományos értelemben vett iskoláról. Ahogyan az általa felvázolt iskolák a várost képzik le, úgy a város is felnagyított iskolává válhat ebben a megközelítésben (The City as Macro School). Ennek a lehetőségnek egyik feltétele a gyerekek számára feltárt város (Cities for Children), ahol a számukra biztonságosnak ítélt terület nem korlátozódik az oktatási intézmények védett területeire (Playspace), de ide sorolható akár a tradicionálisan felnőtt használókat feltételező kulturális közintézményekben megjelenő pedagógiai munka (például drámapedagógia, múzeumpedagógia). Másik alapelve pedig az iskolatervezés tapasztalatainak kiterjesztése a felnőttek városára is: a túlszabályozott városi terek mellett az elidegenedés jelenségének ellenponto-

zásához szükség van a tapasztalás, felfedezés élményét erősítő, alternatív használatokat kínáló és részvételre hívó terekre is.

A BEZÁRT ISKOLA

Az utóbbi időben országszerte és Budapesten is jelentős számú iskola zárta be kapuit. Ezek az épületek jobbára azóta is üresen állnak, hasznosításuk jelenleg is kérdéses. A hagyományos, igen lassan működő önkormányzati mechanizmusok csak lassan találnak bérlőt, vásárlót, új intézményt ezekbe az ingatlanokba.

A bezárás háttérben álló demográfiai folyamatok (Budapest mint jelentősen sorvadó város, a városi lakosság csökkenését az agglomeráció javára a gazdasági válság hatása csökkentette csak) és intézményi válság (a bezárt iskolák mindegyike szakközépiskolaként üzemelt) mellett feltételezhetőek olyan építészeti (épület átalakíthatósága, mérete, fizikai állapota, udvar mérete, mely természetesen összefügg az építés idejével, a magyarországi iskolaépítési hullámok jellegzetes tipológiája), városépítészeti összefüggések (intézményi ellátottság az adott területen, vonzáskörzet), amelyek szintén magyarázzák pont ezen iskolák bezárását. Az épületek hosszú távon valószínűsíthetően nem iskolaként fognak hasznosulni, részleges vagy teljes funkcióváltás prognosztizálható.

ALTERNATÍV HASZNÁLATOK

A bezárt iskolák elhagyatott, folyamatosan pusztuló szellem-épületté válása ugyanakkor nem elfogadható állapot (sem anyagi, sem szellemi értelemben nem az). Értékük hasonlóképpen kettős, egyrészt mint használható, épített értéként vannak jelen, másrészt fontos kiemelni

a hozzájuk kötődő, feleleveníthető emlékeket, hasznosításuk e kettősség jegyében is elképzelhető.

Az alternatív, ideiglenes használatok feltérképezéséhez elengedhetetlen a tulajdonos részéről előnyben részesített végleges hasznosítások vizsgálata a következő három szempont alapján: funkció, nyitottság, udvarhasználat. Ezek alapján elképzelhetőek

- funkcióváltással nem járó (iskola), teljes (ezen belül is akár kulturális célú hasznosítás) illetve részleges funkcióváltással (felsőfokú oktatási intézmény, nyelviskola)
- zárt (magántulajdon), nyitott (középület), közterülethez csatlakozó vagy attól elzárkózó
- kertet használó, nem használó hasznosítások. Ezen lehetőségmátrix kiértékelése után képzelhetőek el olyan ideiglenes beavatkozások, amelyek alacsony költségvetéssel megvalósíthatóak, nem akadályozzák az épület későbbi hasznosíthatóságát, illetve amelyek által az udvar akár leválasztható az épületről, és önállóan is megnyitható.

E részleges hasznosítások különleges tulajdonsága és az alternatív használat alapelve lehet, hogy bár bezárásukkal az iskolák megszűntek iskolák lenni (és úgy tűnik, tipológiájuk, merevségük nem segíti a kortárs elvárások szerint működő iskolaként való hasznosításukat), a hertzbergeri elvek alapján mégsem csak szűkebb környezetük mentális térképére emelhetők vissza, hanem visszakapcsolhatóak a tanulás kiterjesztett fogalmához is. A hasznosítás ilyen módja a bezárt iskolát lehetőségként látja, amelyben ott rejlik az oktatás jövőjéről alkotott képünk egy része is, és gazdagítható általa az oktatás egyoldalú, konzervatív intézményrendszere. Jó példa lehet erre az iskolaudvar, esetleg az iskola egyes tereinek

- ▲ 6. A Fényes Elek Szakközépiskola épülete
- 7. A Rippl-Rónai utcai Szakközépiskola belső udvara
- 8. A Dózsa György úti bezárt iskola udvara

(tornaterem, bejárat, öltözők) feltárása a környékbeli iskolák és közösségek számára, vagy akár az udvar közvetlen összekötése a városi közterekkel, a valódi közösségi térrendszerek bővítése (Playspace). Ezen ideiglenes megoldások olyan közösségi-tér pótlékokká válhatnak a gyerekek és a közösség számára, amelyek minimális építészeti beavatkozással értelmezik újra kint és bent viszonyát, segítik az épített értékek állagának megővését, használják annak infrastrukturális adottságait, és mind a tervezés, mind a kivitelezés során lehetőséget teremtenek a jövőbeli használók bevonására.

ÖSSZEFOGLALÁS

A bezárt iskolák feltérképezése során megkerülhetetlennek tűnik a hazai oktatási intézményrendszer épületállományával való foglalkozás, és a valós lehetőségek szembeállítása az oktatás tereivel szemben támasztott mai elvárásainkkal. A bezárt iskolák (mennyiségbeli csökkenés) hasznosításának legizgalmasabb útja az lehet, ha az épületek, és velük együtt, vagy róluk leválasztva az iskolaudvarok képesek mégis pótolni az intézményrendszer hiányosságait, és gazdagítani az oktatás tereit (minőségi javulás). Szükséges, ellehetetlenült helyzetükből adódóan paradox módon pont a bezárt iskolák esetében lehet olyan új, kiegészítő megoldásokat kipróbálni, amelyek a közösségre, városra való nyitás problematikáját feszegetik a tanulás tereinek témakörén belül.

BEZÁRT ISKOLÁK ELEMZÉSE

Bár Budapest Főváros Vagyonkezelő Központja több oktatási célú épületet is bérbeadásra ajánl, a Főpolgármesteri Hivatal Városfejlesztési Főosztály nyilvántartása szerint Budapest Főváros Önkormányzatának tulajdonában 8

darab, jellemzően 4-5 éve hasznosítatlan, bérbeadásra illetve értékesítésre váró iskolaépület található.

A listát végül mindössze négy iskolára szűkítettem (XI. Fehérvári út 159., VI. Rippl R. u. 22, XI. Kőrössy J. u. 3, XIV. Dózsa Gy. Út 25.), mivel alapvetés volt, hogy a vizsgálat részeként megoldási javaslatokat is megpróbálok vázolni. A válogatásnál a következő szempontokat tartottam szem előtt:

- a választott épületek, valamint helyzetük legyen karakteresen eltérő egymástól
- lehetőleg sűrűbb városi szövetben (lakótelep vagy belváros) álljanak
- az épületek valódi oktatási épületek legyenek (a listából két intézmény is alapvetően más rendeltetésű épületbe költözött)
- a választott iskola udvara legyen valamilyen kapcsolatban az őt körülvevő köztérrel

A vizsgálat a környezethez való kapcsolódás, az ideiglenes teljes vagy részleges használat, és az udvarok kinyitásának téri lehetőségeit vizsgálva rövid szöveges leírást tartalmaz minden iskola esetében, továbbá két tematikus rajzot különböző léptékben. Az első ábra az épület, az udvar és a környező közterületek viszonyát ábrázolja, külön kiemelve a közeli oktatási intézményeket, a második pedig magát a telket, ezen belül pedig az épületek és az udvarok viszonyát. Ezeken felül kiegészítésül speciális osztályozó diagramon jelöltem a következő vizsgált tereket:

- kapcsolódó közterek minősége
- átjárás, megközelítés lehetőségei, kapcsolatok
- környező lakófunkciók sűrűsége
- közeli oktatási intézmények
- udvaron meglévő értékes növényzet
- iskolaudvar kiépített infrastruktúrája
- a nyitással járó becsült költségek
- ideiglenesség, fennmaradás lehetőségei

MEGVALÓSULT PÉLDÁK

Mivel a kutatás tulajdonképpen egy gondolati játék köré szerveződik (megnyithatóak-e a bezárt iskolák udvarai?), a megvalósult példák gyűjtése nehézkes. A bemutatott példák nem konkrét minták, de gondolatiságukban mégis kapcsolódnak a felvetéshez. Teljes projektként többről szólnak, mint az épület, az udvar és a környezet viszonya, de a kritikai bemutatás igyekszik az iskolaudvarok hasznosítása szempontjából vizsgálni és értékelni őket. A téri viszonyokat ábrázoló diagramsorok e példák elemzéséhez és összehasonlításához is segítséget nyújthatnának, a dolgozat keretein belül azonban elemzés helyett mint tanulságos, inspiráló példák jelennek meg. A külföldi kapcsolódó projektek esetében a konkrét témától való eltérés (akár a projekt célját, akár az anyagi lehetőségeket illetően) olyan jelentős, hogy felvillantásuk a dolgozat egyes széljegyzeteiben csupán kiegészítésül szolgál.

A példák közül a dolgozat felvetéséhez legszorosabban a XIII. kerületi Országbíró sétány köztér revitalizációja kapcsolódik, ahol a területen található bezárt iskola udvarát a kerítés részleges megszüntetésével integrálták a közterületbe. A konkrét lokális beavatkozás (és nyilvánvalóan a beruházás egésze is, mint presztízs-emelő hatás) hosszú távon segíti az elhagyott épület funkciójának

megújulását, de a projekt számos kérdést felvet. Tud-e érvényesülni a lakótelep sávházainak szellős beépítésében az iskola udvarának felhasználásával véghezvitt térnyerés? Érvényesül-e ebben a tágas térben a nyitás aktusa, vagy a szabadonálló beépítésből adódó szerteágazó térkapcsolatok ellenére a vártnál kisebb hatást ér el? Biztosítja-e a projekt a visszaállíthatóság lehetőségét abban az esetben, ha az épület a későbbiekben iskolaként hasznosulna (milyen viszonyba kerülne egy új kerítés a revitalizált köztérrel)? Az Országbíró sétány megújításának e konkrét lépése a tanulmány szempontjából kiemelten fontos, mivel illusztrálja a hasonló megoldások előnyeit és hátrányait, valamint érzékelteti az ezek közti arányosság kérdését: csak olyan helyzetben válik valódi értéké a köztér felé való nyitás, ahol van mit nyerni vele.

Az ugyancsak bezárt iskolaépületet használatba vevő II. kerületi Jurányi Inkubátorház jelenleg korlátozott módon használja ki az iskolaudvar adta lehetőségeket, a dolgozatban a kerthasználatot gazdagító beavatkozások lehetőségét vetettem fel. Az iskolaépület revitalizációja és használatba vétele mindenesetre jól mutatja, hogy az üres épületbe költöző új funkció (akár akkor is, ha helyigényével nem tölti ki az épületet), képes a saját eszközeivel birtokba venni, és külső használók számára is elérhetővé tenni az iskolaudvart. A Jurányi jó példa arra is, hogy az új funkció mellé hogyan települ a gyerekek számára is foglalkozásokat teremtő kezdeményezés. A Parányi Műhely az udvart is használatba véve szervez kreatív programokat a színház látogatóinak gyerekei számára az előadások alatt, finoman utalva az iskolaépület múltjára és identitására.

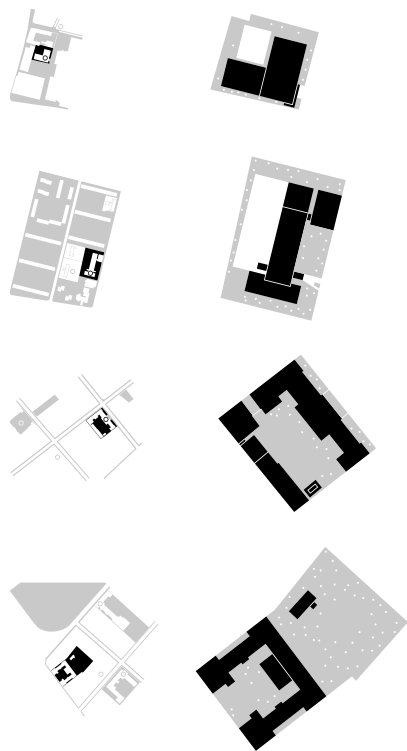
Harmadik kapcsolódó példaként a Budai Ciszterci Szent

Imre Gimnázium használaton kívüli belső udvarán folyó közös tematikus alkotási munkánkat vizsgáltam. Mind az udvar bezárt situációja, mind a participatív tervezési folyamat végén felvetett ideiglenes megoldási javaslatok, mind pedig a bezárt iskolák esetében is alkalmazott vizsgálati szempontok segítettek abban, hogy az egyéni kutatás és a csoportos alkotó munka átfedésbe kerüljön.

ÖSSZEFOGLALÁS

A dolgozat gondolati íve az iskolával szemben támasztott új elvárások felvázolásával indult, ennek fényében próbálta pozicionálni a budapesti bezárt iskolaudvarok szerepét, a bennük rejlő lehetőséget. Könnyű elképzelni, hogy a vizsgálatból levont tanulságok visszavezethetők működő iskoláink téri situációinak átgondolására is. Összefoglalásul e gondolatsor téziszzerű pontjai:

1. A hagyományos működéshez képest a jövő iskolájáról alkotott képünk nyitott, átlátható, kifelé forduló viselkedést vár el az iskoláktól. A budapesti öregedő, gyakran elavult oktatási épületek alig képesek megfelelni a kint és bent témakörét feszegető új követelményeknek.
2. A városi szövetben lakatlan zárványként megjelenő bezárt iskolák udvarainak ideiglenes megnyitása jó lehetőséget kínál a gyerekek és fiatalok számára szűkösen rendelkezésre álló közterek kínálatának bővítésére.
3. Az iskolaudvarok szélsőséges esetben leválaszthatóak magukról az épületekről, a teljes épület körülményes és elhúzódo hasznosításához képest, az udvarok alacsony költségvetéssel, minimális beavatkozással jól

- ▲ [9. A Körössy J. utcai iskola elemzése](#)
[10. A Fehérvári úti iskola elemzése](#)
[11. A Rippl-Rónai utcai iskola elemzése](#)
[12. A Dózsa György úti iskola elemzése](#)

kezelhető, és lehatárolt beavatkozási területet adnak.

4. Az ideiglenes beavatkozások kialakíthatóak olyan módon, hogy nem akadályozzák az ingatlan bérbéradását vagy értékesítését, de sok esetben a későbbi hasznosítás során az udvar le is válhat az épületről, így az ideiglenes udvarhasználat fennmaradhat hosszú távon is.
5. A bezárt iskolák vizsgálata (mely ráadásul csupán pillanatnyi körkép a jelen helyzetről) azt mutatja, hogy nincsenek általános tanulságok, a példák egyediségében a környezet a meghatározó jelentőségű. A vizsgálat szempontjai ugyanakkor relevánsnak tűnnek.
6. Belátható, hogy a vázolt, átmeneti használatot támogató megoldások nem érvényesülhetnek általánosan. A beavatkozással járó költségek és az udvarok nyitásával járó előnyök közti arányosság elsődleges szempont annak megítélésében, hogy hol érdemes ilyen beavatkozást létrehozni.
7. Ez nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a vizsgálat és a mérlegelés ne lehetne általánosan alkalmazható, mint az oktatási épületek bezárásakor követhető protokoll. Ezzel megelőzhető lenne a jelenlegi helyzet további romlása.
8. A bezárt iskolák absztrakt modellül szolgálnak kint és bent megváltozott viszonyának vizsgálatához oktatási épületeinkben. A vizsgálat eredményei, illetve a javasolt megoldások könnyen visszahathatnak működő iskolák működésére és átalakítására is.

HIVATKOZÁSOK:

- FRIDFINNSSON, Hreinn [2012]: *House Project - First House, Second House, Third House*. Crymogea, Reykjavík
- Hertzberger, Herman [2008]: *Space and Learning*. 010 Publishers, Rotterdam
- WIESEL, Miriam - BEYER, Elke - OSWALT, Stefanie (szerk.) [2004]: *Schrumpfende Städte - Band 1 - Internationale Untersuchung*. Hatje Cantz Verlag, Ostfildern-Ruit
- RÉTI, Mónika (szerk.) [2011]: *Kívül-belül jó iskola - Tanító terek*. Oktatókutatás és Fejlesztő Intézet, Budapest
- WOOLNER, Pamela [2010]: *The Design of Learning Spaces*. Continuum International Publishing Group, London
- OVERMEYER, Klaus (szerk.) [2007]: *Urban Pioneers*. Senatsverwaltung für Stadtentwicklung Berlin, jovis Verlag GmbH
- DUDEK, Mark (szerk.) [2005]: *Children's spaces*. Architectural Press, Oxford
- BENKŐ, Melinda [2005]: *Külső és belső tér közti átmenetek - kontrasztok és áttünések*. Ph.D. disszertáció, Budapest
- *Budapest Főváros Önkormányzatának tulajdonában lévő ingatlanokról gyűjtött anyagok a Városépítési Főosztály adattárából*

1.

2.

3.

4. 5.

KUKUCSKA GERGELY (TÉMAVEZETŐ: ALFÖLDI GYÖRGY DLA)

KÖZÖSSÉG ÉS ÉPÍTÉSZET, PARTICIPÁCIÓ

Community and Architecture, Participation

A kortárs építészetben egyre nagyobb hangsúllyal van jelen a részvételi tervezés (participativitás) gondolata. Egyre több hazai és nemzetközi műhely, csoport és iroda foglalkozik a folyamatok kutatásával és megvalósításával, mind alulról induló, mind kormányzati vagy befektetői támogatásokat élvező programokban. Rengeteg elméleti és gyakorlati megközelítés létezik annak a komplex társadalmi-gazdasági-politikai kérdéseket feszítő folyamatnak a rendszerbe foglalására, amelynek egyelőre a legfontosabb alapeleme mégis a személyes lelkesedés. A dolgozatomban a participációs tervezés történeti háttérét, a köré csoportosuló fogalmakat, a gyakorlati tapasztalatokat és azok eszközeit vizsgálom eltérő példákön keresztül.

The concept of participation is recently becoming an increasingly important topic in contemporary architecture. A growing number of national and international workshops, groups and agencies deal with research and implementation, benefiting both grassroots and governmental assistance programs. There are a lot of theoretical and practical approaches to explain these complex social, economic and political issues besides personal enthusiasm. I try to examine the historical context of participatory planning, practical experiences and analyze their assets through different examples.

KÖZÖSSÉG ÉS KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS

A városok fejlődésével az életterek intenzitása is jelentősen megnövekedett, az egyre összetettebbé váló környezetben fokozatosan bonyolultabb körülmények vesznek körül minket, amikre sokszor úgy tekintünk, mint tőlünk független összetett folyamatokra, melyekre nagyon kevés hatásunk van. A közösségek létrehozásával, emberek közötti kommunikációs hálózat fejlesztésével olyan fórumok támogathatóak, ahol az emberek közösen dönthetnek a közösen használt fizikai vagy akár szellemi felületekről. Minél intenzívebb a kommunikáció, annál nagyobb eséllyel alakul ki a felhasználók igényeinek megfelelő környezet.

A közösségfejlesztés ma egy önálló szakma, de tulajdonképpen valamilyen hitvallás vagy egyéni értékrend mentén való elköteleződés. Gondolata szorosan összefügg a civilség fogalmával, és kulcsfontosságú minden civil kezdeményezésben, aminek célja az állampolgári részvétel. A közösségfejlesztő feladata, hogy olyan folyamatokat generáljon, amivel az embereket részvételre ösztönzi, akik ezek során felfedezhetik saját kapcsolódásaikat az életterületeikhez vagy az őket körülvevő szellemi és fizikai értelemben vett dolgokhoz, míg végül a közösség eljuthat a közös cselekményekhez.

„Amit mi az egyetemen tanultunk, az szintizta agitáció. Elmesélik a módszert, hogyan készítsünk interjút, hogyan gyűjtsünk és dolgozzunk fel adatokat, de igazából ezek módszertanilag nem elég kidolgozottak.

Magyarországon ez egy fiatal szakma és totál intuitív

még az egész.”¹ Az interjúkészítés során a közösségfejlesztő mindig lokalitásban gondolkodik (lakónegyedekben) és a fizikai terekhez vagy valóságos dolgokhoz kapcsolódik. A közösségfejlesztő feladata, hogy minél több emberrel beszélgesse, és minél több embernek a véleményét megkérdezze. Miért szeret itt élni? Mióta lakik itt? Mi az, amit szeret vagy utál a környékben? Mik a legfontosabb problémák? Mik azok, aminek a mentén esetleg részt venne valamilyen megmozdulásban?

„Fontos, hogy az egyén aktorként vesz részt.”¹ Az embereknek konstruktív javaslatokat kell megfogalmazniuk, itt a negatív kritika nem elég. A beszélgetések új gondolatokat ébreszthetnek, ami során egyfajta bizalom alakulhat ki és kimozdíthat a cselekvésképtelenségből. Ezután ki lehet választani azokat, akik ugyanazokat a problémákat sorolták fel, hasonlóan gondolkoznak a megoldásban. Kiderül, hogy nincsenek egyedül. A közösségek belelkesülve mozgásba jönnek, és amikor eljutnak a kompetenciájuk határaihoz, akkor kell segíteni – nem helyettük döntve –, moderálva és mediálva a belső és külső konfliktusokat. Amikor egy közös gondolat megvalósul, akkor döbbennek rá az emberek, hogy valódi problémákat tudnak megoldani együtt. A közösségi értékek a közös felületek nélkül folyamatosan erodálódnak.

A közösségfejlesztés végső célja, hogy minél szélesebb körű párbeszédet és részvételt alakítson ki, ami során létrejönnek közös érdekeket képviselő alternatív szerveződések és kapcsolódási pontok, összefoglalva: ez egy személyes és bizalmas hálózatépítés.

„Nagyon jó, ha létrejön valami konkrét és látható dolog. A közösségi tervezés a módszere lehetne az eszme megvalósulásának, ahol van fizikai produktum. Ha a rendszer jól működne és az embereknek lenne beleszólásuk, akkor így zajlana a közterületek fejlesztései. Ha közösségihiányos területeken közösséget akarsz fejleszteni, akkor ezek a tökéletes eszközei számomra. A módszereket össze kell kötni egymással.”¹

A közösségfejlesztő folyamatokhoz a jó szándékon kívül nagyon sok idő kell, és megengedhetetlen a kapacitáshiány. „Ha jelen akarsz lenni valahol, akkor jelen kell lenni! Ha kapcsolatokat akarsz építeni, akkor nem tudod azt, hogy ma egy órára oda megyek és egy órát ezzel töltök. Mi nem tudjuk az építészek helyett a feladatot elvégezni, hanem segíteni tudunk abban, hogy milyen szemmel nézzenek körül. A szemléletet át lehet venni és lehet kézen fogva csinálni, egymásnak tanácsot adni. Az építésnek is ott kell lennie! Amikor bejutsz lakásokba, életterületekbe, akkor az elengedhetetlen tapasztalat arról, hogy az emberek hogyan élnek. Nem lehet elszakítani egymástól az előkészítést és a tervezést.”¹

A KÖZÖSSÉGI TERVEZÉS TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

Az építés, az életterület létrehozása ősi tevékenység. Ez az alapvető igény az emberiség fejlődése során fokozatosan (gazdasági, társadalmi, kulturális hatásokra reagálva) egyre komplexebb folyamattá alakul. A „felhasználó” és a „használt tér” létrehozása egyre több felületen válik szét, ez különösen jellemző az urbanizált környezetben.

■ 1. VALYO Kacsakő Dobó Bajnokság, VALYO; 2. Animációs film részlet, RU studio; 3. Makett RU studio; 4-5. Közösségépítő elemrendszer, Pallok, Trafik Kör és D1618 Műhely

A társadalom bevonásával történő participációs folyamatok kiindulópontjaiként az ősi építési módszereket, a városi környezetben megjelenő nyomornegyedekben zajló (többnyire szociológiai szempontból felmért) folyamatokat, a háztáji - saját kézzel történő (vernakuláris) - építkezéseket és ezek kortárs adaptációját tekinthetjük, míg az állami, hadi vagy egyházi megbízások a monumentális építészethez és sokkal specializáltabb technológiákhoz kapcsolódnak. Építészeti tervezésről mai értelemben véve a reneszánsz megjelenése óta beszélhetünk, az építész szakma maihoz hasonló működése - mint az építéshez szükséges „speciális” tudást birtokló mesterség - a 17. század észak-európai kapitalista gazdasági és társadalmi változásaival kezd kialakulni. A magán megrendelések kapcsolatrendszerében az építésszek és a megbízóik váltak az esztétikai, funkcionális és téri igények meghatározóivá. A 19. században a tudás óriás mértékű növekedésével és az államigazgatási engedélyrendszerek kialakulásával a specializáció erősödik, majd az építészeti „termék” áruvá válása, az egyre összetettebb épületszerkezetek alkalmazása és az építésben jelenlevő szereplők közötti szerződéses kapcsolat során tovább mélyül. A párhuzamosan fejlődő műszaki rajz kiemelt kommunikációs szerepe lehetővé teszi a tervezés és a kivitelezés szereplőinek szétválasztását. A 20. századra az építés szerepe: a forma meghatározása és a komplexszé vált tervezési folyamat résztvevőinek a koordinálása, melynek jelentősége a 21. század elejére a további speciális szereplők megjelenésével jelentősen lecsökken. A folyamat másik ága, hogy az elmúlt századok épített környezetében kialakult kapcsolati rendszereket és tervezési tapasztalatokat alapul véve az építésszek válnak a „tágabb értelemben vett épített környezet”

tervezőivé, annak ellenére, hogy a lépték, a felhasználók és a környezeti összetevők is jelentősen eltérhetnek. A „felhasználónak” és a „széles közönségnek” csekély kapcsolata van a tervezési folyamattal (és most tekintsünk el a családiház-tervezés egyedi megbízásaitól, ahol nagy többségben természetesen a megbízó egyben a felhasználó is), miközben az ilyen mértékben történő kirekesztés komoly szocio-kulturális problémákat vet fel. A változás a „felhasználó” elidegenülését eredményezi a tágabb értelemben vett épített környezettől.

Az építészszakmában az esztétikai, a téri és funkcionális elvárások mellett csak kis mértékben jelenik meg a kulturális vonatkozás és még kevésbé a társadalmi kérdések. A nyugati világ '60-as, '70-es éveiben kirobbanó forradalmi hangulat és az ezzel járó változások az építészeti érára is komoly hatással vannak. Annak a szakmai tudásnak egy része, ami korábban a hatalom és a tőke által diktált feladatok megvalósítását szolgálta, hirtelen a szociálisan és gazdaságilag rászorult társadalmi réteg oldalára áll. A többnyire fiatal és kevés tapasztalattal rendelkező építésszek azonban a felhasználó, a közösség és a tervezési folyamat kapcsolatának a szélesítése helyett a társadalmi megközelítés túlzottan elméleti formáját választják, így a tiltakozás azon hallgatólagos formája, ami visszafordul a kisléptékű külvárosi családiház-tervezés nyelvezetéhez, sokkal meghatározóbbá válik ebben az időszakban. Néhány gyakorló építész a közösségnek az épített környezet fejlődésében betöltött szerepét kezdi dokumentálni. John Turner - Peru nyomornegyedeiben dolgozó építész - a „self-help systems” - kis háztartásokon alapuló rendszerek kidolgozásával foglalkozik, Nicholas Habraken (Technical University of Eindhoven) a család-alapú építési technológiákat és a flexibilis la-

kás elméletet kezdi fejleszteni (Support csoport 1976), Walter Segal a „self-build system” előregyártott technikaival kísérletezik.

Mondhatjuk, hogy a participációs, vagy széles közönség bevonását támogató szemlélet a '60-as, '70-es évektől már jelen van a világban. A „community architecture” (közösségi építészet) kifejezést a '70-es évek elején Fred Pooley (a RIBA elnöke) használja először a helyi hatóságoknak társadalom számára nyújtott építészeti segítségnek utalva. A meghatározással azonban sokan nem értenek egyet: a rendszer csak komplexen kezelhető, nem csupán építészeti, hanem olyan átfogó segítségnyújtás a cél, ahol az épített környezet meghatározásában részt vevő összes szereplőt be kell vonni. A participációs folyamatnak jelentősebb a szerepe, mint a fizikai végterméknek, és sok esetben a helyi problémák kezelésére nem is feltétlenül van szükség építészeti beavatkozásra (Wates and Knewitt 1987). Ekkor körvonalazódik először a végtermék-orientált hagyományos építészeti megközelítés és a folyamatközpontú szemlélet közötti különbség.

Az Egyesült Államokban a részvételi tervezést támogató folyamatok a '70-es évektől bontakoznak ki, erősen kapcsolódnak a '60-as évek tiltakozásaiban megfogalmazott eredeti célkitűzésekhez. A ténylegesen rászoruló szegénynegyedek támogatására kiépülő rendszer alapját a „community design center”-ek (CDC) alkotják. Ezek a központok az építészeti tervezésen túl műszaki segítséget igyekeznek nyújtani. A modern építészet sterilítése ellen tiltakozó lelkes fiatal és gyakorlatlan építésszek által vezetett központok azonban rengeteg meg nem valósítható rendszert és tervet termelnek.

Az Egyesült Királyságban az eleinte erős fejlődés a 80-as évekre háttérbe szorul, és csak a '90-es évek „self-build”

- ▲ 9. Kivitelezési útmutató részlet (Spanyolország, Aula Abierta)
- 10. Video konferencia (Arquitecturas Colectivas)

(saját kezű építés) folyamatainak köszönhetően kezd magához térni. A közösségi építészet és tervezés egyre komolyabb szerepet kap a politikai és a szakmai fórumokon, így egyre égetőbbé válik a minőség és a folyamatelvű tervezés között létrejött feszültségek tisztázása. Comerio szerint a közösségi tervezés mögött húzóó társadalmi motivációknak nem szabad elutasítani a minőségi produktum létrehozását, a szociális indíttatás mellett komoly hangsúlyt kell fektetni a hagyományos tervezési technikákra is. Végeredményül pedig a két szemlélet megfelelő ötvözésével lehet csak hosszú távon működő mintákat kidolgozni.

Angliában az 1996-os választások utáni politikai vezetés egyértelműen meghatározza, hogy az épített környezetben történő nagyobb állami beruházásoknál a minőségi környezet létrehozása érdekében szükségszerűen be kell vonni felhasználókat és társadalmi csoportokat a tervezési folyamatokba. A hivatalos támogatás kapcsán pedig tisztázni kell a participációhoz köthető kérdéseket.

ESTUDIO RECETAS URBANAS (RU) + ARQUITECTURAS COLECTIVAS

2005-2006-ban Leonardo ösztöndíjjal Sevillában dolgoztam a Recetas Urbanas csapattal. A csapat Santiago Cirugeda vezetésével alternatív környezetformálási recepteket dolgozott ki urbánus környezetben lakó embereknek. A folyamatok nagyobb része közösségek létrejöttével vagy aktivizálásával történt, és olyan metódusokat vizsgált, amelyekkel megkönnyíthető a laikus résztvevők bevonása az előkészítés, a tervezés és a kivitelezés ütemein belül.

A részvételi tervezés folyamán különös jelentősége volt a bizalom megteremtésének, a személyes kommunikáció-

nak és a közös élményeknek.

A munkákhoz több lépcsőben makettek készültek, általuk lettek érthetőek a tervezett terek, megoldások a laikus közösség számára, és jelentősen gyorsították a kommunikációt. Előfordult, hogy az elkészült modelleket együtt módosítottuk tovább. A makettek a tér értelmezése mellett a komplett munkafolyamat modellezését is szolgálták. Sokszor az építési folyamatok hatékony bemutatásához animációs filmek készültek felhasználással.

A tervezett építmények kivitelezési terveit képregényben megfogalmazott összeszerelési útmutató kísérte. Bennük fel volt tüntetve az elvégzendő munkafázis, a felhasznált anyagok, a szükséges emberek száma, a munkavédelmi felszerelés, a szerszámok, a részletesen bemutatott munkafolyamatok a munkavédelmi figyelmeztetésekkel és balesetveszélyes helyzetek kiemelésével. A rajzos dokumentáció aktívan segítette a résztvevőket a kivitelezés részleteinek megértésében és a technikák elsajátításában. A munkálatokat irányító építész személyes felelőssége megsokszorozódott a terepen, a résztvevők testi épségének megóvása kiemelt szempont volt. Az építkezésekről részletes videós és fotós dokumentáció készült, hogy tapasztalatul szolgáljanak a jövőbeli folyamatokhoz.

A 2004-ben induló "The residential Serra Verde" elnevezésű projektben az EAUFMG egyetemen dolgozó Maria Lucia Malard professzor és az általa vezetett kutatócsoportnak sikerült egy átfogó programot kidolgoznia az érintett közösség bevonására. A szövetségi kormány (megbízó) által indított kutatás célja, hogy egy használható modellt hozzon létre a szociális lakásépítés területén, ami magába foglalja a közös gazdasági és társadalmi részvétel

alapjait, a digitális technikákat, a környezeti-társadalmi és gazdasági fenntarthatóság modelljét munkahely- és jövedelemteremtésén keresztül. A mintaprojektet a helyi városháza és hajléktalanokat képviselő szervezet támogatásával 76 család (felhasználók/széles közösség) leendő lakóhelyének a létrehozására szervezték. A felhasználók részvétele korai konzultációkkal kezdődött, ahol feltérképezték a tagok szokásait, majd vizsgálták, hogy mennyire alkalmasak a programban való részvételre és egy fenntartható környezetbe történő integrációra. A következő fázisban alapozó oktatásban vettek részt a családtagok, ahol az építéset és a tervezés egyszerűbb eszközeinek az elsajátítása mellett kivitelezési fogásokat és számítástechnikai alapokat tanultak. A participatív program felelősségteljes döntéshozói szerepre készítette fel a leendő lakókat, akik új ismereteket sajátíthattak el lakásaik fejlesztéséhez, és egyidejűleg megkezdődött a hajléktalan családok társadalomba történő integrációja is.

A program három nagyobb részből állt: Az első egy olyan tervezési stratégia volt, ahol a felhasználók számos workshop keretén belül ismerkedhettek a tértervezésen át a számítógépes eszközök használatáig. A kutatócsoport - a Ballerine és Cabral Filho által fejlesztett - „digitális részvétel”-i módszerét követve építette fel a stratégiáját, ahol 3 dimenziós digitális modellek segítségével dolgozott. A 3d-s program segítségével a lakóknak lehetősége nyílt alaposan megismerni a modellel, így a vitatott témákban is könnyebben tudtak dönteni.

A második szakaszban a lakásegységek tervezése kezdődött egyéni és közösségi döntések alapján. A támogatás vagy kölcsön igénylése előtt a terveket elfogadtatták a képviselő-testülettel, de ekkor még nem lehetett pontosan

tudni, hogy mely családok lesznek a végleges lakók. A leendő háztartások egységesen alacsony bekerülési és használati költségű karaktere ellenére a lakóknak különböző igényeik és elvárásai vannak, ezért a fent említett időbeli elcsúszás miatt rugalmasan kellett kezelni a programot. A szerkezet kialakításának Walter Segal (support), John Habraken (self-built systems) és Cedric Price (flexible-spaces) kutatásait tekintették alapul, ahol sikerült egy kellően flexibilisen kezelhető vázrendszert tervezni. A módszer az „Open Design Source” elnevezést kapta az informatikából ismert nyílt forráskódú programozás alapjaira (Kadushin 2008) utalva. Eredményként a helyi szabályozást is figyelembe véve sikerült alacsony költségvetésű (10.000 dolláros) lakóegységeket fejleszteni. A lakások különböző elrendezésűek voltak 40-50m²-es alapterülettel. Az alaprajzi elrendezésen kisebb (10-12) és nagyobb (20 fős) csapatokkal dolgoztak. A Sketchup program segítségével modelleket készítettek. Az általános konzultációk után kisebb csapatokban módosították a terveket a digitális modell és nyomtatott tervek segítségével. A családok csapatokban együtt döntöttek a közösségi terekről, míg a magánhasználatú tereket az egyes családok szempontjai határozták meg. Végül közös elhatározás alapján 50m² fölé növelték a lakások alapterületeit, számolva azzal, hogy a rendelkezésre álló források nem fedezik az alapterület növelését, és saját erőforrásaikból kell majd befejezni bizonyos részeket. A következő lépés a lakásrendszer tervezése volt, amihez korábbi építészeti kutatásokat vettek alapul. A gyerekek biztonsága érdekében a patkó alakú elrendezést választották belső közös udvarral. A közösség 2 és 5 szintes épületek mellett döntött a megfelelő terepre illeszthetőség végett. A lakások, a szobák mélysége, szélessége és

pozíciója mind a felhasználók döntésével született meg. A rugalmas szerkezeti struktúra megfelelő alapot biztosított különböző anyagok beépítéséhez. A kivitelezési fogások elsajátításához - felnőtteknek készült videojátékok alapjait és Paulo Freire játékra építő oktatási elveit alkalmazva - digitális gyakorló programokat hoztak létre, ahol a felhasználók különböző kivitelezési helyzetekben tehették próbára magukat.

A programban egy sikeres projekt valósult meg a kormányzat, egy oktatási intézmény, a helyi civil szervezetek és a felhasználók közös munkájaként. A „nyílt forráskódú” átfogó programcsomag bármilyen szervezet számára elérhető és alkalmazható. A remények szerint egy életképes és széles körben terjeszthető prototípus született Brazíliában.

VALYO-CSOPORT

A Valyo indító eseménye egy spontán kacsaködobó bajnokság volt árvíz idején egy éjszaka a rakparton. A kötetlen versenyen közel 70 ember vett részt. Idővel az aktivitások egymást követték, és az alapító tagok megszervezték az első Duna Tanösvény programját, azzal a szándékkal, hogy felhívják a figyelmet a folyó és a város aktív kapcsolatának a hiányára és az elhanyagolt folyóparti helyekre. Az alulról induló kezdeményezésnek egyre nagyobb támogatói bázisa alakult. Az évről évre megrendezett Tanösvény keretein belül egyre többen kapcsolódnak a folyóparti programok szervezésébe és a köztéri bútorok építésébe. A lelkes csapat és a csatlakozó civilek hatására egyre összetettebb események szerveződnek. Minél több városlakó vesz részt a Duna-parti programokban, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy a part használata egy közös üggyé alakuljon. Az

programokban, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy a part használata egy közös üggyé alakuljon. Az aktivitások fókuszpontjában a közterek állnak. A megvalósításában központi szerepet játszik az önkéntesség, a részvételi tervezés és építés gyakorlata - habár ezeknek határai egyelőre nem tisztázottak -. Minél többen vesznek részt az építésekben, annál többen gondolják sajátjuknak a köztéri tárgyakat, a személyes kötődés által biztosítva a part használatát. A köztéren történő közösen nyitott építkezés, barkácsolás olyan energiákat vonz, amiket nagyon nehéz szóban átadni, de mindenkinek meg kellene tapasztalnia.

BUSTAMANTE

A Mundo Sustentable Alapítvány 2005 körül rehabilitációs programot kezdett egy észak-mexikói kisvárosban, Bustamante-ban, ahol a lakók többnyire turizmusból tartották fenn magukat, de az országban dúló drogháború és az extrém erőszak hullám miatt egyre kevesebben utaztak a területre. A program elsődleges célja volt, hogy a településen korábban működő hagyományos kézműves technikákat feltérképezze, széleskörűen bemutassa és oktassa ezeket. A település apadó turisztikai bevételeit pótolni kellett, piacra vihető kézműves termékekre és munkahelyteremtésre volt szükség. A szervezet szakembereket (agrármérnök, építészmérnök) hívott, hogy a településre költözve segítsenek a programban. 2011 nyarán két épület átalakítását tervezték, amiben oktatási és rehabilitációs központok kapnak helyet a jövőben.

A programban 3 hónapon keresztül személyesen vehetem részt. A kisváros lakosságának a bevonását alapvető feladatunknak tekintettük. Kutattam a környéken fellelhető olcsó építéstechnológiákat, nem kizárva az

újrahasznosítás és az őslakók hagyományos építési technikáinak alkalmazását, ami a település szegényebb negyedének rehabilitációjában is hasznos eszköz lehet. A tervezés és a kivitelezés párhuzamosan folyt, de a helyi adottságokból fakadóan csak körülményesen tudtam haladni.

Az egyik felújításra szánt melléképületben laktam és dolgoztam. A helyiekkel napról napra közelebbi kapcsolatba kerültem, akik egyre meglepőbb és személyesebb történeteket meséltek. A melléképület fokozatosan szociális központtá alakult. Kiderült, hogy nagyon magas a munkanélküliség, az alkoholizmus mértéke, elterjedt a kiskorúak drogfogyasztása, és jelen van a gyerekprostitúció is a faluban. A kilátástalanságban a közösség nagy része bűnbakot keres, és ez határozza meg a hétköznapiakat.

Carlos Gómez Flores-hez, a Mundo Sustentable alapítvány vezetőjéhez fordultam segítségért. „Az eredeti célok mellett az előbb felsorolt problémákat kezelni kell!”. Reméltem, hogy javítható a közhangulat, és megmutatható, hogy a közösség saját erejéből is képes változtatni a helyzetén. Párhuzamosan közösségi mikro-aktivitásokat indítottunk el a helyi lakosokkal. 3 hónapon belül 20 családnak rehabilitációs programot hirdetett az alapítvány. Szociológusok, pszichológusok és egy elismert indián sámán (Lobo Azul) segítségével családi rehabilitációs program indult Bustamante-n. A rehabilitáció nagyon összetett és hosszú folyamat, őszintén bízom benne, hogy sikerrel végződik.

Néha kapok híreket agrármérnök kollegámtól, Andrés Carlos Castillo Sánchez-től. Fejlődnek a háztáji konyhakertek, és egyre több család kapcsolódik be az általa szervezett programokba!

HIVATKOZÁSOK:

- *ARCHITECTURE, PARTICIPATION AND SOCIETY: Routledge, Taylor & Francis, London and New York, 2010 Paul Jenkins and Leslie Forsyth*
- *RSV/ RESIDENCIAL SERRA VERDE: Participative design process and self-management of low-income housing construction in Belo Horizonte, Brazil a model for future national government loan programs*
<http://proxied.changemakers.net/journal/300606/displayhousing1.cfm-entryID=129>
- *KÖZÖSSÉGI RÉSZVÉTEL A VÁROSFEJLESZTÉS BEN*
Alföldi György DLA egyetemi docens
- *SITUACIONES URBANAS*
Santiago Cirugeda
Editorial Tenov, 2004
- *RECETAS URBANAS*
<http://www.recetasurbanas.net/>
- *ARQUITECTURAS COLECTIVAS*
<http://arquitecturascolectivas.net/>
- *INTERJÚ SZALAY ÁGNES KÖZÖSSÉGFELJESZTŐ HALLGATÓVAL*
- *INTERJÚ A VALYO CSOPORTTAL*

1.

2.

3. 4.

MAGYARI ZSUZSA (TÉMAVEZETŐ: SUGÁR PÉTER DLA)

TELEPÜLÉSKÉP-FEJLESZTÉSI STRATÉGIÁK SZÉKELYFÖLDÖN

Rural development strategies in the Szekler region

A kutatás a székelyföldi régió sajátos épített környezeti aspektusával foglalkozik, melynek legfontosabb jellemvonásai a tájijelleg, a népi építészet, valamint a hagyományos falukép. Célja az építészeti kultúra változásának ismertetése, leszűkítve a témát a faluban zajló folyamatokra, melynek aktualitását a 2009-ben elkezdett és jelenleg is tartó székelyföldi faluképvédelmi törekvések támasztják alá.

A tanulmány vizsgálja, hogy építészeti eszközökkel hogyan lehet elősegíteni a térség egységes építészeti karakterének megőrzését, folytonosságát, a hagyományos táj- és településkép megtartását, valamint, hogy a megváltozott életmód következtében mennyiben felelnek meg ezek a régi struktúrák a mai használatnak.

The research deals with the specific built environmental aspects of the Transylvanian region, mainly characterized by its landscape and nature, vernacular architecture and the traditional image of the village. The aim is to present the changes in architectural culture, focusing on processes regarding the village, supported by the ongoing conservational efforts to preserve the traditional image of the villages, started in the region in 2009.

The study examines the architectural tools used to promote an integrated architectural character and continuity of the area, the traditional landscape and image of the village, and is also questioning whether these old structures are still appropriate to the contemporary needs transformed by the actual way of life.

BEVEZETÉS

Leginkább a vidék építészetére jellemző az életmód és az épített környezet közötti szétválaszthatatlan kapcsolat, melyet főként a gazdálkodó tevékenység, a földdel – helyi erővel, a hely „génuszával” – való kapcsolat határoz meg (Dr. Reischl Gábor, 1995). A kiegyensúlyozott kap-csolati rendszer kiegyensúlyozott építészetet eredményezhet. Az életmód kontinuitása által az újabb épületek megjelenése is illeszkedhet a hagyományos faluképbe.

A gazdálkodás alapvető élettörvény – gazdálkodás a földdel, vizeinkkel, mikrokörnyezeti adottságainkkal, épített környezetünkkel. Fenntartható fejlődés csak értékeink felismerésével és védelmével képzelhető el. Az építésznek is gazdálkodnia kell a környezettel, a tájjal. A tájgazdálkodás, környezetgazdálkodás a települések fejlesztésénél elengedhetetlen fogalmak. A vidéki falvak, települések kül- és belterületeit egységben kell kezelni és fejleszteni, decentralizációval, kisebb térségek önálló infrastrukturális ellátásával, a regionalitás előtérbe helyezésével.

FALUKÉP-VÉDELEM

Régen erős volt a közösség összetartozása, az ökológikus szemlélet volt jellemző a falu építészetére: helyi építőanyagok, erőforrás, tudás használata. Ma azonban jellemző a különálló házak megjelenése a faluszerkezetben, melyek eltérnek a falu hagyományos léptékétől. Mindez azt sugallja, hogy a közösségben az egység

megbomlott. Ilyen értelemben az építészetben is tetten érhető a közösség egyöntetűsége. A kirívó épületek tulajdonosai nem a közösség tagjai, mindazonáltal az ember már önmaga számára is fenntarthatatlan léptéket választ. A felbomló faluközösségek tükörképeként jelenik meg a rendezetlen falukép.

Székelyföldön a hagyományos tájszerkezet és falukép képviselik a legfőbb természeti és táji értéket. A térség kevésbé urbanizált része Romániának, emellett sajátos földrajzi, politikai helyzetben van: az ország közepén lévő periféria, mely a fejlődés nagy áramaiból kimaradt. A hagyományos faluképet a szegénység is konzerválta. Az egységet a természet, táj és épített környezet adja.

Ma a falukép kaotikus képet mutat. Ennek okai az elmúlt két évtizedben megváltozott gazdasági helyzet és életmód. Azelőtt mintegy skanzenszerű állapotban őrződött meg a hagyományos falukép. Mindez szükségessé teszi a térség átgondolt, stratégiába foglalt építészeti fejlesztését.

HASZNÁLATBAN BEKÖVETKEZETT VÁLTOZÁSOK

A többnyire mezőgazdasággal és állattartással foglalkozó lakosság mára teljes mértékben a város vonzásába került, ez kínál alapvetően megélhetést. A lakosság egy része még hagyományos életformát folytat (állattartás, családi ipari tevékenység), de kérdés, hogy ebből meg tud-e élni, és ennek hogyan felel meg a régi ház. A fiatalok már nem gazdálkodnak, a házak tönkremennek

vagy átalakulnak, az új igényeknek megfelelően. Ma felgyorsult ez a folyamat, régen az idő engedte, hogy a legbölcsebb megoldások keletkezzenek – fokozott átalakulással. A lassú építés szorosabbra fűzte az ember és táj viszonyát, ma a felgyorsult idő kontrollálhatatlan folyamatokat eredményez. A régi házakat lebontják, átalakítják, új, városias lakóházak épülnek, amelyek nem követik a helyi építészeti hagyományokat. Új igények merülnek fel az épületekkel kapcsolatban, az új építkezések sokszor nyugat-európai vagy magyarországi mintákat követnek, ami a székely falvak esetében idegen, szerencsétlenül mutató, erőltetett. A városiasodás egyben a hagyományokból való kivetkőzést is jelenti. A folyamatot erősítik a városi tömbházakból „elmenekülő”, kertes-házak környezetbe vágó új kitepedők is. A közművesítés előrehaladtával ennek a kertvárosiasodásnak a képe rajzolódik ki egyre határozottabban.

FEJLESZTÉSI STRATÉGIÁK

Romániában a műemlékvédelem, az épített és természeti örökség védelme az emlékezet és kulturális identitás erősítése miatt kiemelt szerepet, szakmai és politikai támogatottságot kapott az elmúlt időszakban¹. Ez a kisebbségekre is érvényes, vállalva az autonóm magatartásformát, növelve a helyi értékek védelmének esélyét.

Az átfogó településkép-védelmi programot 2007-ben a Pogány-havas Kistérségi Társulás kezdeményezte², majd Hargita megye tanácsa folytatta 2009-ben, he-

▼ 1-2. Énlaka, gazdasági épületek; 3. Énlaka, lakóház; 4. Kászonaltíz, táj- és településszerkezet

lyi építészirodák bevonásával. Több mint 30 település részletes felmérése készült el, és további felmérések is folyamatban vannak.

TELEPÜLÉSKÉP-FEJLESZTÉSI STRATÉGIATERV A POGÁNY-HAVAS KISTÉRSÉGBEN (CSÍK ÉS GYIMES FALVAI)

A térség a magárahagyatottságának köszönhetően őrzi még a hagyományos építészeti, társadalmi struktúrákat, azonban a hely adottságait, erőforrásait figyelmen kívül hagyó országos fejlesztési programok, a külső behatások nyomai már bomlasztják a jellegzetes településszerkezeti képet.

„A választék kényszere az adottság egyet-len lehetősége helyett. Kiszabadulás a hely kényszeréből, betagozódva szinte észrevétlenül a divat kényszerébe. [...] Gyimes népének a lelkéért elkezdődött a versengés, amit fejlesztésnek hívnak.”

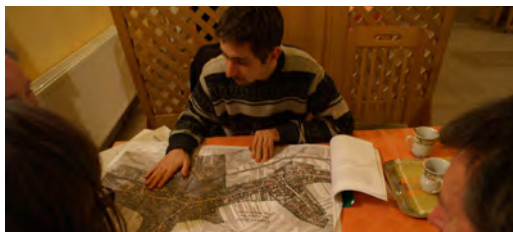
Az építész legfontosabb feladata és eszköze jelen esetben a kommunikáció, a településkép fontosságának tudatosítása a helyi lakosság körében. Bizonyos objektumok identitásörző elemek a falu szövetében. A település egyedi karakterét megragadó, a múlt lenyomatait őrző, a hagyományos parasztházak tömegeinek geometriai kifejezőerejét példázó építészeti emlékek (út menti harangtornyok, csengettyűk, stb.) a kortárs építészet elemeivé is válhatnak. Stratégiai cél a települések arculatának megőrzése és fejlesztése: a régi, karakteres épületek, házsorok megvédése, a közterületek fejlesztése, az új építkezésekkel kapcsolatos sza-

bályozás kialakítása, a szabályozás végrehajtásának biztosítása. Belterjes településfejlesztést kell előírni, nem érdek a falvak összenövése – a szalagszerű falu-összenövések eltüntetnek a vidék jellegzetes ritmusát. Eredményes fejlesztő tevékenységet egy településen vagy egy kistérségben, de nagyobb régióban is csak a meglévő természeti, táji, esztétikai, szellemi és anyagi értékekre alapozva lehet építeni, ehhez pedig értelem szerűen teljes körű ismeretekre van szükség. A Pogány-havas Kistérségben a települések részletesen dokumentált felmérése (összesen 33 kistelepülés) közel 50 fő részvételével készült (BBTE, KÖH, ELTE, SZIE).^{III.} A felmérés, a meglévő állapot adja magát a falukép védelmét szolgáló szabályozást, a közties átmenet, a szerves fejlődési folyamat biztosítása érdekében. A program részeként készülő szabályozási kézikönyvet a helyi önkormányzatok használhatják és a felújított Általános Rendezési Tervekbe is belefoglalják. A szabályozási kézikönyv elemei a település tájjal való kapcsolata, a településszerkezet védelme, a település közterületeinek megjelenése (kertek, kereszttek, sáncok, stb.), az épületek megjelenése.

A fejlesztési terv^{IV.} elemei a tudatosan racionalizált telekhasználat, a meglévő házak fejlesztésére adott javaslatok, a hagyományok pozitívumait felhasználó új házak tervei, a szelíd energiatermelési technológiák, stb. A tanulmány javasolja a telepítési, telek-beosztási struktúrák megőrzését a funkciók tudatos csoportosításával, megtartva a kapcsolatot a környező gazdálkodási terekkel. A hagyományos építési technológiák megismertetését, építőanyagok forgalmazását, bontott anyagok raktározását biztosító épületek/szaktanácsadó műhelyek kialakítását. A házak korszerűsítése hosz-

▲ 5-8. Macalik Arnold, Csíkközvás, kilátó - Több településen megépült torony, mely turisztikai információs irodák hálózatát képezi. A felső szint kilátóként szolgál.

▲ 9. Beszélgetés T. Kovács Áronnal, Kászonimpér 10–11. Faluképvédelmi program, Szabályozás - Kápolnásfalu

szanti irányban történő bővítéssel az udvar irányába vagy hátrafelé képzelhető el, megtartva a hagyományos formát. Csík területén a kisebb méretű telkeken a gazdálkodás fejlesztése nehézkes, a csűrök a falusi turizmus számára építhetők át, szállásként vagy közösségi épületként. Itt a szép arányú, „szoborszerű” székely házak hasznosítása csak a meglévő tömegben lehetséges, megtartva az eredeti alaprajzi struktúrát és a tömegarányokat. A karakteres házak példái lehetnek az új lakóházak tervezésének.

STRATÉGIA A HARGITA MEGYEI MŰEMLÉKVÉDELMI SZÁMÁRA

Hargita megyében a műemlékállomány kétharmada falusi környezetben található, alapvető jellegzetesség a hagyományos és máig konzerválódott falusi környezetek világa. A regionális építészeti gondolkodás is hamarabb eljutott ide, az építészek könnyebben azonosultak ezekkel a példákkal. A kortárs építészeti elemek a hagyományos építészeti elemekből építkeznek, a lokális értékekhez (célszerűség, egyszerűség, kézi építéstechnológia) ragaszkodnak, mely az új házakat is hasonlatossá teszi a meglévő környezethez.

„Az egyszerű regionális, lokális értékeket felmutató nagyon csendes, humánus telített építészet nyer. Ez ad nekünk esélyt: csupa apróságok tudnak megjelenni, mert igazi, valódi, hiteles az értékorientáltságuk.”

Az átfogó építészeti stratégia kidolgozását a megyei önkormányzat támogatja,^v a program része a helyi értékek, épített környezet tudatosítása, oktató-

szaki, rávezetés az örökség megvédésére, melyek idővel automatikussá teszik majd a folyamatot, a meglévő téri struktúrák védelme, szerves fejlődési folyamatba illesztése. A részletes falufelmérések képezik a fejlesztési stratégia alapját („nemnövekedési” stratégia), a felmérés, a meglévő állapot adja magát a szabályozást. A települések egészére vonatkozó részletes felmérések különböző szinteken készülnek: építészeti és telekhasználati felmérés (utcakép, porták, épületek, objektumok); a település tájvizsgálati tanulmányterve, a falu és a táji környezet viszonya (tájba illeszkedés, tájhasználat, településszerkezet és tájgazdálkodás). Emellett a községek adminisztratív területén fel van leltározva minden típusú terület (erdők, legelők, szántók), valamint a beltelkeken lévő értékes növényzet (fasorok, patakpart, értékes fák, stb.).

„...nem csak a házsorról van szó, hanem elrejtett, ma használaton kívüli értékek (pl. csordagyűjtő helyek, patakra járó helyek, patakhasználat), próbáljuk rekonstruálni a régi értékrendet, a mai funkciókkal megközelíteni használatban, tiszteltben, emlékezetben”

Az adatlapokon felmért ingatlanok típus szerint (értékkataszter), egységes kritériumrendszer alapján kapnak pontozásos besorolást. Végül a pontrendszer alapján történik a szabályozással összhangban álló munkálatok anyagi támogatása, az önkormányzat által támogatott programok célszerű és szakszerű megvalósítása. A stratégia rövid távú haszna, hogy létrejön egy részletes, elérhető adatbázis, az értékek leltára (az utóbbi években készült számos felmérésnek semmi nyoma nincs).

Hosszú távú célja a helyi védelem bevezetése, a falukép védelmét szolgáló szabályozásnak a felújított Rendezési tervekbe foglalása, majd az önkormányzatok által támogatott gazdasági-, társadalmi- és területi programok összehangolása, fenntartható fejlesztésbe illesztése.

PÁRHUZAMOK

A magyarországi falvakkal és a Nyim esettanulmánnyal^{VI} kapcsolatosan azt a következtetést vonhatjuk le, hogy átfogó támogatási rendszer és fejlesztési programok hiányában a falu fennmaradásáért tett lépések a közösség erejéből tudnak megszületni, felismerve a helyi értékeket, adottságokat. A településfejlesztésért az EU-s támogatások felhasználásával vagy településtervezői eszközökkel lehet tenni, ugyanakkor fontos lenne a fejlesztések minisztériumi keretekbe illesztése, hogy részleges lehetőség nyíljon az EU-s pályázati rendszertől történő függetlenedésre.

A faluképfejlesztés a közösségek összekovácsolását is eredményezi, a fenntartható modellt a helyi közösségek, kistérségi összefogások is kezdeményezhetik. Fontos a falu lakóinak lelkesítése, a falukép értékének tudatosítása a jól működő vidéki életmód, gazdálkodás és épített környezet kialakításának érdekében.

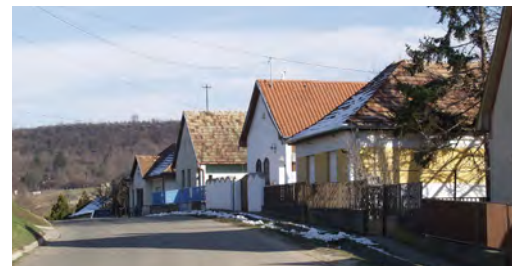
A különbség a jövőképből is megfigyelhető. Székelyföldön fenntartható és jövedelmező is lehet a hagyományos falukép őrzése, Magyarországon már felbomlottak a hagyományos formák és használat. A magyar falvakban az építészeti örökség élő használatára csak nyomokban maradt fenn, a lebomlási folyamat jóval előrébb tart, annak

vége felé közeledik. Igazi identitásképző erővel csak a városok rendelkeznek, a falu egyre többet vesz át a médiában is ideálisnak feltüntetett létformából.

ÖSSZEFOGLALÁS

A konkrét példák vizsgálatából kiderül, hogy a fejlesztési stratégia hogyan válik gyakorlati programmá, milyen építészeti magatartásformák, politikai- és társadalmi háttér szükséges a célok megvalósításához.

Szabályozással nem lehet szemléletet teremteni, csak példaadással, ugyanakkor ma már az egységes falukép szerepe kezd felértékelődni a közösségek szintjén is: egyrészt a régiség értéke miatt (etikai-, esztétikai érték), másrészt a hagyományos népi kultúra felértékelődése miatt (hagyományörzés), az új igényeket próbálják a hagyományos struktúrákhoz igazítani.

- ▲ *13. Nyim, falukép*
- 14-15. Nyim, gazdasági épületek (górék)*
- 16. Nyim, utcakép részlete (Főutca)*

▲ 17. Énlaka, falukép

JEGYZETEK:

- I. Serban Sturdza, mások: *Patrimoniul construit si natural al Romaniei in pericol. Masuri prioritare de protectie, Palatul Cotroceni, 2008. Figyelmeztető felhívás – a román államelnök tájékoztatására, felelős építészek csoportja és a Román Építészakadémia akkori elnökének vezetésével. A felhívás figyelmeztet a fenntartható fejlesztési projektek-, a '89 utáni felelős hatóságok koherens magatartásának, a szükséges pénzügyi támogatást megadó politikai döntés felelősségvállalásának hiányára, a gazdasági növekedéssel kialakuló ingatlanbefektetési nyomás és az ezzel járó ellenőrizetlen fejlesztés hatásaira.*
- II. www.poganyhavas.hu
- III. Településképvédelmi projekt a Pogány-havas Kistérségben
- IV. A fejlesztési tervet a Szent István Egyetem, Ybl Miklós Építéstudományi Kar Településmérnöki és Építészeti Tanszéke készítette 2007-ben, Dr. Reischl Gábor DLA tanszékvezető, Csontos Györgyi és Kámán Előd tanszéki mérnökök segítségével.
- V. A stratégiát konferencia keretében ismertették a helyi építészek: *Az épített örökség fenntarthatósága Hargita megyében, Csíkszereda, 2013. 02. 22. (www.epitettorokseg.ro)*
- VI. A doktori iskola tematikus évében a közös alkotás során egy Somogy megyei kistelepülés, Nyim falu építészeti felmérését és lehetséges fejlődési irányainak kijelölését tűztük ki célul.

HIVATKOZÁSOK:

- *Stratégia a Hargita megyei műemlékvédelem számára, Tövissi Zsolt, Csíkszereda, 2013*
- *Településképvédelmi projekt a Pogány-havas Kistérségben - DVD, 2007*
- *Pogány-havas Kistérség, Településképvédelmi stratégia-terv, Szent István Egyetem, Ybl Miklós Építéstudományi Kar Településmérnöki és Építészeti Tanszék, 2007*
- Albert Homonnai Márton: *Épített örökség és modernizáció, Csíkszereda, 2009*
- Ambrus Tünde: *Székely falutípusok, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2012*
- Molnár Jenő: *Táj és társadalom, Agora-UKE, Székelyudvarhely, 2004*
- Reischl Gábor: *Mezőgazdaság és építészet, Terc, 2010*
- Dr. Reischl Gábor: *Gazdálkodó építészet, TEMPUS SJEP, 09015/95, Architectural Ecology - Építészeti ökológia*
- Urban Report #1 – *The Poetics of Transition on the Run, 05. 2011, Péterffy Miklós - Nations and Regions, 32-37. p.x*

MIHÁLY ESZTER (TÉMAVEZETŐ: MAJOR GYÖRGY DLA, KONZULENS: BARCZA DÁNIEL DLA)

FA-ÉPÜLET IDŐSÍKOK

Tree-building timelines

A városi fákkal kapcsolatos kutatásom kiinduló kérdése az volt, hogy vajon minek a hatására alakulnak ki a városban olyan fák által meghatározott terek, melyek egy megmagyarázhatatlan helyzetet létrehozva a városkép fontos részeivé válnak, szerepük van a város, mint „táj” létrejöttében. Mennyire véletlenek ezek a helyzetek, lehet-e és kell-e őket tervezni. Sokszor ilyen „véletlenül” kialakult helyzet képes egy építészeti pályázat alapját képezni, megváltoztatni építészeti koncepciókat egy adott helyzettel kapcsolatban, vagy már a tervezésnél az épülettel egyenlő fontosságot nyernek. Kutatásom része volt ilyen helyzetek felkutatása Budapesten, és ezek fotókon való dokumentálása.

The basic motivation of my study on trees in the city was to find out the means by which trees define spaces. These spaces sometimes become representative places in the city, they have an important role in the formation of the city as a "landscape". How spontaneous are these situations, and can or should they be planned? These kind of situations often give the base of an architectural concept, modify the process of planning or have the same accent in the architectural planning as the building itself.

A photo documentation of these kinds of interesting situations in Budapest was also a part of my study.

BEVEZETŐ - A ZÖLDFELÜLETEK CSOPORTOSÍTÁSA

Meto J. Vroom három csoportba osztja a természet megjelenési formáit napjainkban. Első természetnek nevezi az ember által érintetlen területeket, tájakat. Második természet az ipari és mezőgazdasági táj, az ember által használatba vett területek; „Kukoricát vetünk, fákat ültetünk, termékennyé tesszük a talajt, gátakat építünk a folyókra és arra irányítjuk őket, amerre mi szeretnénk, hogy folyjanak. Rövidre fogva, két kezünkkel egy második természetet próbálunk teremteni a természetes világon belül.” (Cicero). Harmadik természetbe sorolja a kertet, melyek a természet és a kultúra „ügyes összekapcsolásának” eredményei (Puppi 1991). Véleménye szerint a kertek egyben már a „tökéletességre való törekvés” eszközei (Mosser 1990).

A városi zöldterületeket hasonló módon csoportosítva megkülönböztethetünk véletlenszerű zöldfelületeket (nem gondozott területeken megjelenő „természetes” zöld), elhagyatott zöldfelületeket (korábban gondozott, de már használaton kívüli területek) és gondozott zöldfelületeket (használatban lévő területek).

A kritikai regionalizmussal kezdődően az építészet, városépítészet tájjal való viszonya fokozatosan megváltozott.

„A hely megértésében természetértésünk lehet segítségünkre, hiszen az ember a természetből épít: azt formálja tovább, egészíti ki, vagy művével azt szimbolizálja,

vagyis - állítja Norberg-Schulz - ahogy, amely elemek segítségével értelmezzük természeti környezetünket, ugyanazokkal formáljuk mesterséges környezetünket is.” (Simon Mariann, Regionalizmus - a hely (ki)hívása)

Míg Kenneth Frampton (Frampton, 1994) írásában még a táj elsődlegességét hirdeti a szabadon álló épülettel szemben, Linda Pollack (Pollack, 2006) már a korábban ellentétekként kezelt építészet-táj, tárgy-tér, kultúra-természet, munka-helyszín párosok egyenrangúságát, egyként való kezelését hangsúlyozza.

A „landscape urbanism” (táj-városépítészet) fogalmának megjelenésével mára már elmosódtak a határok építészet, tájépítészet és városépítészet között.

A városépítéssel összevetve, a táj-városépítészet ereje az ideiglenesség felismerésében rejlik. Az ideiglenesség lényegessé válásának oka pedig talán a fenntarthatóság kérdésének egyre szélesebb körben való elismertsége lehet.

„A fenntarthatóság szempontjából Földünk összeért: természeti és települési táj azonos értékek mentén kell, hogy alakuljon.” (Benkő, 2009)

TERVEZETTSÉG, NEMTERVEZETTSÉG KÉRDÉSE

„Egy környezet természetes/épített jellegének meghatározása tranzakcionálisan úgy történik, hogy egyszerre veszik figyelembe a tér fizikai tulajdonságait és az észlelő tényleges élménybeli változóit is. Ebben az értelem-

ben akkor természetes a környezet, ha az egyén élményének fókuszában az építetthez képest a természetes túlsúlyban van - ez a természetélmény” (Hartig-Evans 1993/1998).

Ma a tájépítészet az épített és a zöld közötti kapcsolatot nagyon széles skálán értelmezi. Hamish Fulton munkái jelentik az egyik végletet; a kirándulásai során készített fotók dokumentálásával hozza be a természetet a városba, a természetet annak érintése nélkül kívánja átadni, megismertetni, a korábbi gyakorlattal ellentétben. Másik végletnek Junya Ishigami zölddel való kapcsolatát tekintem; épületei szinte egybemosódnak az őket körülvevő, illetve bennük is megjelenő növényzettel. Annak ellenére, hogy két teljesen különböző hozzáállás (a természet tudati síkon történő alkalmazása annak építészeti eszközként való alkalmazásával szemben), mindkét esetben a természettel való teljes mértékű azonosulás, illetve annak előtérbe helyezése jellemző.

Létezik-e a városban természet, van-e egy adott városnak „természetes” zöldje, válhat-e fa és épületegyüttese közösen egy adott időnek megfelelő tájjá? A természetesség kérdése a városban nem olyan egyszerű, mint amilyennek elsőre tűnik. Nem magyarázható csupán annak spontán, véletlenszerű megjelenésével.

▼ képek a városból

136-137

FA-ÉPÜLET IDŐSÍKOK

Mihály Eszter

Nehezíti a kérdést, hogy a természet az emberi tudat számára is elveszőben van, mint ahogyan erre Liam Young is utal. Az Unknown Fields Division csoportjával a természet felkutatására indult diákokkal. Megdöbbenve tapasztalták, hogy bármilyen földrészen, bármilyen természetesnek nevezett tájra utaztak, az ott tapasztalt természet már egészen más, mint ami az emberek tudatában van. Tehát egyrészt a természetesség képe is változik az emberekben a városi lét során, ugyanakkor a természet is „elvárosiasodik”, mindenesetre az érintetlen természet ma már városon kívül sem létezik.

AZ IDŐ

Henry Lefebvre *The production of space* c. írásában a következőt állapítja meg az időről:

Az idő ma már nem látható (mesterséges környezetben, absztrakt térben). A természetben az idő a térrel együtt értelmezhető volt, minden egyes tér magán viselte saját korát, egyértelmű volt az idő, ami a természetes növekedéséhez kellett. Idő és tér együtt létezett. A természetes tér „ lírai és tragikus” lenyomata a természetes időnek. Amint lokalizáltta, helyhez kötötté teszik, a természet elveszíti ezt a képességét.

A városban lévő fák létének fontossága tehát magyarázható időt jelző képességükkel, mely leginkább egy épület mellé kerülve válik értelmezhetővé.

A HELY

Christopher Alexander (Alexander, 2002) érdekes felvétele a „belonging”, valamihez tartozás fogalmának összekapcsolása a városban élők városhoz való viszonyulásának kérdésével. Véleménye szerint a mai városok nagy részéből hiányzik ez az érzés, melyet egy hagyományos falu meg tudott teremteni. Ennek okát a „valamihez tartozás” érzésének hiányában látja. Itt érdekes lehet a fák városban betöltött szerepe, hiszen kutatásom során szinte mindenki, akinek említettem a témám, azonnal felhozott egy példát valamilyen fára, egy adott fára, amihez kötődik, magáénak érez a városban. Erre irányuló kutatásokat végzett John Buck pszichológus, a House-Tree-Person módszer kidolgozója, aki rajzos feladatokon keresztül kimutatta, hogy a résztvevők nagy része számára a fák ugyanolyan hangsúllyal bírnak környezetükben, mint az épület vagy embertársaik.

A Pattern Language c. könyvében Christopher Alexander ezt összeköti helyzetükkel is.

„Ha a fákat különleges téralkotó szerepük figyelembevételével telepítik, majdnemhogy semmisnek tekintik őket az emberek, akiknek pedig valójában szükségük van a fák közelségére.” (Alexander, 1997)

Tehát, bár természetes elemek (most attól a kérdéstől eltekintve, hogy esetleg nem „tájazonosak”), nem

mindegy, hova kerül egy fa a városban. Az emberekkel, épületekkel kialakított szoros kapcsolat megléte nélkül, idegen, „természetellenes” elemmé válhatnak, így nem képezik részét a városi tájnak.

Azok a fák azonban, melyeket az emberek valamilyen oknál fogva megszeretnek, különleges „szociális tereket képeznek maguk körül.” (Alexander, 1977)

Szintén Christopher Alexander utal rá, hogy egy fa a városban, épületek körül vagy akár egy parkban is teljesen másképp viselkedik, mint egy erdőben. Természetes környezetben a fa ott nő, ahol neki a legmegfelelőbb (fény, talaj, sűrűség, stb. szempontjából), míg a városban ültetett fák csak gondozással maradnak meg, illetve érzik jól magukat, így tudják csak különös hatásukat kifejteni az emberekre. Itt függ össze újra a hellyel a kérdés, hiszen az, hogy egy fa emberekkel „találkozzon”, megfelelő odafigyelést kapjon, jó helyzetben kell legyen a városban belül.

Tehát a városban előforduló „különleges” fák, attól a párestől eltekintve, melyek a véletlen folytán épp jó helyre kerültek, általában a jól megválasztott hely / környezet / emberi odafigyelés miatt tudnak létrejönni.

„Amint egy fa közösségi teret hoz létre maga körül, képes lesz természetesen nőni” (Alexander, 1977)

HIVATKOZÁSOK:

- Christopher Alexander, *The Nature of Order, An essay on the Art of Building and The Nature of the Universe, The Phenomenon of Life*, 2002
- Christopher Alexander, *A Pattern Language*, 1977
- Henri Lefebvre, *The production of Space*
- Benkő Melinda, *Város - táj - építészet, építészfórum*, 2009
- Charles Waldheim, *The Landscape Urbanism Reader*
- Günther Vogt, *Miniature and Panorama*, Lars Müller Publishers
- Junya Ishigami, *Small Images, Contemporary Architect's Concept Series 2*
- Kenneth Frampton, *Toward an urban landscape*, Columbia Documents no.4, 1994
- Meto J. Vroom, *Lexicon of Garden and Landscape Architecture*
- Simon Mariann, *Regionalizmus - a hely (ki)hívása, Kortárs Építészet*, II. évf. 1. szám, 2000.március
- Rory Hyde, *Future Practice, Conversations from the edge of Architecture*, 2012

▲ Budapest, 11.ker., Vásárhelyi Pál utca

138-139

FA-ÉPÜLET IDŐSÍKOK

Mihály Eszter

1.

2. 3.

PELLE ZITA (TÉMAVEZETŐ: MAROSI BÁLINT DLA)

JÁTÉKTÉR Építészek és gyerekközösségek találkozási lehetőségei

Opportunities of approximation between children and architects

A tanulmány építészek és gyerekközösségek egymáshoz való közeledési lehetőségeit vizsgálja. Célja, hogy az utóbbi évek hazai és külföldi elméleti kutatásait egy gimnazisták számára meghirdetett szakkör gyakorlati tapasztalataival párhuzamosan összegezze, tanulságait levonja, ezen keresztül rámutasson, hogy a gyerekek épített környezet iránti érzékenységének serkentése és a tőlük nyerhető friss, építészek számára is hasznosítható gondolatvilág találkozása kölcsönös lehetőség a tanulásra; arra, hogy folytonos újdonságkeresés helyett a meglévő valóság újrafelfedezéséből közösen próbáljunk épülni.

This study searches the opportunities of approximation between groups of children and architects. The purpose is to sum up the practical experiences gained from a high school workshop in parallel with the theoretical research of both national and international examples. It is a venture upon an indication that stimulating children's sensibility to built environment and obtaining their fresh and useful thoughts on architecture at the same time is a common opportunity for learning: developing ourselves together through the re-discovery of existing reality instead of the constant quest for new sensations.

„A leginkább gyümölcsöző és termékeny munka a különböző életkorú emberek csoportjaival való együttműködés, mert ebben a körülményben senkinek sincs szüksége arra, hogy individuális stárként tetszelegjen. Az épített környezeti kultúra is ugyanezen elven kellene, hogy működjön, habár az építészek nehezen tudnak osztozni saját területükön más emberekkel.”

Janne Inkeroinen-Elszakadt gyökerek

BEVEZETÉS

Első alkalommal, amikor az egyetemen tervezési témák közül választhattunk, erdei iskolát terveztem. Később, amikor saját magunknak kellett funkciót keresnünk, játszóházat, legutóbb pedig egy gimnázium bejárati lépcsőjének átalakítási tervén dolgozhattam. Egyik téma sem volt tudatos választás, utólag viszont már látom, hogy döntéseimben nagy szerepük volt a közelemben növekedő gyerekeknek; fáradhatatlan nyitottságuk és érdeklődésük, tiszta logikájuk, képzeletük szabadságfoka egyaránt jótékonyan hatnak a környezetükre. Mindemellett többek részéről is igen gyakran elhangzik; a „lelkem mélyén egy kicsit mindig gyerek maradok”, ami többek között az egyszerű, mégis élénk gondolkodás iránti vágy megnyilvánulása is lehet. Ezzel párhuzamosan törődésre érdemes probléma, hogy a mai építészet a közömbös társadalmi térben egyfajta holtjátékot űz: elbonyolított és arány-

talan megoldásaival rengeteg energiát emészt fel, miközben szerepében arra is képes lehetne, hogy egy elégedetlen korszemlemben rámutasson: a hiánnyal lehet javunkra fordítható lehetőségként is bánni. A közömbösség enyhítése többek között a társas együttműködésben is kereshető, rögtön felvetődő és nehezen megválaszolható kérdés azonban: hogyan lehet elsajátítani a más nézőpontokkal szembeni nyitottság képességét? Számos megközelítési irány közül a gyerekekkel való együttműködés lehetőségeire koncentráltam, kapcsolódva ezzel közös alkotásunkhoz is.

JÁTÉK

Bár gyakran találkozhatunk építész-használó közti távolság áthidalására irányuló kezdeményezésekkel, viszont érzékelése sokszor mindkét oldalról a passzív elégedetlenségben merül ki. Hozzájárul ehhez az is, hogy a valósággal való kreatív szembenézés számára biztosított társadalmi tér gyakran olyan merev, hogy a problémamegoldás szinte csak a funkcionális munkavégzésre korlátozódhat. Pedig a valóság és a saját érzelmek találkozása épp a kreatív érintkezés formáiban lehetséges, amelyek útján egy észlelés más színben képes feltüntetni a valóságot, ilyen például a humor és a játék. (1.kép) A játékos, könnyed és rugalmas megközelítési módszerektől egyaránt remélhető a környezetészlelés iránti fogékonyság növelése és az építész kívülállóságának csökkenése.

TÉR

„Miként ezek a hegyek kint és bent egymás tükörképei-ként magasodnak – ez maga a tér.” (7. kép - Johan van der Keuken) A fénykép leginkább arról szól, hogy a külső világ ingereiből nyert benyomásaink emlékeink tájképeként rajzolódnak ki és ébresztenek új gondolatokat bennünk. A külső tér ezen a téglalap alakú nyíláson vetül be a sötét szobába: a bennünk lévő térbe; a mi saját terünkbe.” 2 Amikor nem áll módunkban fizikai értelemben véve építeni, másfajta térélménynek örülhetünk: a találkozásnak. A gyerekközösséggel való találkozás terében a közeledés és a nyitott beszélgetésre hangolódás segíthet bennünket abban, hogy valamit mégiscsak „építsünk”.

JÁTÉKTÉR

Gyakori álláspont, hogy a segítséget kívülről kell várni, pedig minden intézmény és közösség rendelkezik helyi erővel. A nagy számokban rejlő potenciál viszont ritkán tudatosul, a kezdeményezések egy része külső segítség híján sokszor a tétlenség zátonyára fut. Jó példa az iskolák önerejére közös projektünk: egy 893 lélekszámú iskolában 8 ember részvétele esetén már számos alkotó kéz, gondolat szabadul fel, pedig ez az érintetteknek mindössze 1 %-a. Fontos tudatosítani; a közösségek is alávétődnek a támogatási rendszereknek és gazdasági mutatóknak, mégis van – ugyan kisebb léptékben, de saját – játéktérük, belső „térerejük”.

■ 1. *Problématérkép szakkör, 2013 febr. 19.*; 2. *Utolsó szakkör, 'hogyan használjuk és élvezzük' 2013 máj. 29.*; 3. *Utolsó szakkör - modellkészítés a Belső Udvarról, 2013 máj. 29.*

Az elmúlt év során számos, gyerekek részére szervezett, épített környezetre fókuszáló workshopot és iskolatervezési feladatot tanulmányoztam (Ilpo Vuorela, Jaana Räsänen, Kalle Hamm és Riikka Haapalainen, Arkki iskola, Lastu, Ampiainen tematikus napok, Arkkitektuurivaunu, NAI, Arc en réve, Henry Sanoff, Cseh András, Belezny Éva). Vizsgálatauk során elsősorban a munkafolyamatok érdekeltek, a végeredmény ez esetben kevésbé volt fontos számomra. Arra kerestem a választ, milyen eszközökkel mozdítható előre az épített környezet iránti érzékenység fejlesztése. Forrásaim tanulságait és a gimnáziumban folytatott szakkörök tapasztalatait összegezve az alábbiakra jutottam:

Mindenki fejlődésének alapja a mentális eligazodás növekedése; képzeletbeli mentális térképeket rajzolunk a világról, szűkebben a használt terekről. A gyerekek számára az iskola domináns minta a térhasználatban, ahol nem csak tanulnak, de rengeteg időt töltenek. Fejlődésük alapja a szociális kapcsolaterősítés, kognitív, szociális, érzelmi és fizikai fejlődés, kapcsolatba lépés más gyerekekkel és felnőttekkel, amikre nézve az épített környezet hatása felbecsülhetetlen (NAEYC, 2006). A tervezésbe bekapcsolandóak a külső terek, mint „játzó terek”: a szabadidős játék szó szoros értelmében is, de abban a jelentéstartalmában is, hogy a változó idők változó tanítási stratégiáit, alternatív tanítási módszereket a külső tér rugalmasan tudja felvenni, esetleg ellentétben az évtizedekkel, évszázaddal korábban kialakult belső terekkel, érdemes hát bevonni őket a tanító terek sorába. (1) Adott közösség megszokott környezetében

hatékonyan végezhető a közös munka, mert itt válhatnak a felvetések a résztvevők számára térben is érthetővé, az iskola erre alkalmas „tervezési terület” lehet. Célszerű építészeti szándékainkat más szakterület ambícióival is összehangolni, hogy az ebben kialakuló közös cél több irányban is ösztönzően hasson, a kezdeményezés minél életképebb legyen. Mivel az épített környezet az együttélés helye, a szakkör pedig az egyéni beavatkozás és a közös használatú helyek kölcsönhatásának terepe, az építészeti kérdések felvetésével egy időben közösségi kérdések is felmerülnek. Az építő egymásrataltság élménye a hétköznapiakban (ezért az építészetre is kihatóan) növelheti az egyéni és közös felelősségtudatot. A feladatok tervezésében lényeges, hogy a társas tapasztalás során kialakuló párbeszédre építkezzünk. Ezért nem lehet egy számunkra eleinte optimálisnak tűnő stratégia véghezvitele a cél, sokkal inkább egy rugalmasan kezelhető eszköztár összegyűjtése a dolgunk. Fontos, hogy a programok mondandóikban, eszköztáraikban egyszerűek, a gyerekek számára világosak, tiszták legyenek, ne essenek az elbonyolítás csapdáiba. Kerüljük a szenzációt, mert legalább ugyanakkora érdem a jelenlévő, de eddig figyelmen kívül hagyott kelléktárunk újraértelmezése, a meglévőből való új valóság felépítése, mint légvárak építése. A közvetlen környezetből merítő feladatokban átadódik a gondolat, hogy mindaz, ami körülvesz minket, a 'játék' részét képezheti – ebből kimondott szavak nélkül remélhető a környezet iránti fogékonyság növekedése. A szakkörök egymást követő témái olyan ívet követnek, amely az átfogó problémafeltárástól az

apró részletekig eltérő léptékben engedi az iskola újszerű megismerését. Ezen a tapasztalatszerzésen keresztül becsempészünk olyan építészeti fogalmakat, mint lépték, probléma, fény, kint-bent, színek, anyagok, hangok, textúrák, funkció, többcélúság, amik a feladatok elvégzésével maguktól értetődővé válnak.

A közös bemelegítő játékokat követően egymást váltják az egyéni és csoportos feladatok, így a személyes nézőpontok kellően nyitott párbeszédben átvitathetők közös álláspontra.

Saját szerepünket tisztán kell látnunk: nem csak a gyerekek tanulnak, hanem mi, építészek is, hiszen a műhelyfoglalkozások nem az „ismerettel rendelkezők” (építészek) és a „tudatlanok” (gyerekek) közötti információ- és eszköztádról szólnak, hanem sokkal inkább a két csoport közötti tapasztalatcseréről. (2) A foglalkozás lehetőségei korlátozottak, nagyobb hangsúly tevődik összefüggések megértésére, élmények miértjeinek tisztázására, mint a konkrét végeredményre. Személyes törekvésünk, amelyben a szakkör is segítségünkre van, hogy a nyilvánosság számára érthetőek maradjunk, képessé váljunk arra, hogy az építészetet minél egyszerűbb nyelven kommunikáljuk. Elsődleges célunk, hogy a tervezés, készítés és használatba vétel folyamatán keresztül éreztessük a résztvevőkkel, hogy személyes gondolataikkal és munkájukkal hatással lehetnek épített környezetükre. Kérdéses azonban, hogy meddig lehet engedni egy ilyen tervezési folyamatban a gyerekek vágyainak? És a másik oldalról: hogy érvényesíthető anélkül az építés szándéka, hogy a bevonás csaldással végződjön?

TANULSÁGOK

Szakköreink előkészítését hibával indítottuk: a meghirdetés mértékét eltévesztettük, nem kommunikáltunk kellő intenzitással, kitett plakátjaink is halványak voltak az iskola egyéb programjavaslatai, hirdetései mellett. Ezt a teadélután személyes jelenléte valamelyest helyrebillentette. Utólag úgy tűnik, hogy az előre megbeszélt fix feladatok és a nyitvahagyottság aránya megfelelő volt, gyakran vett más, kedvezőbb irányt a szakkör, mint ahogy azt előre elképzeltük.

A máshonnan, külföldről hozott iskolapéldák inspirálták a gyerekeket, pedig eleinte tartottunk tőle, hogy esetleg elzárkóznak majd az előképektől.

Az esetenként kialakuló kisebb viták jó hatással voltak mindannyiunkra, nem volt rá példa, hogy veszekedésig fajultak volna, sikerült az eltérő vélemények békés egymásmellettségének medrében tartani a beszélgetéseket.

A szakkörök legizgalmasabb részei mindig azok voltak, amikor az egyéni elgondolásokat közös döntéssé formáltuk, eleinte ez nehezebben ment, de az utolsó alkalommal észrevétlenül gördülékenységgel vették a gimnazisták ezt az akadályt.

Mindamellet, hogy tartalmas és hasznos volt a közösen eltöltött idő, kérdés, hogy megéri-e a hatványozott energiabefektetés a megszokott tervezési metódusnál sokkal lassabb munkafolyamatba?

PÁRBESZÉD EGY TANÁRRAL

Mivel a szakkörök elindításához szükségünk volt némi pedagógiai eligazításra, beszélgetést kezdeményeztünk az iskola egyik magyar tanárával, amelynek lényegét megkísérlem összegezni. Az a régóta fennálló, de mostanában megnövekedett igény, hogy az építészet próbáljuk közelebb hozni a nyilvánossághoz, egybeesik azzal a tendenciával is, hogy a tanítás során a tanárok a frontális oktatás módszereihez képest közvetlenebbül közeledjenek a diákjaikhoz. Ezzel a párhuzammal kapcsolatosan az élménypedagógia módszereiről mesélt nekünk, amelynek lényege, hogy a készségfejlesztés a közvetlen tapasztaláson keresztül történjen. A tanulás így lassabban, de elmélyültebben zajlik, ennek alkalmazására azonban a mennyiségi tudásra törekvő tantervi keretrendszerben ritkán van mód. Jó, ha az ismeretszerzés módja nem a készen kapott és passzív befogadás, hanem minél több önálló feldolgozás és értékelés. Ezzel kapcsolatosan néhány, alternatív tanteremhasználatot is megkövetelő feladattípusról mesélt, amelyeket igyekeztünk beépíteni a belső udvar tervezésébe is:

- „vándorló csoportok”: egy-egy feladat (általában plakátra írva, egymásét kiegészítve) a terem különböző pontjain kiállításra kerül, a csoporttagok ezeket járják be.
- „kiállítás”: egyéni vagy csoportos rajzokat nézünk végig, mint egy galériában, ez kb. 10 perc sétálgatást jelent.

▲ *7. Hegyek kint, hegyek bent - Johan van der Keuken*

8. Toolkit - tapintás - egy a finn Arkki iskola módszerei közül

9. Anyag és tér szakkör - textúrákeresés a gimnáziumban

- „dramatizálás”: egy-egy jelenetet eljátszunk, szintén csoportokban, a terem négy sarkában készülünk fel, aztán elől („színpadon”) bemutatjuk.
- „irányított vita”: körbeülve vagy az osztályt megfigyelve, felváltva szólhatunk hozzá.
- „vallatószék”: valaki kiül előre (vagy középre), a többiek kérdegetik, és ő az olvasott szöveg egyik szereplőjének vagy írójának nevében válaszol.

TERVEZÉST SEGÍTŐ ISKOLAPÉLDÁK

Az alábbi példák mutatják, hogy a fentebb említett, látszólag építészettől független szempontok miként formálódhatnak mégis építészeti megoldásá egy-egy tanító tér tervezése során: a belső és a külső világ találkozásában és az üres tér használatát gyökeresen alakító apró gesztuspárban sűrítve.

NYITOTT ISKOLA, SURESNES, PÁRIZS (BAUDOIN & LODS), 1935

Az iskola azon az alapelven épült, hogy a tanulás és a munka a szabad levegőn, nyitott terekben kell, hogy folyjon. Minden egyes osztályterem külön-külön, szabadon álló pavilonokban kapott helyet, saját mosdóval és ruhatárolóval. Nem csak a tervezési elv, hanem a szerkezet és a felhasznált anyagok is eltértek az addig

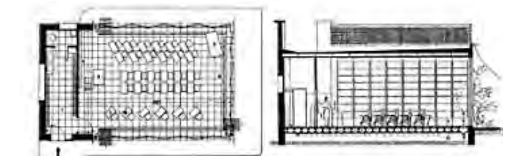
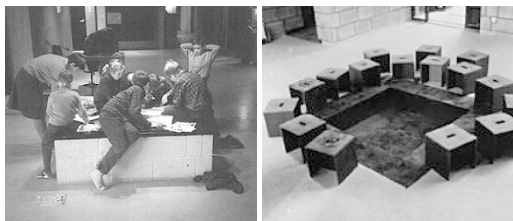
megszokottaktól. Ez a '30-as években felmerült pedagógiai kérdésekre adott válasz teljesen új megvilágításba helyezte az akkoriban oktatási célokra fókuszáló építészetet (érdekes, hogy építése éppen egybeesik a Wälder Gyula által tervezett budapesti gimnázium építésével). Manapság az iskolatervezésben a hangsúly a szociális kompetenciák erősítésére tevődik, ezeknek az új szempontoknak a figyelembe vételével nem tudnánk kezelni az egymástól független tanterem egységeket, ahol se folyosó, se gyülekező tér nem köti össze az egyes pavilonokat, de az új paradigmákhoz való bátor és radikális építészeti hozzáállás ma is megmozdít bennünk valamit. Az önálló pavilonok fedett-nyitott gyalogutakkal kötődnek egymáshoz. A fák közötti nyitott útvonalak szövevénye inkább jelent táji környezetben való barangolást, mint intézményi épületet. A pavilonok közti szabad területek játékra és pihenésre alkalmas terekre különülnek el, az iskola összképe pedig az „épített táj” benyomását kelti.1

EMELÉS ÉS SÜLLYESZTÉS

A delft-i Montessori iskola előcsarnokának középpontjában formális összejövetelekre és spontán találkozókra egyaránt használt téглаemelvény áll. Első látásra úgy tűnik, jobb lenne, ha az építmény mozdítható, eltüntethető lehetne a térből, azonban az állandóság, a moz-

díthatatlanság és az 'útban levés' szándékai miatt a térgyűjtőpontjának kikerülhetetlen jelenléte a használókat valóban felelős térhasználati javaslatokra ösztönzi. Az emelvény minden irányban kiterjeszhető, a dobozban tárolt fa táblák alkalmazásával színpadként is használható. A gyerekek tanárok segítségével a különböző egységeket maguk összerakhatják és szétszedhetik. Az óvoda padlójában egy négyzetes süllyesztés van az előtér közepében. A benne lévő fakockák kivehetőek, úgy vannak elkészítve, hogy könnyen mozdíthatóak legyenek. A süllyesztés több szempontból is a szomszédos előcsarnokban található téглаemelvény ellentéte lehet, de egyben egymás kiegészítői is. A mélyítés inkább introvertált; az emelvény is egy biztonságos hely, de sokkal inkább kifelé tekint. A podeszt lehet asztal, alapzat, a műsor, a középpontban levés helye, míg a mélyedésben el lehet bújni. Mindkettő fókuszálja a figyelmet és közösségi tevékenységek céljára találkozóhelyként szolgál.(2)

- ▲ 11. Montessori iskola, Delft, Amsterdam (Hertzberger, 1960)
- 12. Montessori óvoda, Delft, Amsterdam (Hertzberger, 1960)
- 13. Nyitott iskola alaprajza, metszete, Suresnes, Párizs
- 14. Nyitott iskola, Suresnes, Párizs (Baudoin & Lods, 1935)

HIVATKOZÁSOK

- Kagan, Spencer: Kooperatív tanulás, magyar ford. Ökonet Kft., Budapest, 2004
- Sebestyén Ágnes, Tóth Eszter: Épített környezeti nevelés, kultúrAktív Egyesület, 2013
- Reicher, Christa, Edelhoff, Silke, Kataikko, Päivi, Uttke, Angela: Gyerekszemmel (az eredeti könyvet – Bildungsverlag EINS, Troisbach, 2006 – a 'gyermek-város-építéset' sorozat részeként fordította a kultúrAktív Egyesület), 2013
- HERTZBERGER, Herman: Space and Learning, Lessons in Architecture 3, 010 Publishers 2008
- HERTZBERGER, Herman: Space and the architect, Lessons in Architecture 2, 010 Publishers 2000
- HERTZBERGER, Herman: Lessons for students in Architecture, 010 Publishers 2005
- DUDEK, Mark (szerk.): Children's spaces. Architectural Press, Oxford
- The Architectural Review: The Education Issue, 10/2012
- Sanoff, Henry: Community Participation in School Planning – Case Studies of Engagement in School Facilities, VDM Verlag Dr. Müller, 2010
- Laaksonen, Esa, Räsänen, Jaana : Playce, Alvar Aalto Academy 2006
- Réti Mónika: Tanító terek – Kívül-belül jó iskola, OFI 2011
- Magyar Építészakadémiája: Építő játékok – kreatív építészeti foglalkozások gyermekek részére, 2012
- Heidegger, Martin: Rejtekutak, Sapientia Humana, Osiris Kiadó, Budapest, 2006, Hegel tapasztalatfogalma (Ábrahám Zoltán fordítása)
- Halász László: Művészetpszichológia, Gondolat Kiadó, 1983
- Lexikon der Psychologie, Wissen Media Verlag GmbH, 1995 –magyar ford., Helikon Kiadó, 2007

1.

2.

3.

4.

5.

SZABÓ DÁVID (TÉMAVEZETŐ: DOBAI JÁNOS DLA)

SZOCIÁLIS LAKÁSÉPÍTÉS KEZDETE MAGYAROSZÁGON

The beginnings of social housing in Hungary

A magyar szociális lakásrendszer - más európai országokhoz hasonlóan – a XIX. század második felében kezdett kialakulni, első jelentősebb eredményei a századforduló után valósultak meg. A rendszer egészen a második világháború végéig azonos szociálpolitikai elvek alapján fejlődött, ezáltal önálló korszakot hozva létre.

Dolgozatom célja a hazai szociális lakásépítés kezdetének és első korszakának (1886-1945) a megismerése; gazdasági, társadalmi és politikai hátterének a feltérképezése. Kutatásom érinti a szükséglakás-építési akciókat, a Bárczy-féle kislakás-építési programot, valamint a két világháború közötti modern lakásépítést. Ezen kívül vizsgálom az időszak egyes lakáspolitikai intézkedéseit, azok hosszú távú hatásait, illetve hogy azok tapasztalatai felhasználhatóak-e a mai magyar szociális lakásépítés során.

Hungarian social housing – like in other European countries – started evolving in the second half of the 19th century and its first results were realized after the turn of the century. The system had developed on the same social political principles until end of the World War II, hereby setting up a separate period.

The goal of my essay is to get acquainted with the starts and first period (1886-1945) of Hungarian social housing and to map its economical, social and political background. My research deals with the makeshift housing actions, the Bárczy housing program and modern housing between the two World Wars. Furthermore, I examine the period's social-political decisions, their long-term effects and whether the experience gained is useable concerning present-day Hungarian social housing.

SZOCIÁLIS LAKÁSÉPÍTÉS I. PERIÓDUSA

Magyarországon hiányzik egy a társadalmi felelősségvállalásra épülő, egységes szociális lakásrendszer. A mainál szélesebb körű lakáspolitikára voltak ugyan kísérletek az elmúlt 20 évben, azonban erős gazdasági háttér és egységes politikai akarat hiányában nem jöhetett létre széles körű rendszer. A közelmúlt eseményei (gazdasági válság, bedőlt devizahitelek) azonban rámutattak, hogy mekkora szükség lenne a lakásrendszernek erre az ágára.

SZOCIÁLIS LAKÁS

Szociális lakás, mint fogalom még nem létezett a XIX. század végén, amikor az első ilyen jellegű épületek létesültek. Pontos magyar definíciója ma sem létezik. A nemzetközi szakirodalomban használt „social housing”, „affordable housing” megnevezések állnak legközelebb a magyar szociális lakás fogalmához. A fogalom alatt azonban minden országban mást és mást értenek, mely szoros összefüggésben áll az adott ország szociálpolitikájával. A magyar viszonyokból kiindulva a következőképp határozható meg a szociális lakás: *Rászorultság elve alapján, elérhető áron bérelhető, társadalmi felelősségvállalásból épült (fenntartott, támogatott), megfelelő lakhatási körülményeket biztosító lakás.* Ennek a meghatározásnak a segítségével vizsgáltam a magyar lakásépítés első periódusát.

I. PERIÓDUS

A magyar szociális lakásépítés kezdete, összhangban

más európai országokkal, a XIX. század második felében indult. Az ezt megelőző időszakban nem létezett önálló szociálpolitika, a lakhatás kérdése elsősorban népegészségügyi problémának számított. A zsúfolt és elégtelen lakásvizonyok javításáról először az ipart szabályozó törvények (I.-II. Ipartörvény) rendelkeztek, melyek elsősorban a nagyvárosi munkásréteg lakhatási feltételeit szabályozták.

Az első fővárosi lakásépítések 1886-ban kerültek sorra. Ezek elsősorban szükséglakások voltak, melyek járványok idején a fertőzött lakosság elkülönítésére szolgáltak. A szükséglakások ideiglenes használatukból adódóan mentesültek az építményadó hatálya alól, továbbá könnyűszerkezetes, mobil jellegük miatt olcsón kivitelezhetőek voltak, ezért gyorsan a főváros kedvelt lakástípusává váltak (1886-1894 között három akció során 37 darab ilyen barakképület létesült).

A szükséglakás-építési akciók ellenére a főváros továbbra is a magánszektor feladatának tartotta a lakáshiány leküzdését, miközben a XIX. század utolsó évtizedében harmadával nőtt Budapest lakossága. A magánvállalkozók azonban inkább a fizetőképes középosztály számára építettek bérházakat. Ezt látva a főváros adókedvezményekkel próbálta elősegíteni az alsóbb réteg lakáshoz juttatását, 25-30 évnyi adómentességet kaptak a magánbefektetők, ha olcsó, kisméretű (25-30m²), szobakonyhás lakásokat építenek. A kedvezmények hatására tömeges lakásépítés kezdődött. A szabályozás azonban nem terjedt ki a lakbérekre, a bérleti díjak fokozatosan

emelkedésnek indultak. Egy lakást kezdetben egy család lakott, majd fokozatosan 2-3-4 családnak kellett osztozni a szoba-konyhán az emelkedő lakbérek miatt. A bérlakásépítés hamarosan a korrupció melegágyává vált, ahol a befektetők az átlagos haszon duplájára tudtak szert tenni (8-10%-ra).

„Budapest kizsárolt lakói”

Az urak kalandor politikájának köszönhetjük, hogy megdrágult az élelem, hogy drágább lesz a ruházkodás és megtorlás nélkül emelhetik a lakás árát. Emelkedett mindenek az ára, csak a fizetésünk maradt a régi. Miből fi-zessük hát így a házbérünket? S míg a szegény embert ez a nehéz gond gyöttri, addig újra meg újra emelik a házbért! Ilyen hihetetlenül emelték a Szigetvári u. 24/c. számú házban is a házbért: Május havában 30 Koronával emelték az egyszobás lakások árát, most pedig 80 és 100 K-val lakásonként, úgy hogy egy kis lyukért 420 koronát kell fizetnünk! Ezért elhatároztuk, hogy felhívjuk Budapest kizsárolt népét, hogy ebben a házban senki lakást ne béreljen, hogy megtörhessük a háziurak garázdálkodását.

1907. aug. 11.

A ház lakói”

forrás: Győri Péter, 2012

A növekvő elégedetlenség, a nyugat-európai tendenciák és az erősödő keresztény-szociális mozgalmak hatására megérett a helyzet a probléma állami és fővárosi szintű kezelésére. Az első jelentős előrelépést az országgyűlés által elfogadott 1908. évi XXIX. törvénycikk jelentette. „A Budapest székesfővárosban és környékén állami költségen létesítendő munkásházakról” című jogszabályban rendelkezett az állam a Wekerle-telep néven ismert

► 1. *Életkép a Mária-Valéria szükséglakótelepről, 1954, forrás www.fortepan.hu; 2. Zita szükséglakótelep, 1940, forrás:www.fortepan.hu; 3. Százados úti kislakások, 1910, forrás: BTM Kiscelli Múzeum Fényképgyűjteménye; 4. Ceglédi úti házak, 1911, forrás: BTM Kiscelli Múzeum Fényképgyűjteménye; ; 5. Hungária körút 251. szám alatti bérház, 1910, forrás: BTM Kiscelli Múzeum Fényképgyűjteménye*

munkástelep létrehozásáról. A Pénzügyminisztérium által felügyelt munkáslakás-építési akció (angol példát követve) kertvárosi formában kívánt mintatelepet létrehozni. Az újonnan betelepülő lakosságot vizsgálva azonban kiderül, hogy nem feltétlenül érvényesül a rászorultság elve, a munkások 60%-a MÁV dolgozó és további 20%-a is állami alkalmazott. Az állam a Wekerle-telep felépítését követően sokáig nem vett részt a lakásépítésben, majd csak az I. világháborút követő menekülthullám hatására vállalt újra szerepet.

Az akciószerű állami lakásépítéssel párhuzamosan a (Bárczy István vezette) főváros egy összetett lakásépítési program előkészítésébe kezdett. A tervezet előkészítése során figyelembe vették a 20 éve épült szükség-lakások üzemeltetési tapasztalatait, a város fejlődésének az irányát, és a város tulajdonában álló területek elhelyezkedését. A program különböző komfortfokozatú, méretű és minőségű lakások építését irányozta elő.

A program végül a tervezetthez képest jóval szerényebb formában került elfogadásra, kikerült belőle a bérlakás- és tisztviselő- lakásépítés, a kislakások száma felével csökkent (összesen 6.000 lakás). Igazából a program nem pusztán számai miatt mérföldkő a magyar szociális lakhatás történetében, hanem hogy ez volt az első hatósági szintű rendszer, mely rendezni kívánta az alsóbb társadalmi rétegek lakhatási problémáit.

Az I. világháború kezdete megakasztotta Budapest lakásépítési programját. A háborút követően a megszűnő monarchia, a romokban álló gazdaság és az elcsatolt területekről érkező menekültek tömegei (426.000 fő) új kihívások elé állították a fővárost. A háborút megelőzően a lakáspolitikai önkormányzati feladatnak számított, háborús helyzetre hivatkozva a főváros azonban az államra

hárította a súlyosbodó lakáshiány leküzdését (indoklás: az állam lépett be a háborúba, részt kell vállalnia a terheinek a viselésében). Első lépésként hat szükség-lakótelepet épített az állam. 1921-ben az országgyűlés határozatban rendelte el az állami lakások építését (1921. XXXVI. tc. Az állami kislakások építéséről szóló törvény). A törvény támogatásával közel 1.200 lakás épült 29 vidéki városban, kibővült a Wekerle-telep, továbbá megépült a főváros határában (Pestszentlőrincen) az 500 lakásos Állami Lakótelep. Az új építkezések minősége a szűkös idő és anyagi háttér miatt elmaradt a '10-es évek Bárczy-program keretében megépült lakások színvonalától.

A háború utáni sokkból feléledő gazdaság fellendülésnek indult, ennek hatására az állam és a főváros újból a magánbefektetők bevonását tervezte a lakásszektorba. A századfordulós tapasztalatokon okulva szabályozásra került a lakásépítés jogi környezete, továbbá támogatott hitelt biztosítottak a magánbefektetők számára. A rendelkezéseknek köszönhetően nagymértékű lakásépítés indult a fővárosban (1926 évben 7.210 lakás). Az 1929-es gazdasági világválság rövid időre megakasztotta a lakásépítést, azonban a rendezett jogi és hitelezési környezet tovább lendítette a szektort. Az újabb lökést a társadalom- és nyugdíjbiztosítás megjelenése hozta, mely következtében nagy mennyiségű, állandó pénz került a szociális rendszerbe, aminek 30%-át törvényileg határozott módon kötelező volt lakásépítésre fordítani. Az 1928-ban alapított Országos Társadalombiztosítási Intézet (OTI) fokozatosan kezdett részt venni a lakásépítésben, először a kislakás-program hagyományait folytatva kertvárosi formában (Albertfalva, Magdolna-város), később kisebb társasházakból álló telepeket (Hamzsabégyi út) és belvárosi bérházakat (Köztársaság tér) épített. A

II. világháború idejére ismét leáll a lakásépítés, az azt követő átmeneti időszakban pedig egy teljesen új rendszer vette kezdetét.

VIZSGÁLAT

Az előző félélévekben több ország (Chile, Hollandia) lakásrendszerét vizsgáltam, az ezekből leszűrt tapasztalatok alapján felállított szempontrendszer segítségével tekintettem át a magyar szociális lakásépítés első periódusát. A kutatás célja a hazai rendszer kialakulásának megismerése, továbbá olyan tapasztalatok kiemelése, melyek segíthetik napjaink szociális lakás-építését.

ADOTTSÁGOK

A szociális lakhatásra krízishelyzetekben (bevándorlási hullám, háború, válság, gazdasági recesszió) van a legnagyobb igény, azonban az ilyen esetekben általában az ország gazdasága is válságban van, így nem tud megfelelő mennyiségű forrást biztosítani a probléma megoldására. A hazai szociális lakásépítés kezdetén azonban szerencsére ez nem volt így, a gazdaság folyamatos fejlődésen ment keresztül, biztos hátteret tudott adni az 1900-as évek eleji lakásépítési programoknak. Fontos megemlíteni, hogy bár a program szociális célokat szolgált, a főváros mégis piaci befektetésként kezelte, úgy állapította meg az építési költségeket és lakbéreket, hogy az nyereséget termeljen. Tette mindezt arra hivatkozva, hogy nem adakozhat a fővárosi adófizetők pénzéből (ennek ellenére jobb minőségű és a piaci lakbéréknél 20-30%-kal olcsóbban tudott lakást biztosítani). A Bárczy-program fontossága az úttörő jellegén túl abban állt, hogy elindított egy folyamatot, mely összetettségével jól reflektált a kor kihívásaira, és egy olyan

építkezések	db	típus	költség
1 Barakktermek	400	lakás	400.000 K
2 Szükségbarakkok	60	lakás	200.000 K
3 Népszállók	2.200	fülke	3.300.000 K
4 Népotthonok	-	-	1.100.000 K
5 Kislakások	3.000	lakás	18.000.000 K
6 Tisztviselői lakások	1.600	lakás	30.000.000 K
7 Bérlakások	500	lakás	10.000.000 K
8 Iskolák	90	iskola	32.000.000 K
Összesen	7.760	lakás	95.000.000 K

▲ 6. XIX. századi szükséglakás-építési akciók, a Bérczy-program keretében épült kislakások és bérházak elhelyezkedése

forrás: Umbrai Laura, 2008 - saját szerkesztés

7. Bérczy-féle iskola és lakásépítési program eredeti tervezete, 1909

forrás: Győri Péter, 2012 - saját szerkesztés

rendszer alapjait tudta lerakni, aminek a szellemisége kihatott egészen a '30-as évek modern szociálpolitikájának a megjelenéséig. A rendszer lényege abban állt, hogy nem akciószerű építésekkel reagált a felmerülő problémákra, hanem folyamatos építkezésekkel előzte meg, tompította a krízishelyzetek hatását.

TAPASZTALATOK

A századfordulón uralkodó liberális gazdasági szemléletből következően a lakásépítés szabad piaci feladatnak számított. A magánszektor természetéből adódóan a biztos profit érdekében a jól fizető középosztály számára készültek elsősorban lakások. Később különböző adókedvezmények hatására épültek ugyan olcsóbb és kisebb lakások is, azonban a szabad labkékből adódóan a szociális feszültségek csökkentése helyett ismét a nyereség maximalizálása volt a befektetések célja. A gazdaság ezen tendenciáit látva a főváros saját kezébe vette a lakáshiány leküzdését, és a századfordulót megelőző, szükséglakás-építési tapasztalatait felhasználva készítette elő kislakás-építési programját. Fontos, hogy ez a program a későbbiekben folyamatos fejlődésen ment keresztül; üzemeltetési tapasztalatok, új műszaki megoldások, újonnan jelentkező igények folyamatosan beépültek a rendszerbe.

Az újabb fejlődést a '20-as évek elejétől kiépülő egyre tisztább jogi környezet hozott. A háborút követő gazdasági fellendülés hatására a magánszektor újra részt tudott vállalni a lakásépítésben, azonban az állam a századfordulós vadkapitalizmus hibáiból tanulva, egy tiszta jogi és hitelezési keretrendszert állított fel, mely kiszűrte a korábbi korrupció és túlkapások lehetőségét. Ez a biztos jogi környezet tette később lehetővé a kialakuló társada-

lom- és nyugdíjbiztosítási pénztárakba befolyó pénzek szociális lakásrendszerbe való becsatornázását.

TÉVEDÉSEK

Mint minden újonnan induló rendszernek, a fővárosi kislakás-építési programnak is voltak hibái. Az induláskor két jól megfogalmazható hiányossága volt a kezdeményezésnek. Az egyik, hogy a megnövekedett lakáshiányt látva megkésétt a program kezdete, a városba irányuló bevándorlás csúcsa jóval korábbra tehető. A másik hiányossága a programnak a méretében keresendő, az elvesztegetett évtized végére a főváros lakosságának közel harmada, 300.000 ember élt elégtelen körülmények között, az 1909-től 1913-ig megépült lakások száma azonban csak 6.000 darab, mely a rászorulókat tizedét volt képes befogadni.

A különböző komfortfokozatú lakásokat magába foglaló rendszer legérzékenyebb pontja a minimális lakhatási körülményeket biztosító szükséglakások és barakkok voltak. Már építésük során nagy vitákat kavart létük. Egyik szemlélet szerint a főváros nem építhet rossz minőségű, a kor színvonala alatt maradó épületeket, valamint a fővárosnak új beruházásai során példával kellene elől járni, csak jó minőségű lakásokat építhet, melyek mintául szolgálnak a magánbefektetők számára. A másik szemlélet szerint azonban minél több ember számára kell lakhatást biztosítani, akár a minőség rovására is. Ennek a két nézetnek egyfajta kompromisszumaként született meg a szükség-lakások ideiglenes modellje. Az átmeneti használatra készült, könnyűszerkezetes épületek a főváros jó adottságokkal rendelkező, beépítésre váró területeire települtek. Az ideiglenes használat célja a szükséglakások közéletáron jó minőségű kislakásokra történő cseréje volt.

A szükségmegoldások ideiglenes használata indokolható, azonban azok állandóvá tétele beláthatatlan következményekkel járhat. Ez történt az 1936-ban épült, Árkay Bertalan, Benedikty Sándor, Nyíri István és Lauber László által tervezett Illatos úti bérházak esetében. A 376 szoba-konyhás lakásból álló épületegyüttes később Dzsumbuj néven híresült el. A lakások már építésük során rengeteg kritikát kaptak. Ekkora mennyiségű szükséglakás egy tömbön belül való elhelyezése az addigi tapasztalatok alapján is kérdéses volt. Az épületek részben ipari környezetbe, zárványként való elhelyezése pedig megpecsételte a sorsukat. A téves koncepció hatása egészen napjainkig kihat, mikor már a három épületből kettőt elbontottak (2009, 2013), a harmadik épület tulajdonosaival, illegális lakásfoglalóival azonban még most sem sikerült megegyezni az épület bontásáról

„Nem állnak rendelkezésünkre pontos adatok a telep létszámára vonatkozólag, de megbízható becsléseket adhatunk. Az eddig rendelkezésünkre álló ismeretek alapján az egy lakásra jutó személyek száma és 9 közötti-re valószínűsíthető. Így a lakótelep létszáma 1938-ban kb. 3500-3700 főből áll. [...] Ennek a hatalmas és heterogén tömegnek a beköltözése a környéket szabályszerűen sokkolta. [...] Az Illatos úti telep még észre sem vette, de már ki volt reszektve, meg volt bélyegezve. Nemhogy múltja, de még jelene sem volt, amikor budapesti dzsumbujok közül máris város szerte ő lett a „Dzsumbuj“ [...] Az új beköltözők rendkívül bonyolult és ráadásul ismeretlen élethelyzetbe kerültek. Az Illatos úti telep struktúrája idegen volt számukra; már önmagában a vertikális lét is szokatlan lehetett, ennél azonban súlyosabb problémát jelentett a lakások és a házak belső terének „kétarcúsága“. A lakások kifejezetten az elkülönülés vagy ennek igénye irányába hatnak, de egyben eleve lehetetlenné teszik az elkülönülést: nem egy tágabb közösség felé nyitnak, hanem két családot láncolnak egybe – ráadásul egy intimnek

tartott szférában (a közös WC-kről van szó). [...] A hosszú, tagolatlan gangok farkasszemet néznek a saját ház másik felének gangjaival és ráadásul a két fél ház által közrefogott síkatoron mindenkinek, aki a házban lakik, át kell haladnia. A köz(ös) nyilvánosság olyan nyílt és brutális, hogy a magánéletnek nincs tere. [...] A túlzásfűlés attól válik a végtelenségig elviselhetetlenné, hogy – elsősorban az alkalmi jellegű munkavégzésből adódóan – a napnak egyetlen olyan időszaka sincs, mikor a lakók zöme egy időben hosszabb időre eltávozna. A telepen az emberek állandóan jönnek-mennek, mindig minden „nyüzsgésben van“, egy percre sem csitul a zaj. Ez a több mint három ezer ember elsősorban magával van elfoglalva, de egymás elől kitérni képtelen. Itt minden pillanatban kirobban valami konfliktus.”

forrás: Ambrus Péter: A Dzsumbuj, 2000

A szociális lakásépítés egy nagyon érzékeny szegmense az építészetnek, mely alapból egy feszült helyzetben lévő társadalmi réteg számára próbál megoldást nyújtani, ahol a legkisebb tévedés, figyelmetlenség is hosszú távú károkat tud okozni. Fontos, hogy tanuljunk a hibákból, és feldolgozzuk a meglévő bérlakás-állomány működési tapasztalatait.

POZITÍVUMOK

A hazai szociális lakásrendszer kezdetén és első időszakában a hiányosságainál jóval több jól működő elemet tartalmazott, melyek összességében sikeressé tették ezt a periódust. A legfontosabb mozzanata maga a rendszer létrejötte volt. Emellett példaértékű a lakástípusok strukturáltsága is, a különböző komfortfokozatú lakások megfizethetőségükön keresztül hatékonyan tudtak reagálni a rászorulóik igényeire. A rétegzettség és a kedvezőbb bérleti díjak mellett fontos megemlíteni a kiszámíthatóságot is. A fix, szerződésben előle

kikötött lakbérek kiszámíthatóvá tették a lakhatás költségeit, szemben a piacon uralkodó szabad bérleti díjakkal, ami akkoriban rendkívül fontos tényező volt. A program legsikeresebb lakástípusa a „kislakás“ volt, mely az adott lehetőségek között a lehető legjobb minőségű lakhatást biztosította. A kislakások nem voltak nagyméretűek (szoba-konyha, ~37m²), nem is a legjobb minőségben készültek el, viszont kertvárosi jellegük, szellős, földszintes beépítésük; továbbá jó közlekedési adottságokkal rendelkező területekre történő telepítésük összességében jó lakhatási körülményeket tettek lehetővé. A kertvárosi lét ideájának megjelenése és továbbélése is fontos eleme az első periódusnak. Kezdetben egységes politikai konszenzus uralkodott arról, hogy amennyiben a főváros építkezik, akkor azt kertvárosi formában tegye. Ezt több tényező is indokolta, olyanok mint a századforduló környéki ingatlanspekuláció hatásai; továbbá ebben az időben még alapvetőnek számított az ember természet közeli, családi házas életvitele, és a közismert külföldi (Bécs, Drezda, Berlin) példák is a kertvárosias beépítés irányába mutattak. A lakásokhoz tartozó kertek (300-400m²) pedig magukban hordozták a részleges önfenntartás lehetőségét. Kislakások elterjedését segítették ezen túl a főváros tulajdonában álló hatalmas szabad területek is, melyek beépítése során nem kellett törekedni a maximális beépítettségre.

A többszintes társasházépítésben a 30-as évek új műszaki és tervezési megoldásai hoztak fejlődést. Az új építési technológiák következtében olcsóbbá vált a lakásépítés, így jobb minőségű és nagyobb méretű lakásokkal egészülhetett ki a lakásállomány. A technológiai fejlődéssel párhuzamosan az igények is változtak, az

▲ 8. OTI bérházak, Köztársaság tér 14-16, 1935

forrás: *Tér és Forma* 1935/7.sz

9. Dzsumbuj, Illatos úti bérházak, 1937

forrás: Ferkai András, 2005

10. Magdolnavárosi OTI-kertváros, 1941

forrás: Ferkai András, 2005

európai példákhoz hasonlóan általánossá vált a két-szobás, fürdőszobával ellátott lakástípus. Az építészet nemcsak műszaki téren fejlődött, hanem új lakáselrendezések is kialakulóban voltak. A CIAM 1928-as II. kongresszusának központi témája is a gazdaságos lakásépítés volt, ahol az olcsó, kisméretű, de jól használható lakások tervezését tűzték ki célul. Ez a szemlélet gyökeres változásokat indít el a lakástervezésben, elterjedt a kisméretű (frankfurti) konyha, fontossá vált a terek variálhatósága, egyben nyithatósága, csökkentek a bútorok méretei, megjelentek a beépített bútorok. Ezek a változások összességében egészségesebb lakáselrendezéseket eredményeztek.

A szociális lakásépítés kezdetének számos olyan eleme van, ami sikeressé tette ezt a periódust, de az idők során eltűnt a rendszerből. Ilyen a kertvárosias beépítés, mely mai szemmel elképzelhetetlen és talán így is van rendjén, de ezzel együtt eltűnt az a fajta emberközpontú lakásépítés is, ami ezt a kort jellemezte. A humánus lakásépítés helyét a minimál lakhatást biztosító, költségorientált szemlélet vette át, melynek a hosszú távú hatásai kérdésesek. Ugyanígy hiányzik a rendszerből a Bárczy-program strukturáltsága is, mely ma nem tud alacsony komfortfokozatú olcsó lakhatást biztosítani.

ÖSSZEGRZÉS

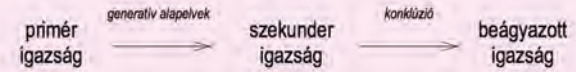
Eltelt több mint egy évszázad, a korabeli körülmények mégis kísértetiesen hasonlítanak a mai helyzetéhez, lakhatási problémák, rendezetlen jogi környezet, szűkös anyagi források. Bár kétségtelen, hogy a szociálpolitika rengeteget fejlődött az elmúlt időszakban, a társadalmi felelősségvállalás ma már alapvető, kiépült egy komplex szociális ellátórendszer és a rászoruló kör is

kisebb, de egy összetett, egységes, széleskörű szociális lakásrendszer mégis hiányzik. Annak ellenére, hogy ha végignézzük a hatósági lakásépítés első időszakát, akkor egy biztos alapot látunk, amire egy európai szintű lakásrendszer épülhetett volna fel.

HIVATKOZÁSOK:

- AMBRUS Péter: *A Dzsumbuj Lazi kiadó, Budapest, 2000*
- BME Urbanisztika Tanszék: *Budapest 2050, a belvárosi tömbök fenntarthatóságának esélyei* TERC kiadó, Budapest, 2012
- FERKAI András: *Lakótelepek Budapest Főváros Önkormányzata Főpolgármesteri Hivatala, Budapest, 2005*
- GYŐRI Péter: *A szükséglakótelepek kora* Előadás – 100 éves a népszálló, BMSZKI 2012
- LAMPEL Éva, LAMPEL Miklós: *Pesti bérház-sors* Várospolitikai és városrehabilitáció Argumentum kiadó, Budapest, 1998
- KÖRNER Zsuzsa: *A teleszerű lakásépítés története Magyarországon 1850-1945* TERC kiadó, Budapest, 2004
- Umbrai Laura: *A szociális kislakásépítés története Budapesten 1870-1948* Napvilág kiadó, Budapest, 2008

1. 2.

SZÁNTAY ZSÓFIA (TÉMAVEZETŐ: MAJOR GYÖRGY DLA)

FIKCIÓ ÉS HELY - JÖVŐKÉPEKBEN

Fiction and place - pictures of the future

Francoise Choay francia művészettudós alkalmazott utópiának nevezi azt az építészeti tervezésmódszertant, mely az utópiát a vízióalkotás eszközeként használja a téralakítás folyamatában, ám emellett kiemelt figyelmet fordít a megvalósítás szempontjaira is. A jelen tanulmányban ezen metodika gyakorlatát fejtem fel, elsőként definiálom működési modelljét, majd három etűdben mutatom be alapvető elemeit. A modellt, a jövő és a fiktív helyek kutatása három olyan terület, amely az alkalmazott utópiában összeér, s lehetőséget ad az építészeti tervezés tudatos újraértelmezésére.

French philosopher and art-critique Francoise Choay calls concrete utopia those architectural design methods which use utopia as means of vision creation in the process of generating architectural spaces while highlighting the aspects of realization. The objective of this paper is to introduce the praxis of this method. First I define its model of function, then I present its basic elements in three etudes. The analysis of the model, the future and the fictional places are three different areas which embrace in the applied utopia, making it possible to redefine the architectural design method in general.

A MODELL MODELLJE

Miguel Abensour francia filozófus rávilágít arra hogy, az 1850-es évektől az utópia szisztematikus, szervezett társadalmi modellek építése helyett az alternatív értékek nyitottabb, heurisztikus diskurzusaként értelmezhető, ilyen módon a „vágy tanításának” (education of desire) eszköze, az egyén gyakran érzelmi alapú kívánságainak felszínre hozója lesz. S mivel a vágyat nem absztrahálhatjuk, hiszen mindig egyéni marad, az utópia korunkra már nem távoli sziget, vagy éppen felfedezett új világ, hanem valós környezetünk, saját országunk, lakóhelyünk transzformációjával valósul meg. Az alkalmazott utópia módszertana keretében egy multidiszciplináris csoport az építész vezetésével éppen ebből a vágyból kiindulva készíti el jövőképre alapozott modelljeit, így a komplex tervezés nem építészeti vagy téri prekonceptiókból, hanem az emberből indul ki.

Tekintsük végig az alkalmazott utópia módszerének fő lépéseit (1. ábra). Elsőként megtörténik a vágyak felszínre hozása, mely leggyakrabban a szóbeli vagy írásbeli kommunikáció révén a nyelv eszközeivel valósul meg, a megrendelő közösség „mesél”. Eközben a tervezőcsoport - esetleg pszichológus, szociológus bevonásával - feljegyezve, vagy csak gondolataiban emberkép alakot a közösségről, megpróbálja feltárni a megrendelő valós állapotát. Az emberkép megalkotása általánosítás és absztrakció révén valósul meg, hiszen még ha csak egyetlen emberről is lenne szó, aligha

lehetne komplexitását, őt magát a valósághoz hűen jellemezni, definiálni.

A konkrét vágyakhoz visszatérve, a tervezők a megrendelőikkel közösen jövőképet fogalmaznak meg, azt a komplex célállapotot rögzítik, ami a vágyak beteljesülését folyamatosan táplálni tudja. A jövőkép és megfogalmazódott emberkép alapján életmód modelleket hoz létre a csapat, gyakran közgazdász szakember bevonásával. Ez alatt azon módozatok, folyamatok rögzítéseit értjük, ahogyan megvalósulhat a célállapot, így egyfajta összekötő eszköz, amely a jelen és jövőbeli világot összetartja. Lehetőséget ad, hogy az emberek eljussanak a vágyott állapotba. Mivel modellről beszélünk, természetesen újabb absztrakció történik, a cselekvéssorozatok nem leírhatók teljes valójukban, fiktív történelem örökíti meg ez az akcióterv.

Végül elérkezünk a téri modell megfogalmazásához. Ez alatt olyan térstruktúrát értünk, amely lehetővé teszi az életmódmodellek cselekvéseinek megvalósulását. A vízióalkotást, a téri megjelenítést az alkalmazott utópiát művelő építészek deklaráltan a filmesek módszereihez kötik, erre a későbbiekben példák vizsgálatával is vissza fogunk térni. Azonban itt azt fontos kiemelnünk, hogy miután alkalmazott utópiáról van szó, a modelltér a klasszikus irodalmi utópiák példáival szemben nem az ideális célállapot fenntartását célozza, hanem az annak eléréséhez vezető konkrét tevékenységeket

veszi figyelembe, tevékenységekhez rendel tereket, így nem válik teljes mértékben fiktívvé vagy absztrakttá. A modelltér alkotásának háttérében olyan függvényít képzelhetünk tehát, amely tevékenységekhez teret rendel.

A leírt folyamatban legalább négy ponton tudatosan a fikciót és képzetet alkalmazza a megrendelő vagy az építész, és legalább a jelölt három helyen történik absztrakció. Ebből arra következtethetnénk, hogy a módszer csődöt mond, a valósághoz végeredményben nem marad semmi köze. Mi lehet mégis az oka, hogy találunk olyan eseteket, megvalósult példákat, amikor az építész mégis eredménnyel tud járni?

FIKCIÓ ÉS MODELL - SZIMULÁCIÓELMÉLET

Ahhoz, hogy a fent felvázolt módszertan kapcsán felmerülő kérdéseket vizsgálni tudjunk, elsőként a fikció tudományos kontextusban vett jelentését tekintsük: a feltételezett dolog kifejezés szinonímája, azaz definíció szerint olyan hipotetikus jelenség vagy törvényszerűség, amelynek alapján a valóságnak megfelelő eredményekre lehet következtetni. Hogyan lehetséges, hogy egy kitalált dolog logikus, racionális következtetések kiindulásaként működhet, mi több, a valóság egy megközelítését teszi lehetővé? Hogyan működik tehát a tudományos modell? A válaszokhoz a Kendall Lewis Walton 20. századi kortárs amerikai filozófus nevéhez köthető szimulációelmélet hívom segítségül, mert ez a teória kifejezetten a

► 1. Az alkalmazott utópia módszertani modellje 2. A fiktív szöveg igazságtípusai

152-153

FIKCIÓ ÉS HELY - JÖVŐ KÉPEKBEN
Szántay Zsófia

művészetekben használt fiktív entitásokra irányul, így az alkalmazott utópia modelljeinek elemzése szempontjából kézenfekvő teória. Az elmélet bevezet egy alapvető fogalmat, amely a particular object kifejezés összevonásából létrehozva a „prop” nevet viseli. Definíció szerint így nevezzük azokat az objektumokat, melyek egy „képzéljük el-játék” során szabályok, generatív alapelvek alkalmazásával valaminek az elképzelésére ösztönöznek bennünket. Sokféle dolgot értelmezhetünk propként, regényt, filmet, színdarabot, festményt vagy játékot - jelen esetben az utópikus fikcióra vonatkoztatjuk.

Roman Frigg összefoglalása alapján elmondhatjuk, hogy a modell annak ellenére, hogy hipotetikus rendszer, mégis a valós világ vizsgált elemeire, a célrendszer leírására irányul. A modellalkotásokról tehát az általunk létrehozott feltevéseken alapuló rendszerről azt állítjuk, hogy az a világ egy bizonyos vizsgált részének vagy aspektusának reprezentációja. Frigg felvetése szerint nem határozható meg tisztán matematikai vagy strukturális rendszerként, mert így kimaradna fizikai karakterének vizsgálhatósága: olyan elképzelt rendszerről beszélünk tehát, amely bár hipotetikus entitás, ha valós lenne, fizikai lenne. Hogyan válik vizsgálhatóvá egy-egy fikcionális mű tartalma? A propok egyik legfontosabb tulajdonsága, hogy szabályaik révén úgynevezett fikcionális igazságot generálnak. Ezt tehetik direkt módon, ilyenkor primér igazságról beszélünk, vagy történhet indirekt módon, deduktív következtetésekből levonhatóan, s ekkor burkolt igazságokat kapunk. A modellrendszer felállításakor tehát kiindulásként elsődleges feltevéseket teszünk, primér igazságokat fogalmazunk meg, majd generatív törvényeket rögzítve további eredményként szekunder

igazságokat kapunk. Vizsgálatunk végén konklúziókat vonunk le, így megismerjük a beágyazott igazságokat (2. ábra).

Vonatkoztassuk hát a megismert elméletet az alkalmazott utópia módszertanára! Megállapíthatjuk, hogy az építészeti terv propként működik, építészeti elemek, terek és használat elképzelését írja elő a rajz, szöveg és három dimenziós modell eszközeivel. Olyan tervezési módszertanról van szó, melynek eszköztanában a modellalkotás elsődleges szerepet tölt be - az életmódmodell és téri modell létrehozása révén. Ezek a modellek egy ideális élet megvalósulására tett kísérletek leképeződései, olyan fiktív helyek, melyek létrehozásakor a lehető legtöbb aspektusból vizsgálja a multidiszciplináris tervezőcsoport az igényeket és adottságokat. Azonban az így létrejövő tervek még mindig csak a fiktív modellrendszer minőségében léteznek, várható működésüket, a problémákra adott megoldásokat valamilyen módon vizsgálni kell. Annál is inkább, hiszen az építészeti terv el a művészetek legtöbbjétől, hogy a tervek fiktív tartalma a megépüléssel kérlelhetetlenül a valóság részévé válik. Ezáltal az építészeti terv túllép a „képzéljük el” játékok szintjén, rokonságot alakítva ki az alkalmazott tudományokkal. Amíg a klasszikus tudományos modellrendszert a valóság egy kevésbé ismert, feltérképezendő célrendszerével vetjük össze, addig az alkalmazott diszciplínák modelljeit, így az építészeti modellrendszert is egy olyan valós állapottal kell összehasonlítani, amely csak a jövőben fog megvalósulni. Ki kell derülnie a modellek alapján, vajon működni fog-e a tervezett konstrukció, s ha igen, beváltja-e a hozzá fűzött reményeket? Milyen

generatív szabályokkal kellene az alkalmazott utópiának dolgoznia? A fentiek szerint arra következtethetünk, hogy mivel a valóságban akar működni, alapvetően ennek megfelelő törvények lesznek rá érvényesek: azonban a valóság egy más időpillanatának, a jövőnek aktuális szabályai, melyek vizsgálatára a futurológiát hívjuk segítségül.

KORTÁRS JÖVŐKUTATÁS

A múlt század közepének változásai, az energiaválság, a politika, az oktatás és a környezetszennyezés problémáinak felismerése révén a társadalom figyelme a jövő felé fordult. A jövőkutatás megújult: a szigorúan tudományos módszerek a jövő iránti érdeklődést középpontba állító jövőtanulmányozással egészültek ki, előtérbe helyeződött a folyamatok dinamikájának és megváltoztathatóságának tanulmányozása, valamint a jövő alakításának társadalmi igényét szem előtt tartva a laikusok részvételének szorgalmazása. Nováky Erzsébet összefoglalása nyomán, a mai metodika szerint a kutatók a különböző regionális szinteken megjelenő gazdasági és politikai fejlődésből kibontható lehetséges alternatívák, valamint az egyének és a társadalmi intézmények várakozásai, elvárásai közötti kapcsolódások feltárásával lehetséges jövőket keresnek. Ezek minden esetben egy társadalmi (lakossági, intézményi) szűrőn esnek át, így felvázolhatóvá válnak az elfogadható, a tolerált, illetve az elutasított jövőváltozatok, különböző élet- és karrierpályákat téve lehetővé, mozgásteret biztosítva a közösség és tagjai számára. Végül komplex társadalmi- és gazdasági jövőalternatívák képzésére kerül sor, melyek így az objektív és a szubjektív megközelítés előnyeit is magukénak mondhatják, szem előtt tartva a

lehetséges jövők kialakulásának és a jövőre vonatkozó várakozások, jövőattitűdök alakulásának kettős jellegét. A jövőkutatók a jövőváltozatokat végül komplex jövőalternatívákba építették bele, a lehetőségek és a várakozások összhangjának szintjei alapján.

A felvázolt metodika alapvető eszköze, amely a fikciót és tudományt összeköti, szintén a modellalkotás, de látszólag itt is pont a megfelelő modell kiválasztása jelent nehézséget. A kissé túlértékeltnek tűnő megoldás, mely szerint a saját jövőjét alakító társadalom választja ki a számára megfelelő alternatívákat, abból a szempontból jól működik, hogy így az életmódmodellek eltávolodnak az absztrakciótól, a résztvevők hisznek annak megvalósíthatóságában, ami az alkalmazott utópiák területén is megfelelő módszernek tűnik. Azonban nehéz meghúzni azt a reális eredményt, amely a tendenciák sodrásán alapuló objektív megvalósíthatóság és a vágyak összegéből adódik. A modellek ellenőrizhetősége, maga az előrejelezhetőség kérdéses marad, a jövőben megvalósuló állapotra vonatkozó fiktív törvények meghatározása kapcsán alig jutunk előbbre.

FIKTÍV HELYEK

Akár az alkalmazott utópián dolgozó építésről, akár a jövőkutatóról vagy a hétköznapi emberről van szó, az eljövendőt elképzelni, vizualizálni kívánó ember, amikor az élet működését elgondolja, elkerülhetetlenül teret lát maga előtt. A következőkben három film képi világát elemezzük, melyek műfajukból adódóan térisítik a történeteket, s mivel a sci-fi, és az utópikus fikció jellegzetességeit magukon viselik, központi szerepet kap bennük a fiktív hely ábrázolása.

COLINE SERREAU: LA BELLE VERTE

Az 1996-ban Coline Serreau rendezésével és főszereplésével készült francia film története szerint egy a Földdel időben párhuzamosan létező bolygón az emberek csodálatos harmóniában élnek a természettel. Egy nő közülük, Mila, vállalja, hogy több száz év után újabb küldötként ellátogat a Földre, hogy felsőbb tudása segítségével megjavítsa a világot, hogy a galaktikus közösség a felelőtlen környezetrombolás miatt a jövőben többé ne ellenségeként, hanem barátként tekinthessen rá.

A film képi világa az alapvető ellentétet kívánja tükrözni természeti és városi környezet között. A „Zöld bolygó” tája - a modelltér - dombos vidék, spirituális szereppel bíró tavak tarkítják, épített lakóhelynek nyoma sincs, a hegyeket, lankákat burjánzó vegetáció uralja. Az emberek a tájban eltörpülnek, annak dominanciája mindig érezhető marad. A képi megjelenítésre az élénk színek, a növényzet zöldje, az ég kékje jellemző. A természeti tér tágas, levegős, melyet tovább erősít a madártávtól készülő felvételek sokasága. Az építészeti tehát szinte egyáltalán nem jelenik meg, a természeti elem konstrukciójaként csak a fűfészkeket említhetjük, amelyekben a bolygó lakói alszanak. A kommunikáció eszköze a víz, semmilyen konstruált elemre nincs szükségük ennek megvalósítására. Idegen konstruált elemet legfeljebb a fákra rögzített, természetes anyagú trapézok jelenthetnek. Az ezeken folyó játék, illetve a fűvön bemutatott szaltók és cigánykerekek még könnyedebbek, cseppfolyósabbá teszik a teret, mintha a gravitáció is másként hatna a vidéken. Végül fontos felhívni a figyelmet az egyetlen teljes mértékben művi elemre, a más bolygókra térbeli utazást lehetővé tevő szellemi-spirituális eredetű buroka,

melynek formája tökéletes: absztrakt, geometrikus térbeli alakzatként egy hófehér gömb. Ezzel szemben a '90-es évek Párizsa igazi metropolis, zajos, szennyezett, kaotikus. Növényzetet alig találni, az épített elemek uralják, a földet beton borítja. A városi képek legjellemzőbb színe a sötétzöld, egyedül a történelmi épületeknél fordul át az alapárnyalat a melegbarna felé. Az ember- és autótömeg elárasztja az utcákat, a város építészeti elemektől túlszűfolt terei fullasztóak. Erre játszanak rá méginkább a lakások belső tereiben felvett jelenetek kevés fényvel dolgozó beállításai. Az épületek bezártságát, szinte börtönszerűséget sugallnak, Mila is csak a lakás egyetlen apró külső terében, az erkélyen képes aludni, ahol érezheti a levegőt. Számára a városi térben csupán két típusú összekötő elem van: a szökőkút és a kád, amelybe lógatva a lábát képes a telepátikus kommunikációra az otthoniakkal, fizikai kapocs a saját bolygójával az élő víz eszköze segítségével. A másik kapcsolatot a városi fák jelentik, amelyek nagyobbak, mint a „Zöld bolygó” fái, így szeretetet, csodálatot váltanak ki Milából.

STEVEN SPIELBERG: A.I.

1995-ben Stanley Kubrick befejezetlen előkészítés után adta át az A.I.-t Spielbergnek, aki azonban 1999-ig, a nagy előd haláláig nem fejezte be a filmet. A jövőbe helyezett picaresque Pinocchio-történet egy szükségtelenné váló, érzelmek kifejtésére programozott robotfiú utazásáról szól, ahogy megpróbálja elérni, hogy valódi gyerekké változzon és ezáltal megnyerje tulajdonosa, Monica szeretetét. A fiktív világban a globális felmelegedés miatt megemelkedett a tengerek vízszintje, véstesen fogy a földi népesség létszáma, s a környezetrombolást végül csak az intelligens robotok élik túl.

A filmbeli történet fiktív helyek sorát vonultatja fel, a képi világ és a térbeli megjelenés a hollywoodi filmekre jellemző módon kissé túlértékelt, hatásvadász. Elsőként az amerikai család tipikus jövőbeli otthonával ismerkedünk meg, amely gyakorlatilag egy mai kevésbé kifinomult izlésű luxuslakás enteriőrjeit vonultatja fel. Az otthon meleg atmoszféráját az íves, lendületes vonalvezetésű részletek teszik futurisztikussá. Annak ellenére, hogy természeti tér, az erdő nem hordozza a várt kontrasztot, széles utak szelik át, az egyik leágazásnál a robotgyár bújik meg benne, így félig épített rejtkehelyként fogható fel. A természet tisztelete, csodálata kivesszt az emberiségből, degradált környezetté válik. Ez után a robotpusztító arénát ismerjük meg: az igénytelen ipari elemekből tákolt gigászi felátórendszerek a római amfiteátrumok előképének mintájára készülnek. A lepusztult amerikai vidámparkra emlékeztető tér motívumai, építőelemei színesek, rozsdásak, a villódzó neonfények s a zajos, vizuálisan is túlszűfolt tér jelzi a tömegszórakoztatás sekélyes mivoltát. David és barátai kiszabadulásuk után a várossá nőtt vigalmi negyed, a Rouge City felé veszik az irányt. Itt minden elem a direkt, leíró, dekoráció-építészeti megnyilatkozása - melynek értéktelenségére többek között Robert Venturi is felhívta a figyelmet már a '70-es években. A funkciójuk miatt gyakran erotikus töltettel rendelkező szimbolikus képmássá korcsosult építmények és épületek felnagyított léptéke az, ami az Amerikában hosszú évtizedekre visszanyúló reklám-építészeti a jövőbe helyezi. David ezt követően a víz alá került Manhattan városrészt keresi fel. A jövőbeli állapot szerint a hatalmas felhőkarcolók szinte csúcsukig vízben állnak, a vízszint változása elmozgatva a

horizontot érdekes törpévé teszi a tornyokat. A furcsa termódusoláson átesett városrész így elvarázsolttá válik, romokat alig látni, a fények és a víz tükröződései átírják a felhőkarcolók közti egykor sötét, mély tereket. Tovább fokozza a téri játék érdekességét, hogy hőseink amphibicopterükkel leereszkednek a tenger mélyére, a régi járdaszintre, ahol az épületek törzsét kerülgetik. A vastag víztakarón át alig szűrődik át fény, a sötét, súlyos térérzet ellenére azonban a halak és a jármű is könnyedén lebeg a burkolat felett. 2000 évvel később a bekövetkezett jégkorszak révén vastag jégtakaró borítja ezután Manhattant, melybe az új intelligens szilikon-robotok vajatokat vágnak a közlekedéshez. A város így újabb transzformáción esik át, sötét, hideg, barlangszerű terek akaluknak ki az egykori felhőkarcolók között, melyekben a halak helyét ismét repülő űrhajók veszik át. A legutolsó helyszín újra Monicáék lakása, csak most David emlékképei alapján rekonstruálva. Ezúttal különös fényhatású, szimulált elemek határolják a már megismert tereket. A hazatérés az utazás változó térazenálja után egyfajta téri keretbe is foglalja a történetet.

TARKOVSKIJ: SOLARIS

Az 1972-ben készült film Stanislaw Lem azonos című regénye alapján készült, az író a '71-es forgatásokra többször is ellátogatott, ám nem találta meg a közös hangot a legendás direktorral. A Solaris felületén egyetlen hatalmas óceán terül el, mely valamiféle tudattal rendelkezik, amely a kommunikációs kísérletekre válaszul különös látogatókat küld az űrállomásra: a tudósok emlékében élő személyek rematerializált alakjait. A filmbeli történet középpontjába a pszichológus Kris Kelvin vivódása kerül, aki újra találkozik a múltban

öngyilkosságot elkövetett kedvesének alakjával.

Négyféle háttérrel, környezettípust különíthetünk el a filmben. A természeti környezet, ami Kris otthonát, a szülői házat veszi körbe, a buja növényzet, kis tó, a kert szépsége nyugalmat áraszt. A villa régi faház, még a nagypapa épített pont illet, szeretett, békés környezet. Ezzel kontrasztot képez az örökmozgó apró autók izgága mozgékonyágát és az egymás fölött átívelő utak sokaságát bemutató távlati kép, amely léptékbe helyezi a nagyváros épített zsúfoltságát a híres tokyoi autópálya-jelenetben. Következőként az űrbázis rendetlen konzervkörnyezetét ismerhetjük meg, szintén zavaró, kaotikus zajokkal és fényekkel, valamiféle körfolyosós rendszer mentén elhelyezett, útvesztő érzetű cellás tereivel. Végül maga a Solaris bolygó felülete, az Óceán a negyedik környezet, amelynek monumentális léptékét a nagyvároséhoz hasonlóan érezhetjük, ám ez megfeyjthetetlen, háborgó, ismeretlen. Terei a massa mozgása révén képződnek, s folyamatosan változva, önmagukba visszaesve el is simulnak. Míg a város épített környezete statikus és a benne mozgó, közlekedő gépek sokasága teszi zavaróvá, addig az Óceán a saját gigászi dinamikája révén válik instabillá a szemléző számára, mintha egy város mozdulna folyamatosan. Az Óceán totális ellenpontja az otthoni kert tiszta, természetes, megérinthehető kis tava. Látjuk tehát, hogy az ember a természetben érzi igazán otthon magát, a család folyamatoságát is jelentő otthonban. A nagyváros már a technika fejlődésének riasztó jele, a jövő életének problémája, zavaró, idegesítő környezet, ám szemünk a megszokott építészeti elemek, a felhőkarcolók, magasházak látványától mégis egyfajta

otthont talál ebben is, a már meghódított, természettől totálisan megtisztított tér otthonosságát. Ezzel szemben az Óceán - mely felett az űrhajó lebeg, de megérinteni nem tudja - maga a teljes káosz, formáinak ismeretlensége, szabályokkal nem leírható mivolta révén a megengedhetetlen, nem elbirtokolható másik világ, amely felé az ember hatalma kiterjesztésének vágyával fordul és elbukik.

Vizsgafilmje után elsőként forgat színes filmet a rendező a Solaris esetében, ami egy újabb rétegét világítja meg a környezeteknek. A színes képeket azonban fekete-fehér szakaszok is váltják, s itt-ott a kettő egymásba ér: a tudat és az emberi érzékelés problémáját ezzel a finom eszközzel teszi képiessé a rendező. A fekete-fehér szakaszok emlékeket jelölnek, a múlt elemeit, a színes képkockák a jelent, az öntudatot mutatják. Azonban nem pusztán ezek a jelölések, hanem változásaik, dinamikájuk teszik igazán izgalmassá a filmet.

Bár nem mindhárom történet sorolható a klasszikus utópia kategóriájába, a bemutatott terek mind üzenethordozók, a jövő megjelenítői: sok olyan tartalmat kódolnak, amit nem fejeznek ki másként egyértelműen a filmek, egy-egy állapot kivételései, fenntartói. Egytől-egyig modellterek, annak ellenére, hogy nem a jelen problémáit megoldó, ideális állapot, hanem egy komplex jövőkép téri kereteit szolgáltatják.

EPILÓGUS

Bár a jelen vizsgálat szigorúan az alkalmazott utópiának nevezett építészeti tervezési folyamat lépéseivel foglalkozott, belátható, hogy átfedésben van a

teljesen általános tervezésmódszertannal, amelynek az elemei azonban nem válnak szét, nem tudatosulnak ilyen tisztán. Az építész kiemelt felelőssége válik jól definiálttá a folyamat vizsgálata során, aki az életet kell, hogy megértse ahhoz, hogy absztrakt teret létrehozza, s mivel ezen mozzanat a lét mély és lényegi kérdéseit érinti, ideológiákba kapaszkodva alkot. Hol funkcióba, hol ornamentikába, hol ökológiába és fenntarthatóságba. Azonban az eszköz - tárgy - modell folyamat ösztönös, az ember vágyakozásával egyidős, s pont abból fakadó gondolkodásmintázat, minden múlt, jelen és jövőbeli terv mélyen eredő gyökere. Végére kimondhatjuk, minden terv alkalmazott utópia. Így érdemes lehet azon építésznek is foglalkozni a fenti mozzanatok kialakulásával, hátterével, módszereivel, akik nem kimondottan ezt a tervezési metodikát követik

HIVATKOZÁSOK:

- *Abensour, Miguel, Utopiques II, Arles, Les Editions de La Nuit, 2010.*
- *Frigg, Roman, Models and fiction, on-line kiadás, Springer Science+Business Media B.V., 2009.*
- *Nováky, Erzsébet DsC., Oktatási-szakképzési jövőalternatívák új szemléletben in Szakképzési Szemle 2005. 3. szám, 290-316.*
- *Cibic, Aldo, Rethinking Happiness project manifesto <http://www.rethinkinghappiness.info/manifesto/>*

▲ 03. A zöld bolygó, képkocka a *La belle verte* c. filmből

▲ 04. Az elsüllyedt Manhattan az *A.I.-ben*

▲ 05. Az óceán és az otthon képe, *Solaris*

TANULMÁNYÚT ÉSZAKNYUGAT-EURÓPA VOLT NEHÉZIPARI TERÜLETEIN (2013. április 25-28.) | Nord-Pas de Calais - Vallónia | 160-161 o.

Antal Gabriella, Borzsák Veronika, Varga Piroska

KÖZÖSSÉGI BEAVATKOZÁSOK - BERLIN (2013. április 18-21.) | Prinzessinnengarten - Tempelhofer Freiheit - Platoon Kunsthalle - A52 | 162-163 o.

Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana, Kukucska Gergely, Szabó Dávid

VISZLÁT SVÁJC | 164-171.o.

Wettstein Domonkos, Phd-hallgató írása a DLA iskola svájci kirándulásáról (2013. május 20-27.)

ADDÍCIÓ ÉS KONTRASZT – TÖRTÉNETI FORMÁK ÁTIRATA A KORTÁRS SVÁJCI ÉPÍTÉSZETBEN | 172-177. o.

Kóródy Anna, Phd-hallgató írása a DLA iskola svájci kirándulásáról (2013. május 20-27.)

TANULMÁNYÚT A CSEH ÉS SZLOVÁK HATÁRVIDÉKEN (2013 június 28-július 1.) | Szlovákia (Pozsony, Zsolna) - Csehország (Brno) | 178-179 o.

Bartha András, Hakkel Márton, Kronavetter Péter, Kukucska Gergely, Mihály Eszter, Pelle Zita, Varga Piroska

SZÉKELYFÖLDI MESESZÖTTES (2013. április 12-15.) | Kolozsvár, Énlaka, Székelyudvarhely, Csíkszereda, Kászónok | 180-181 o.

Francsics László, Magyar Zsuzsa, Szántay Zsófia, Major György DLA, Sugár Péter DLA

GAZDÁLKODÓ KOLOSTOROK (2013. április 3-6.) | Praglia - Verona - Bosé - Wernberg - Maribor | 182-183 o.

Alkér Katalin, Bartha András, Gyulovics István, Kovács Zsófia

VELENCEI ÉPÍTÉSZETI BIENNÁLÉ (2012. október 12-14.) | 184-185.o.

Beszámoló a Doktori Iskola velencei kirándulásáról

158-159

ANTAL GABRIELLA, BORZSÁK VERONIKA, VARGA PIROSKA

TANULMÁNYÚT ÉSZAKNYUGAT EURÓPA VOLT NEHÉZIPARI TERÜLETEIN (2013.04.25-28.) Nord-Pas de Calais és Vallónia

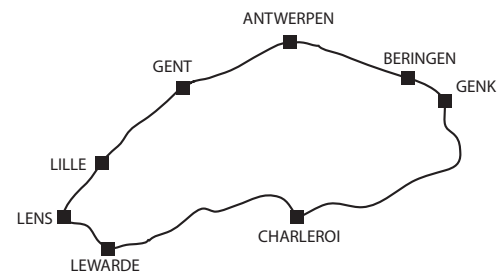
A tavalyi Ruhr-vidéki tapasztalatszerzés után igen érdekes volt a földrajzilag közel eső, ám francia nyelvterületen elhelyezkedő ipari emlékek és rehabilitációk megismerése. Az észak-franciaországi Nord és Pas de Calais régiókban, valamint Belgium területén a 18-20. századig folyt az intenzív szénkitermelés. A Genk és Lens között elnyúló területen a bányászat látványos nyomokat hagyott mind fizikailag, mind mentálisan. A területen gyakoriak a meddőhányók, süppedések, gazdag az ipari épületállomány, infrastruktúra. A vidék ipari örökségeit látogatva jól nyomon követhető a technológia és a szociális valamint munkakörülmények fejlődése. A hirtelen felduzzadó városok, a sok bevándorló a nagyléptékű iparosodás velejárójaként itt is jellemző volt.

A két országot egybefogva tematikus útvonalhálózat készült az ipari örökség megismertetése céljából: ICI – Itineraire de la Culture Industrielle (Az ipari kultúra útja).

NORD-PAS DE CALAIS

A Nord-Pas de Calais bányászvölgy az UNESCO Világörökség részeként 109 területet és objektumot foglal magába. Ezen területeket egy operatív menedzsment csoport vezetése mellett a Mining Basin Mission szervezet igazgatja.

Különösen izgalmas volt a Louvre lens-i beruházása, amely példaértékű lehet a depressziós térségek fejlesztése kapcsán. A Louvre új intézményének helyszínét egy pályázat során jelölte ki, amelyen a régióból 6 település

1.

2.

indult. A választás Lens-re esett, ahol a város központját egy 80-as években bezárt üres bányaterület foglalta el. A beruházástól mindkét fél a megújulást várta: a Louvre a múzeum fogalmának kitágítását és újradefiniálását, míg Lens a városközpont rehabilitálásával az élet felpezsdülését remélte. A múzeum épületére kiírt építészeti tervpályázatot a SANAA iroda nyerte a tájban feloldódó múzeum koncepciójával. Az együttes az év elején nyitotta meg kapuit a nyilvánosság előtt, szemmel láthatóan nagy az érdeklődés.

VALLÓNIA

Belgium területén nagyságrendileg száz bánya volt, de a többség mára már nem nagyon észrevehető. A Világörökség részeként négy területet tartanak számon, amelyek gazdagon megőrizték a múltat: Bois-du-Luc, Grand-Hornu, Bois du Cazier és Blegny-Mine. A Bois-du-Luc komplexum Európa egyik legrégebbi szénbányája. Különösen tetszett a C-Mine nevű genk-i projekt, amelyben a megszokott kulturális újrahasznosítás kidolgozása során nagy szerepet kapott a látás mellett a többi érzékszerv is.

3.

6.

4.

7.

5.

8.

- ◀ 1., 2. Louvre-Lens, SANAA (Iwan Baan)
- ▶ 3-5. Louvre-Lens; 6-8. C-Mine, Genk

160-161

TANULMÁNYÚT ÉSZAKNYUGAT-EURÓPA VOLT NEHÉZIPARI TERÜLETEIN (2013.04.25-28.)
Antal Gabriella, Borzsák Veronika, Varga Piroska

BORSOS MELINDA, DIMITRIJEVIC TIJANA, KUKUCSKA GERGELY, SZABÓ DÁVID

KÖZÖSSÉGI BEAVATKOZÁSOK, BERLIN (2013. április 18-21.) Prinzessinnengarten - Tempelhofer Freiheit - Platoon Kunsthalle - A52

Berlinnek az újraegyesítést követően hasonló problémákkal kellett szembenéznie, mint Budapestnek a rendszerváltás után, olyanokkal mint elszlömösödött városrészek, leszakadó külvárosok, beépítetlen területek. A német főváros Kreuzberg részén sikerült olyan stratégiát kidolgozni, amely példaértékű lehet Budapest Magdolna Negyede számára is, ahol csoportunk a kerületi önkormányzat városrehabilitációs építészirodájával, a RÉV8 irodával működik együtt a negyedben kialakításra kerülő szociális/közösségi funkciók tervezése révén.

A tanulmányút (2013.április.18-21.) programja két kiadványban gyűjtött ismeretanyagra támaszkodva jött létre, ezek az URBAN PIONEERS (JOVIS, 2007) és a SELF MADE CITY (JOVIS, 2012) című könyvek. A kiadványok által

bemutatott projektekből azokat vettük sorra, melyek a csoportos kutatásunkhoz vagy egyéni kutatásainkhoz (ideiglenes használatok, közösségfejlesztés, közterületek rehabilitációja, szociális lakhatás) kapcsolódnak, példaként szolgálhatnak későbbi hazai beavatkozásokhoz.

BAUGRUPPE A52

Egy „közös-építésű” társasház a sok közül, mely építési mód különösen népszerű Berlinben. Lényege, hogy egy kisebb társaság, általában baráti/ismerősi kör közösen épít a saját igényei és lehetőségei számára társasházat. Ennek a társaságnak a motorja a házban működő építésziroda két alapítója Christoph Roedig és Ulrich Schop.

PRINZESSINNEGARTEN

A Kreuzbergben található közösségi kert 2009-ben jött létre. Helyi civilek összefogásával a városrész egy forgalmas csomópontjában található üres telket (melyet az önkormányzat parkolóként adott bérbe) biokertté alakítottak. Azóta a kert a városrész egyik közkedvelt találkozóhelye lett, ahol önkéntesek a terményekért cserében dolgozhatnak, továbbá kávézó és büfé létesült, ahol a helyben termelt növényekből készítik az ételeket.

WESTPARK GLEISDREIECK

Az egykori vasúti területek felszámolásával létrejövő park (parkbővítés) érdekessége, hogy annak ellenére, hogy építés alatt áll, használják a helyiek. A félig kész, burkolt területek nyitottak az arra járók előtt, csak néhány terület van zárva, ahol folyik az építés. A környékeliek már a kivitelezés során is használhatják a parkot. Ez a fajta területhasználati mód merőben eltér a hazai gyakorlattól.

TEMPELHOFER FREIHEIT

A 2009-ben a funkciójával felhagyott reptér egy részét a jövőben beépítésre szánják (oktatási, kutatási épületek), addig is a reptér egészét megnyitották a berliniek számára. A reptér közparkká változott, ahol szabadon lehet biciklizni, gördeszkázni, futni a felszálló pályák betonján. A közbelső területeken közösségi kertek, sportpályák létesültek. Példaértékű a város részéről, hogy a nem használt létesítményeit átmenetileg a köz számára.

STREET ART

Berlin egyik jellegzetessége a legkülönbözőbb helyeken előforduló graffitik, melyeknek sokszor meghatározó politikai, társadalmi, szociális mondanivalójuk van. A közösség, a társadalom, a társadalom egy részének egyfajta kommunikációs csatornája.

PLATOON KUNSTHALLE

Magánkezdemenyezésből létrejövő kulturális intézmény, mely Berlin jó adottságokkal rendelkező részén, egy foghíjtelken létesült. Az ideiglenesség hatását keltő, konténerekből épített épület koncerteknek, kiállításoknak ad helyet.

A berlini példákban két momentum emelhető ki, melyek sikeressé teheték a beavatkozásokat, egyrészt a nagyon erős CIVIL KEZDEMÉNYEZŐKÉSZSÉG, mely szinte az összes projekten tetten érhető. Ez különösen szembetűnő volt a magánérből elindított kulturális intézményeknél és közösségi kerteknél, továbbá megjelenik ez a fajta alulról jövő kezdeményezőkérség (talán túl intenzíven is) a foglalt házaknál vagy az utcai művészeti beavatkozásoknál is. Másik fontos momentum az ÁLLAM, a VÁROS, ÖNKORMÁNYZATOK RUGALMAS HOZZÁÁLLÁSA, mely lehetővé teszi a közösségi kezdeményezések kibontakozását, valamint felismeri a lehetőségét a tulajdonában lévő területek, épületek közösségi hasznosításának, ideiglenes használatának.

- ◀ 1. Baugruppe A52; 2. Prinzessinnengarten; 3. Westpark Gleisdreieck
- ▼ 4. Tempelhofer Freiheit; 5. Street Art; 6. Platoon Kunsthalle

162-163

KÖZÖSSÉGI BEAVATKOZÁSOK, BERLIN: PRINZESSINNEGARTEN, TEMPELHOFER FREIHEIT, PLATOON KUNSTHALLE, A52 (2013. ÁPRILIS 18-21.)
Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana, Kukucska Gergely, Szabó Dávid

1.

WETTSTEIN DOMONKOS

VISZLÁT, SVÁJC!

Gondolatok a DLA Iskola által szervezett tanulmányút tapasztalatai alapján

„Meglehetősen keveset tudunk az osztrák, a svájci és a francia Alpok településtörténetéről, hiszen e területek betelepítése a történelem előtti időkbe nyúlik vissza. Azonban mégiscsak érdemes eltöprengenünk azon, miként történhetett, hogy olyan emberek, akik földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak, az Alpok legkietlenebb és legjárhatatlanabb völgyeibe húzódtak, ahol eleinte a legjobb esetben is csupán kemény, ínséges és veszélyekkel terhes életvitel volt lehetséges. A legvalószínűbb, hogy ezek az emberek azért vonultak a hegyekbe, mert a vadonban elviselt létet előnyben részesítették az erősebb szomszédnépek fenyegető zsar-

nokságával szemben. A szabadságot választották - a bizonytalanság, a veszély ellenére. Megtanulták, hogy a szabadságot ki kell harcolni, és hogy akkor is ki kell állni érte, ha a siker esélye elenyészően csekélynek tűnik. Svájcban csak a harc eltökélt hagyománya volt az - akár egy kétségkívül túlerőben lévő ellenféllel szemben, ilyenek voltak előbb a Habsburgok, ilyen volt később a Harmadik Birodalom -, ami a második világháborúban szabadságuk megőrzésére ösztönözte a svájciakat.”

[Popper, 1998]

Zürich, Basel, Graubünden. Az út dramaturgiája, kezdő és végpontja jól reprezentálja a svájci identitáskép ellentmondásait, miközben a kortárs svájci építészeti jellemző problémák és stratégiák szempontjából is szélesre feszítik az értelmezési tartományt. Zürichből, a nemzetközi pozíciókra törő metropoliszból indultunk, és utunkat a Lumnezia-völgy végében rejtőzködő Vrinben fejeztük be. Eltérő nézőpontokból láthattunk rá a folyamatosan változó svájci tájra, érezhető volt az ország vívódása az autonómia melletti, sokszor lemondásokkal járó elköteleződés több évszázados tradíciója és a fejlődést serkentő globális trendek kihívásai között. Mindez nem csak a társadalomról, gazdaságról vagy kultúráról szerzett tapasztalatokban, hanem a kortárs svájci építészeti egyre válságosabbnak tűnő útkeresésében is tükröződött.

A bevezetőben Karl Popper „Szabadság és demokrácia” című esszéjéből idéztem, melyben pontosan és szenvedélyesen fogalmazza meg azt a mitikus mozzanatot, amely a svájci identitás alapját és mára egyre inkább kiéleződő kettősségét eredményezi; az autonómiát és a műveltséget. 2011-ben a svájci építészeti válságát, de egyben önreflexióra való képességét bizonyító interjúkötet jelent meg *Architekturdialoge: Positionen, Konzeptionen, Visionen* címmel Svájcban, melyben a szerkesztők, Marc Angélil és Jorg Himmelreich svájci építészekkel készített beszélgetéseik során az ország és a kortárs építészeti új kihívásaira keresik a válaszokat. Az egyik kiemelt téma az urbanizáció és

a közösségi autonómia kérdése, hisz a tájról, vidékről alkotott kép nagyban összefügg az alkalmazott építészeti stratégiával, azaz hogyan lehet a szuburbánus területek képlékeny identitását tervezésmódszertani szempontból értelmezni?

Az interjúk alapján izgalmas, az építészetben túlmutató közéleti erőteret rajzolódik ki, amit talán az a vita fejez ki leginkább, ami az ETH Studio Basel professzorai (Roger Diener, Jacques Herzog, Marcel Meili, Pierre de Meuron) és a graubündeni Vrinben alkotó Gion A. Caminada között már néhány éve zajlik. Az ellentétek természetesen szorosan összefüggnek eltérő társadalmi-földrajzi pozíciójukkal és az ebből adódó személyes nézőpontjukkal, mindez az építészeti stratégia kérdésén túl a svájci társadalom megosztottságát is jól jellemzi. Míg Marcel Meili, a Studio Basel egyik vezető tanára azt állítja, hogy a tudásból és műveltségéből fakadó urbánus fejlődés, mely mára megkérdőjelezi az ország autonóm berendezkedését, magából a svájci identitásból ered, addig Caminada a totális városiasodásban a kiszolgáltatottságot és az önrendelkezés képességének elvesztését látja.

De mit is jelent az autonómia és a függetlenség a svájci kultúrában? Elsősorban a közösségi önrendelkezés szabadságát, melynek feltétele az önvédelem képessége és az önellátás biztosítása. Mindez az ország sajátos politikai berendezkedését eredményezi, ami a belpolitikai döntéshozatalban a közvetlen demokrácia gyakorlását és a több léptékű közösségi autonómiát jelenti, azaz

jogkörök felosztását a települések (kommunák), a kanton és az államszövetség között. A külpolitikában deklarálta az ország semlegessége, az autonómia biztosítása az „ellenállás stratégiáját” alakította ki a gyakorlatban, amely azonban az utóbbi évtizedekben egyre nagyobb konfliktusba került az országra is hatással lévő globális gazdasági, társadalmi és politikai trendekkel, elsősorban az Európai Unió tagság és az Euro elutasítása jelentősen növekvő teherként az európai exportra termelő ipar számára. Miközben a semlegesség az ország pénzügyi menedék szerepét erősíti, ugyanez az ipari termelésből adódó exportot veszélyezteti. A gazdaság mellett a társadalom és a kultúra is látványos átalakuláson megy keresztül. Zürich, Basel és Genf határokon átívelő világvárosokká nőnek ki magukat, miközben a magas hegyi területek elnéptelenednek, és Mittelland, azaz az őskantonok (Uri, Schwyz, Unterwalden), valamint Bern jelentősége egyre csökken az ország életében.

ELLENTMONDÁSOK

A határok képlékenyvé válása és a hagyományos városépítészeti kontúrok elmosódása felerősíti a községi autonómia ellentmondásait. Herzogék szerint minden község egy mini univerzum, ahol az egyes közfunkcióknak településenként külön-külön rendelkezésre kell állniuk, ezzel azonban a tájelemeknek egy olyan sűrűsége áll elő, aminek eredményeként az agglomerációs övezetnek minősülő Mittellandot mára már dús urbánus köd borítja, de épp a térségi struktúra

▀ 1. Zürich látképe az Uetlibergről

164-165

VISZLÁT, SVÁJCI! GONDOLATOK A DLA ISKOLA ÁLTAL SZERVEZETT TANULMÁNYÚT TAPASZTALATAI ALAPJÁN
Wettstein Domonkos

fragmentációja miatt nem tudják egységes koncepció mentén kezelni a problémát. Herzog a kommunák szent tehénként kezelt autonómiájában látja a városiasodással való szembenézés mély elutasításának okát.

A szuburbánus területek elhatalmasodásával párhuzamosan a hegyvidék elnéptelenedése is problémát jelent. Miközben az ország történelmében meghatározó szerepet játszott a mezőgazdaság, addig mára társadalmilag és gazdaságilag is csökkent a jelentősége; a földművelésből és állattartásból eredő életforma már a múlté, az agrárium mindössze 4%-át foglalkoztatja a lakosságnak, miközben állami segélyezésből finanszírozzák működését. Az utóbbi években azonban visszaesett a turizmus és jelentős bevételektől esett el az állam, így a korábban a kompenzációra fordítható összegek elapadtak. Az agrárium az ország önképet is hosszú évszázadokon át meghatározta és bár a mezőgazdaságban dolgozók száma már évtizedek óta csökkenést mutatott, a svájci táj szerepe a turizmust szolgáló hivatalos országimázsunk továbbra is meghatározó része maradt. A tízévenként megrendezésre kerülő svájci exponak, a Schweizerische Landesausstellungnak például a rurális mítosz hagyományosan központi eleme volt, épp ezért volt szembetűnő, hogy 2002-ben már teljesen mellőzték a mezőgazdasági szektort.

ALTERNATÍV VÍZIÓK

A Studio Basel által felvázolt jövőképből az erejük teljében pulzáló metropoliszok a jövő életformáját jelentik az elnéptelenedő hegyvidékekkel szemben, területük az összekapcsolódó városok fűzéréből és a köztük kialakuló laza, urbánus tájból állnak. Az így

létrejövő településfolyamokban az egykoron autonóm kommunák idővel feladják majd önállóságukat és egységes régiókba szerveződnek. A metropoliszok jellemzően Svájc peremvidékén találhatóak és a szomszédos országokba is átfolynak, mint például a három országot átfogó Basel-Mulhouse-Freiburg háromszög, a Genfi-tó térsége vagy Zürich. A vízió szerint az országhatárokon átnyúló kapcsolataik idővel erősebbé is válhatnak az államszövetséget összetartó erőknél és ez akár az elzárkózó ország szétszakadásához is vezethet. Bár ez ma még nehezen elképzelhető, a metropolita régiók kiemelkedése minden bizonnyal a főváros, Bern jelentéktelenné válását is magával hozza.

A metropolita régiók legyengített, lokális formája a városháló, ezek gazdaságilag az előzőeknél, lassabban fejlődnek és kevésbé szorosan kapcsolódnak a globális rendszerekhez. Az urbánus területek csoportjához tartoznak még azok az alpesi üdülőhelyek is, melyek állandó lakosainak száma ugyan alacsony, de a főszezonban akár európai viszonylatban is jelentős városokká duzzadhatnak, elég csak Gstaadra, Zermattra vagy Davosra gondolnunk. Az utóbbi kedvelt síparadicsom a World Economic Forum alatt bekapcsolódik a világ vérkeringésébe, hogy aztán a holt idényben ismét jelentéktelen faluvá zsugorodjon.

A maradék hegyvidéki területek alpesi ugar elnevezése már önmagában is provokatív, ez az egyetlen térség, amely számára a kutatás nem lát értelmes perspektívát. Az alpesi ugar Svájc mitikus szívét fedi le, azokat a területeket, ahonnan az Államszövetség története kiindult. A svájci identitásképből betöltött helyzete ellenére a gazdasági és a demográfiai veszteségek rohamosan nőnek, és bár a szerzők csak a problémák

felvázolására törekedtek a politikusokra hagyva a döntések meghozatalát, ennél a területtípusnál egyértelművé tették az álláspontjukat, és az államszámára a területek feladását, azaz a kontrollált visszavonulást javasolják. Schmid szerint „ezeken a területeken a tradicionális modellje a készletfelhalmozásnak nem nyit újabb perspektívát.” Példaként a Calanca-völgyet említi, ahol az 500 fős lakosság életfeltételeinek biztosítására az Államszövetség (Bund) és a Kanton évi 4 millió frankot költ infrastruktúrára, 0,9 millió frankot pedig mezőgazdasági támogatásként folyósít. Mind az ökológiai, mind az ökonómiai megfontolások alapján a közép-alpesi településeket fel kéne számolni és vissza kéne adni a természetnek. Schmid szerint „a területek jövője csak a hulladékkezeléssel oldható meg, a regionális támogatások klasszikus eszközeivel nem.”

ZÜRICH, MINT METROPOLITA RÉGIÓ?

A tradicionális svájci identitásképp ellenpólusa Zürich, mely geopolitikai pozíciójából adódó alternatív fejlődésével folyamatos konfliktusban állt a környező kantonokkal. Bár az ország legnagyobb városa és gazdasági központja, a politikai centrum Bernnel szemben Svájc titkos fővárosaként szokták emlegetni. A dombvidékre települt város 406 m-es magasságban fekszik a Zürichi-tó partján, ahol a Limmat-folyó kilép a tóból, nyugati irányban Uetliberg határolja.

Zürich a középkori városok autonómiájához hasonlóan fokozatosan vívta ki függetlenségét, 1045-ben III. Károly a piactartás, pénzverés és törvényhozás jogát adományozta a városnak, majd 1218-ban szabad birodalmi város rangot kapott. 1351-ben az őskantonok, Luzern, Schwyz, Uri és Unterwalden után ötödikként

- ▲ *2. Leutschenbach, Quadro Tower*
- 3. A történelmi belváros és a Grossmünster apátság tornyai*
- 4. EM2N: Viaduktbögen*
- 5. Lakóépületehmlokzat Leutschenbach fejlesztési negyedben*

tagja lett a svájci konföderációnak, ám a szövetségi viszony évszázadokon át politikai és felekezeti szempontból egyaránt problematikusnak bizonyult, és számos csatát és belháborút eredményezett. Zürich geopolitikai útkeresését jelzi, hogy a konföderációhoz való csatlakozást követően nem sokkal, 1356-ban védelmi szövetséget kötött Ausztriával. Az új szövetséges mellett a távolsági kereskedők kardoskodtak elsősorban, mivel a város két nagy alpesi kereskedelmi útvonal tranzitkereskedelem kulcsponjtja volt. A XVI. század első felében a székesegyház plébánosa, Ulrich Zwingli meghatározó szerepet játszott a reformáció elterjedésében, aminek következtében Zürich európai jelentőségű várossá vált. Ugyanakkor a gazdasága ezzel együtt sem tudott érdemben növekedni, és csak később, a vallási okokból a városba érkező menekültek tudtak friss lendületet hozni a kereskedelem, a textilipar, és a selyemipar felfuttatása révén. Az ipari forradalom után az ösztönző reformpolitika révén a tizenkilencedik század derekán indult meg a város gazdaságának fejlődése, ennek nyomait ma is őrzi a belváros; megépült a főpályaudvar és a hozzá vezető kereskedelmi főutca, a Bahnhofstrasse.

Svájcban egy település területének növelésére, azaz a környező települések beolvasztására a települési önkormányzatok nagyfokú autonómiája miatt nem igazán van lehetőség. Zürich fejlődésének hosszú ideje ez az egyik akadálya, hisz a térség elaprózódott települési struktúrája nem teszi lehetővé a hatékony regionális koncepciók végrehajtását. A népesség 1962-ben érte el a csúcspontját 445000 lakossal, ám ez 1989 környékére 356000-re apadt az agglomerációba áramló népesség miatt.

A stagnálást követően a városfejlesztés révén 2008-ra 380000-re növelték a lakosságszámot.

Zürich gazdasági jelentőségét továbbra is a szolgáltató szektor, azaz a bankok, biztosítók, kommunikációs és turisztikai cégek adják, a további növekedés lehetőségét a repülőtér közelében fekvő kihasználatlan területek fejlesztése jelentheti. Emellett a kulturális és a tudományos életben is meghatározó, a már említett Zürich University és az ETH mellett közismert intézményei a színházak, az opera, a koncertterem, a Svájc Múzeum, a Művészeti Galéria, a Rietberg Múzeum, az archívumok és a könyvtárak. A város működésében kiemelt jelentőségű a szuburbánus területeket a várossal összekötő S-Bahn hálózat, a 22 vonal mindegyike áthalad a városközponton. A közúti közlekedés fejlesztésében jelentős a 2009-ben átadott északi és nyugati területeket összekötő Uetliberg alagút.

ELTÉRŐ STRATÉGIÁK A VÁROSÉPÍTÉSZETBEN

Az elmúlt évtizedekben a városfejlesztés szemlélete jelentős változáson ment keresztül. A hatvanas években, a városnépesség csúcsán az új építésen, nagy léptékű fejlesztéseken volt a hangsúly. A növekedés, a modernizáció jegyében épült a Lochergut lakóegyüttes, majd a hetvenes években a Hardau toronyházak. A nyolcvanas évekre elfogyott a gazdaság lendülete, és megindult a dezindusztrializáció. A városfejlesztést irányító Ursula Koch a stabilizációra, fenntarthatóságra és az urbánus minőség biztosítására helyezte a hangsúlyt. „Die Stadt ist gebaut” jelentette ki, azaz a város már kialakult, a feladat az állapot fenntartása a szükséges kíméletes beavatkozásokkal és a vegyes használat elősegítésével. A városrendezés eszköze a

„Gestaltungsplan” volt, mely az építési és övezeti szabályozást a fegyelmezés és az ellenőrzés eszközeként használta.

Ugyanakkor a fejlesztés üteme felgyorsult, a harminc évre tervezett, a beépítés fokozatos cseréjeként elgondolt beruházások több mint a fele idő előtt megvalósult. Ebben az időszakban Zürich vitte el az ország építkezéseinek 40%-át, azaz miközben a város növekedett, az ország stagnált. 1965 és 1995 között az ipari munkahelyek kétharmada megszűnt, viszont a munkahelyek száma összességében így is lényegesen növekedett a városban. A fellendülés a városfejlesztés szemléletét is megváltoztatta, megpróbálták a beruházásokat egy irányított folyamat részévé tenni. A kooperatív tervezés jegyében városi fórumot szerveztek a hatóságok, a telektulajdonosok és a politikusok részvételével. A fejlesztések terén továbbra is kiemelt fontosságú az „életminőség” biztosítása, amely Zürichet a nemzetközi versenyben is pozicionálja. A lakásépítés terén folyamatos a harc az agglomerációval, a lakosság visszahódítását megfelelő lakáskínálattal, városi infrastruktúrával és a közterek minőségével kívánják elérni. Tíz év alatt tízezer lakást irányoznak elő, ezek nagy és változatos alaprajzokkal készülnek, komplex, tágas vagy egyenesen luxus jellegű térsorokkal.

A város fejlesztésének súlypontjai a városközpont (Hauptbahnhof) a repülőtérrel összekötő északi Glattal és a nyugati irányba elhúzódó Limmattal. Mindkét terület egykor iparnegyed volt, melyek a nehéz- és a textilipar visszaszorulásával funkciójukat veszítették. A Limattal kapujában fekvő Zürich West egykor a gépgyártás fellegvára volt, ipari funkcióját elhagyva a területen ma már irodaházak és lakónegyedek állnak.

A fejlesztés egyik első, szimbolikus eleme a Technopark épülete, mely a szigorú rendezési tervek kijátszva először kísérletezett az ipari funkció árnyékában a kreatív gazdaság irányába elmozdulni. A városvezetők felismerték, hogy a hatékony együttműködés érdekében szükséges a fejlesztők szándékait már a rendezési terv készítésekor figyelembe venni, ezért a Zürich West fejlesztésénél létrehozták a kooperatív tervezést elősegítő Stadtforumot. A terület változásának ütemét jelzi, hogy míg a kétezres évek közepén felépült Freitag táskagyár konténerternyója a gyártást és az értékesítést egy iparnegyedbe pozicionálta, amit a torony építészeti karaktere is jól tükröz, addig az elmúlt évben a szomszédban felépült Prime Tower Svájc legmagasabb épületeként már a szolgáltatás-szektor intenzív jelenlétét hirdeti. A toronyházak, mint a szétterülő szuburbánus területeket ellenpontozó, a koncentrált sűrűség vertikális jelképei, egyre gyakoribb elemekként szerepelnek a svájci városfejlesztés eszköztárában, bár hamar kedvelt témájává is váltak a társadalmi elutasítást érvényre juttató, a közvetlen demokráciát biztosító népszavazásoknak.

Az északi Glattal fejlesztési területének sziluettjét is a toronyházak határozzák meg, a völgyet egy új gyorsvillamos-vonallal kötötték be a főpályaudvarhoz, erre fűződnek fel az elmúlt két évtized során fokozatosan beépített fejlesztési területek. Bár Neu-Oerlikon látszólag Zürich peremén fekszik, értékes pozíciót ad stratégiai jelentősége, hisz a repülőtér és a pályaudvar között félúton található. A hadiipar egykori jelenléte miatt sokáig „tiltott városként” is emlegették, a fejlesztés számára a területen meghatározó ABB gyár technológiaváltása nyitotta meg a kaput. A rendezési

tervek az 1992-es pályázathoz képest többször, jelentősen módosultak, elsősorban a fejlesztői szándékok figyelmen kívül hagyása miatt. Később a már említett Zürich West városrész esetében épp ezért alakították ki a fejlesztői kerekasztalt, és építették be elképzeléseiket a koncepcióba. A beépítési terv végső változatát 2005-ben fogadták el, jelentős módosításokkal. A negyedben öt hektár alapterületen eltérő témákkal és karakterrel alakítottak ki parkokat, azonban az ipari múlt elemei, ahogy a nyugati városrész esetében, úgy itt is meghatározó szerepet kaptak. A hagyományosan kisebb léptékű épületek részletképzésével brillírozó svájci építészeknek szembe kellett nézni a nagyvárosi léptékváltás problémájával és az ezzel együtt járó szociális, etnikai kihívásokkal, tudomásul véve, hogy a korábban kikísérletezett eredmények nehezen érvényesíthetők a megváltozott környezetben, és új megoldások keresésére van szükség, az eredmények egyelőre ellentmondásosak. A bemutatott fejlesztési területek jól reprezentálják Zürich pozíciókeresését az európai nagyvárosok versenyében, és bár az elmúlt évtizedben jelentős rehabilitációs projekteket hajtott végre, léptékét és karakterét látva ma még nehezen elképzelhető, hogy néhány éven belül egy, a kontinens életében meghatározó szereppel bíró, lüktető metropoliszává érjen.

ÁTMENETEK

Hasonló pozíciókeresés jellemzi utunk következő állomását, a francia, német, svájci hármashatáron átnyúló Basel városát is, amely Zürichhez hasonlóan, bár földrajzi pozíciójánál fogva még radikálisabban szakít a rezisztens svájci identitásképpel, és tradíciójából

- ▲ [6. Zürich-West toronyépületei](#)
- [7. EM2N: Hardturm vasútállomás](#)
- [8. Hardturm vasútállomáshoz vezető felüljáró](#)
- [9. A leutschenbachi iskola tornaterme](#)

adódó természetességgel vállalja fel a kultúrák közti közvetítő szerepet. A kontinentst átszelő tranzitútvonalak metszéspontjában fekvő város életében mai napig meghatározó a kereskedelem, és itt található Európa egyik legnagyobb rendező pályaudvara. Az árucserre kulturális szerepét is jól mutatja, hogy míg más nagyvárosokban a vásárterületeket a településen kívülre helyezték, addig Baselban megtartották központi helyzetüket, sőt az utóbbi években városépítészeti szempontból is jelentős új elemekkel egészítették ki, mint például a Morger&Degelo és Daniele Marques által jegyzett, megépülésekor az ország legmagasabb épületének számító vásártorony, vagy a Herzog&deMueron iroda munkája, az új vásárcsarnok. Az utóbbi páros Basel sajátos védjegye, a város arculatát a helyi kötődésű sztárepítészek látványos, bár mára már talán kissé felszínes koncepciói uralják, miközben a belváros karakterét éppúgy meghatározzák az elmúlt évtized urbánus építészeti kísérletei, mint a baseli székhelyű Morger&Degelo, Miller&Maranta vagy Diener&Diener irodák munkái.

A nagyvárosok árnyékában kiterjedt szuburbánus területek találhatóak, ahol a szétterülő települések mellett az infrastruktúra intenzív jelenléte alakítja a táj karakterét. Mindez a hegláncok által az ország más területeitől sokáig elzárt Graubünden kanton völgyeire is jellemző, ahol a magasabban fekvő vidékeken egyre nagyobb problémát okoz az elvándorlás, míg a völgyekben összefüggő településfolyamok alakulnak ki. A jelenség sajátos urbánus minőségeket hoz létre, aminek következtében a lokális mintákkal kísérletező építészeti is új kihívásokkal szembesül. A kanton unikális építkezései az elmúlt évtizedben

nagyban hozzájárultak a kortárs svájci építészet exportcikké válásához. A jellemzően kisléptekű, alpesi környezetbe illesztett, és a helyi tradíciót átértelmező épületek a folyóiratokban látványosan elkülönültek a világ építészetének más tendenciáitól. Az aranygeneráció, mint Valentin Bearth, Andrea Deplazes, Valerio Olgiati, Dieter Jungling, Andreas Hagmann, Conradin Clavout és társaik színrelépését több tényező együttes jelenléte segítette a nyolcvanas évek végén. Elsősorban a kanton által támogatott középítkezések és az ezeket megelőző nyílt pályázati rendszer tette lehetővé, hogy a fiatal, friss szemlélettel rendelkező építészek lehetőséghez jussanak. Az új áramlatokra fogékony tervszűri támogatásával elnyert pályázatok révén a fiatalok önálló irodát alapíthattak, és a referencia munkáikkal további megbízásokat kaphattak. A graubündeni építészek nemzetközileg is jelentős alakjai ma 50 és 65 év közöttiek, és bár munkásságuk nagy hatással volt az európai építészetre, a változó urbanisztikai körülmények új kérdések feltételét teszik szükségessé, és a továbblépést jelentő eredmények kikísérletezése egyelőre várat magára. Eközben nem látni az utánpótlást, aminek a szakmai struktúrák átalakulása mellett a korábbi időszakhoz képest kevesebb pályázati lehetőség lehet az oka, az elenyésző számú pályázatot is sok esetben már Svájc más területéről származó építészek nyerik meg.

ÉLET A PERIFÉRIÁN

Utunk végpontja Vrin, egy kicsiny falu a graubündeni Lumnezia-völgyben. A korábban már említett demográfiai krízis ezt a területet sem kímélte; míg 1950-ben 441 lakost számlált a település, addig 2000-ben már csak

249-et. 1958-ban lépett hatályba a kantonok közötti költségkiengyelítés törvénye, azóta a falu segélyekből tartja fenn magát, amit még további pénzekkel egészítenek ki a félbe maradt Greina-erőmű beruházása miatti kompenzációként. A környező községeknek ugyanis évente 2,4 mio Frank bevételt jelentett volna, ha a Nordostschweizerische Kraftwerke nem állította volna le az építkezést. A falu mai településszerkezetét 1982-ben kezdték kialakítani, amikor az elaprózódást kezelő területrendezési terv keretében a korábbi 3500 gazdasági egységet 600-ra csökkentették, és ezeken versenyképes mezőgazdasági üzemeket hoztak létre. Szigorú szabályokat vezettek be a tájhasználat és az építészet terén, kötelezővé téve a tervtanácsot. Kijelölték a belterület határait, hogy az épületek egy helyre koncentráldjanak, és ne szóródjanak szét a tájban az agglomerációhoz hasonlóan. A vrini modell 1998-ban vált széles körben ismertté, amikor megkapta a svájci műemlékvédelem Wakker-díját, majd 2004-ben az Arge Alp Díjat.

A falu túlélésért vívott harcáról nem sokat tudnánk, ha az építési szabályzatok, mezőgazdasági megfontolások mellett nem valósultak volna meg azok az építmények, amelyek a stratégiai elképzeléseket reprezentálták. Caminadanak nagy szerepe volt abban, hogy a jellegzetes graubündeni gerendaépítést képes volt újragondolni, és az új szerkezeti kihívásoknak megfelelően alkalmazni. Az olyan közismert épületei mellett, mint amilyenek a vrini családi háza, a halottas ház, a telefonfülke vagy a tornacsarnok, ezáltal a mezőgazdasági épületei érdemelnek nagyobb figyelmet. A falu peremén álló istállók részére előregyártható modulelemet fejlesztett ki, amellyel gazdaságosabbá tudta tenni az építést. A melléjük telepített vágóhíd az építészeti értékein túl a közösségi, termelő-szövetkezeti működés jó példája. A közösen fenntartott

létesítményben a helyieknek lehetőségük van az állataik húsát feldolgozni, és ezt követően a termékek közvetlen értékesítését megszervezni. A falutól távolabb eső üzemek számára előregyártható elemekből kifejlesztett egy olyan építési rendszert, amivel a szállítást és a helyszíni munkát is gazdaságosabbá tehetette.

Caminada azonban nem akar a világtól elvonult építész szerepében tetszelegni. Bár a hegyek közé zárt Vrinben lakik, egyetemi professzorként a zürichi ETH-n tanít, és mára már több épülete is megvalósult a szülőfalujától távolabb eső városias területeken. Ezek közül egyik legismertebb munkája, a disentis-i leánykollégium egy barokk kolostor mellett áll. Az urbánus környezetben egyértelmű volt számára, hogy a már-már védjegyévé vált faszerkezetek helyett betont és vakolatot alkalmazzon, akárcsak a Vals főterén álló hotel épületénél, de több országos és nemzetközi pályázaton is sikerrel vett részt.

A Studio Basel tanulmányára az építészsakmából Caminada választott, aki személyesen is megszólította érezhette magát, amikor saját települését, Vrint is felszámolandó területként jelölték meg. 2005. június 26-án az észak-olaszországi Meranban kiállítást és konferenciát szervezett az alpesi területek jövőjéről, és ekkor publikálta a Kilenc tézis a periféria erősítésére című kiáltványát is. Téziseiben megerősítette, hogy hisz a periféria erejében, és az alpesi kultúrtáját az Alpok legnagyobb gazdasági tökéjének tartja. „Táj és kultúra fontos részei a turizmusnak. A kultúra kultiválást, megművelést jelent, befejezni mindazt, ami természetes. De a kultúra másságot is jelent, ezért a globális normák a természet legnagyobb ellenségei. A kultúrturnista egy ellentett világot keres, hogy megtermékenyítse saját kultúráját.” Épp ezért 1990-ben a települési stratégia egyik fontos alapköveként a vidéki ökoturizmus

fejlesztéséért létrehozták a Pro Val Lumnezia alapítványt. A szomszédos völgyben fekvő Vals példája ugyanakkor ma már óvatosságra inti a község vezetőit; a Zumthor fürdője által felvirágoztatott faluban lakókat egyre inkább zavarja a rengeteg látogató. Nem véletlen, hogy a Studio Basel kutatásában Vals területét már nem ugarként, hanem üdülőterületként jelölték meg.

LÁTÁSMÓD

Ahhoz, hogy megértsük Caminada álláspontját, érdemes felidézniünk Popper bevezetőben idézett szavait a hegyvidéki népek szabadságvágyáról. Svájc hosszú évszázadokon át Európa koldusának számított, a látványos gazdasági fellendülés csak az elmúlt száz év története. A nehéz hegyvidéki tájon gazdálkodó települések egyfajta válságkultúrát alakítottak ki, ahol a legfontosabb érték a természeti és katonai fenyegetéssel szembeni állandó készenlét, amelylyel megőrizhető a közösség és általa az egyén szabadsága. Caminada a 2011-es Architekturdialoge kötetben kifejti, hogy a szabadság számára annyit tesz, mint tartozni valahová; egy közösséghez, egy helyhez. Téziseiben a hagyományos vidéki kultúrát nem öncélú, nosztalgikus szempontból veszi védelmébe, hanem az ország egészéhez viszonyítva kívánja igazolni a periféria létjogosultságát. Caminada-nál a táj megművelése és a vidéki építő kultúra folytonossága az önellátás képességének fenntartása. Ha valóban eltűnik a vidéki kultúra, azzal mindaz a tudás és ismeret is elvész, ami a tájat megművelő ember sajátja, és amelyet csak a gyakorlat által lehet megőrizni. Az elidegenedést okozó mezőgazdasági technológiák, a táj esztétizálása, azaz a természetvédelmi és műemléki területek csak tetszhalott állapotában őrzik meg a kultúrtáját. Caminada számára a hegyvidéki termelés megőrzésének igénye

ugyanúgy az önrendelkezés része, mint a Svájcban mai napig fenntartott bunkerek, az előírt mennyiségű élelmiszerek háztartásonkénti felhalmozása, vagy az önkéntesek állandó katonai készenléte. Bár ma az ország dinamikusan fejlődik, hosszú távon nem zárható ki egy olyan krízishelyzet, ahol ismét kiemelt fontosságú lesz az önrendelkezés személyes és közösségi képessége.

Hazaérkezésünk után elővettem a ma már kultikusnak számító Arc' folyóirat svájci építészettel foglalkozó első számát 1998-ból. Az írásokból érezhető, milyen frissítő lehetett az akkor kortársnak számító svájci építészettel való találkozás. A tanulmányútkról visszatérő mesteriskolások beszámolóikban a lokális kultúra újraértelmezése mellett – kissé talán meglepő módon - a svájci építészet „provizórikusságát” emelik ki, vélhetően az urbánus épületek gondos, kifinomult szerkezeti részleteire utalva, és kétségüket fejezték ki azok tartósságával kapcsolatban. Tizenöt évvel később végigjárva az épületeket, bár tetten érhető a múlt idő, mely kimozdítja a magazinokból már jól ismert pozitíváikból a házakat, de eközben újabb értelmezéseket nyitó rétegekkel vonja be őket, lehetőséget adva az elmúlt évtized eredményeinek újragondolására.

JEGYZETEK:

1. A Studio Basel munkásságát bemutató szövegek részletek a témát részletesebben tárgyalva megjelentek az Utóirat 2012/3. számában: Wettstein Domonkos: *Eltérő pozícióból: Urbanizáció és autonómia ellentmondásai Svájcban - Az ETH Studio Basel és Gion A. Caminada vitája alapján.*

HIVATKOZÁSOK:

- ANGÉLIL, Marc - HIMMELREICH, Jörg [2011]: *Architekturdialogue Positionen Konzepte Visionen.* Niggli Verlag, Zürich.
- DIENER, Roger - HERZOG, Jacques - MEILLI Marcel - DE MUERON, Pierre - SCHMID, Christian [2006]: *Switzerland – An Urban Portrait, ETH Studio Basel, Contemporary City Studio, Birkhäuser Verlag, Basel.*
- DIENER, Roger – MEILLI, Marcel [2010]: *Metropolitanregion Zürich – Der Zürichsee als Projekt.* NZZ Libro, Zürich.
- HÖNIG, Roderick – FREI, Roger [2010]: *Zürich wird gebaut. Ein Führer zur zeitgenössischen Architektur 1990-2010. Hochparterre, Scheidegger & Spiess, Zürich.*
- JESSEN, Johann - MEYER, Ute – SCHNEIDER, Jochem [2005]: *Stadtmachen.eu - Urbanität und Planungskultur in Europa.* Kraemer Karl Verlag, Stuttgart.
- POPPER, Karl R [1998]: *Szabadság és demokrácia.* (ford: Báthori Csaba) in: *Nagyvilág XLIII.* 9–10, 1998. (eredetileg: *Die Philosophie und die Wissenschaften. Simon Moser zum 65. Geburtstag. Meisenheim am Glan (Anton Hain) 1967.*)
- SCHLORHAUFER, Bettina (ed.) [2005] *Cul zuffel e l'aura dada-Gion A. Caminada.* Quart Verlag, Luzern.
- SCHÜLLER, Nicola - WOLLENBERG, Petra – CHRISTIAANSE, Kees (ed.) [2011]: *Urban Reports - Urban strategies and visions in mid-sized cities in a local and global context.* gta Verlag, Zürich.

▲ 10-13. A túra résztvevői Baselben

170-171

VISZLÁT, SVÁJCI GONDOLATOK A DLA ISKOLA ÁLTAL SZERVEZETT TANULMÁNYÚT TAPASZTALATAI ALAPJÁN
Wettstein Domonkos

1.

2.

3.

4.

KÓRÓDY ANNA NÓRA (TÉMAVEZETŐ: VUKOSZÁVLYEV ZORÁN PHD)

ADDÍCIÓ ÉS KONTRASZT

Történeti formák átírata a kortárs svájci építészetben

Svájci kortárs építészetét a kritikusok gyakran a minimalizmussal, a „svájci doboz” fogalmával kapcsolják össze, kiemelve az egyszerűsége, redukcióra, a modern hagyományainak folytonosságára vonatkozó törekvéseket. A zöldmezős beruházásokkal szemben azonban az utóbbi évtizedben egyre nagyobb szerephez jutottak a rehabilitációs beavatkozások, ahol az új építészet szorosan kapcsolódik valamilyen történeti épített emlékhöz. Ezek az addíciók nem értelmezhetők önmagukban, csak kontextusukkal együtt, és közvetlenül is reagálnak az adott körülményekre, így állásfoglalásukkal jellemzik a kortárs építészet múlt-hoz való viszonyát. Ezért különösen érdekes lehet az addíciós építészeti projektek elemzése, régi és új formák összefüggéseinek értelmezésén keresztül.

Kortárs és történeti építészet viszonya számos formában megnyilvánulhat, kapcsolatuk dialektikája alkotásmódszertani szempontból alapulhat a két elem alá-, fölé- vagy mellérendelésén is. A tanulmány 10 olyan példát mutat be, ahol régi és új építészet egymás mellett, párhuzamos helyzetben jelenik meg, elemzésük pedig elsősorban formai, illetve szerkezeti szempontokon alapul. A példák három irányvonal, építészeti hozzáállás mentén csoportosulnak: a történeti geometria továbbfejlesztésére, kitöltésére illetve ellenpontosítására irányulások szerint. A kiválogatott esettanulmányok az utóbbi két évtizedben születtek, és funkcionális értelemben vegyes jellegűek: kulturális, oktatási, vendéglátási, kereskedelmi illetve igazgatási épületek bővítései, átalakításai alkotják a tanulmány gerincét.

TÖRTÉNETI GEOMETRIA TOVÁBBFEJTÉSE

PETER ZUMTHOR: KUNSTMUSEUM

CHUR, 1981-1990

Chur óvárosában a Bündner Művészeti Múzeumnak egy neoklasszicista stílusú villa ad helyet. Az 1875-ben épült Villa Planta 1927 óta működik kiállítóterként, és eredetileg a város természettudományi gyűjteményének adott helyet. Ez a gyűjtemény idővel a telek hátsó részén álló Sulser házba, majd a '80-as években független intézménybe költözött. A telken álló két szárny összekapcsolásának és felújításának terveit Peter Zumthor, Peter Calonder és Hans-Jörg Ruch építészek készítették, és a megújult múzeum 1990-ben nyílt meg a látogatók előtt.

A beavatkozás könnyed szerkezetű, geometriája magától értetődő – a részletképzés japán jellege a kor építészeti érdeklődését tükrözi, és egyben reakció a villa japán hatású kertjének kialakítására.

A főhomlokzat előreugró portikusát két oldalról egy-egy sűrű osztású, teljes magasságában üvegezett helyiség egészíti ki. Itt kapott helyet a ruhatár illetve a kis kávézó, amelyek kompakt kialakításukkal kitöltik a rendelkezésre álló szűk teret. Archiv források alapján feltételezhető, hogy eredetileg a bővítmény helyén veranda szerű könnyűszerkezetű szárnyak álltak: az új beavatkozás ennek adja kortárs átíratát. A főépületet a hátsó, időszaki kiállításoknak otthont adó Sulser házzal oszlopokra állított híd köti össze, aminek emelkedő

alsó síkja a két szárny eltérő padlómagasságát hivatott összekapcsolni. A rámpa akadálymentes közlekedést biztosít, és egyben sajátos karaktert, egyéni geometriát kölcsönöz az addíciónak. Emellett a beavatkozás része a múzeum föld alatti bővítése, ami raktárt és kiszolgáló tereket kapcsolt a kiállítóterekhez.

MORGER & DEGELO: ZENEMŰZEUM

BÁZEL, 1996-2000

Hasonlóan finom beavatkozás figyelhető meg a bázeli Zenemúzeum épülete esetében, amit közel egy évtizeddel az előző példa után, 2000-ben alakított át Meinrad Morger és Heinrich Degelo építészirodája. A számos funkcióváltáson átesett, 11. századból eredeztethető Lohnhof kastélyként, apátságként, igazgatási hivatalként és börtönként is funkcionált az idők folyamán. A három belső átrium köré szerkesztett épületgyüttes ma múzeumnak, hotelnek és lakásoknak ad helyet.

Zumthor klasszicista homlokzatot kiegészítő, aprólékosan kidolgozott formavilágával szemben itt a számos építési periódus áthatásában minimalista, egyszerű részletképzésű épülettömeg került elhelyezésre. A fogadóter kortárs kerengőt jelenít meg, az egyik udvar két oldalának beépítésével. A két szárnyat megszakítás és letámasztás nélkül egyetlen hatalmas, vízszintes nyílás osztja, a bevezető folyosónál szabadon, a múzeumi bolt oldalán üvegezve. A fa burkolatú átriumban aszimmetrikus helyzetben medence fekszik, pereme a parapetfalhoz kapcsolódva annak magasságát követi.

A cellás belső terek a 19. századi börtönépítészeti jellegzetességeit hordozzák, kortárs elemekkel ötvözve a történeti örökséget.

HERZOG & DE MEURON: KULTÚRÁK MÚZEUMA

BÁZEL, 2001-2010

A Kultúrák Múzeuma, a bázeli néprajzi illetve etnográfiai gyűjteménynek helyet adó intézmény 1849-ben épült, Melchior Berris terve alapján. Az épületet 1917-ben a Münsterplatz felé új szárnyal bővítették, és ez a szárny vált a 2000-es évek beavatkozásának alapjává is. A kiállítóterek kiterjesztése alaprajzi, horizontális értelemben nem volt lehetséges az udvar szűk arányai miatt, ezért a Herzog&deMeuron iroda a vertikális bővítés mellett döntött – akárcsak a madridi Caixa Forum esetében. Az udvart egyetlen nagy rámpaként lemélyítették, így a főbejárat erre az oldalra, a korábbi pincészintre került. Az alsó, új, üvegezett szinten kaptak helyet a kiszolgáló és közönségforgalmi funkciók: pénztár, múzeumi bolt, ruhatár. Az új bejárat egyben egyértelműen elkülönítette az intézményt a szomszédos Természettudományi Múzeumtól is.

A bővítés erőteljes eleme a tetőfelépítmény, ami az építészek elképzelése szerint a bázeli városkép középkori jellegű tetőinek kortárs átíratát adja. A hajtogatott, háromszög-keresztmetszetek sorolásából álló új tető merev, letámasztást nem igénylő szerkezetet alkot, ami így lehetővé tette egy nagy, egybefüggő, izgalmas bel-

- ▶ 1-2. Peter Zumthor: Kunstmuseum, Chur;
3-4. Morger & Degelo: Zenemúzeum, Bazel

172-173

ADDÍCIÓ ÉS KONTRASZT - TÖRTÉNETI FORMÁK ÁTIRATA A KORTÁRS SVÁJCI ÉPÍTÉSZETBEN
Kóródy Anna Nóra

- ▲ 5. Herzog & de Meuron: Kultúrák Múzeuma, Bazel
6. EM2N: Viadukt revitalizáció, Zürich
7. EHHF Architekten: Kirschgarten kávézó, Bazel

ső térarányú felső kiállítótér létrejöttét. A tető borítása fényes felületű, sötétzöld kerámia, aminek hatszögletű cserepei visszatükrözik az eget, vibráló fényhatással. A felépítmény túlnyúlik az épület eredeti kontúrjain, és a nagy kiállítású eresz alsó felületéről növényekkel beültetett, függesztett szerkezeteket lógattak le, amik a klasszicista homlokzat elé függesztve köztéri műalkotásként viselkednek. A beavatkozás, bár erős kontrasztot képez a történeti épülettel, az építészeti szándék alapján az eredeti geometria továbbfejlesztésének tekinthető.

TÖRTÉNETI GEOMETRIA KITÖLTÉSE

EM2N: VIADUKT-REVITALIZÁCIÓ ZÜRICH, 2008-2010

A kitöltés egy klasszikus példája a zürichi Viadukt üzletutcává alakítása, ahol a városszövetet kettéválasztó vasúti pályát gyalogostengelyként revitalizálták. Az 1894-ben épült több kilométer hosszú kettős vasúti felüljáró egyik, alacsonyabb pályáját sétánnyá képezték ki, a New York-i High Line projekthez hasonlóan. A műemlékileg védett infrastrukturális elemet a beillesztett új funkciók és a végigjárhatóság integrálja a városszövetbe. Az új biciklis és gyalogút vasúti előképeket idéz bazaltüzalék alapozásával és talpfa jellegű beton járdaelemeivel.

A viadukt ívei alá közel 500 méteres hosszban 53 üzletegység települt, egységes építészeti kialakítással – a helyiségeket végigfutó, horizontális feliratsáv köti össze, sorszámozással különböztetve meg az egységeket. A rusztikus terméskő fal a belső terekben is megjelenik, erős helyi identitást adva az üzleteknek. A mély helyi-

ségek bevilágítását buborékszerű felülvilágító testek biztosítják. A két vasúti pálya szétnyíló végén egy nagyobb alapterületű kereskedelmi egység (Markthalle) került elhelyezésre.

HHF ARCHITEKTEN: KIRSCHGARTEN KÁVÉZÓ BÁZEL, 2007

A Kirschgarten Gimnázium új menzája és kávézója az 1950-es évekből származó, a két épületszárnyat összekapcsoló beton kolonnád belsejében került kialakításra. A kitöltés ebben az esetben – a Viadukttal ellentétben – távolságot tart a szegélyező szerkezetektől, amit a műemléki védettség, a beavatkozás visszafordíthatósága, illetve az építészeti kontraszt hangsúlyozása is indokol. Az új acél-üveg szerkezetet a déli oldal felől játékos, szabálytalan ritmusú árnyékolók egészítik ki, amelyek egyben lefedik a kávézót az udvar mélyebb síkjával összekapcsoló fa lépcsőket is. A lépcsősor szabadtéri étkezési-leülési lehetőséget biztosít a fiataloknak, és a magas padlósíkjú új szárnyat az udvar integráns részévé teszi. A magas minőségű belsőépítészet könnyed, fehér hajtogatott felületei otthonos enteriőrt képeznek a szikár látszóbeton tartószerkezeti keretek között.

HERZOG& DE MEURON: SUVA LAKÓ- ÉS IRODAÉPÜLET BÁZEL, 1993

A kitöltéssel ellentétes, de mégis párhuzamba állítható beavatkozás egy történeti épület burkolása. A bázeli SUVA iroda- és lakóház bővítésekor megőrizték az '50-es években épült eredeti szárnyat, és annak előregyártott betontáblás homlokzata elé második réteggént üvegburkolatot szereltek. Ez a második héj átszellőztetett klímahomlokzatként működik, és egy-

▲ 8. Herzog & de Meuron: SUVA Lakó- és irodaépület, Bazel
 9. Burkhalter & Sumi: Hotel Zürichberg, Zürich

ben kortárs jelleget kölcsönöz az épületnek. Az üvegfelületek apró feliratos, nyomott mintája távolról sávos textúrává áll össze, lyukarchitektúra helyett homogén felületet alkotva. Az egységes megjelenésű üvegtáblák a különböző pontokon különböző feladatokat látnak el: a meglévő ablakok előtt kilátást biztosítanak, de növelik a hangszigetelést, a parapet zónájában pedig kasírozottak, és a hőterhelést csökkentik. A ház eredetileg merőleges sarkát a hegyesszögű útkereszteződésnek megfelelően kibővítették – itt az üvegburkolat eltávolodik a házfaltól, láthatóvá téve a tömör falfelületre helyezett eredeti nagy domborművet. Ugyanez az üvegezett homlokzati rendszer jelenik meg az új épület-szárnyon is, amiben a lakások kaptak helyet.

TÖRTÉNETI GEOMETRIA ELLENPONTOZÁSA

BURKHALTER & SUMI: HOTEL ZÜRICHBERG ZÜRICH, 1995

A Zürichberg Hotel megújítása közel két évtizeden át zajlott Marianne Burkhalter és Christian Sumi építészek vezetésével: 1998-ban készült el az új szobákat tartalmazó bővítmény, 2006-ban az éttermet újították fel, 2010-ben pedig sor került a bejárati terek és a recepció megújítására. Az új épülettömeg a neoklasszicista, középfolyosós, szimmetrikus elrendezésű eredeti szárny ellenpontja: ellipszis formájával egyedi táji elemként jelenik meg a fák között. A két épület különállását a takart, föld alatt átvezetett összeköttetés is erősíti. Az elliptikus tömeg központi közlekedőtere egy felülről bevilágított, spirális rámpa, aminek elegáns, tágas tere sorra felfűzi az eltérő padlósíkú külső helyiségeket. A szobák mindegyike kifut a külső homlokzatra, és

a faburkolatú homlokzati sík mögött saját, visszahúzott loggiával is rendelkezik. Az épület a rámpa enyhe emelkedésével felveszi a hegyoldal terepadottságait, és a rendszer egyben a mélygarázs igényeihez is adaptálhatóvá vált: a körben elhelyezett parkolóhelyek külön közlekedőfelületek nélkül is elérhetőek.

BURKHALTER & SUMI: RIGIBLICK HOTEL ÉS SZÍNHÁZ ZÜRICH, 2004

Ugyancsak a Burkhalter&Sumi építéscsoporthoz kötődik a Rigiblick Hotel és Színház megújítása. A történeti épülethez kapcsolt bővítmény karakteres, szoborszerűen formált téri elem, aminek formavilága erős kontrasztban áll a régi szárnyal. A kilátásra tájolt, terep felé emelkedő terasz zöldre színezett, végpontjainál elkeskenyedő pillérek áll, amiknek kusza rendszere a tartószerkezeti jelleg helyett annak könnyed játékosságát hangsúlyozza. A lebegő hatást a visszahajló síkú, vízszintes pálcákból hajlított folytonosan körbefutó korlát is erősíti. A történeti épület átalakítása visszafogott, kevés építészeti elemet alkalmaz – kívülről csak a nyílások absztrahálása érzékelhető, a földszinti ablakok vastagon keretezett, osztatlan kialakítása, bizonyos emeleti üvegfelületek pedig színes fóliatakarást kaptak.

GIGON & GUYER: ZÜRICHI EGYETEM ELŐADÓTERME ZÜRICH, 1999-2002

A minimalista építészet alapelemeivel, nyers színekkel és leegyszerűsített formákkal találkozhatunk a zürichi ETH új előadótermében. Az 500 férőhelyes nagyelőadó az egyetemi épület terasza alatt, a hegyoldal lejtéséhez alkalmazkodva helyezkedik el. A sematikus, színezett

▲ 10-11. Burkhalter & Sumi: Rigiblick Hotel és Színház, Zürich

beton támfalak és teraszok új közteret hoztak létre a Karl Moser-féle 1914-ből származó épület előtt. A tér legkarakteresebb eleme egy kis mélységű, sárga színű vízmedence, ami a felszínen is megjeleníti a belső tér jellegzetes színvilágát. A piros, sárga és zöld színek élénk árnyalatait Adrian Schiess képzőművész tervezte: ezek köszönnek vissza az auditorium falain, székein és padsorain is. A fényes felületek ünnepélyes, kissé futurisztikus hangulatot kölcsönöznek az enteriőrnek, de egyben nagyon tiszta, átlátható rendszert eredményeznek. Az előadót az eredeti egyetemi foyerból, előtétfalak között vezetett új lépcsőházon át lehet megközelíteni. A kontraszt tehát mind a színekben, mind az anyaghasználatban, mind a formavilágban és részletképzésben nyomon követhető.

OLGIATI: GRAUBÜNDE PARLAMENT BEJÁRATI ELŐTÉTI CHUR, 2008-2009

A történeti geometria ellenpontozásának szépen kidolgozott, finom eszközöket alkalmazó példája a Graubündeni Parlament bejárati előteteje Chur városában. A neoreneszánsz stílusú tanácsépület 1861 és '63 között készült el Johannes Ludwig tervei alapján, és eredetileg hadtörténeti múzeumként szolgált. A szimmetrikus, nehézkes főhomlokzat elé Valerio Olgiati aszimmetrikus, független előtetőt illesztett, ami az akadálymentesítő rámpát is magába foglalja.

A bejárat markáns átalakítása komoly közéleti vitákat gerjesztett. A fehér műkö szerkezet nagy, monolitikus formáit aprólékos részletképzés ellensúlyozza. A két pillérré támasztott előtető lemeze szinte lebeg, és finoman elválik a főhomlokzattól. Az egyik, középtengelyből kibillentett pillér egy parabolikus, csúcsára

▲ 11-12. Gigon & Guyer: Előadóterem, Zürichi Egyetem, Zürich

állított tömeg, aminek sajátos formája az íves záródású központi kapuzat átírata, ellenpontja. A másik pillér a lemez szélső sarkát támasztja alá, és a látványban csak másodlagos szerepet játszik. Az aszimmetrikus elrendezés és az ellentmondásosnak tűnő tartószerkezet izgalmas feszültséget generál a régi és új formák között. A megoldás egyszerre monolitikus és lebegő; a helyszínen öntött beton szoborszerű kialakítását a filigrán, hajlított fém korlát és a fehér szín ellensúlyozzák.

A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/1-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése országos program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

HIVATKOZÁSOK:

- *Daguerre M, Hollenstein R: Birkhäuser Architectural Guide Switzerland: 20th century, Basel, Birkhäuser Verlag, 1995*
- *Huber M, Hildebrand T: Switzerland: A Guide to Recent Architecture, London, Ellipsis London Press, 2001*
- *Jodidio P: Architecture in Switzerland, Köln, Taschen, 2006*
- *Klobusovszki P: Érzéki rend – Kortárs német-svájci építészet. DLA doktori értekezés*
- *Spier S, Tschanz M, Richters C: Swiss Made: New Architecture from Switzerland. New York, Princeton Architectural Press, 2003*

▲ *13-14. Olgiati: Graubünden Parlament bejárat elötető, Chur*

176-177

ADDÍCIÓ ÉS KONTRASZT - TÖRTÉNETI FORMÁK ÁTÍRATA A KORTÁRS SVÁJCI ÉPÍTÉSZETBEN
Kóródy Anna Nóra

BARTHA ANDRÁS MÁRK, HAKKEL MÁRTON, KRONAVETTER PÉTER, KUKUCSKA GERGELY, MIHÁLY ESZTER, PELLE ZITA, VARGA PIROSKA

TANULMÁNYÚT A CSEH ÉS SZLOVÁK HATÁRVIDÉKEN (2013. JÚNIUS 28 - JÚLIUS 1.) Szlovákia (Pozsony, Zsolna, Szenc), Csehország (Brno, Ostrava, Litomyšl)

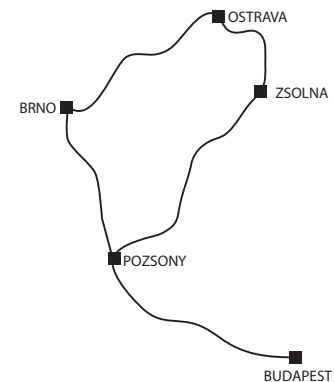
Itthon felmerülő kérdéseinkre hasznos összehasonlító alapnak bizonyul Magyarországhoz földrajzilag közel, mégis más társadalmi közegben megnyilvánuló építészeti megismerése. Keressük, hogy hasonló gazdasági körülmények között milyen, a miénktől eltérő kiutak lehetségesek, hogyan érdemes meglévő, de kihasználatlan értékeinket újraértelmezni, újrahasznosítani. A megtekintendő helyek, épületek fő hívszavai: gazdaságos, mégis minőségi építészeti, funkcióváltás, felújítás, revitalizáció, közösségépítés.

Utazásunk során már a 2013/14 tematikus év mottójához kapcsolódva a szlovák és cseh határhoz közeli területeket bejárva kerestünk Magyarországról nézve is tanulságos, regionális építészeti stratégiákat. Mivel az építészeti ha-

tárterületein elhelyezkedő beavatkozások gyakran nem, vagy alig publikáltak, az utazás célja kettős volt: egyrészt az előkészítés során kijelölt épületek és projektek mélyebb megismerése, másrészt megérezéseinkre hagyatkozva további, eddig nem ismert példák megkeresése. 7 fős csoportunk a háromnapos út során 6, jellemzően vidéki várost végigjárva 6 előre kijelölt, és számos útközben talált házat tudott meglátogatni.

POZSONY

2010-ben a P-L-U-R-A-L studio tervei alapján felépül az Alexis könyvesbolt és kávézó (kép1). A flexibilisen működő központi tér a könyvolvasás és a vásárlás mellett kulturális és közösségi aktivitásoknak ad helyet. A

1.

2.

3.

4.

lépcsős kialakítású olvasótér gyorsan előadóteremmé változtatható kisebb koncertek, felolvasóestek vagy előadások erejéig.

SENEC

A Pozsonyhoz közeli Szencen a Nice Architects (szociális bérlakások és apartman-ház) és a Gutgut iroda (tópart revitalizáció, és büféépület (kép2) konténerekből, nyaralók) munkáit meglátogatva egy-egy iroda helyben kifejtett környezetformáló elkötelezettségének hatását láhattuk.

ZSOLNA

Egy aktív művészeti közösség a 2000-es évek elején elfoglalta a Zsolna ipari területén található használaton kívüli vasútállomást (Stanica, S1). Az állomás területének folyamatos fejlődése mellett egyre nagyobb igény jelent meg egy tágasabb előadótér létrehozására. 2009-ben a fiatal építészek és önkéntesek közösen kezdtek neki a vasútállomás felett ívelő felüljáró alatti terület beépítésének. A felhasznált anyagok: néhány ezer műanyag sörös rekesz, szalmabálák vályogborítással. Minimális anyagi forrásból és mérhetetlen lelkesedéssel néhány hét alatt felépült az új színházterem (S2) (kép3-4). A korábban elhagyott vasútállomás egyre nagyobb kulturális aktivitásoknak ad helyet. Idén nyáron kezdődik az S3 építése, és folyamatban van az elhagyott, Peter Behrens tervezte zsinagóga adományokból finanszírozott felújítása is.

OSTRAVA

Az 1998-ban bezárt Vitkovice ma a kohászati gyárterület bemutató vezetett túráival és látogatóközpontjával revitalizált ipari műemlékként várja látogatóit. A város megélhetését jelentő ipar jelentős visszaesése után kulcskérdéssé vált, hogy mit lehet kezdeni az épített ipari környezettel. A központi gyárterület mellett olyan kisebb léptékű területek hasznosítása is megindult, mint az elhagyott bányából múzeummá és kempinggé alakított Landek Park (kép5).

BRNO

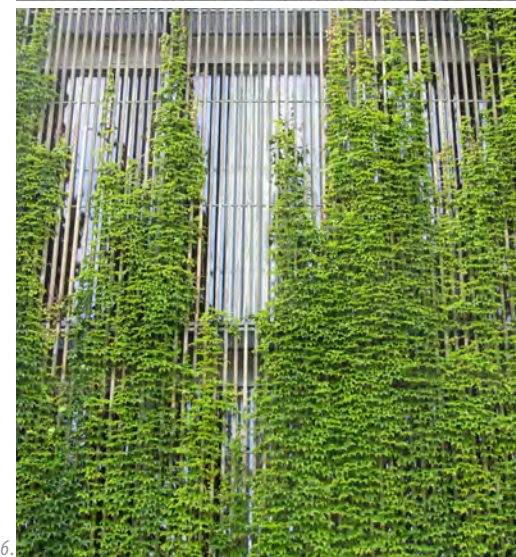
A Masarykov Egyetem filozófia karaának könyvtára a fiatal Kuba & Pilař iroda egyik első, pályázaton nyert munkája. Az épület tiszta funkcionalitásán, puritán-ságán és egyszerű nyelvezetén jól érezhető a kortárs generációk szoros kötődése a régió múltjához, melyet az igényes kézműves-ipar és a kibontakozó modern építészeti hagyományok egyszerre befolyásoltak (kép6).

LITOMYSL

A patak partjának revitalizációja 2002-ben kezdődött Josef Pleskot csapatának apró, pályázaton nyert beavatkozásaival (gyalogoshíd, lépcsősen kialakított partszakasz), és várhatóan 2016-ra fejeződik be. A szándékosan lassú ütemű fejlesztés során komoly energiákat fektetnek a közösség bevonásába, a lakosság körében többszöri felméréseket végeztek: mi az, amiért több időt töltenek a parton?

5.

6.

- ◀ 1. Alexis könyvesbolt; 2. Senec tópart revitalizáció; 3., 4. Stanica, Sala 1-2
- ▼ 5. Ostrava, Vitkovice; 6. Masarykov Egyetem könyvtárának homlokzata

178-179

TANULMÁNYÚT A CSEH ÉS SZLOVÁK HATÁRVIDÉKEN (2013. JÚNIUS 28 - JÚLIUS 1.)

Bartha András Márk, Hakkel Márton, Kronavetter Péter, Kukucska Gergely, Mihály Eszter, Pelle Zita, Varga Piroska

FRANCICS LÁSZLÓ, MAGYARI ZSUZSA, SZÁNTAY ZSÓFIA, MAJOR GYÖRGY DLA, SUGÁR PÉTER DLA

SZÉKELYFÖLDI MESESZŐTTES (2013. április 12-15.) Kolozsvár, Énlaka, Székelyudvarhely, Csíkszereda, Kászónok

“Mindig kérdés volt számomra: egyhelyben kell-e ülni - ahogy a sivatagban elveszödünk, s egyhelyben ülünk, s várunk -, vagy jobb menni?” (Macalik Arnold, Kolozsvár)

2013 tavaszán mestereinkkel tanulmányútra indultunk a Székelyföldre, hogy megtapasztaljuk a határon túli magyar falvak helyzetét, s ezáltal újraértékeljük a hazai aprófalvakról bennünk kikristályosodott képet. Célunk az volt, hogy megvizsgáljuk a még élő falusi életmód faluképre gyakorolt hatásait, bepillantást nyerjünk a kortárs falusi építészetbe, s emellett megismerjük azokat az építészeti vezetésevel létrehozott komplex programokat, amelyek kiutat jelenthetnek a lassan pusztuló településforma túléléséhez. Utunk során

a fényképes gyűjtés mellett élőszóban elhangzott beszélgetések révén, vándordiákként tanultunk, ahogy be-betértünk a falusi házakba s a városi építészirodába.

*“A székely falvak a 24. órában vannak.”
(Településkép-védelem a Pogány-havas Kistérségben, film)*

Az úti tapasztalatok alapján a székely “vidéken” a hagyományos kulturális örökség léte a fejekben való különbségnek köszönhetően sokkal jelenvalóbb, mint az itthoni falvakban. A lebomlási folyamat elkezdődött, ám igen lassú, közben jelentős mértékű az értékek átmenődése. A falu és objektumai identitásképző eszközök

1.

2.

3.

4.

- még komoly erőt jelentenek, de féltő, hogy ez a hatás elmúlófélben van. Reményt a falubeliek gondolkodása adhat.

“Most is azt mondom, hogy merjünk kicsik lenni, mert már hiába mondjuk, hogy merjünk nagyok lenni, mi nem leszünk itt. Csak hogy merjünk kicsik lenni és erősek, s maradjunk meg annak, amivé születtünk, s akkor aztán az őseinknek eleget tettünk.” (Kocs Ilona, Énlaka, falumúzeum)

Az építészek etikai kötelességüknek érzik az értéken-tést. A csíkszeredai magyar építészek egy csoportja a Hargita megyei kulturális örökségvédelmi stratégiába illetve kidolgozta faluképvédelmi programját. Ennek kiindulópontjaként részletes, tájhasználatra is kiterő adatbázis, értékleltár készült, melynek hozománya egy megyei szabályozási kézikönyv, saját műemlékvédelmi stratégia, s a helyi értékek és az épített környezet tudatosítására, oktatására kidolgozott program. Itthon is követendő példa lehetne, ahogy a kezdetben önerőből indított munka eredményeként ma már megyei szinten támogatják és felügyelik a döntéshozók az irányelvek betartását. A kortárs építészet is így fogalmazódik meg.

“Az egyszerű regionális, lokális értékeket felmutató nagyon csendes, humánummal telített építészet nyer. Ez ad nekünk esélyt: csupa apróságok tudnak megjelenni, mert igazi, valódi, hiteles az értékorientáltságuk.”

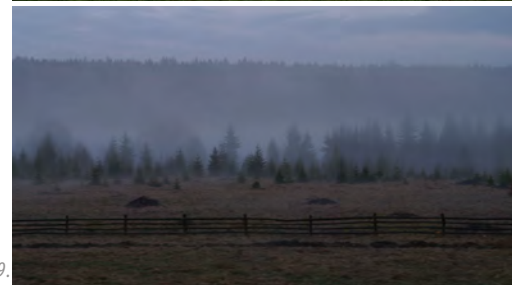
5.

8.

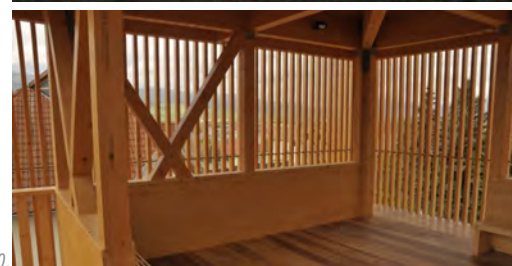
6.

9.

7.

10.

◀ 1., 2., 4. Énlaka; 3. Cigánytanya a Kászonokban

▶ 5., 6. Énlaka; 7. Székelyudvarhelyi csillagda, 8. Jézus kápolna, Székelyudvarhely; 9. erdő a Hargitán, 10. Kilitó, Csíkkozmás (Macalik Arnold)

180-181

SZÉKELYFÖLDI MESESZÖTTES: KOLOZSVÁR, ÉNLAKA, SZÉKELYUDVARHELY, CSÍKSZEREDA. KÁSZONOK (2013. ÁPRILIS 12-15.)

Francsics László, Magyarai Zsuzsa, Szántay Zsófia, Major György DLA, Sugár Péter DLA

ALKÉR KATALIN, BARTHA ANDRÁS MÁRK, GYULOVICS ISTVÁN, KOVÁCS ZSÓFIA

GAZDÁLKODÓ KOLOSTOROK (2013. április 3-6.) Praglia - Verona - Bosé - Wernberg - Maribor

A tervezést segítő kutatásaink során olyan létesítmények működését vizsgáltuk, ahol a kolostori élet, vallásos lelkület találkozik a kertművelés és a gazdálkodás tevékenységével. Mindennek elsősorban építészeti vonatkozásaira koncentráltunk, de meglátásunk szerint egy-egy közösség belső életének működése szoros kapcsolatban áll az épített környezettel. A kirándulások során keresztény kolostorokat látogattunk meg azzal a céllal, hogy egy-egy napot eltöltve a „falak között”, bepillantást nyerhessünk abba, hogy milyen szerepe van a kertnek és a gazdálkodásnak az adott közösség életében.

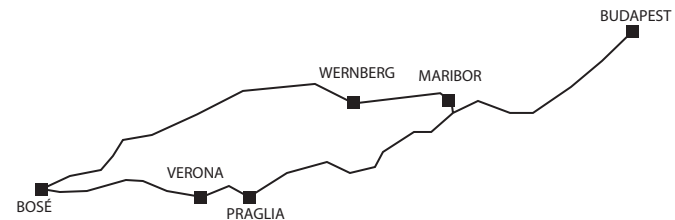
PRAGLIAI APÁTSÁG

Itália egyik legnagyobb, 1000 éves hagyományokat őrző bencés apátsága 12 km-re fekszik Padovától. Az apátság épületeit és a hozzá csatlakozó kerteket magas kőfal keríti.

A „külső” kertek között találunk több hektár szőlőt, méhest, levendulást, gyógynövényest, veteményes kertet, és a most kiépülő olajfa ligetet. A belső kertek, kvadrumok, amelyek köré szerveződnek a Bibliában megjelenő kertekre utaló épületszárnyak. A területet hat kertész műveli, az atyák leginkább szellemi munkát végeznek, esetleg a műhelyekben dolgoznak. Alapvetően eladásra termelnek, de a veteményes például saját felhasználásra szolgál. Emelkedettség, nyugalom, szigorú, de emberi rend, és az ezeréves hagyományok folytonossága érezhető az apátságban.

REGINA PACIS - VERONA

1986-ban egy braziliai misszióról visszatérő olasz házaspár körül kis imaközösség alakult. A Verona fölötti domboldalon található birtokukon családosok, szerzetesek, laikusok meg-

oszthatják egymással az imádság, a szolgálat és a kerti munka óráit. A közösség központja egy régi villaépület és annak mellékszárnya, amelyekben a tagok laknak. Heterogén épületálmány, a gazdasági épületek szinte spontán alkotmányok, minden tekintetben a funkciónak alárendelve. Telepítésük a szintvonalakra illesztett módon a kertet két részre, egy felső és egy alsó kertre osztja. Fent az olajfaliget, alul a konyha és tankert található. Működése nyitott, családigazdaságszerű, de a fókuszpont inkább a braziliai misszió, ahonnan sok fiatal érkezik és tölt is el itt egy-két évet.

COMUNITÀ MONASTICA DI BOSÉ

Enzo Bianchi teológus, az egyház radikális belső megújításán munkálkodik a lényegi elemek megőrzése mellett - erről tesz tanúságot az általa alapított monasztikus közösség Bosében. Az évente 2-3 taggal bővülő közösség a nagy keresztény gondolkodók központjává vált, ahol a teológia mellett a szakrális művészet is meghatározó szerepet játszik. Az egész terület leginkább olyan, mint egy falu, mintsem kolostor. Nyitott struktúra: a vendégek fogadása, amely meghatározó a közösség életében, pontos dramaturgia szerint történik; az étkezések alkalmával nyílik lehetőség a szerzetesekkel való megismerkedésre, beszélgetésre. A népes számú közösség teljesen önálló gazdaságot, kézműves- és asztalosműhelyeket tart fenn, amelyekben a saját célra készült termékek mellett eladásra is termelnek. Ahogy az összes munkát, a kertművelést is ők végzik, a szakmai tudás bővítése és átadása szintén fontos szempont.

MARIBOR, ALMAÜLTETVÉNY

A 3 fős maribori közösség hatalmas almaföldjén nagyüzemi módszerekkel, profi külsős segítséggel termelik az almát. A szerzetesek lakhelye és a mezőgazdasági terület térben is elválik: míg a kúria a városban van, a földet tőle 8 km-es távolságban találtuk meg. A csekély számú szerzetes illetve az intenzív gazdálkodás miatt a közösségi kertészkedés szempontjából kevésbé találtuk érdekes példának ezt a kertet.

KLOISTER WERNBERG

A wernbergi kastélyt igen mostoha állapotban találta az a 120 apáca, aki belevágott az épületegyüttes felújításába. Kezdetben az akkoriban istállóként funkcionáló templom felújítását abból finanszírozták, hogy 300 főt kiszolgáló konyhát üzemeltettek. A gazdasági épületeik a hagyományos dél-tiroli építészet nyelvén szólnak. Az új építésű óvoda a gazdasági

épületek és a kastély közé ékelődik be. A fűtés és használati melegvíz ellátására szolgáló biomasszakazán a falakon kívül kapott helyet, melynek kortárs regionalista arcúta rokon a szemközti álló óvoda épületével. A történeti kolostori környezet ellenére nyitott és barátságos a közeg, nyugodtan lehet sétálni az udvarok, kertek, tehénistállók között. A környező településekkel aktív a kapcsolat, az óvoda miatt is, de számos lelki gyakorlatos program, gyermekprogramok, kézműves foglalkozások (pl kenyérsütés) működik a nővérek szervezésében. Üzemeltetnek egy kis étterem-kávézót is, ahol lehetőség nyílik a beszélgetésre, de a kertben is beszédbe elegyedtek velünk, szívesen meséltek a termelésről. A kolostori terméket áruló kis üzletbe járnak a helybeliek kenyérért, friss tojásért, tejtermékekért.

5.

	Praglia	Regina Pacis	Bosé	Maribor	Wernberg
közösség	~45 bencés szerzetes	~ 20 fő: családosok, szerzetesek, laikusok	~ 80 fő: női és férfi szerzetesek	1 szlovén, 2 osztrák atya	65 apáca
kert mérete	10 ha	5 ha	2 ha (1 ha zöldéges, 1 ha gyümölcsös)	14 ha	200 ha (erdő, tehenészet, baromfi-nevelde, kertészet, gabona, halastó)
termesztett növények	zöldéskert, gyümölcsös, szőlő, gyögy és fűszernövények, olajfák, méhes	olajfák, zöldéges, gyümölcsös tankert	zöldéges, gyümölcsfák, bogys gyümölcsök, olajfák	alma	zöldéges, gyümölcs, gyógynövények, méhészet, gabona, halak
termékek	teák, kozmetikumok, bor, (olaj), ikonképek	saját részre zöldéges, gyümölcs, fa a fűtéshez, olajat el is adnak	saját részre minél több, gyertya, kerámia, ikonképek, nyomda	almalé, almakészítmények	tojás, kenyér, tejtermékek, gyertya, gyógyteák, kozmetikumok
kertművelés	6 kertész	kertgondnok, saját maguk, tankert	saját maguk, nincs is alkalmazott, vendégek	prof gyümölcsös ültetvény szakemberekkel	saját maguk, de egyre több külső segítség, mert idősek a nővérek, jelenleg 6 külsős, munkanélküliek, polgári szolgálatosok

◀ 1. Praglia; 2. Verona; 3. Bosé; 4. Wernberg;

▼ 5. A meglátogatott közösségek főbb tulajdonságainak összehasonlító táblázata

182-183

GAZDÁLKODÓ KOLOSTOROK: PRAGLIA - VERONA - BOSÉ - WERNBERG - MARIBOR (2013. ÁPRILIS 3-6.)

Alkér Katalin, Bartha András Márk, Gyulovics István, Kovács Zsófia

A DOKTORI ISKOLA HALLGATÓI ÉS OKTATÓI

VELENCEI ÉPÍTÉSZETI BIENNÁLÉ (2013. október 11-15.)

A velencei építészeti biennálé az építészeti közelet legfontosabb nemzetközi fóruma. Éppen ezért az építészet határterületeit kutató műhelyek számára - amilyen az Építőművészeti Doktori Iskola is – kiemelkedő jelentőségű a tájékozódáshoz. Az út célja volt, hogy a hallgatók mélységeiben is megismerhessék az építészet nemzetközi tendenciáit, és ezzel kitágítsák a tematikus évhez kapcsolódó témákban való jártasságukat.

„COMMON GROUND”

Az idei biennálé kurátora, David Chipperfield által közreadott kiállítás nemzetközi jellegét kiemelve az építészeti praxis általános érvényű, közös pontjait és a dialógus lehetőségeit keresi. A szakmagyakorlás

során folytatandó együttműködés, az emberi és szakmai kapcsolatok összetett rendszere képezi a kiállítás vezérmotívumát. Ez az önreflexív hozzáállás alapvetően rokon a doktori iskola tematikus évének kiírásában vázolt útkereséssel. Mindkét téma tágan értelmezhető, ami azt is jelenti, hogy nagy a két téma fogalomhalmazainak metszete. Mi ezen közös rész elemeit kerestük kirándulásunk során.

RÉSZTVEVŐ HALLGATÓK:

Alkér Katalin, Árva József, Bartha András Márk, Csízy László, Dimitrijevic Tijana, Dombóvári János, Kovács Zsófia, Kronavetter Péter, Kukucska Gergely, Magyar Zsuzsa, Mihály Eszter, Pelle Zita, Szabó Dávid, Tánczos Tibor, Varga Piroska

PROGRAM:

Október 11. csütörtök
22:00 indulás busszal a BME K-épülete elől

Október 12. péntek
7:00 átszállás vonatra majd vaporettóra
10:00 szállás elfoglalása
12:00-18:00 a kiállítás megtekintése (Giardini)

Október 13. szombat
9:00-18:00 a kiállítás megtekintése (Arsenale)

Október 14. vasárnap
9:00-14:00 a kiállítás megtekintése (a városban)
15:00 indulás hazafelé helyi busszal
17:00 átszállás a bérelt buszra

Október 15. hétfő
1:30 érkezés a BME K-épületéhez

4.

5.

- ◀ 1. a Foster+partners iroda installációja
- 2. az orosz pavilon kiállítása
- 3. a finn pavilon kiállítása

- ▼ 4. a japán pavilon kiállítása
- 5. a kuwaiti kiállítás
- 6. a kirándulás résztvevői

6.

184-185

VELENCE, ÉPÍTÉSZETI BIENNÁLÉ (2013. OKTÓBER 11-15.)

Alkér Katalin, Bartha András Márk, Gyulovics István, Kovács Zsófia

„DIGRÓ”-TEMATIKUS NAP - BUDAPEST, FELFEDEZŐ TÚRA ÚJLIPÓTVÁROSBAN | 2013. április 17. | 188-189 o.

szervezők: Csízy László, Hakkel Márton

MAGDOLNA NEGYED TEMATIKUS NAP - BUDAPEST, MAGDOLNA SÉTA | 2013. március 20. | 190-191 o.

szervezők: Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana, Kukucska Gergely, Szabó Dávid

TIHANY TEMATIKUS NAP - BESZÉLGETÉS AZ APÁTSÁGI KERTRŐL | 2013. MÁRCIUS 17. | 192-193 o.

szervezők: Alkér Katalin, Bartha András, Gyulovics István, Kovács Zsófia

NYIM TEMATIKUS NAP - HÁZI KONFERENCIA A MAGYAR FALU FENNMARADÁSÁNAK LEHETŐSÉGEIRŐL | 2013. február 13. | 194-195 o.

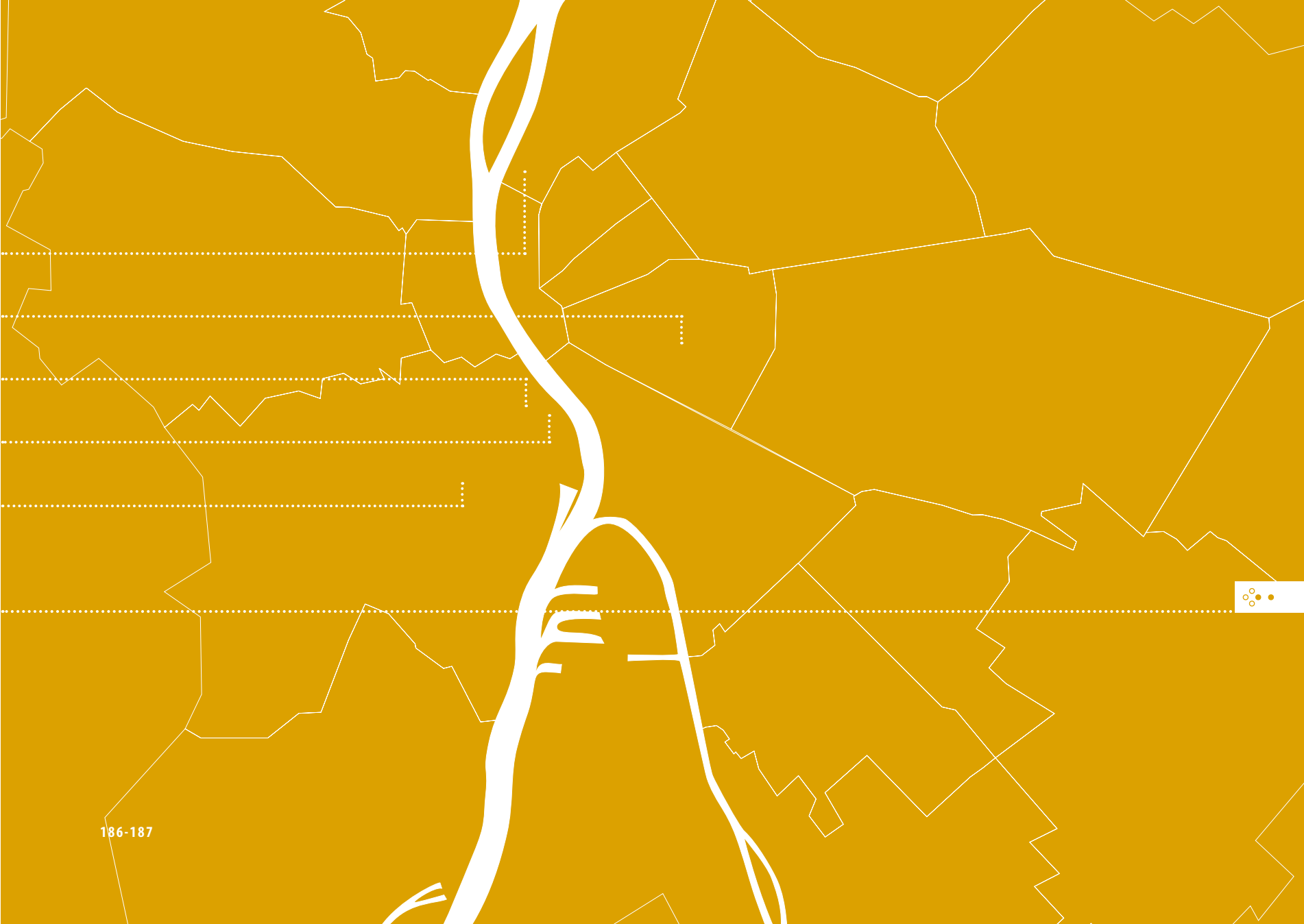
szervezők: Francsics László, Magyar Zsuzsa, Szántay Zsófia

ISKOLAI TEMATIKUS NAP - BUDAPEST, KÖZÖS SZAKKÖR | 2013. április 3. | 196-197 o.

szervezők: Kronavetter Péter, Mihály Eszter, Pelle Zita

TEMATIKUS NAPOK

THEMATIC DAYS

CSÍZY LÁSZLÓ, HAKKEL MÁRTON, MEGHÍVOTT ELŐADÓ: MACZÓ BALÁZS MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZ

“DIGRÓ”-NAP ÚJLIPÓTVÁROSBAN (2013. április 17.) Felfedező túra a bauhaus rejtett kincseit keresve

A “digró és noha” csoportos kutatás tervezési helyszínét, a városrész sajátos hangulatát igyekeztünk megélni Maczó Balázs helytörténész vezetésével. A XIII. kerületi Visegrádi utca és Pozsonyi út rejtett, a bauhaus hatása alatt készült lépcsőházait kerestük fel. A séta végén a Palatinus házakhoz értünk, ahol a pinceszinten 2006 óta működik a Noha önszerveződő művelődési és kézműves központ. Az alkotóház tapasztalatairól, a környékről és az ott lakókról beszélgettünk a Noha vezetőjével, Szabolcsi Miklós iparművésszel.

ÚJLIPÓTVÁROS FEJLŐDÉSE

II. József haláláig (1780) Pest területi növekedése a városfalak közé korlátozódott, csak II. Lipót idején a

Váci kapu lebontásával indulhatott meg Újlipótváros kiépülése. A rendezetlen területre malmok és közepes minőségű gyárak, műhelyek tengere települt, az ipar kitelepítéséről a nagykörút megépítésekor döntöttek. A Duna mentén a mai Pozsonyi útig benyúlt a folyó ártere. Reitter Ferenc tervei alapján, az 1800-as évek közepétől kiépülő rakpart jelentős változást hozott Újlipótváros életében is. A folyómenti beépítés indító, emblemikus eleme a Palatinus-házakként híressé vált bérházegyüttes. Vidor Emil tervei alapján tágas, 2-3-5 szobás nagypolgári lakások épültek 1911-ben, melyeket korszerű központi porszívórendszer és a Margitszigetről közvetlenül érkező termál víz szolgált ki.

1.

2.

NAGYPOLGÁRI VÁROSRÉSZ

A Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke Rakovszky Iván vezetésével rangos nagypolgári városrész álomképe rajzolódott ki az 1927-es városterveken. Rakovszky keményen kézben tartotta a beépítést, 1933-ig - a tervek elkészültéig - építési tilalom mellett, egy túl szabályozott rend alakult ki, amiért sokan támadták, határozottságának köszönhetően azonban 1940-re egy összefüggő, színvonalas, modern városrész épült ki.

FORMATERVEZÉS ÚJLIPÓTVÁROS LÉPCSŐHÁZAIBAN

A német iskola tagjai közül senki nem tervezett ide bérházat. A bauhaus tiszta szerkesztése, a belső terek forma nyelvezete érezhető a Málnai Béla, Szőke Imre, Vámos Imre és más rangos építészek munkáiban.

A rendezés a Pozsonyi utat jelölte a Duna-parti házak főbejáratának, többen azonban felismerték a Duna erejét, és cseles kettős fogadótereket terveztek.

A Szent István parkra néző Dunapark ház a harmincas évek építészetének egyik leghíresebb budapesti példája. Három különböző kialakítású lépcsőháza lenyűgöző orsóterekkel készült. A legmagasabb nemzetközi színvonalat képviselő házak számos szabadalom helyszínékként luxus körülményeket biztosítottak. Ilyenek voltak a hangszigetelő lakáselválasztó falak, vagy a falba integrált hangbeszélő, amit nem kellett kézbe fogni. A reprezentatív előcsarnokok gyermekocsitárolói, íves fém ablakkeretei, hengeres formatervezett üvegliftek igazi élményeket rejtettek.

3.

4.

5.

6.

- ◀ 1. Az 1935-36-os Dunapark-ház találmánya a hangbeszélő kaputelefon; 2. A Palatinus-házak Duna felőli homlokzata
▶ 3. DLA csapat a Visegrádi u.38b-ben; 4., 5., 6. Lépcsőterek a Pozsonyi úti házakban

188-189

DIGRÓ NAP ÚJLIPÓTVÁROSBAN (2013. ÁPRILIS 17.)

Csízy László, Hakkel Márton

SÉTA A MAGDOLNA NEGYEDBEN (2013. március 20.) Barangolás a negyedben és beszélgetés a Kesztyűgyárban

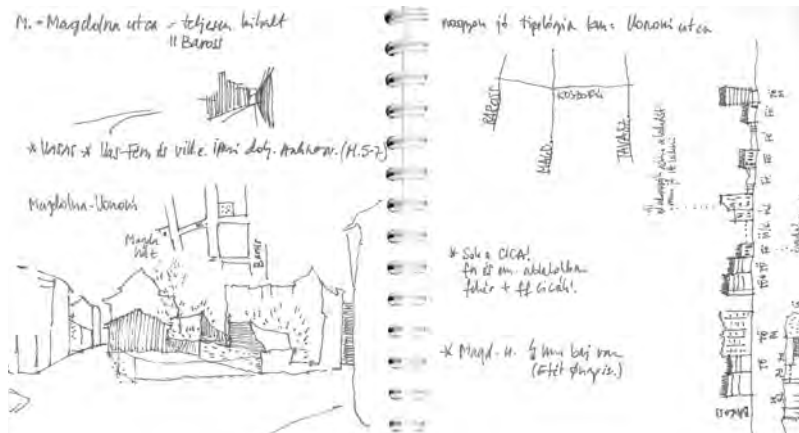
2013 tavaszán sétára hívtuk meg a Doktori Iskola hallgatóit, tanárait és minden érdeklődőt a budapesti Magdolna negyedbe. A séta során közösen bejártuk a negyed legérdekesebb utcáit és tereit, megnéztük a csoportos tervezési munkánk helyszíneit (Szerdahelyi utca, Dankó utca, Dobozi utca), és végül a Kesztyűgyárban gyűltünk össze egy közös beszélgetésre.

A séta házigazdái - Borsos Melinda, Brósz Csaba Botond, Dimitrijevic Tijana, Szabó Dávid és Kukucska Gergely - Faragó Csaba építésszel (Rév8) együtt alakították ki az útvonalat, és vezették körbe a látogatókat.

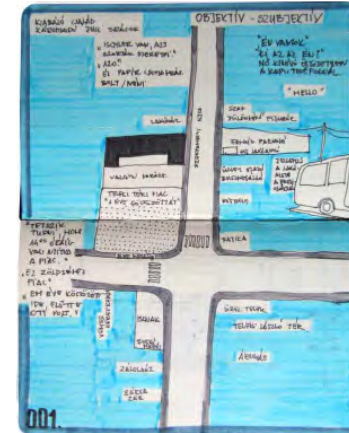
A NEGYED HATÁRAI - SZUBJEKTÍV BESZÁMOLÓ

Szubjektív helyszíni benyomások szerint a slum jellegű

terület és a külső megszokott közeg közötti határok változatos képet mutatnak. Vannak éles határok - például a Baross utca -, ahol hirtelen történik a váltás, és látszólag nincs átjárás a hétköznapi Budapest (hajtás pajtás biciklisek, buszok, Fazekas diákok, Rigó utcai nyelvvizsga) és Magdolna negyed belső világa között. Vannak elmosódó határok, melyeknél a külső pozitív, mindennapi közeg valameddig beszivárog a negyedbe, majd megtorpan. Ilyen a Tavaszmező utca Horváth Mihály tér felőli része. Végül vannak helyek, ahol teljes a sötétség, és hihetetlennek tűnik, hogy csak 10 percnyi sétára vagyunk a körülöttől és a megszokott Budapeستől. Ide sorolható például a Magdolna utca, amely a MNP III adatai szerint a negyed legproblémásabb utcája.

1.

2.

A SÉTA ÚTVONALA

01 > TALÁLKOZÓ PONT

Baross utca és Körút sarka

02 TAVASZMEZŐ UTCA

Magdolna negyedbe vezető utca

részben sétálóútca

03 ÓBUDAI EGYETEM

hangulatváltás a negyed belsejéhez képest

04 KOSZORÚ UTCA

Magdolna negyed határa

változatos beépítés tipológia reprezentatív metszete

05 ÉRDEKES HELYI ELEM, MAGDA UDVAR

műemléképület a tér sarkán

06 MÁTYÁS TÉR

tér felújításának története

közösségi bevonás

+ SZERDAHELYI UTCA

tervezett szociális mosoda helyszíne

üres földszinti helyiség meglátogatása

+ DANKÓ UTCA

szociális intézmények és tervezési helyszín

>07 KESZTYŰGYÁR

épület és működése rövid bemutatása

BESZÉLGETÉS A KESZTYŰGYÁRBAN

Meghívott vendégeink:

Csapó Emma – hitoktató, Kiút Veled Egyesület

ifj. Erdősi Sándor – szociológus, Rév8

Alföldi György DLA- csoportunk témavezetője, Rév8

Faragó Csaba – építész, Rév8

◀ 1. Koszorú utca beépítése. 2. Telemi tér és Szerdahelyi utca környéke

▼ 3. A séta útvonala. Részletesen elérhető itt: <http://goo.gl/maps/n3dIQ>.

190-191

SÉTA A MAGDOLNA NEGYEDBEN (2013. MÁRCIUS 20) - BARANGOLÁS A NEGYEDBEN ÉS BESZÉLGETÉS A KESZTYŰGYÁRBAN

Borsos Melinda, Brósz Csaba Botond, Dimitrijevic Tijana, Kukucska Gergely, Szabó Dávid

ALKÉR KATALIN, BARTHA ANDRÁS MÁRK, GYULOVICS ISTVÁN, KOVÁCS ZSÓFIA

BESZÉLGETÉS AZ APÁTSÁGI KERTRŐL (2013. március 13.)

A tihanyi apátsági kert apropóján szervezett beszélgetésen elsősorban a biogazdálkodás, a kicsi, alulról jövő kezdeményezések, közösség által megművelt földek témáját jártuk körül. Meghívott vendégeink: Fülöp Ádám és Kemes-Hári Balázs előadásai más-más oldalról világították meg a témát.

Fülöp Ádám földjogi aktivista több európai ökológikus mintagazdaságot látogatott meg az elmúlt években, ezekről szerzett tapasztalatait osztotta meg velünk. Az 1970-es években indult svájci-francia Longo Mai komuna központi bázisáról, Grange Neuve-ről mesélt. Az itt élő emberek helyrehozott kőházakban, lakókocsikban és szalmaházakban laknak egy több mint 300 hektáros területen, eléggé szétszórtnan. Rengeteg tevékenységet

űznek itt: az alap a juhtartás és gyapjúkészítés, van szemet igéző gyümölcsös, két hatalmas veteményes, állatok a húsfogyasztás fedezésére, asztalos- és autószerelő műhely, gyógynövényleparló, mini sajtüzem, pékség, sőt még egy 3000 kötetes képregénykönyvtár is! A közösség részint piacolásból tartja fenn magát, ahol a mindenféle késztermékeiket adják el, a nagyobb beruházásokra pedig a saját alapítványuktól kapnak támogatást. Beszámolójában szerepelt továbbá a svájci Neuchatel kolostor modern farmja, ahol sajtot és egyéb tejtermékeket készítenek, illetve egy francia gazdapék birtoka, ahol több mint hatvan féle gabonát termesztenek, és belőlük különböző kenyereket készítenek.

Kemes-Hári Balázs előadásában a perbáli gyermekott-

1.

2.

3.

honban folyó, a rehabilitációval összefüggő gazdálkodási tevékenységről beszélt. A gyermekotthonban terápiás célú gazdálkodást folytatnak, ahol a fogyatékkal élő gyermekek és a nyáron megrendezésre kerülő építőtáborok résztvevői közösen vesznek részt a kert építésében és megművelésében, sőt a kiépített konyhakert az elmúlt év vegetációs időszakában már az étkeztetés jelentős részét is fedezte. A folyamatosan fejlődő gazdálkodást tapasztalt helyi agrárszakértők segítik. A Karácsony Tamás és Janesch Péter építészek által tervezett épület-együttes pedig folyamatos, organikus változással követi az új mezőgazdasági funkciók térigényeit.

A beszámolóik közben és azok után mandulát törtünk, a repetitív munka közben folytatott diskurzus ritmusát és hangulatát próbáltuk megfogni. Az apátsági kerthez szorosan kapcsolódó mandulafeldolgozó munka sikeresen összekovácsolta a beszélgetésben részt vevő feleket, ezzel igazolva a tervezett funkciókapcsolás (feldolgozó-közösségi) helyességét. Az alkalomra beszerzett mandula a féléves tervezési feladatunkhoz hasonlóan a Balaton északi partjához köthető. Birkás gazda szentbékállai öko-gazdaságából származott, a beszerzés apropóján betekintést nyertünk egy ökológikus elvek mentén működő mandulaföld működésébe.

◀ 1. Longo Mai kommuna termése (fotó:Fülöp Ádám); 2. Lakóalkalmatosság a Longo Mai kommunában (fotó:F. Á.); 3. A Neuchatel kolostor farmháza (fotó:F. Á.); 4. A Neuchatel kolostor (Google kép); 5. A francia gazdapék rezidenciája (fotó:F. Á.); 6. Közös ültetés a perbáli gyermekotthonban (fotó:Kemes-Hári Balázs); 7. a perbáli gyermekotthon kertje (fotó:K-H. B.); 8. a mandulatörés kellékei

192-193

BESZÉLGETÉS AZ APÁTSÁGI KERTRŐL (2013. ÁPRILIS 3-6.)

Alkér Katalin, Bartha András Márk, Gyulovics István, Kovács Zsófia

FRANCSICS LÁSZLÓ, MAGYARI ZSUSZA, SZÁNTAY ZSÓFIA

KONFERENCIA "A MAGYAR FALU FENNMARADÁSÁNAK LEHETŐSÉGEIRŐL" (2013. február 13.)

„Magyarországnak a vidék az egyetlen tartaléka, az egyetlen háterszága, az újrakezdés földje. Az a hely, ahol a csend tapintható, a természet egysége – melyet az emberi civilizáció szétzilált – még megte-remthető, az illatok és az ízek harmóniája napi valóság, ahová az Ember ösztönösen vágyódik, ahol az Embernek jó létezni...” (Üveges Gábor)

Az aprófalvak kutatása kapcsán célunk a falvak és a vidék jelenkori helyzetének és nehézségeinek megértése volt, így elindítottuk a hiteles, sikeres falufeljesztő programokat szervező és vezető polgármesterekkel való kapcsolatfelvételt. Február 13-án a DLA iskola tematikus

napján házi konferenciát rendeztünk Üveges Gábor Hernádszentandrás polgármestere, dr. Virányiné dr. Reichenbach Mónika pázmándi polgármesterasszony, Nikovics Tibor Nyim polgármestere és Major Gábor, szociológus, közgazdász, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat kistérségi szociális és gazdasági segítőprogramjainak szervezője meghívásával.

A konferencia résztvevői bemutatták faluikat, beszámoltak azokról a tevékenységekről, melyek a településük működésében és közösségében újrászervező erőt jelentenek. A polgármesterek által ábrázolt kép változatos és gazdag volt, közös jellemzőjük, hogy a fenntarthatóság és az ökológia szempontjai mellett törekvéseik a helyi

erőforrások kiaknázására és a közösségben rejlő tennivalóság felélesztésére is irányulnak.

Hernádszentandrás Üveges Gábornak munkája kezdetkor a valaha mezőgazdasági termelésből élő közösség 40%-os munkanélküliségével kellett szembenéznie. A közel egy évtizede tartó erőfeszítéseknek köszönhetően "Bioszentandrás" beindult a helyi biogazdaság, melynek termékei az ott dolgozók büszkeségére a piacon minőséget jelentenek, s melynek köszönhetően újraéledőben vannak a háztáji gazdaságok is.

A pázmándi polgármesterasszony víziója egy öfenntartó és önszervező társadalomról szól, amiben a szervezetek működése a legalsó társadalmi szint törekvéseivel is harmóniában van. Munkájának érdeme, hogy Pázmádon utcabizalmi hálózat épült ki, ami a személyes és közérdekű információáramlásban segít. Értéktérképet hozott létre, melyben a falu lakosainak képességeit és képzettségét tartja számon, bármilyen szükség helyben való segítségének megszervezésére.

A konferenciát Nikovics Tibor a kutatási területünk, Nyim polgármesterének bemutatkozója és Major Gábor közigazdász előadása zárta, aki rámutatott egyes vidéki kistérségek szociális és társadalmi nehézségeire, és a mélyszegénységben élők problémáinak lehetséges és hosszú távú megoldásaira.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

- ◀ [1. Üveges Gábor előad a konferencián](#)
- ▼ [2-5. Hernádszentandrás; 6-7. Pázmánd](#)

194-195

KONFERENCIA "A MAGYAR FALU FENNMARADÁSÁNAK LEHETŐSÉGEIRŐL" 2013. FEBRUÁR 13.
Francics László, Magyarai Zsuzsa, Szántay Zsófia

MIHÁLY ESZTER, PELLE ZITA, KRONAVETTER PÉTER

SZIG-DLA TEMATIKUS NAP (2013 április 3.) **Közös szakköri foglalkozás a Szent Imre Gimnáziumban**

A tematikus napon a projekt testközelből való bemutatásához közös szakkört szerveztünk a Doktori Iskola hallgatói és tanárai, valamint a szakkört alkotó gimnáziumi diákok számára tervezési helyszínünkön, a Szent Imre Gimnázium belső udvarában. A téma féléves ütemtervünk szerint a színekkel való foglalkozás volt. Meghívtuk az eseményre továbbá Cseh Andrást és Terbe Ritát, gyerekfoglalkozásaikon szerzett tapasztalataikra eddig is több esetben támaszkodtunk.

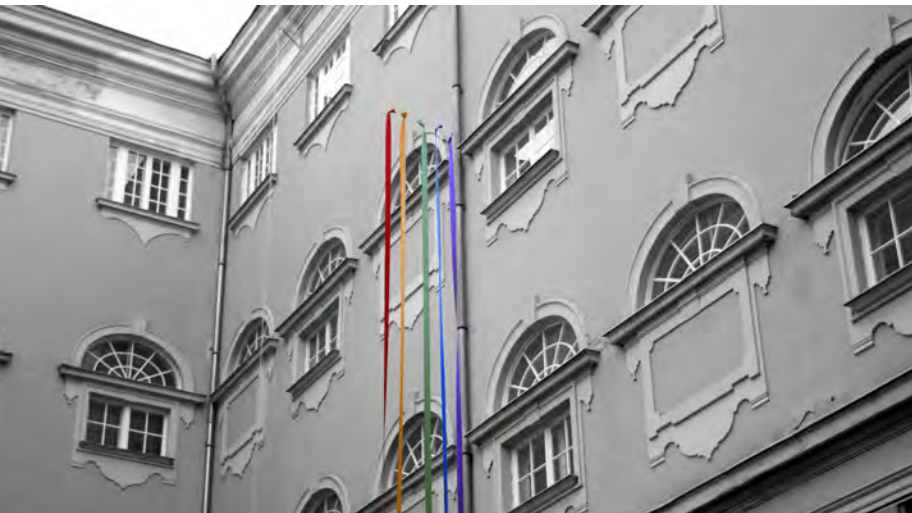
PROGRAM

A nagy létszámra való tekintettel csoportos alkotómunkára ösztönző feladatokkal készültünk, rövid bemutatkozás után a résztvevők ruháik színe alapján vegyes cso-

portokat alkottak, majd minden csapatnak meg kellett keresnie az iskolában található, előzőleg elrejtett, saját színének megfelelő szalaggal átkötött dobozt (színlelés - az iskolában való séta jó alkalmat adott az épület felfedezésére is). Minden dobozba a csapat színével egyező tárgyakat tettünk (lufik, madzagok, rajzszőgek, olló, krepp-papír stb). A feladat mindössze ezek felhasználásával valamilyen alkotás elkészítése volt, a csapat által az épületben kiválasztott helyszínre.

A helyszín legkülönbözőbb pontjaira elvonuló csapatok alkotásai mintegy másfél óra múlva készültek el (munka közben mindenki lila, kék, zöld, narancssárga, piros és sárga színű bodzaszörppel frissíthette fel magát), ekkorra

1.

2.

már mindenféle nejlonzacskók és lufik lepték el az iskola egyes pontjait. A munka befejeztével az épületben közösen körbesétálva minden csapat bemutathatta alkotását, elmesélhette annak koncepcióját, és az alkotás körülményeit. A délután záróaktusaként a csapatok színeit egyesítve egy színes szalagokból álló szivárványt húztunk fel az udvar közepére.

ÉRTÉKELÉS

A közös munkába belefeledkezve láthatóan mindenki jól érezte magát, érdekes volt megfigyelni, hogy mennyire más alkotások készültek az olyan csapatokban, ahol volt gimnáziumi diák a szakkörből, és ahol csak építészek dugták össze a fejüket. A rövid idő és a korlátozott anyagi eszközök miatt természetesen nem készültek komoly, akár használható beavatkozások, ez azonban nem is volt elvárás. Az ideiglenes alkotások többségét másnap eltakarítottuk, pár lenyomat azonban csak fokozatosan tűnt el az épületből. Ettől függetlenül, az esemény elérte a célját: másnap reggel az iskola használói kikerülhetetlenül belebotlottak az alkotásba, és érezhették, hogy itt valami történik. Velük beszélgetve jó volt hallani, hogy páran kimondottan megörültek a figyelemfelkeltő műveknek (a könyvtáros néni nagyon örült a sárga csapat munkájának, mert végre történt valami az iskola igencsak eldugott sarkában, sőt, felajánlotta a folyóiratokat, amiket alig olvas valaki, s talán jobb helyen lennének valamelyik gyakrabban használt pontján az épületnek).

3.

6.

4.

7.

5.

8.

- ◀ 1. Közös szivárvány-zászló; 2. A kék csapat alkotása
- ▼ 3. A piros csapat; 4. A sárga csapat; 5. A zöld csapat; 6. A kék csapat; 7. A lila csapat alkotása; 8. A zöld csapat alkotása

196-197

SZIG-DLA TEMATIKUS NAP: KÖZÖS SZAKKÖRI FOGLALKOZÁS A SZENT IMRE GIMNÁZIUMBAN (2013 ÁPRILIS 3.)

Mihály Eszter, Pelle Zita, Kronavetter Péter

"BME DLA MOST 2.0" - A DOKTORI ISKOLA HALLGATÓINAK CSOPORTOS KIÁLLÍTÁSA | 200-201 o.
(FUGA Budapesti Építészeti Központ, 2012. november 23. - 2012. december 14.)

AMURS - ANDREA DEPLAZES SVÁJCI ÉPÍTÉSZ ELŐADÁSA | 202-203 o.
(BME "K" épület, 2013. április 19.)

THREE PARADIGMS OF YUGOSLAVISM - ALEKSANDAR IGNJATOVIĆ ELŐADÁSA | 204-205 o.
(BME "K" épület, 2013. április 24.)

FUGA BUDAPESTI ÉPÍTÉSZETI KÖZPONT, 2012. NOVEMBER 23. - 2012. DECEMBER 14.

„BME DLA MOST 2.0” Az Építőművészeti Doktori Iskola hallgatóinak csoportos kiállítása

A BME Építőművészeti Doktori Iskola Közösség és építészet című, második tematikus évét bemutató kiállítás 2013. november 23. és december 14. között volt megtekinthető a FUGA Építészeti Központban. A kiállítás a 2011/12-es tematikus év öt, valós közösségi igényeken alapuló kutatási-tervezési projektjét mutatta be az érdeklődő közönségnek:

BORSOD 2050 - Hajrá ipari táj! – Ipari táj rehabilitáció az észak-magyarországi periférián (Antal Gabriella, Borzsák Veronika, Tánczos Tibor, Varga Piroska, konzulens: Vasáros Zsolt DLA)

A GYÓNI ZLINSZKY-KÚRIA (Hakkel Márton, Kovács Zsófia, Tatár-Gönczi Orsolya, konzulens: Balázs Mihály DLA)

ÚJPALOTAI STRATÉGIÁK Szociális városközpont Újpalotán – Lépések a lakótelepi közösségért (Alkér Katalin, Brósz Csaba, Csízy László, Dombóvári János, konzulens: Karácsony Tamás DLA)

SZOCIÁLIS ÉPÍTÉS - Civil szerveződés a lakhatás javítására – A Kis-Pongrácz lakótelep revitalizációja (László Tamás, Szabó Dávid, konzulens: Alföldi György DLA)

ÖKOFALU NYÍMBEN - A közösségi építészet lépései (Bartha András Márk, Dvorzsák Jessica, Francsics László, Gyulovics István, Szántay Zsófia, konzulens: Major György DLA)

A kiállítást 2012. november 23-án nyitotta meg Cságoly Ferenc DLA, DSc egyetemi tanár, a Doktori Iskola vezetője. A kiállítást megelőzően és követően a FUGA WebRádió (<http://fugaradio.net/>) több alkalommal készített interjút a Doktori Iskolában folyó munkáról és az egyes kutatási projektekről is.

- ◀ 1. Cságoty Ferenc megnyitja a kiállítást
- ▼ 2-4. Képek a kiállítás nyitőeseményéről

200-201

BME DLA MOST 2.0, AZ ÉPÍTŐMŰVÉSZETI DOKTORI ISKOLA HALLGATÓINAK CSOPORTOS KIÁLLÍTÁSA
FUGA Budapesti Építészeti Központ, 2012. november 23. - 2012. december 14.

BME "K" ÉPÜLET, 2013. ÁPRILIS 19.

AMURS - VONZALMAK ÉS VÁLASZTÁSOK **Andrea Deplazes előadása újabb munkáiról**

A BME Építőművészeti Doktori Iskola meghívására Andrea Deplazes svájci építész tartott előadást 2013. április 19-én a Műegyetem K275. termében.

Andrea Deplazes 1960-ban Churban született. 1983 és 1988 között végezte az építészeti tanulmányait a zürichi ETH-n. 1988-ban alapította meg közös irodáját Valentin Bearth-tel, később partnereként Daniel Ladner csatlakozott hozzájuk. Deplazes 1997 óta az ETH Építészeti és Szerkezet Tanszékének professzora. Oktatási módszerét az Architektur konstruieren. Vom Rohmaterial zu Bauwerk. Ein Handbuch / Constructing Architecture. Materials, Processes, Structures.

A Handbook c. átfogó könyvben összegezte (Birkhäuser Verlag 2005, javított és bővített kiadás 2008), amelyet további nyelvekre is lefordítottak. A kötet különböző szerzők bevonásával az anyagokat, szerkezeteket a műszaki vonatkozások mellett kulturális jelentőségükben is tárgyalja. Szerkezet és szerkesztés, konstrukció és koncepció szoros kapcsolata jellemzi irodájuk munkáit is. Korai családi házaikon és iskoláikon érezhető a Miroslav Sik és Fabio Reinhart által fémjelzett analóg építészeti hatása, amellyel tanulmányaik során találkoztak.

A későbbiekben munkásságuk a feladatok bővülésével kitágult, jellemzőjük maradt azonban az anyagokkal,

szerkezetekkel való műszaki és koncepcionális kísérletezés és újítás. Jól ismert munkáik többek között a vellai iskola (1994-1997), a (1998), az ÖKK Beteg- és Balesetbiztosító Társaság székháza Landquartban (2000-2002) vagy a sífelvonó a graubündeni Arosában (2000-2001). Újabb munkáik közül a Fläschben található Gantenbein borászatot (2005-2006) és a zermatti Monte Rosa medenékházat (2008-2009) emeljük ki. Utóbbi tervezését Deplazes több éves egyetemi kutató szemináriumon hallgatókkal együtt folytatta.

Előadásában az ETH-n Amurs címmel lezajlott, 18 munkát bemutató kiállítás és a hozzá kapcsolódó publikáció alapján beszélt munkái(k)ról.

- ◀ 1. *Hallgatóság Andrea Deplazes előadásán*
- ▼ 2-4. *Andrea Deplazes előadása az Építész Kar előadótermében*

202-203
AMURS - VONZALMAK ÉS VÁLASZTÁSOK
Andrea Deplazes előadása újabb munkáiról

BME "K" ÉPÜLET, 2013. ÁPRILIS 24.

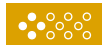
THREE PARADIGMS OF YUGOSLAVISM Aleksandar Ignjatović előadása

Three paradigms of yugoslavism – architecture and identity in Yugoslavia 1904-1941
Aleksandar Ignjatović, Associate professor University of Belgrade
angol nyelvű előadása a BME Építőművészeti Doktori Iskola meghívására.

Helyszín: BME K210 terem
Időpont: 2013. április 24., szerda 14:30

Hogyan segítette az építészet az egyetlen, bár kulturálisan nem egységes nemzet megteremtését? Mi történik, ha az építészet regionális változatait az állam szponzorálja? Van-e különbség a jugoslovensvo és a jugoslovensvo között?

- ◀ 1. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság pavilonja a barcelonai világiállításán, tervezte Dragiša Brašovan 1929-ben, forrás: hg.hu
- ▼ 2. Aleksandar Ignjatović előadás a Doktori Iskola előadótermében

204-205

THREE PARADIGMS OF YUGOSLAVISM – ARCHITECTURE AND IDENTITY IN YUGOSLAVIA 1904-1941

Aleksandar Ignjatović előadása

Alkér Katalin
alkerk@frakno.hu
témavezető: Klobusovszki Péter DLA
Középülettervezési Tanszék

Antal Gabriella
antalgabriella@yahoo.fr
témavezető: Karácsony Tamás DLA
Középülettervezési Tanszék

Bartha András Márk
bartha.andras@gmail.com
témavezető: Klobusovszki Péter DLA
Középülettervezési Tanszék

Csízy László
csizylaszlo@gmail.com
témavezető: Szabó Árpád DLA
Urbanisztika Tanszék

Dimitrijevic Tijana
tijana.dimitrijevic@gmail.com
témavezető: Radványi György DLA
Középülettervezési Tanszék

Franciscs László
l.franciscs@gmail.com
témavezető: Lázár Antal DLA
Ipari és Mezőgazdasági Épülettervezési Tanszék

Kovács Zsófia
fruhacska@gmail.com
témavezető: Szabó Levente DLA
Középülettervezési Tanszék

Kronavetter Péter
peterkronavetter@gmail.com
témavezető: Marosi Bálint DLA
Középülettervezési Tanszék

Kukucska Gergely
kukucska@gmail.com
témavezető: Alföldi György DLA
Urbanisztika Tanszék

Szabó Dávid
szabodavid@freemail.hu
témavezető: Dobai János DLA
Ipari és Mezőgazdasági Épülettervezési Tanszék

Szántay Zsófia
szantay.zsofia@gmail.com
témavezető: Major György DLA
Középülettervezési Tanszék

Tanczos Tibor
tib.tanczos@gmail.com
témavezető: Szabó Levente DLA
Középülettervezési Tanszék

Borsos Melinda

borsosmeli@gmail.com
témavezető: Szabó Levente DLA
Középülettervezési Tanszék

Borzsaák Veronika

borzsakveron@yahoo.com
témavezető: Fejérdy Péter DLA
Középülettervezési Tanszék

Brósz Csaba Botond

csbrosz@gmail.com
témavezető: Karácsony Tamás DLA
Középülettervezési Tanszék

Gyulovics István

gyulovicsi@gmail.com
témavezető: Róth János DLA
Lakóépülettervezési Tanszék

Hakkel Márton

hakkelmarton@gmail.com
témavezető: Balázs Mihály DLA
Középülettervezési Tanszék

Kóródy Anna

korody.anna@gmail.com
témavezető: Dr. Vukoszávlyev Zorán
Építészettörténeti és Műemléki Tanszék

Magyar Zsuzsanna

zsuzsamagyari@yahoo.com
témavezető: Sugár Péter DLA
Középülettervezési Tanszék

Mihály Eszter

eszter258@yahoo.com
témavezető: Major György DLA
Középülettervezési Tanszék

Pelle Zita

pellezita@gmail.com
témavezető: Marosi Bálint DLA
Középülettervezési Tanszék

Varga Piroska

piroska.varga@gmail.com
témavezető: Karácsony Tamás DLA
Középülettervezési Tanszék

Wettstein Domonkos

wettstein.domonkos@gmail.com
témavezető: Dr. Meggyesi Tamás
Urbanisztika Tanszék

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszeceniyiterv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Támogató: A munka szakmai tartalma kapcsolódik a „Új tehetséggondozó programok és kutatások a Műegyetem tudományos műhelyeiben” c. projekt szakmai célkitűzéseinek megvalósításához. A projekt megvalósítását a TÁMOP-4.2.2.B-10/1--2010-0009 program támogatja.

Supporter: *The work reported in this publication has been developed in the framework of the project “Talent care and cultivation in the scientific workshops of BME” project. This project is supported by the grant TÁMOP-4.2.2.B-10/1--2010-0009.*

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Intézményi azonosítója: FI 23344
ID number of the Budapest University of Technology and Economics: FI 23344

A BME Építőművészeti Doktori Iskola évente megjelenő szerkesztett tanulmánykötete.
The annual of the BME Doctoral School of Architecture.

ISSN 2063-5982

Felelős kiadó *Editor in Charge:* Cságoly Ferenc DLA, DSc

Szerkesztette *Edited by:* Szabó Levente DLA

Grafika és tipográfia *Graphics and typography:* Bartha András Márk, Pelle Zita, Tánczos Tibor

Bőrítő *Jacket:* Kronavetter Péter

Tördelés *Upmaking:* Bartha András Márk, Dombóvári János, Gyulovics István, Szabó Dávid, Varga Piroska

Nyomtatás *Press-work:* Digitalpress

Valamennyi közölt szöveg és képanyag a BME Építőművészeti Doktori Iskola szellemi tulajdona. Mindenfajta átvétel csak forrásmegjelöléssel megengedett!

All text and imagery is intellectual property of BME Doctoral School of Architecture. Any take over only with source marking!

© 2013 BME Építőművészeti Doktori Iskola *BME Doctoral School of Architecture*

További információ *More information:* www.dla.bme.hu